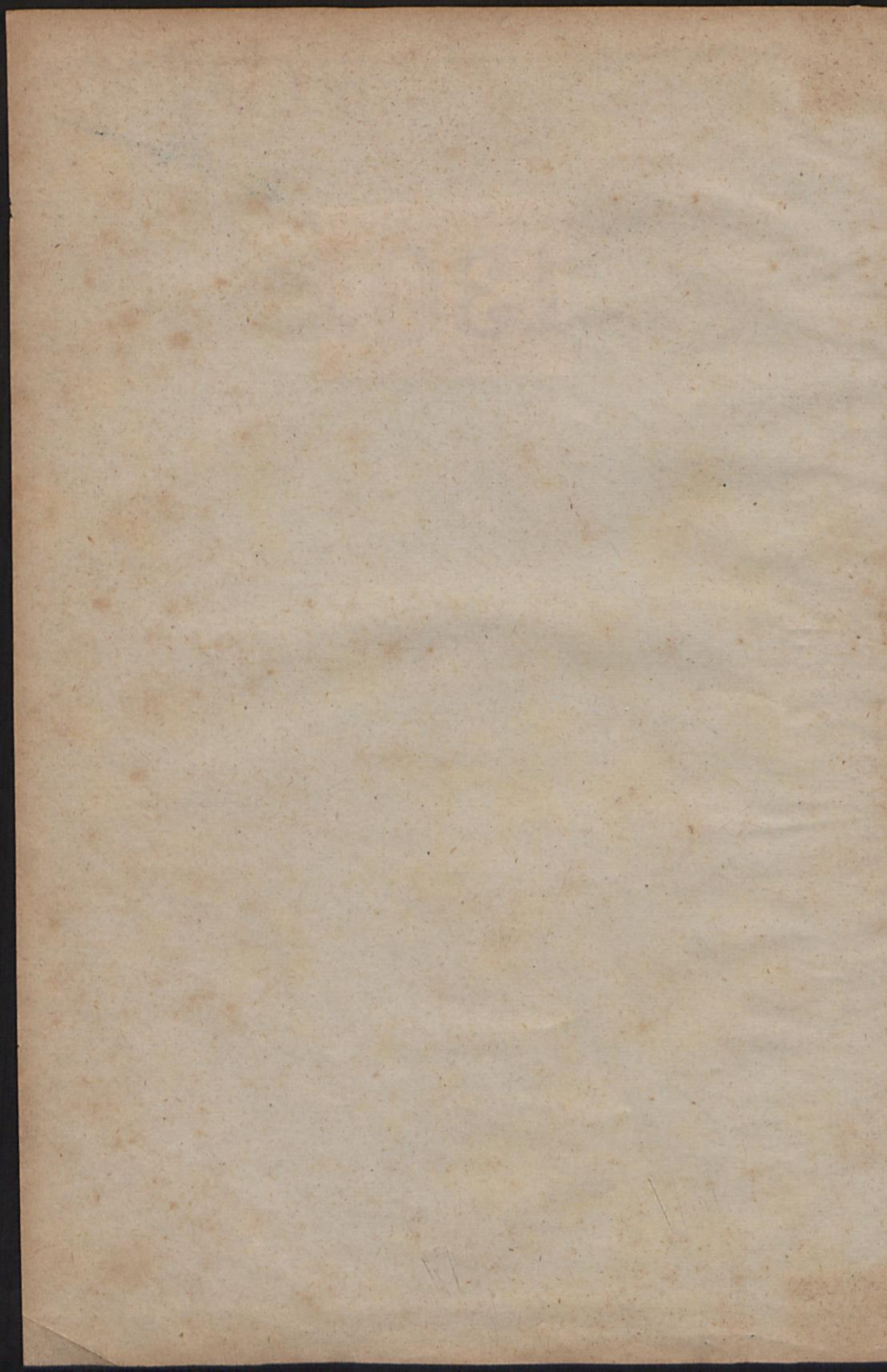

~~3065~~

1362

~~10 = 10~~

~~10000~~

NAUKA BUCHALTERYI.

~~3065~~ *L. Engel*

BIBLIOTEKA PUBLICZNA
im. JANA ZAMBIĆ
w Zamósćiu.

~~3065~~

NAUKA BUCHALTERYI

TEORETYCZNIIE WYŁOŻONA

~~282~~

PRZEZ
ERAZMA NOWICKIEGO

B. GŁÓWNEGO BUCHALTERA I CZŁONKA BANKU POLSKIEGO.

WYDANA STARANIEM

ERAZMA LISSNERA

Urząd. Wydz. Buchalteryi Banku Polskiego.

Zastrzega się prawo tłumaczenia.

BIBLIOTEKA PUBLICZNA
IM. JANA ZAMOJSKI
w Zamościu.

WARSZAWA,
DRUKIEM JÓZEFA UNGRA,
Nowolipki Nr. 2406 (nowy 3).

1876.

Księgozbiór BP

10074829

Zamosc ul. Pereca 14
Biblioteka Publiczna

585

BIBLIOTEKA PUBLICZNA
Miejskiej Szkoły Narodowej
w Zamościu

1362

65

S

Дозволено Цензурою.

Варшава, 30 Апрелья 1876 года.

657

wow

wanka

WARSZAWA
BIBLIOTEKA
MIEJSKA
SZKOŁY
NARODOWEJ
W ZAMOŚCIU

13380 | P

NAUKA BUCHALTERYI.

CZEŚĆ I.

TEORYJA BUCHALTERYI.

ROZDZIAŁ I.

Co jest buchalteryja, jój główne zadanie i jak ona je rozwiązuje.

§ 1. Majątek. — Buchalteryja.

1. Zbiór wartości zamiennych, będących prawną własnością osoby fizycznej lub moralnej czyli prawnej, stanowi jój majątek. Wartości składające majątek ulegają ciągłej zmianie. Zmiany następują skutkiem czasu, na drodze przemysłu i handlu, i wreszcie dla zaspokojenia potrzeb życia. Skutkiem czasu zaszłe, są *zniszczeniem* albo *produkcją*; w przemyśle nazywają się *produkcją* *plodów*, *fabrykacją*, *wyrobem*, w handlu są *kupnem* lub *sprzedazą*, *negocyacją*, *tranzakcją*, *operacją*, *interesem*; w celu zaspokojenia potrzeb życia czynione nazywają się *konsumcją*, *spożyciem*, *wydatkiem*.

2. Rozmaite nauki technologiczne, techniczne, traktujące o przemyśle i handlu, wskazują, w jaki sposób najkorzystniej ta przemiana wartości dopełniać się winna, żeby jak największą ztąd korzyść otrzymać: lecz kontrolowanie tych najróżnorodniejszych

wartości w ich nieustannych przemianach i ruchu, tak co do ilości jako też samej wartości, dla posiadania ciągłej wiadomości o zaszłych zmianach w majątku, i czyli te zmiany z zyskiem lub stratą odbyły się, a wskutek tego *jaki jest w danej chwili stan majątku?* to wszystko jest przedmiotem czynności osób, które, przez urzędne zapisywanie odbywających się zmian w majątku, w przeznaczonych na to księgach, zamierzonego celu dochodzą. Nauka podająca zasady urządzenia i prowadzenia takich ksiąg nazywa się *Buchalteryją*, samo zajęcie się tą czynnością także *Buchalteryją*, a spełniający ją *Buchalterami*. Buchalteryja więc uczy stosować rachunek do obliczania majątku w danej sferze gospodarczej: jestto *Rachunkowość majątkowa*.

§ 2. Inwentarz. Bilans.

3. Ponieważ majątek jest *zbiorem* wartości zamiennych, z tego wynika: że obliczenie i ocenienie wartości danego majątku może być tylko dopełnione przez dokładne spisanie wszystkich składających go szczegółów, z wymienieniem ilości i jakości a zarazem pieniężnej ich wartości. Ilość oznacza się przyjętymi miarami, przez jakość rozumie się nietylko oznaczenie nazwą przedmiotu, ale zarazem wymienienie tych właściwych mu przymiotów, które stanowią o jego użytku i wartości pieniężnej. Wartość pieniężna wyrażona być powinna w jednostajnej monecie krajowej dla łatwego porównania między sobą różnych części majątku, jakoteż dla tego, aby można było ustanowić szacunek całego majątku w jednej pieniężnej summie. Do ocenienia przyjęć należy cenę targową, po jakiej możnaby ten majątek zrealizować.

Osoba posiadająca majątek zwykła udzielać kredyt innym osobom i wzajemnie korzystać z własnego u nich kredytu: to jest, w pierwszym razie oddawać na własność innym część swego majątku, w drugim otrzymywać cudze dobra do własnego rozporządzenia, w obu razach pod pewnemi warunkami a głównie zwrócenia umówionej wartości. Spis zatem, o którym wyżej mowa, obejmować musi nietylko te wartości, które znajdują się w osobistém posiadaniu, ale i te, za które inne osoby, w skutek udzielonego im kredytu, przyjęły na siebie odpowiedzialność, powrócić je pierwotnemu właścicielowi przyrzekły i są w możności. Ta ostatnia część majątku nazywa się *mieniem na długach, na pożyczkach, należnościami, wierzytelnościami*, a także *długami czynnymi*, osoby zaś obowiązane do zwrotu jej nazywają się *dłużnikami, de-*

bitorami. Wartości składające majątek, tak te, które są w bezpośredniem posiadaniu, jak i te, które są wypożyczone innym osobom, nazywają się *aktywami*, *stanem czynnym majątku*.

Z drugiej strony, jeżeli właściciel korzystał z kredytu mu udzielonego przez inne osoby, przez co on zaciągnął obowiązek powrócenia ze swego majątku zrobionych długów; długi te obliczone na monetę krajową, winny być, podobnie jak aktywa, dokładnie spisane, z wymienieniem osób fizycznych lub moralnych czyli prawnych, u których zaciągnięte zostały. Osoby, które udzieliły kredyt, nazywają się *kredytorami*, *wierzycielami*, zobowiązania zaś względem nich *passywami*, *długami biernymi*, czyli *stanem biernym majątku*.

Tak dokonany spis aktywów i passywów majątku nazywa się *Inwenturzem*, szczegóły składające aktywa i passywa, wymienione w inwentarzu, nazywają się *pozycjami* i winny być porządkowemi liczbami oznaczone, inwentarz zaś opatrzony datą i podpisem właściciela majątku.

4. Gdy zaciągający długi przedewszystkiem obowiązany jest zwrócić je z posiadanego majątku, przeto tyle tylko istotnie ma on osobistego, czystego majątku, ile po zaspokojeniu długów czyli passywów pozostanie mu z aktywów. Dla tego, dla wykazania czystego stanu majątku, o co głównie chodzi, każdy inwentarz zamyka się porównaniem aktywów z passywami i ustanawia się między nimi liczebną, pieniężną różnicę. Jeżeli aktywa przewyższają passywa, przewyżka stanowi *czysty majątek* właściciela i nazywa się *czystym kapitałem*, lub *kapitałem zakładowym*; przeciwnie, jeżeli passywa przewyższają aktywa, w takim razie, nietylko właściciel nie posiada majątku, ale nadto winienby zwiększyć aktywa kapitałem wyrównującym różnicę aktywów od passywów dla zadosyć uczynienia swym zobowiązaniom względem wierzycieli. Cyfra wykazująca niedostatek aktywów, nazywa się *deficyt*, a jeżeli właściciel nie jest w możności, złożyć zaspokoić wierzycieli, taki stan jego, stosownie do okoliczności towarzyszących, prawem orzeczonych, nazywa się *zawieszeniem wyplat*, *niewypłacalnością*, *upadłością*, a nawet *bankructwem*.

Wyrównanie aktywów z passywami przez ustanowienie i dopisanie wynalezionej różnicy do passywów albo do aktywów, nazywa się *Balansem*, *Bilansem*, *Zrównaniem*. Jakoż w pierwszym razie, kiedy aktywa przewyższają passywa, ogół aktywów wyrównywa summie passywów więcej (+) kapitał; w drugim razie, to jest kiedy passywa przewyższają aktywa, summa aktywów więcej (+) deficyt wyrównywa ogółowi passywów.

5. * Jeżeli aktywa nazwiemy A, passywa P, różnicę między aktywami i passywami K; mieć będziemy w razie wyższych aktywów nad passywa, równanie $A = P + K$; w razie zaś niewystarczających aktywów do pokrycia passywów $A + K = P$. W pierwszym przypadku różnica K, którą należało dodać do passywów dla wyrównania z aktywami, wyraża kapitał czysty czyli zakładowy właściciela majątku, w drugim K oznacza kapitał, któryby właściciel powinien dodać do aktywów dla zaspokojenia całkowicie wierzycieli.

6. Inwentarz majątku nie tylko powinien obejmować szczegółowy spis wszystkich aktywów i passywów, ale nadto spis ten winien być systematycznie ułożony, to jest, obejmować działy i poddziały wedle natury aktywów i passywów logicznie ustanowione, bo tym sposobem widoczniej wyjdzie wartość całego majątku, jeżeli zarazem wykaże się zbiorowo w jakiej ilości i jakiego mianowicie rodzaju znajdują się aktywa i passywa. Liczba działów i poddziałów zawisła od wielkości i jakości spisane go majątku. Ogólniejszą zasadą podziału aktywów i passywów są przedsięwzięcia handlowe i przemysłowe, jako jednośc gospodarcze, do których się one odnoszą; podrzędniejszą, jednolitość przymiotów odnośnie do ich przeznaczenia lub tożsamość operacyj, z których powstały i warunków na jakich są dokonane. Inwentarz może obejmować albo cały majątek jakiej osoby, albo tylko szczególny, np. banku, handlu, zakładu, dóbr jednych.

W przedsięwzięciu handlowém lub przemysłowém, zgoła w każdym gospodarstwie, rozdzielają aktywa na majątek nieruchomy i ruchomy. Nieruchomy majątek stanowią: ziemia, lasy, wody, dzieła ziemne i wodne, budowle, maszyny i ruchomości przytwierdzone. Majątek ruchomy składają, popierwsze:

Wartości zamienne materyjalne. Między temi rozróżniamy:

- a) gotowiznę w monecie brzęczącej lub papierowej, kurs nominalny w kraju mającej;
- b) materyjały do przerobienia służące;
- c) towary w ściślejszém znaczeniu tego wyrazu, to jest przeznaczone na sprzedaż, a pochodzące bądź z kupna, bądź z własnego wyrobu;
- d) ruchomości: maszyny, sprzęty, narzędzia, inwentarze żywe.

* Odstępki oznaczone gwiazdką mogą być opuszczone w czytaniu, bez szkody w pojmowaniu nauki. Wprowadziłem je do wykładu dla tego, iż czytelnikowi rozumiejącemu równanie algebraiczne stopnia pierwszego dają one odrazu pojęcie teorii buchalteryi.

Powtórę, zaliczają się do majątku ruchomego:

Wartości oparte na tytułach piśmiennych w handlu uznanych, mogących cyrkulować (Handelspapiere, Effets de commerce). Takie są:

a) Papiery publiczne: rządowe, listy zastawne ziemskie i miejskie, akcje, obligacje, bilety obiegowe po kursie i inne. Wszystkie bywają procentowe, bezprocentowe lub premijowe, i znów każde z nich mogą być krajowe lub zagraniczne.

b) Weksle: skupione czyli eskontowane, w walucie zagranicznej, miejscowe.

Potrzenie. Stanowią jeszcze majątek ruchomy wiarygodności czyli należności od różnych osób fizycznych lub moralnych przypadające, powstałe z przyznanego im kredytu bądź rzeczowego, bądź osobistego, oparte na aktach urzędowych, rewersach, lub tylko książkami buchalterycznymi udawadnianie. Takimi są:

a) Wpisy hipoteczne, zapewniające odzyskanie kapitału z szacunku nieruchomości, w oznaczonym jednym terminie, lub amortyzacyjnie.

b) Pożyczki na zastaw towarów, papierów publicznych, kosztowności i rzeczy (lombard).

c) Zaliczenia na złożone papiery lub inne wartości.

d) Pożyczki, oparte na osobistym kredycie pod różnymi warunkami.

e) Kapitały oddane do banków na procent, na przekaz lub do depozytu.

f) Różne wreszcie należności ze stosunków handlowych ze spółnikami, korespondentami i innymi osobami w kraju lub za granicą, wpływające.

Wiarygodności u zagranicznych korespondentów mogą pochodzić albo z powierzonych im funduszy na załatwienie naszych poleceń, albo z należności za spełnienie ich poleceń: pierwsze winny być zwrócone w monecie zagranicznej, drugie w monecie naszej.

Nakoniec do stanu czynnego inwentarza, gdy to jest inwentarz głównego przedsiębiorstwa osoby bogatej, np. banku, wpisują się już tylko w jednej cyfrze czyste kapitały włożone przez nią, w różne od głównego zależące przedsięwzięcia handlowe i przemysłowe, wyrachowane na podstawie oddzielnych inwentarzy, w tym celu sporządzonych.

7) Passywa powstają jedynie z przyznanego nam kredytu osobistego lub rzeczowego, są zatem te same natury, co należności nam od innych przypadające. A więc passywa stanowią:

a) Wypuszczone w obieg: bilety obiegowe, akcje, obligacje, listy zastawne ziemskie i miejskie i inne wartości, a wszystkie procentowe, bezprocentowe, lub premijowe.

b) Weksle przez nas wystawione lub akceptowane.

c) Długi hipoteczne jednoterminowe i amortyzacyjne.

d) Pożyczki zaciągnięte na zastaw towarów, kosztowności, lub papierów publicznych.

e) Powierzone nam kapitały na udział w naszym przedsięwzięciu, na procent prosty i składany, na przekaz, do depozytu.

f) Różne długi (bierne) wynikające ze stosunków handlowych z naszymi korespondentami w kraju i zagranicą. I tu także możemy pozostawać dłużnymi za spełnienie naszych poleceń, albo za otrzymane fundusze na spełnienie ich zleceń: pierwszego rodzaju długi winniśmy zapłacić w monecie naszych wierzycieli, drugiego w monecie własnego naszego kraju. Ztąd wynika konieczność, aby w inwentarzu długi tak czynne jako też i bierne ze stosunków z korespondentami zagranicznymi wynikłe, w monetach obu krajów wyszczególnić.

8) Inwentarz zamyka się *porównaniem* stanu czynnego ze stanem biernym, czyli zrobieniem bilansu, w ten sposób.

Na oddzielną linię wypisuje się ten stan, którego ogół jest większy, na następnej linii stan z ogółem mniejszym, pod spodem wypisuje się różnica, która jest czystym kapitałem, albo deficytem, według tego, czy wynaleziona różnica wykazuje przewyżkę stanu czynnego czyli też biernego.

Depozyta.

g) Summy pieniężne, wszelkie wartości i przedmioty, oddane nam za umówionem wynagrodzeniem, jedynie do zachowania, z warunkiem wydania tychże właścicielowi, lub komu z prawa należą, czyli tak zwane *Depozyta*, nie stanowią naszych aktywów, ani passywów i dla tego oddzielny spis onych winien być sporządzony i w końcu inwentarza zamieszczony. Można także depozyta wpisać w tejsze samą cyfrze w stanie czynnym i biernym, zawsze jednak oddzielnie, co nie zmieni stanu naszego majątku, i tylko wskaże, że posiadamy wartości (aktywa), które zwrócić winniśmy (passywa). Spis depozytów równie jak inwentarz, ma być systematycznie ułożony, według różnych kategorii powierzonych nam przedmiotów, z wymienieniem osób, których są własnością.

10. Spisany w ten sposób inwentarz służy do ułożenia *Bilansu* majątku w następującym jeszcze kształcie. Pod napisem *Stan czynny*, wyszczególniają się wszystkie kategorie aktywów podług głównych tytułów przyjętych w inwentarzu, zamieszczając obok sumę wartości pieniężnej całej kategorii i ustanawia się w monecie krajowej ogół stanu czynnego zgodnie z pokazanym w inwentarzu; następnie pod napisem *Stan bierny*, wyluszcza się wszystkie kategorie passywów z zamieszczeniem obok sumy pieniężnej całej kategorii tak, iż wychodzimy na ogół stanu biernego zgodny z inwentarzem. Do stanu biernego dopisuje się różnicę stanowiącą przewyżkę aktywów nad passywa, pod nazwą: *Kapitał czysty*, albo poprostu *Kapitał NN*, (wymieniając nazwisko i imię, lub firmę właściciela); po zasummowaniu, otrzymuje się koniecznie sumę pieniężną wyrównyującą ogółowi aktywów. W przypadku kiedy passywa przewyższają aktywa, różnicę stanowiącą deficyt dopisuje się do aktywów pod nazwą *Deficyt*, a po zasummowaniu jęj z aktywami otrzymuje się sumę równą summie stanu biernego. Zgodność tych summ dowodzi, że cyfra kapitału lub deficytu jest dokładnie wynalezioną.

11. * Nazwawszy rozmaite tytuły aktywów A, A^1, A^2, A^3, A^4 i t. d. passywów P, P^1, P^2, P^3, P^4 i t. d. różnicę pomiędzy summą aktywów a passywów K : będziemy mieli, w razie wyższych aktywów równanie:

$$A + A^1 + A^2 + A^3 + A^4 + \dots = P + P^1 + P^2 + P^3 + P^4 + \dots + K.$$

W przypadku przewyżki passywów nad aktywa równanie:

$$A + A^1 + A^2 + A^3 + A^4 + \dots + K = P + P^1 + P^2 + P^3 + P^4 + \dots$$

które w języku buchalterycznym nazywa się *bilansem*.

12. Ułożony na podstawie inwentarza bilans, daje zupełnie dokładne poznanie majątku. Stan czynny przedstawia obszerność majątku, jego rodzaje, zabezpieczenie i wartość pieniężną w danej chwili; stan bierny, to jest passywa i kapitał, wykazuje osoby i wysokość prawnych ich tytułów do tegoż majątku, to jest wykazuje ile z tego majątku przynależy wierzycielom, a ile pozostanie właścicielowi. Mówimy pozostanie, gdyż, według przepisów prawa, przedewszystkiem wierzyciele muszą być zaspokojeni. Tytuły wierzycieli nie odnoszą się też do szczegółowych aktywów, ale do ogółu, wyjąwszy prawem określone przypadki np. zahipotekowanie się wierzyciela na nieruchomości, wzięcie w zastaw jakiego przedmiotu. Jak stan czynny obejmuje wartości jednej natury: *masę czynną majątkową*, podobnie stan bierny przedstawia same tylko tytuły do tegoż majątku i cyfrę onych w monecie krajowej tak wierzycieli, jak i właściciela, który jest ostatnim wie-

rzycielem własności: to jest stan bierny obejmuje masę bierną czyli długi ciężące majątek. W obszerniejszém też znaczeniu, wyrazem passywa, lub stan bierny, oznaczać będziemy nietylko wierzycieli, ale i kapitał dla właściciela. Stan czynny pokazuje fundusz majątkowy; stan bierny w jaki sposób ten fundusz winien być rozdzielony. Stan czynny pokrywa stan bierny; stan bierny wyczerpuje stan czynny. Obie strony bilansu są więc niezbędne do poznania stanu majątku: trzeba bowiem znać majątek i wiedzieć komu i o ile do niego służy prawo: bilans dopiero wykazuje czysty majątek właściciela.

Na przypadek mniejszych aktywów od passywów, różnica między temi będzie dopisana do aktywów. I słusznie winna ona stać po stronie aktywów, gdyż wykazuje niedostatek aktywów; jest to wezwanie do właściciela, jak do każdego innego dłużnika w inwentarzu i bilansie pomieszczonego, o dostarczenie takiej wysokości kapitału; które to wezwanie jeżeli z innego majątku właściciela może być zaspokojone jest dobrém aktywem; w przeciwnym razie złém aktywem, niemniej jednak ma naturę aktywa, a przy rzetelności właściciela i szczęśliwych okolicznościach może nawet stać się dobrém. Nazywamy *złe aktywum* takie, które nie ma téj wartości, w jakiej w inwentarzu zamieszczone zostało: stać się to może albo zaraz przez nieumiejętne lub z umysłu złe ocenienie, albo z czasem przedmiot stracić może na wartości: przedmiot może zniszczyć, dłużnik stać się niewypłacalnym. W majątku kiedy przewyższają aktywa właściciel ma kapitał do pobrania z aktywów; kiedy przewyższają passywa, właściciel winien dołożyć kapitał do aktywów: deficyt jest to więc kapitał wprost przeciwnéj natury od kapitału czystego, tak jak aktywa wprost przeciwnéj natury od passywów: jest to *kapitał odjemny*. Stan czynny stojący do rozporządzenia właściciela, pracuje na stan bierny; stan czynny jest dłużnikiem, stan bierny wierzycielem.

Określiwszy naturę kapitału czystego i deficytu, odtąd ile razy mówić będziemy o kapitale w ogólności, rozumieć zawsze będziemy przez to różnicę między aktywami i passywami, która raz wyraża kapitał do podniesienia przez właściciela, drugi raz kapitał, jaki on winien do aktywów dołożyć, aby zaspokoić wierzycieli. W takim to pojęciu o kapitale, mówimy w ogóle: aktywa równe passywom; stan czynny równy stanowi biernemu.

Dla uwidocznienia wprost przeciwnéj natury tych dwóch stanów, bilans pisze się najczęściej tak, iż stan czynny spisuje się na jednéj stronie arkusza papieru, a stan bierny na przeciwnéj, zasummowania zaś pieniądze obu stanów, stawia się na jednéj linii

W Zamówieniu
 IL. JANA ZAN...
 A...

przechodzącej przez obie strony arkusza. Jeżeli kapitał dobrze jest wynaleziony, summy otrzymane są sobie równe.

13. Gdy celem buchalteryi jest znać w każdej chwili stan majątku, to jest znać aktywa, passywa i różnicę między niemi, a do tego jedynie przez sporządzenie inwentarza i bilansu dochodzi się; *przeto zadaniem buchalteryi jest nie co innego, tylko posiadanie nieustannie gotowego inwentarza i bilansu zgodnego w każdej chwili ze stanem majątku.* Jak zadanie to może być rozwiązane, nauczy nas bliższy rozbiór własności bilansu.

§ 3. Własności bilansu, z których się wyprowadza zasada Buchalteryi.

14. * Ponieważ bilans jest równaniem algebraicznem (5), w którym K (kapitał) jest ilością niewiadomą, zaś A (aktywa) i P (passywa) ilościami zmiennymi; przeto posiada on takie same własności co równanie. Zatem K powiększy się lub zmniejszy o tyle o ile A powiększy się lub zmniejszy w swęj wartości; przeciwnie K powiększy się lub zmniejszy, o ile wartość P zmniejszy się lub powiększy. Wartość K zostanie bez żadnej zmiany, jeżeli A i P zarazem powiększymy lub zmniejszymy tą samą ilością; jeżeli A powiększymy i zmniejszymy tą samą ilością, i wreszcie, jeżeli P powiększymy i zmniejszymy zarazem tą samą ilością. Nad te jedyne zmiany, inne w bilansie zajść nie mogą.

15. Od wysokości aktywów i passywów zawisła cyfra kapitału, która je równoważy czyli bilansuje; z natury więc bilansu wynika: że każda zmiana w wartości aktywów albo passywów musi wpływać na wartość kapitału; jeżeli jednak kilka zmian nastąpi, a najmniej dwie, te mogą wypaść w różnych kierunkach, to jest na mniej i więcej, zrównoważyć się i żadnego wpływu nie mieć na kapitał.

Te które go zmieniają, są następujące:

1) jeżeli wartość (pieniężna) jednego lub kilku aktywów powiększy się, to przy tych samych passywach, cyfra kapitału czystego, musi o tyleż się powiększyć;

2) jeżeli wartość jednego lub kilku aktywów zmniejszy się (przy tych samych passywach), wtedy cyfra kapitału o tyleż się pomniejszy;

3) jeżeli jedno lub kilka passywów powiększy się, aktywa zaś pozostaną bez zmiany, cyfra kapitału czystego o tyleż się zmniejszy;

4) przeciwnie, jeżeli jakie passywum lub kilka z nich zmniejszą

szy się w swojej wartości (również przy tych samych aktywach), cyfra kapitału czystego, o tyleż się powiększy.

Podobne zmiany w aktywach i passywach wpływają odwrotnie na ilość deficytu, to jest, kiedy kapitał czysty powiększyłby się, cyfra deficytu zmniejszy się, a kiedy kapitał czysty zmniejszyłby się, deficyt powiększy się. I inaczej być nie może, gdyż deficyt jest kapitałem odjemnym, przeto cośmy powiedzieli o kapitale jest prawdą i co do deficytu, gdyż zmniejszenie się deficytu jest powiększeniem, a powiększenie onego jest zmniejszeniem kapitału czystego: to jest w pierwszym razie polepszeniem, w drugim pogorszeniem się stanu majątkowego właściciela.

W następujących przypadkach zmiany w aktywach i passywach nie wpłyną na zmianę kapitału:

1) jeżeli z jednego lub kilku aktywów tyle wartości (rozumie się zawsze pieniężnej) ubywa, ile w jednym lub kilku aktywach przybywa;

2) jeżeli z jednego lub kilku passywów tyle wartości ubywa, ile do jednego lub kilku passywów przybywa;

3) jeżeli wartość w jednym lub kilku aktywach powiększyła się, i o tyleż wartość jednego lub kilku passywów także się powiększyła;

4) jeżeli tyle wartości z jednego lub kilku aktywów ubyło ile ubyło z jednego lub kilku passywów.

16. Skutkiem czasu lub woli właściciela, aktywa i passywa, a zatem inwentarz i bilans majątku ciągłej ulegają zmianie, cyfra więc kapitału czystego zmienia się w każdej chwili, może nawet przejść w deficyt i spowodować niewypłacalność. Bo należy zrozumieć, że w każdym majątku, czy buchalteryja jest prowadzona albo nie, bilans sam przez się zawsze egzystuje i najdokładniej się w każdej chwili ustanawia; tem gorzej dla właściciela jeżeli go nie zna, albo o nim niejasne lub fałszywe ma wyobrażenie. Buchalteryja sama jedna może dać dokładną znajomość stanu majątkowego.

17. Jakkolwiek rozliczne mogą być zmiany i operacje, nie mogą one spowodować innych zmian w majątku nad te, jakie są możliwe w bilansie, który jest jego wyrażeniem, a które wykazaliśmy powyżej. Objaśnimy te zmiany przykładami, aby poznać jakie po każdej z nich, będzie potrzeba wprowadzić zmiany do inwentarza i bilansu.

Zmiany wpływające na kapitał:

1) Otrzymano rs. 1000 w srebrze za zrealizowane kupony od papierów publicznych. Gotowizna w kassie powiększyła się o rs.

1000, to jest aktywa powiększyły się o rs. 1000; passywa pozostały też same, przeto właściciel o tyleż jest bogatszy. Zatem należy w stanie czynnym w inwentarzu w pozycji monety grubiej srebrnej sumę teje powiększyć o rs. 1000, w bilansie ogólną cyfrę gotowizny w kassie powiększyć o rs. 1000; w stanie biernym w inwentarzu i bilansie, cyfrę kapitału powiększyć o rs. 1000.

2) Na własne potrzeby użył właściciel sukna granatowego łokci 25 po rs. 4 za rs. 100 i bilet kredytowy na rs. 100 zgubił. Ubyło z inwentarza w stanie czynnym w pozycji sukna granatowego łokci 25 po rs. 4 za rs. 100; podobnie ubyło z bilansu (kategorji towary) rs. 100; gotowizny ubyło w inwentarzu w pozycji biletów kredytowych i bilansie w kategorji ogólnej gotowizny w kassie rs. 100; razem zmniejszył się stan czynny o rs. 200. Właściciel więc o tyleż jest uboższy, zatem kapitał zmniejszyć należy w stanie biernym w inwentarzu i bilansie o rs. 200.

3) Należność przypadająca wierzycielowi N. który złożył kapitał na procent powiększyła się procentami za upłyniony czas od sporządzenia inwentarza i bilansu o rs. 200. Passywum, t. j. należność N. powiększyła się o rs. 200; właściciel o tyleż jest uboższy, kapitał czysty zmniejszył się o tyleż. W inwentarzu, pozycję należności wierzycielowi N., i bilansie tę kategorję (kapitały na procent) wierzytelności do której wchodzi wierzytelność N. powiększyć należy o rs. 200, zmniejszyć zaś w inwentarzu i bilansie kapitał o rs. 200. W stanie czynnym nie zaszła żadna zmiana; w stanie biernym jedną pozycję powiększyliśmy, drugą zmniejszyliśmy o rs. 200, ogół się nie zmienił, jest więc on jak przedtem, równy ogółowi stanu czynnego.

4) Część należności przypadającej wierzycielowi N' (który miał sumę na przekazie) przeszła w summie rs. 500 na właściciela, skutkiem otworzonej po tymże wierzycielu, jego krewnym, sukcesyi. Passywum N' zmniejszyło się o rs. 500, właściciel stał się bogatszym, jego kapitał powiększył się o rs. 500. Stan czynny nie uległ zmianie, w stanie biernym w inwentarzu zrobimy poprawki: passywum N' obniżymy o rs. 500, kapitał przeciwnie powiększymy o rs. 500 w bilansie kategorję wierzytelności, do której wchodzi wierzytelność N' obniżymy o rs. 500, kapitał przeciwnie powiększymy o rs. 500; ogół stanu biernego po tych poprawkach nie zmienił się i pozostał równy jak przedtem ogółowi stanu czynnego.

Rozumowanie nasze w powyższych przykładach opierało się na przypuszczeniu, że bilans przedstawiał kapitał czysty, zatem stojący w stanie biernym; w przypuszczeniu deficytu, rozumowanie nie traci swęj mocy, albowiem wtedy, powiększyć kapitał zaczy

zmniejszyć deficyt, przeciwnie zmniejszyć kapitał znaczy powiększyć deficyt, gdyż te wyrażenia są równoznaczne (15).

Zmiany nie wpływające na kapitał:

5) Zakupiono Listów Likwidacyjnych rs. 5000 po 80% za rs. 4000 które zapłacono biletami kredytowymi. Biletów kredytowych ubyłoby rs. 4000; w inwentarzu zatem, w pozycji stanu czynnego, wykazującej ile tych biletów było przed operacją w kassie, summy onych zmniejszymy o rs. 4000; w bilansie w stanie czynnym ogólną cyfrę gotowizny zmniejszymy o rs. 4000. Przeciwnie pozycję stanu czynnego w inwentarzu wykazującą ile posiadaliśmy Listów Likwidacyjnych, powiększymy o rs. 4000 a gdyby takowych papierów jeszcze nie mieliśmy, teraz nabyte, w nowej pozycji do inwentarza wpisujemy; w bilansie zaś summy wykazującą w stanie czynnym ogół posiadanych dotąd papierów publicznych o rs. 4000 powiększymy. W stanie biernym nie zaszła żadna zmiana; w stanie czynnym o ile ubyłoby gotowizny, o tyle się inne aktywum w papierach publicznych powiększyło, zatem i stan czynny się niezmienił; wysokość więc kapitału pozostała też sama.

6) Polecono korespondentowi A. rs. 200 korespondentowi B. rs. 300 wypłacić wierzycielowi C. który u nas miał summy na przekazie. Po spełnieniu tych zleceń, w stanie biernym inwentarza wierzytelność korespondenta A. powiększy się o rs. 200, korespondenta B. o rs. 300; a jeżeli dotąd nie byli naszymi wierzycielami i niemają pozycyi w inwentarzu, w nowych pozycjach w inwentarzu zapiszemy dla A. rs. 200, dla B. rs. 300. W bilansie ogólną cyfrę wierzytelności korespondentów powiększymy o rs. 500. Co do wierzyciela C. tego pozycję w stanie biernym pod tytułem przekazy stojącą, zmniejszymy o rs. 500, w bilansie również ogół przekazów zmniejszymy o rs. 500. Kapitał czysty w inwentarzu i bilansie zostanie bez zmiany, równie jak ogólne i równe sobie summy stanów czynnego i biernego zostają jakie były przed tą operacją.

7) Dom handlowy w Łodzi dostawił 800 łok. płócienka po kop. 50 za rs. 400 na kredyt. W inwentarzu w stanie czynnym w pozycji płócienka powiększymy summy tam stojącą o rs. 400, w bilansie w stanie czynnym summy wykazującą wartość posiadanych towarów powiększymy o rs. 400. Równie w stanie biernym inwentarza wierzytelność domu handlowego w Łodzi powiększymy o rs. 400, a jeżeli dotąd niebyli naszymi wierzycielami nową pozycję do inwentarza wpisujemy; w bilansie powiększymy także o tyleż summy tej kategorii wierzytelności do której wchodzi, lub świeżo wprowadzony do inwentarza został dom handlowy w Łodzi. Stan czynny i bierny powiększyły

się o rs. 400 a zatem i ogół tych stanów; kapitał czysty został bez zmiany.

8) Należność domu handlowego w Łodzi zapłacono weksłami na Łódź na rs. 400. W stanie czynnym inwentarza odpiszemy wysłę z portfelu weksle na Łódź, zmniejszając ich sumę o rs. 400, podobnie w bilansie z ogólnej kategorii weksli, do której weksle na Łódź wchodziły; w stanie biernym w inwentarzu pozycję wierzytelności tego domu zmniejszymy o rs. 400, lub jeżeli dług wynosił tylko rs. 400 całkiem wykreślimy, w bilansie zaś ogólną sumę tej kategorii wierzytelności do której wchodził dom handlowy w Łodzi zmniejszymy o rs. 400. Kapitał czysty właściciela nie uległ zmianie. Jeżeli powiększenie i zmniejszenie bez pomyłki wykonaliśmy, ogół stanu czynnego będzie równy ogółowi stanu biernego, tylko o rs. 400 niższy, aniżeli był przed tą operacją.

18. Ośm tych odmian w majątku są jedynemi, jakie wszelkie operacje lub inne przypadkowe zdarzenia do majątku wprowadzić mogą, gdyż te tylko odmiany bilans, który jest wyrażeniem majątku, dopuścić może. Jeżeli nadto wyrażeniem passywu obejmujemy kapitał czysty, a wyrażeniem aktywum, kapitał ujemny (deficyt), jakiemi są rzeczywiście; powyższe ośm zmian sprowadzić się dają do czterech następujących:

- 1) dopisać w stanie czynnym przybywające aktywum, dopisać w stanie biernym przybywające passywu, (przykład 1 i 7)
- 2) odpisać w stanie czynnym ubywające aktywum, odpisać w stanie biernym ubywające passywu, (przykład 2 i 8);
- 3) dopisać przybywające aktywum w stanie czynnym, odpisać ubywające tamże aktywum, (przykład 5);
- 4) dopisać przybywające w stanie biernym passywu, odpisać tamże ubywające passywu, (przykład 3, 4 i 6).

19. Z powyższego wywodu znaczenia i własności bilansu, przychodzimy do tego ważnego wniosku: że wprowadzając za każdą następną operacją, w ogóle zmianą w majątku, dwojakie zmiany sobie odpowiednie do bilansu w ogólne kategorie, a do inwentarza w szczegółowe pozycje, i o dokładności poprawek przekonując się tem, iżby summa stanu czynnego była równa summie stanu biernego: mieć będziemy ciągle gotowy inwentarz i bilans majątku, a zatem mieć będziemy pokazane w każdej chwili wyso-

kość aktywów, passywów i kapitału. Zadanie przeto jakie buchalteryja miała rozwiązać: iżby zawsze, mimo zmian w majątku, mieć gotowy inwentarz i bilans, zostaje rozwiązane; bo chociaż zarazem widoczna jest trudność w wykonaniu podanego wyżej sposobu czynienia poprawek w inwentarzu i bilansie; to jednak przyszliliśmy do odkrycia podstawy na której możemy oprzeć naukę buchalteryi. Trudność o której wspomnieliśmy jest ta, iż przy mnogości operacyj codziennych, a zatem poprawek w inwentarzu i bilansie, rejestra te stały by się od pierwszej chwili nietylko zupełnie nieczytelne, gdyż zaraz brakłoby miejsca do poprawek, ale nadto niebyłoby śladu dla czego i kiedy zmiany nastąpiły. Aby tę trudność usunąć, nie pozostaje jak bilans i inwentarz tak ułożyć, aby przy każdej pozycji bilansu i inwentarza mieć dosyć czystego papieru do wprowadzania wszelkich zmian, a nawet dosyć miejsca, iżby nowój kategorii aktywa i passywa pomieścić. To dokonywa Buchalteryja przy pomocy licznych ksiąg stosownie zapelnianych.

ROZDZIAŁ II.

Księgi buchalteryczne.

§. 1. Księga wielka, książki zbiorowe i szczegółowe.

20. Do rozpisania Bilansu w sposób, iżby przy każdej pozycji mieć dosyć miejsca do robienia zmian, jak tego wyżej okazała się potrzeba, Buchalteryja używa oddzielnój księgi in folio, której każde dwie strony: lewa i prawa, począwszy od drugiej strony pierwszej karty, są oznaczone tymże samym porządkowym numerem i stanowią tęż samą stronicę (arkusza) albo kartę. Przez dwie strony księgi tymże samym numerem oznaczone, wypisują się u góry większemi głoskami teksta pozycyj bilansu, po jednym tekście na każdej stronicy, biorąc z kolei pozycyje stanu czynnego i biernego. I tak: na pierwszej stronicy pisze się: Kassa, na drugiej: Papiery Publiczne, na następnej: Weksle skupione, dalej: Weksle zagraniczne; dalej: Pożyczki na zastaw Papierów Publicznych i tak dalej wszystkie pozycyje stanu czynnego, a zatem także takie aktywa, jeżeli są, jak dobra N., Zakład N. i t. p. (6), Podobnie co do stanu biernego, wypisują się kolejną na stronicach kategoryje passywów: Kapitał (zakładowy czyli czysty), Kapitały na procent złożone, Przekazy, Bilety w obiegu, i t. d. (7) Tak wypisane tytuły podkreśla się linią atramentem pociągniętą, od której spuszu-

czają się kolumny prostopadłe przez całe karty, służące do zapisywania daty, treści i summ pieniężnych, tak po stronie lewej jak prawej każdej stronicy. Linije prostopadłe przecięte są gęsto linijami ołówkiem zrobionemi równoległe od linii podkreślającej tytuł. Zwykle książka w ten sposób zarubrykowana naprzód jest wydrukowana. Czynność powyższa wprowadzania do niej pozycji bilansu, nazywa się *otwieraniem rachunku* (Conta) dla Kassy, dla Papierów publicznych, dla Kapitału i t. p. Tym sposobem otwierają się rachunki dla wszystkich kategorii aktywów i passywów w bilansie wymienionych, których szczegóły, pod tymiż samymi tytułami w inwentarzu są wyluszczone. Księga ta nazywa się *Księgą wielką* czyli *główną*. Numera oznaczające stronicę (folia) służą do łatwego odszukania rachunku, i w tym celu układa się alfabetyczny spis otwartych rachunków, nazwany *Skorowidzem*. Mając już otwarte rachunki, na pierwszej linii ołówkiem pociągniętej, wypisuje się data sporządzenia bilansu, w rubryce treści powołanie się na źródło, którem jest bilans, w rubryce pieniężnej summę wziętą z bilansu, tego aktywum lub passywum dla którego rachunek jest otwarty, z tą jednak uwagą: iż aktywa zapisuje się na stronie lewej, passywa na stronie prawej rachunku. Ztąd strona pierwsza nazywa się *Stroną czynną*, druga *Stroną bierną*. Jeżeli w bilansie pod stanem czynnym i stanem biernym znajduje się taki sam tytuł kategorii np. Korespondenci, gdyż korespondenci będący dłużnikami zamieszczeni zostali w stanie czynnym, będący zaś wierzycielami w stanie biernym bilansu; w takim razie w księdze wielkiej dla aktywum i dla passywum jeden służy rachunek, w którym summę wyrażającą aktywum zapisuje się na stronie czynnej, a summę należną wierzycielom na stronie biernej. Widoczna że rachunki księgi wielkiej, prócz takiego jak rachunek korespondentów, jedną stronę całkiem mają pustą. W takim stanie księga wielka przedstawia nam bilans majątkowy zupełny: lewe strony rachunków wykazują aktywa, prawe passywa; po zsumowaniu aktywów otrzymamy ogół równy ogółowi zsumowanych passywów i zgodny z bilansem, jeżeli tylko bez pomyłki wszystkie pozycje z bilansu do księgi wielkiej przeprowadzone zostały. Jeżeli ta zgodność się znajdzie, mówimy, że się rachunki księgi głównej bilansują. Bilansowanie się rachunków pomiędzy sobą, jest cechą księgi wielkiej czyli głównej. Z tego wynika, że każdy rachunek bilansuje wszystkie inne razem wzięte, ponieważ każdy jest dopełnieniem ogólnej summy aktywów lub passywów równych sobie.

21. Jak bilans pokazuje nam aktywa i passywa kategorjami i wartość ich pieniężną tylko w ogólnych summach powstałych.

z zebrania szczegółów wyluszczonech w inwentarzu; tak samo i księga wielka obejmuje rachunki tylko kategorii aktywów i passywów, których szczegóły są w inwentarzu. Dla możności zapisywania także zmian, jakie w tych szczegółach zachodzą, Buchalterya dla każdego rachunku księgi wielkiej przeznacza oddzielną książkę. W każdej z tych książek otwierają się rachunki dla szczegółowych pozycyí wymienionych w inwentarzu pod kategorią, dla której otworzony jest rachunek w księdze wielkiej. Otwieranie tych rachunków odbywa się w ten sam sposób, jak w księdze głównej na podstawie inwentarza, mianowicie: pozycyje należące do aktywów na stronie lewej czyli czynnej, należące do passywów na stronie prawej czyli biernej. Uproszczenia w téj mierze, dla uniknięcia otwierania wielkiej liczby rachunków wskażemy w ciągu dalszego wykładu nauki. Książki te nazywają się *książkami szczegółowemi*. Summa pieniężna wprowadzonych aktywów lub passywów do jednej takiej książki szczegółowej, musi wyrównywać summie zamieszczonej na odpowiednim rachunku księgi wielkiej, do którego się ta książka odnosi. Jeżeli błąd nie wcisnął się, a zatem zgodność taka ma miejsce, mówimy że książka szczegółowa zgadza się z księgą wielką. I tak rachunek księgi wielkiej pod napisem Kassa pokazuje ogół gotowizny w kassie, szczegółowo monetami w inwentarzu wyluszczonej. W książce szczegółowej dla tego rachunku przeznaczonej, otwierają się osobne rachunki dla każdego rodzaju monety: dla półimperyałów, dla dukatów holenderskich, dla monety grubej srebrnej w rublach, dla monety zdawkowej, dla biletów kredytowych i t. d. dla każdego rodzaju w inwentarzu wymienionego. Oczywiście, że summa pieniężna w rublach srebrnych na tych wszystkich rachunkach rozpisana, równać się musi summie gotowizny na jednym rachunku księgi wielkiej „Kassa“ wykazanej. Książka ta szczegółowa nazywa się także *Kontrolą monet*. Podobnie książka wielka ma jeden rachunek: Papiery publiczne (własne); w książce szczegółowej do tego rachunku należącój, otwierają się rachunki osobne dla każdego rodzaju papierów i zapisuje się w tych oddzielnych rachunkach *ilość, wartość nominalna i wartość po kursie obliczona* tak, jak każdy rodzaj papieru wykazany jest w inwentarzu. Ogół wartości papierów po tych wszystkich rachunkach rozprowadzony, zgodzić się oczywiście musi z wykazaną wartością w jednej summie na rachunku księgi wielkiej.

W księdze wielkiej będzie rachunek otwarty dla passywum „Bilety w obiegu“; w książce szczegółowej odpowiadającój temu rachunkowi będą rachunki, np. takie: Bilety dawniej formy 100—

50—25—10—5—3 i 1 rublowe, siedem rachunków; także Bilety nowój formy 100—50—25—10—5—3 i 1 rublowe. Summa wszystkich summ szczegółowych na stronie biernój tych rachunków zapisanych, równać się będzie summie wprowadzonój z bilansu na jeden rachunek księgi wielkiej „Bilety w obiegu“.

Inny przykład. Księga wielka obejmuje jeden rachunek pod tytułem: „Korespondenci“, który, jak powiedziano wyżej, może wykazywać summy przeniesione z bilansu, tak na stronie czynnej, jak i na stronie biernój, jeżeli w bilansie pod stanem czynnym i biernym figurują korespondenci. W książce szczegółowój dla każdego dłużnika i wierzyciela otwierają się rachunki osobne z nazwiska i imienia, lub firmy domu, zapisując z inwentarza na stronie czynnej długi, na stronie biernój wierzytelności korespondentów. Summa długów rozproszonych po wszystkich rachunkach szczegółowych zgodzić się musi z summą pokazaną na stronie czynnej księgi wielkiej, na rachunku „Korespondenci“ jako aktywum; summa znów wierzytelności rozproszonych po wszystkich szczegółowych rachunkach na stronie biernój, zgodzi się z summą pokazaną na tymże rachunku księgi wielkiej na stronie biernój.

22. Jak ilość rachunków w księdze wielkiej, tak ilość rachunków w książkach szczegółowych i samych tych książek zawisła od obszerności i różnorodności majątku i operacyj. Jeżeli majątek jest mało urozmaicony, operacje jednostajne, stosunki z obcymi osobami nieliczne, zaczem pójść musi mała różnorodność w aktywach i passywach, tak, że z małym wyjątkiem (towarów i weksli) pozycyje bilansu będą przedstawiały aktywa i passywa nie kategorjami, lecz szczegółami; rachunki księgi głównej po większej części nie będą też wymagały książek szczegółowych dla dalszego swego rozgałęzienia; przeciwnie, przy różnorodności majątku, obszerności operacyj i rozgałęzionych stosunkach, nietylko książki szczegółowe są niezbędne, ale jeszcze tak zwane *książki zbiorowe*, o których chcemy mówić. Niektóre kategorje aktywów lub passywów już w samym inwentarzu, oprócz szczegółowych pozycyj, składać się mogą z kilku działów, lub później zająć może potrzeba wprowadzenia takiego rozdziału. W takiej potrzebie, dla rachunku księgi wielkiej obejmującej tej natury aktywum lub passywum dodaje się najpierw książka zbiorowa, w której otwierają się rachunki dla działów, a następnie dla rachunków tej ostatniej książki tworzą się książki szczegółowe. Np. liczni dłużnicy z pożyczek na zastaw papierów publicznych mogą być rozdzieleni na dłużników z pożyczek na papiery rządowe ruskie, polskie, na akcye kolei żelaznych gwarantowanych, niegwarantowanych i t. p. W księdze wielkiej otwieramy

jeden rachunek „Pożyczki na zastaw papierów publicznych“, w książce zbiorowej otwieramy rachunki dla pożyczek na zastaw papierów russkich, pożyczek na zastaw papierów polskich i t. d. a dopiero dla każdego rachunku książki zbiorowej zaprowadzamy osobną książkę szczegółową, w której otwieramy rachunki osobiste dla każdego dłużnika z nazwiska i imienia.

Inny przykład. Księga wielka ma jeden rachunek „Towary“; aktywum to rozdziela się w książce zbiorowej na rachunki np. takie: *Zboże, Wino, Drzewo* i t. d.; w książkach szczegółowych dla każdego z tych rachunków, otwierają się rachunki: *Pszenica, Żyto, Jęczmień* i t. d.; *Wino szampańskie, Wino węgierskie* i t. d., *Drzewo sosnowe opalowe, Belki sosnowe, Bale dębowe* i t. d.; a i te jeszcze mogą być rozdzielone: *Bale dębowe 4 calowe, Bale dębowe 3 calowe*, i t. d. Tak postępując i unikając pomyłek, każda książka szczegółowa zgodzi się z odpowiednim rachunkiem książki zbiorowej, a książka zbiorowa zgodzi się z odpowiednim rachunkiem księgi wielkiej. Zwycięle nazywają się książkami zbiorowymi książki nie obejmujące ostatecznych szczegółów chociażby już dalszych szczegółowych książek niepotrzebowały: np. książka dla papierów publicznych obejmująca rachunki różnych rodzajów papierów uważa się za zbiorową.

23. W drugiej części tego dzieła mówić będziemy szczegółowo o księdze wielkiej, książkach zbiorowych, szczegółowych i pomocniczych, oraz odmianach i uproszczeniach jakie dają się w nich zaprowadzić dla uniknięcia wielkiej liczby rachunków; tu tylko chciałem pokazać logiczne rozprawienie bilansu w księdze wielkiej, a inwentarza po książkach zbiorowych i szczegółowych, aby dać jasne pojęcie, że *książki buchalteryczne są tylko ciągle otwartym, do przyjęcia wszelkich zmian zdolnym inwentarzem majątku, z których to książek, księga wielka jest takimże jego bilansem.* Jak bilans przedstawia aktywa i passywa kategorjami, których szczegóły obejmuje inwentarz; tak księga wielka zawiera rachunki dla kategorji, książki zbiorowe rachunki dla głównych działów tych kategorji, a książki szczegółowe rachunki dla pozycji inwentarza. Pozycje bilansu zamieniły się w rachunki księgi wielkiej, tytuły podrzędne inwentarza w rachunki książek zbiorowych, a pozycje inwentarza w rachunki książek szczegółowych.

24. Zatrzymując uwagę nad otworzonymi rachunkami, odróżnić możemy pomiędzy nimi dwa rodzaje: jedne otwarte są dla aktywów, o rzeczywistej wartości, w ręku właściciela będących: nieruchomości, towary, pieniądze, a nawet weksle i papiery publiczne, te zowią się *rachunkami rzeczowymi*; inne dla aktywów, które inne osoby fizyczne lub moralne są dłużne, te zowią się *ra-*

chunkami osobowemi. Stan bierny obejmuje same rachunki osobowe, gdyż one wykazują tylko osoby mające prawne tytuły do stanu czynnego, co nawet wtenczas ma miejsce, gdy te osoby są bezimiennymi okazicielami tytułów np. biletów w obieg puszczonech. Uważmy jeszcze, że na zaspokojenie stanu biernego, winni dłużnicy osobiści powrócić do masy majątkowej summy na nich wykazane; aktywa zaś wykazane na rachunkach rzeczowych, winien wnieść sam właściciel, gdyż w jego ręku pozostają, on za nie przed wierzycielami jest odpowiedzialny: rachunki więc, które nazwaliśmy rzeczowe, są rachunkami osobistymi właściciela majątku jako dłużnika masy majątkowej, jak rachunek kapitału jego osobistym rachunkiem jako wierzyciela albo nawet i dłużnika w razie deficytu. Ostatecznie więc wszystkie rachunki tak stanu czynnego jakoteż biernego, są osobowemi: jedne przedstawiają dłużników, drugie wierzycieli: dłużnicy tyle są *winni*, ile wierzyciele *mają*.

Mając teraz książki gotowe w następnym paragrafie pokażemy w jaki sposób da się usunąć owa trudność, którą napotkaliśmy w czynieniu poprawek w samym bilansie i inwentarzu; jak wprowadzając wszelkie zmiany zaszele w majątku do rachunków, mieć będziemy zawsze gotowy inwentarz i bilans, dający jedynie dokładną znajomość majątku w danej chwili.

§. 2. Sposób użycia ksiąg buchalterycznych: prawidła i zasada ich prowadzenia.

25. Okazaliśmy że zmiany, jakie czas i operacje przemysłowe i handlowe pociągnąć mogą za sobą w bilansie w ogólności a inwentarzu w szczególności, sprowadzają się do czterech. Wprowadzenie tych zmian wprost do bilansu i inwentarza okazało się nie możliwe; gdy teraz zaradziliśmy temu przez otworzenie rachunków w księdze wielkiej, ksiązkach zbiorowych i szczegółowych, zobaczymy z jaką łatwością dają się wprowadzić do ksiąg treści zmian zachodzących w aktywach i passywach odpowiednio do celu buchalterycznego. Wprowadzone do ksiąg pozycje z bilansu i inwentarza, a także wszelka zmiana w majątku zapisana w treści do ksiąg, nazywa się *pozycją*.

Przedewszystkiēm musimy ostrzedz, że przedmiotem naszym obecnie jest wyłożenie zasad buchalteryi a nie jēj strony formalnej; zatem mówiąc o zapisywaniu do ksiązek zmian wynikłych w majątku, chodzić nam będzie jedynie o jasne przedstawienie tych zasad, część zaś formalną, to jest w jakiej formie wpisują się treści zaszełych zmian czyli operacyj, pozostawiamy do czasu, kiedy mówić będziemy o części praktycznej buchalteryi; teraz wykładamy jēj teoriyę.

Zobaczymy więc jak wprowadzić należy każdą ze czterech zmian jedynie możliwych w majątku.

Zmiana I.

Dopisać w stanie czynnym przybyłe aktywum a w stanie biernym odpowiednie jemu passywum (18).

26. *Przykład 1.* A. wniósł do kassy biletami kredytowemi rs. 500 na Przekaz. Aktywum kassy powiększyło się o rs. 500, ale zarazem przybył wierzyciel należący do kategorii Przekazów, które to passywum o tyleż się powiększyło, gdyż wierzycielowi A. zostaliśmy dłużni rs. 500 czyli on *ma* u nas, kredytuje nam (credit, soll haben, doit avoir) rs. 500. Zatem w księdze wielkiej w rachunku „Kassa“ zapiszemy w drugim wierszu (pozycyi) na stronie czynnej (pierwszy bowiem wiersz już zajęty przez zapisanie gotowizny jaka wykazaną była w bilansie) (20):

dnia... A wniósł na przekaz rs. 500.

Na rachunku Przekazy na stronie biernej w drugim wierszu (pozycyi) zapiszemy:

dnia... A. wniósł do kassy rs. 500.

Oba te rachunki Kassy i Przekazów mają książki szczegółowe, zatem w książce szczegółowej Kassy, czyli Kontroli monet, na rachunku Bilety kredytowe na stronie czynnej zapiszemy:

dnia... A. wniósł rs. 500.

w książce szczegółowej Przekazów na rachunku A. zapiszemy na stronie biernej:

dnia... wniósł do kassy rs. 500.

Nie piszemy nazwiska, gdyż ono jest już wypisane na czele rachunku. Jeżeliby A. w książce szczegółowej nie miał rachunku dla tego, że w czasie robienia inwentarza nie był naszym wierzycielem w Przekazach, należy mu rachunek otworzyć, jakto zrobione było dla innych, którzy już stali w inwentarzu. W tym przypadku nowego rachunku, zapisanie jego wkładu przypadnie w pierwszym wierszu. Po takim wprowadzeniu do ksiąg tej operacji, bilans księgi wielkiej nie zepsuł się, gdyż równie do stanu czynnego jak i biernego przybyło po rs. 500. Nadto książka szczegółowa kassy zgodzi się z rachunkiem Kassy księgi wielkiej, a książka szczegółowa przekazów zgodzi się z rachunkiem księgi wielkiej Przekazów, gdyż w pierwszej (kontroli monet) przybyło na stronie czynnej rs. 500, w drugiej (szczegółowej przekazów) na stronie biernej rs. 500 tak jak to się stało na rachunkach odpowiednich księgi wielkiej.

27. *Przykład 2.* Wpłynęło do kassy z successyi dukatów holenderskich 100, które licząc po rs. 3 kop. 45 czynią rs. 345. Aktywum gotowizny w kasie powiększyło się o rs. 345 Właściciel

stał się bogatszy o rs. 345, gdyż mu przybyły darmo, a na zaspokojenie passywów już miał dostateczne aktywa, zatem kapitał powiększył się o rs. 345. Wpisuję do rachunku Kassy księgi wielkiej w trzeciej pozycji na stronie czynnej:

dnia... otrzymano z successyi dukatów holenderskich 100 po 3 rs. 45 kop. rs. 345.

W rachunku „Kapitał“ księgi wielkiej zapisuję na stronie biernej:

dnia... otrzymano z successyi dukatów holenderskich 100 po rs. 3 kop. 45 rs. 345.

W kontroli monet na rachunku „Dukaty holenderskie“ zapisuję:

dnia... z successyi 100 sztuk po 3 rs. 45 kop. rs. 345.

Napis rachunku wskazuje że 100 sztuk są dukaty holenderskie.

Rachunek kapitału niema książki szczegółowej, gdyż kapitał stanowi reszta aktywów po zaspokojeniu wierzycieli, bez względu z jakich to aktywów nastąpi, z tego powodu co do kapitału na zapisaniu na rachunku księgi wielkiej rzecz się kończy.

I teraz księga wielka nie przestała się bilansować, także kontrola monet zgadza się z rachunkiem kassy księgi wielkiej.

Powiększenie się kapitału, w jakikolwiek sposób to następuje, nazywa się *przybytkiem, zarobkiem, zyskiem.*

Zmiana II.

Dopisać przybywające aktywum, odpisać ubywające aktywum (18).

28. *Przykład I.* Korespondent B., który pokazany jest w książce szczegółowej dłużnym rs. 1000, dla upłacenia długu wniósł w biletach kredytowych rs. 300. Aktywum w gotowiznie powiększyło się, inne aktywum, dług korespondenta B., zmniejszyło się. Zapisuję na rachunku księgi wielkiej „Kassa“ na pierwszym pustym wierszu na stronie czynnej:

dnia... B. wniósł na upłatę długu rs. 300.

Podobnie w książce szczegółowej (kontrola monet) na rachunku Bilety kredytowe na stronie czynnej zapisuję też same rs. 300. Co do zmniejszenia się długu, znajduję, że dłużnik stoi pomiędzy korespondentami, zatem upłaconemi 300 rublami należy zmniejszyć dług jego to jest aktywum wykazane na rachunku księgi wielkiej pod tytułem „Korespondenci“ i tóż samo zrobić w książce szczegółowej na rachunku osobistym korespondenta B. Na obu tych rachunkach możnaby bez zepsucia bilansu wpisać na stronie czynnej wniesione na upłatę 300 rs. a następnie odjąć, przez co dług pierwotny na rachunku osobistym korespondenta B. rs. 1000, zmniejszyłby się do rs. 700; na rachunku zaś księgi wielkiej

ogólny dług na korespondentach zmniejszyłby się także o rs. 300. Buchalteryja atoli unika odejmowania, bo przyjąwszy taki system, raz, gdy aktywum przybywa, wypadaloby dodawać, drugi raz, kiedy ubywa, odejmować; przeto w inny sposób rzecz załatwia.

Korespondent B. był nam dłużny rs. 1000, dla tego summa ta stoi pomiędzy naszymi aktywami; teraz płaci nam rs. 300. Do chwili skompensowania się ostatecznego, za tę summę my nawzajem staliśmy się jego dłużnikami, a on naszym wierzycielem. W takim zapatrywaniu się na stosunek nasz do korespondenta B. z przyslaną nam summą rs. 300 *przybyło nam aktywum i passywum* co stanowi przypadek rozbierany pod zmianą I. Zamiast więc odjąć rs. 300 od rs. 1000 pierwotnego długu, postąpimy równie konsekwentnie, zapisując w księdze wielkiej zapłacone rs. 300 na stronie biernej rachunku Korespondenci, i toż samo czyniąc na rachunku osobistym dłużnika B. w książce szczegółowej korespondentów. Bilans księgi wielkiej nie zepsuje się, gdyż do stanu czynnego na rachunku Kassy przybyło rs. 300, i równie tyleż do stanu biernego na rachunku Korespondentów. Książka szczegółowa Korespondentów także nie przestała się zgadzać z odpowiednim sobie rachunkiem księgi wielkiej, gdyż jeżeli na rachunku księgi wielkiej przypisaliśmy na stronie biernej rs. 300, toż samo uczyniliśmy na jednym z rachunków książki szczegółowej.

Na rachunku korespondenta B. strona czynna pokazuje, że on jest *winnien* (debet, soll, doit) rs. 1000; strona bierna, że on *ma* u nas, czyli kredytuje nam (credit, sol haben, doit avoir) rs. 300. Kompensując dług wierzytelnością, ostatecznie *winnien* tylko rs. 700. Wyszliśmy zatem na ten sam rezultat co przez odejmowanie, które, lubo jeszcze nie jest wykonane, jest jednak w sposób niewątpliwy wskazane. Bo jak w ogólności aktywa służą na pokrycie passywów, a passywa wyczerpują aktywa (12), tak w szczególności aktywa i passywa na tymże samym rachunku stojące, ponieważ z prawnych stosunków do siebie się odnoszą, i prawnie dokonane już fakta wyrażają, muszą się przedewszystkiem kompensować.

29. *Przykład 2.* Zapłacono za kupione 100 sążni drzewa sosnowego opałowego po rs. 8 rs. 800, z tych monetą grubą srebrną rs. 400, półimperyalami 80 sztuk po 5 rs. 400 rs. Przybyło aktywum w drzewie wartości rs. 800, ubyło gotowizny z kassy rs. 800. Drzewo opałowe sosnowe ma osobny rachunek w książce szczegółowej, odnoszącej się do rachunku „Drzewo“ w książce zbiorowej, która znowu odnosi się do rachunku „Towary“ w księdze wielkiej. *Przybywające aktywum* zapisuję na stronie czynnej, w księdze wielkiej na rachunku „Towary“:

dnia... kupiono 100 sążni drzewa opałowego sosnowego po rs. 8 rs. 800.

w książce zbiorowej na rachunku „Drzewo“:

dnia... kupiono 100 sążni drzewa opałowego sosnowego po rs. 8 rs. 800.

w książce szczegółowej na rachunku „Drzewo opałowe sosnowe“:

dnia... kupiono 100 sążni po rs. 8 rs. 800.

Aktywum to wartości rs. 800 dostarczył właściciel majątku do aktywów w miejsce wydanych z kassy gotowizną rs. 800; dostarczając je nabył on tem samem do rs. 800 *tytuł* wyłączny (wierzytelność, passywum): mamy więc do zapisania to passywum. Zapisuję zatem na rachunku (osobistym właściciela) (24) „Kassa“ na stronie biernej:

dnia... wypłacono za 100 sążni drzewa opałowego sosnowego po rs. 8 rs. 800.

Właściciel z tytułu tego passywa jest w ten sposób zaspokojonym iż jest teraz w obowiązku dostarczyć do massy majątkowej tyle tylko gotowizny, ile po strąceniu strony biernej od czynnej pozostaje, to jest, ile istotnie jest w kassie po zrobionym wydatku. I w tym przykładzie, jak w poprzednim, nastąpiło zmniejszenie aktywum przez zapisanie na stronie biernej tytułu właściciela majątku do aktywum (kassy), z którego ten tytuł jest już pokryty.

Ponieważ 800 rs. wypłacone zostało: w srebrze rs. 400 i w 80-ciu półimperyalach po 5 rs. 400 rs., zatem w kontroli monet zapisuję na stronie biernej na rachunku „Moneta gruba srebrna“:

dnia ... wypłacono za drzewo rs. 400.

W téjże kontroli na rachunku „Półimperyal“ zapisuję:

dnia ... wypłacono 80 sztuk po rs. 5 rs. 400.

Zmiana III.

Dopisać przybywające passywum, odpisać ubywające passywum (18).

30. *Przykład 1.* Polecono korespondentowi C. wypłacić wierzycielowi D. rs. 400, na rachunek jego wierzytelności, jaką ma u nas na Przekazie, wynoszącej rs. 900. Po wypłaceniu przez korespondenta C., rs. 400, passywum wykazane na rachunku szczegółowym C. książki szczegółowej korespondentów powiększyło się o rs. 400, zaś passywum wykazane na rachunku osobistym D. książki szczegółowej Przekazów zmniejszyło się o tęż samą sumę.

W książce szczegółowej korespondentów na rachunku osobi-

stym korespondenta C., któremu przybyła u nas wierzytelność, zapisuję na stronie biernej *przybywające passywum*.

dnia ... wypłacone z naszego polecenia panu D. rs. 400; toż czynię na stronie biernej rachunku „Korespondenci” księgi wielkiej.

Co do wierzyciela D., należałoby na jego rachunku osobistym książki szczegółowej Przekazów zmniejszyć wierzytelność rs. 900 i toż samo zrobić na rachunku księgi wielkiej „Przekazy“, a zmniejszenie to wykonać przez zapisanie wypłaconych panu D. rs. 400 i odjęcie onych od pierwotnego passywum tak w jednej jak i w drugiej książce. W książce szczegółowej wierzytelność D. zmniejszyłaby się do rs. 500, w księdze wielkiej ogół przekazów zmniejszyłby się o rs. 400.

Lecz uważmy, iż dotąd D. był naszym wierzycielem, miał u nas, i dla tego wierzytelność jego rs. 900 stała pomiędzy passywami; teraz otrzymawszy od nas, za pośrednictwem C. rs. 400, do chwili skompensowania się ostatecznego, on tej summy jest naszym dłużnikiem (debet) czyli że summa rs. 400 jest aktywem, służącym na pokrycie jego wierzytelności rs. 900.

Zatem zamiast rs. 400 zapisywać na stronie biernej i odejmować je od dotychczasowego długu biernego dla zmniejszenia onego, zapisuję rs. 400 na stronie czynnej rachunku D. i toż samo czynię na rachunku księgi wielkiej pod tytułem „Przekazy.“ Bilans księgi wielkiej nie zepsuł się, gdyż przybyła summa rs. 400 na stronie czynnej rachunku „Korespondenci“, i takąż na stronie biernej rachunku „Przekazy“ księgi wielkiej. Książka też szczegółowa Korespondentów i takąż Przekazów zgodzą się z odpowiedniami rachunkami księgi wielkiej, gdyż tu i tam przybyły summy po 400 rs. na też same strony w pierwszej bierną, w drugiej na stronę czynną.

W tym przykładzie przybyło w książkach passywum na rachunku C. ale zarazem i aktywum na rachunku D. kompensujące takąż część jego wierzytelności, czyli przybyło aktywum i passywum. W poprzednim przykładzie dla zmniejszenia aktywum, zapisaliśmy summę na stronie biernej, gdyż summa do odjęcia okazała się być naszym passywum; w obecnym przykładzie dla zmniejszenia passywum zapisaliśmy summę na stronie czynnej, gdyż okazała się być naszym aktywem.

31. *Przykład 2.* Należność przypadająca wierzycielowi E., mającemu złożony kapitał na procent 3%, powiększyła się procentami za czas upłyniony od sporządzenia inwentarza o rs. 200, któremi wykazaną dla niego wierzytelność należy powiększyć.

Uczynię to, zapisując na stronie biernej na pierwszej pustej

linii rachunku E., książki szczegółowej kapitałów na 3% złożonych pozycyję:

dnia przypisuje się prowizya od summy rs. 000 za czas od do rs. 200,

i toż czynię na stronie biernej rachunku księgi wielkiej pod tytułem „Kapitały na 3%“. W tym przypadku passywa powiększyły się o rs. 200. Idzie o pokrycie tego długu, gdyż dotychczasowe aktywa wystarczały tylko na pokrycie dotychczasowych passywów i kapitału. Gdy passywów zmniejszyć nie można, fundusz na pokrycie przybywającego passywum tylko z uszczerbkiem kapitału może być otrzymany, to jest właściciel majątku z udziału swego w aktywach, jaki dla niego dotąd przypadał, musi odstąpić dla wierzyciela E. rs. 200, a sam poprzestać na zmniejszonym kapitale.

Rachunek księgi wielkiej Kapitału nie ma książki szczegółowej jak to wyjaśniliśmy wyżej (26), pozostawałoby na stronie biernej tego rachunku księgi wielkiej podpisać sumę procentową rs. 200, odjąć ją od kapitału tym rachunkiem wykazanego, dla jego zmniejszenia i pokazać na rachunku tylko resztę.

Lecz i tu zmniejszenie to, stanowiące prawdziwy deficyt w majątku, dokonamy zapisując na stronie czynnej rachunku Kapitału przypisany procent wierzycielowi E.:

dnia ... przypisany procent od kapitału E. rs. 200.

Bilans księgi wielkiej nie zepsuł się, gdyż tyle powiększyły się aktywa ile passywa. Ale zarzuci kto, przybyło nowe aktywum, a zatem kapitał nie został zmniejszony. Prawda, że na stronie czynnej przybyła summa przedstawiająca aktywum, ale treść onego wskazuje, że ono jest bez wartości (deficyt) (12), i dla tego właśnie zapisaliśmy je na stronie czynnej rachunku Kapitału, rachunku osobistego właściciela, który to *złe aktywum* wyłącznie na swoje pokrycie przyjmuje, jako ostatni wierzyciel.

Wszelkie zmniejszenie się kapitału nazywa się w ogólności *ubytkiem* albo *stratą*.

32. *Przykład 3.* Przypuśćmy, że pomiędzy passywami z inwentarza do ksiąg wprowadzonymi znajdowały się, jako passywum, wśród innego rodzaju biletów w obieg przez nas wypuszczonych, bilety 10-cio rublowe starego stempla już z obiegu wywołane na rs. 1000, i że do terminu prekluzyjnego zgłoszenia się po wymianę na srebro, który właśnie teraz upłynął, nikt się z nimi nie zgłosił. Mogło to nastąpić w skutek przypadkowego ich zniszczenia. Strata ztąd wynikła dla ich posiadaczy, zysk zaś dla tego, który je w obieg wypuścił, gdyż tym sposobem uwolnił się od ich zapłacenia. Ponieważ ubyło passywum na rs. 1000, a aktywa zo-

stały bez zmiany, o tyle zatem powiększył się kapitał. Przybytek ten zapisuję na rachunku Kapitału w księdze wielkiej na stronie biernej:

dnia wywołane z obiegu bilety 10-cio rublowe do dnia prekluzyjnego do wymiany nie przedstawione rs. 1000, przez co ogólna summa kapitału powiększyła się. Przeciwnie należałoby na rachunku „Bilety w obiegu“ w księdze wielkiej i książce szczegółowej passywum tego rachunku zmniejszyć, co dałoby na rachunku szczegółowym biletów 10-cio rublowych na różnicę zero, a na rachunku księgi wielkiej summa biletów w obiegu zmniejszyłaby się o rs. 1000. Zamiast odejmować na stronie czynnej zapisuję na rachunkach odnośnych:

dnia bilety 10-rublowe wywołane z kursu do dnia prekluzyjnego nieprzedstawione do wypłaty rs. 1000.

Pozycja taka na stronie czynnej przeciwstawiona passywowi bez wartości, będzie dostatecznym aktywem do jego pokrycia; zaś rs. 1000 aktywów ogólnych, które służyły do pokrycia 1000 rs. biletów w obiegu do dnia prekluzyjnego, teraz oswobodzone, przeszły na pokrycie wyższego udziału, jaki zyskał w majątku kapitał (właściciel).

Zmiana IV.

Odpisać ubywające aktywum, odpisać ubywające passywum (18).

33. *Przykład 1.* Na zwrot należności rs. 600 przypadającej od nas domowi handlowemu F. w Łodzi przesłano mu w wekslach na Łódź rs. 400.

Aktywum w wekslach zmniejszyło się, wierzytelność domu F. w Łodzi zmniejszyła się o tyleż.

W powyższych przykładach mamy już wskazany sposób, w jaki zmniejszenie to w niniejszym dokonamy. Na rachunku księgi wielkiej „Weksle krajowe“ zapisuję na stronie biernej pozycję: dnia.... za wysłane do domu F. w Łodzi weksle na Łódź rs. 400.

Toż samo czynię w książce zbiorowej na rachunku „Weksle na Łódź“ w której zapisuję pozycję:

dnia ... wysłano do domu F. w Łodzi weksle (wypisuję numer i summy każdego weksłu) rs. 400.

Następnie na rachunku „Korespondenci“ zapisuję na stronie czynnej:

dnia... za przesłane weksle na Łódź domowi F. w Łodzi rs. 400.

Podobnie zapisuję na stronie czynnej rachunku osobistego książki szczegółowej domu F. w Łodzi:

dnia... za przesłane weksle na Łódź rs. 400.

Tym sposobem rachunek ten przedstawia teraz na stronie

biernej, iż domowi handlowemu F. należało się, czyli on miał u nas (credit) rs. 600; na stronie czynnej, iż on winien nam (debit) rs. 400; zatem kompensując jego wierzytelność długiem, wierzytelność zmniejszyła się o rs. 400 i wynosi tylko rs. 200.

Co do rachunku weksli, jeżeli weksle uważać będziemy jako towar, sam w sobie wartość mający, w takim przypuszczeniu zapisanie wydanych z portfela weksli na rs. 400 na stronie biernej objaśnia się w sposób, jak to uczyniliśmy (w przykładzie 2, zmiany II) co do wydanych rs. 400 w monecie srebrnej i rs. 400 w półimperyalach: to jest uważamy rachunek weksli jako rachunek rzeczowy czyli osobisty właściciela. Jeżeli zaś uważalibyśmy weksle jako dług ciążący na wystawcach weksli, a zatem jako rachunek zbiorowy osobisty wystawców: zapisanie wydanych weksli na stronie biernej rachunku objaśnia się, jak podobne postąpienie w przykładzie 1, zmiany II. Skoro bowiem dom F. w Łodzi przyjął weksle, tem samem dług wystawców został zapłacony; dla tego na rachunku weksli zapisaliśmy wierzytelność (passywum), która kompensuje się ich długiem (aktywum).

34. *Przykład 2.* Przez nieszczęśliwy wypadek zepsuło się w składzie towarów cukru głów 20 za rs. 100.

Aktywum w towarach zmniejszyło się; gdy passywa pozostały też same; dla właściciela o tyleż wynikł ztąd deficyt, czyli o tyle właściciel jest uboższym, jego kapitał zmniejszył się o rs. 100. Z drugiej strony, przyjmując na swój rachunek deficyt (złe aktywum), staje się wierzycielem na rachunku cukru, który jest jego rachunkiem osobistym (24). Zepsuty cukier pokrywa tę wierzytelność i oboje, kompensując się, wychodzą ze sfery gospodarczej.

Stosując to i cośmy przy innych zmianach już powiedzieli do niniejszego przykładu, zamiast zmniejszać aktywum w towarach o rs. 100, zapisuję ubyły towar (cukier) na rachunku „Towary“, księgi wielkiej na stronie biernej:

dnia... odpisuje się zniszczone na składzie cukru głów 20 po rs. 5 rs. 100.

Podobnie w książce szczegółowej na stronie biernej rachunku „Cukier“.

dnia... odpisuje się 20 głów zniszczonych przypadkowo po rs. 5 rs. 100.

Zamiast znowu zmniejszać kapitał odpisuję na stronie czynnej rachunku Kapitału w książce wielkiej.

dnia..., za zniszczony przypadkowo cukier rs. 100.

Taki sposób wprowadzenia tej zmiany w majątku, nietylko odpowiada celowi, to jest zmniejsza aktywum Towarów i Kapitał,

ale zarazem pozostawia ślad na obu rachunkach z jakiego powodu ubyło cukru i kapitału, i że właściciel nic w zamian cukru nie odebrał, w miejsce ubytego aktywum, na pokrycie swego udziału w aktywach, przyjmuje *aktywum bez wartości* (12) które teraz wprowadzono na rachunek kapitału.

Ogólna zasada i prawidła przeprowadzania zmian majątkowych w ksiązkach buchalterycznych.

35. Gdy cztery te rodzaje odmian w aktywach i passywach, stanowiących bilans pewnego majątku, obejmują wszelkie możliwe odmiany, jakie w skutek operacyj przemysłowych, handlowych, lub okoliczności niezależnych od woli właściciela zajść mogą (18): przeto prawo jakie z tego, cośmy się powyżej o wpływie zmian majątku na bilans nauczyli, wyprowadzimy, musi być ogólną zasadą prowadzenia ksiąg buchalterycznych.

Jakiegokolwiek były te odmiany, w każdej z nich okazało się przybywające aktywum i zarazem równej jemu wartości pieniężnej przybywające passywum, czyli: że wszelka zmiana w majątku daje się wyrazić w bilansie, a zatem i w rachunkach księgi wielkiej, które są bilansem (23), przypisaniem w odpowiednich rachunkach na stronie czynnej przybyłych ztąd aktywów, a na stronie bierniej przybyłych passywów, równoważnej pierwszym pieniężnej wartości. Przypisanie to, za każdą zmianą, aktywów do stanu czynnego a zarazem passywów do stanu biernego jest nieodzowną koniecznością i stanowi ogólną zasadę prowadzenia ksiąg buchalterycznych: w przeciwnym razie bilans zostałby zniszczony, którego posiadanie jest celem buchalteryi (13). Albowiem gdy do stanu czynnego wprowadzamy aktywum dobre czy złe (deficyt) (31, 34); należy w stanie biernym pokazać passywum, to jest tytuł prawny do majątku, czyli wierzycelność dla tego, kto aktywum dostarczył, wierzyciel czy właściciel: w pierwszym razie zapisuje się ona na rachunek wierzyciela, w drugim na jeden z rachunków właściciela, mianowicie na rachunek kapitału zysk (27, 32), lub ten rachunek, z którego właściciel czerpnął dawne aktywum, aby w zamian za niego nowe do majątku wprowadzić (29), lub w braku aktywa nowego, przyjął deficyt do stanu czynnego swego rachunku Kapitału (34).

Odwrotnie, gdy do stanu biernego wprowadzamy passywum dla wierzyciela lub właściciela majątku, musi być pokazane aktywum odpowiednie na rachunkach na które weszło, lub w braku

onego, przyznany deficyt w odpowiedniej wartości i wprowadzony na rachunek kapitału do stanu czynnego (31, 34).

Taka jest, powtarzamy, ogólna i jedyna zasada systematycznego, zgodnego z nauką, prowadzenia ksiąg buchalterycznych. Odstępując od tej zasady, dopuszczamy się błędu bądź w aktywach, bądź w passywach, bądź w kapitale, księga wielka przestaje być bilansem, który sam jeden jest obrazem dokładnego stanu majątku (12).

36. Rozważając następnie metodę, której użyliśmy w przywiezionych powyżej przykładach dla przeprowadzenia przez książki odmian majątkowych, możemy ją zamknąć w dwóch następujących prawidłach.

Prawidło 1. Na stronę czynną rachunków wprowadzają się: 1° przybyte aktywa, na rachunki dla tych aktywów otwarte, (26, 27, 28 gotowizna na rachunek Kassy, (29) drzewo na rachunek Towarów); 2° ubytki w passywach na rachunki tychże passywów (30) zapłata korespondentowi D. (33) zapłata domowi handlowemu w Łodzi, (31 deficyt) opłacony procent, (32) aktywum oswobodzone, (34) deficyt w cukrze). Są to isticie aktywa. Jak ogół aktywów zostaje do rozporządzenia właściciela i służy na pokrycie ogółu passywów; tak te tu aktywa, wyjęte z ogółu majątku, otrzymały wyłączne przeznaczenie zaspokojenia wyłącznych passywów, i dla tego na stronie czynnej tychże passywów muszą być zamieszczone jako wyłącznie do ich strony biernej się odnoszące. I to mówimy w ogóle, nie wyłączając złych aktywów (31, 34), które właśnie dla tego, że są złemi, idą na pokrycie wierzytelności do majątku samego właściciela to jest jego kapitału.

Prawidło 2. Na stronę bierną rachunków wprowadzają się: 1° przybyte passywa na rachunki wierzycieli (26, 30, 31) lub na rachunek właściciela (27, 32) (Kapitału); 2° ubytki w aktywach na rachunki dla tychże aktywów otwarte (28, korespondent B. płaci dług, 29, właściciel gotowem za drzewo, 33 tenże weksłami, 34, tenże przyjmuje na siebie zepsuty cukier). Są to isticie passywa. Jak ogół passywów wyczerpuje ogół aktywów; tak powyżej wymienione passywa zabrawszy z majątku oddane na ich zaspokojenie aktywa, stoją na stronie biernej rachunków tychże aktywów, aby uwidocznic że odpowiednie im aktywa przestały być rozporządzalnemi.

Zakończymy ten paragraf dwiema ważnemi uwagami.

37. Uwaga 1. Zapisywanie różnoważnych pozycyj na przeciwnych stronach rachunków, nie jest zgoła, jak się zdaje na pozór, wprowadzaniem do rachunków jednej i tejże samej rzeczy

dwa razy. Każda z tych przeciwnych pozycji wyraża wartość inną natury, jakkolwiek w chwili dokonanej operacji są sobie równe. Ze stanowiska bowiem ogólnej ekonomii uważane, dane i otrzymane wartości są równe (Roscher str. 197).

Np. Zakupiliśmy Listów Zastawnych 5% 1000 rs., za które zapłaciliśmy po 85% rs. 850. Na rachunku kassy zapisujemy na stronie bierniej:

dnia ... za 1000 rs. Listów Zastawnych 5% po 85% zapłacono 850 rs.

Na rachunku Papiery publiczne na stronie czynnej zapisujemy:

dnia ... za kupione 1000 rs. Listów Zastawnych 5% po 85% rs. 850.

Lecz na pierwszym rachunku zapisano wydatek pieniędzy z kassy na kupno rs. 1000 w Listach Zastawnych, na drugim przychód Listów Zastawnych na rs. 1000, które nabyte zostały za rs. 850, gdyż istotnie w chwili nabycia miały tę wartość co wypłacone za nie pieniądze. Na rachunku Papierów publicznych zapisaliśmy przybyłe aktywum, na rachunku Kassy tytuł (wierzytelność) właściciela do rs. 850, gdyż dostawił za nie nowe aktywum w miejsce ubylego. Jedna chwila czasu, a wartość nabytych papierów zmienić się może na wcale różną.

Inny przykład. Na rachunku „Kassa“ na stronie czynnej zapisaliśmy otrzymane z sukcesyi dukatów 100 po 3 rs. 45 kop. rs. 345; na stronie bierniej rachunku „Kapitał“ zapisaliśmy równie brzmiącą pozycję: otrzymano z sukcesyi dukatów 100 po 3 rs. 45 kop. 345 rs. (27). Lecz na pierwszym rachunku zapisaliśmy przychód złota wartości rs. 345, na drugim tytuł (wierzytelność) właściciela na taką wartość do majątku w ogóle uważanego. Wartość złota, a tytuł do aktywów razem wziętych są zgola różne rzeczy. Tytuł bowiem ten właściciela do aktywów nie odnosi się nawet do tego złota, gdyż właściciel przedewszystkiem musi z aktywów zaspokoić wierzycieli; przeto żadna część majątku nie może być stanowczo na pokrycie kapitału wskazaną.

A jednak dla tego rzekomego, gdyż odmiennego znaczenia, zapisywania na dwóch stronach rachunków tejsze samą zmianę w majątku, Buchalteryję, jaką wykładamy, nazwano powszechnie *Buchalteryją podwójną*. Słuszniej nazywa się *Buchalteryją włoską*, gdyż najprzód we Włoszech była znaną. My poprostu nazwaliśmy ją *Buchalteryją*: nauka oparta na ścisłej teorii ciągłego posiadania bilansu nie może być kilkoraką, a zatem od innej jakoby jeszcze nie masz potrzeby jej wyróżniania.

38. Uwaga 2. Zmiany w majątku jak widzieliśmy, zapisują się na rachunki księgi wielkiej, książek zbiorowych i szczegółowych inaczej nie byłyby te książki z sobą zgodne. Porządek atoli zapisywania nic tu nie stanowi w tem, do której książki pierwiej zapiszemy. Zależy to od organizacyi podziału pracy między załatwiających interesa i buchalteryję, której pierwsi dostarczają wiadomości o spełnionych operacyjach. Z uwagi téj zrobimy użytek w swoim miejscu.

ROZDZIAŁ III.

O R a c h u n k u.

§ 1. Rozbiór rachunku: Winten, Ma, Dłużnik, Wierzyciel.

39. W miarę dokonywanych operacyj, lub zaszyłych zmian, wprowadzając do ksiąg takowe według wskazanych prawideł (36), przybywać będą pozycyje w księdze wielkiej, książkach zbiorowych i szczegółowych na wszystkich rachunkach, których aktywa lub passywa weszły do operacyj, a zawsze w jednych rachunkach na stronę czynną, w innych na stronę bierną. Takie przybywanie pozycyj na stronach rachunku, nazywa się *ruchem na rachunku*. Skoro jedna strona rachunku jest zapisana, chociażby druga jeszcze pustą była, dalszy ciąg rachunku, pod tym samym napisem, prowadzi się na pierwszej stronie pustej téj samej książki, a gdyby ta już była wyczerpana, w nowej książce, która stanowi drugi, trzeci i t. d. tom teje samej rachunkowej książki. Na ostatnich liniach obudwóch stron rachunku zapisuje się stronicę i tom, na którą rachunek przeniesiono, zaś na nowym rachunku na pierwszych liniach stronicę i tom, z której przeniesiony został. Ogół wszystkich summ wprowadzonych po rachunkach księgi wielkiej na stronę czynną, nie przestaje nigdy być równym ogółowi summ zapisanych po wszystkich rachunkach strony biernej: czyli, księga wielka nie przestaje się nigdy bilansować (20). Wynika to ze sposobu w jaki przenieśliśmy pozycyje z bilansu do téj księgi i z przyjętej zasady wpisywania jednoważnych pozycyj na stronę czynną i bierną. Książki zbiorowe z teje samej przyczyny zgadzać się muszą z odpowiednimi rachunkami księgi wielkiej, a książki szczegółowe z odpowiednimi rachunkami książek zbiorowych, lub wprost księgi wielkiej.

Weźmy na uwagę książki szczegółowej rachunki osobowe (24). Każdy z tych rachunków przedstawia się jak następuje. W tytule jest wymienione nazwisko osoby dla której rachunek jest otwarty, może być nią osoba fizyczna lub moralna. Dalej na stronie czynnej mamy wprowadzone pozycje, w których czytamy kiedy i jakie summy każda osoba u nas się zadłużyła, jest nam *winną* (debet); na stronie bierniej znajdujemy summy jakie i odkąd ona *ma* u nas, powierzyła nam (credit). Ztąd strona czynna nazywa się jeszcze stroną *winien* albo *debet*, a strona bierna stroną *ma* albo *credit*. Zamiast mówić zapisać na stronie czynnej, mówi się zadebitować rachunek, albo obdłużyć, albo zapisać na ciężar, obciążyć rachunek; zamiast zapisać na stronie bierniej, mówimy zakredytować, zapisać w mienie rachunku.

Biorąc znowu na uwagę rachunki, które nazwaliśmy rzeczowymi (24), znajdujemy w tytule wymienione aktywum, w księdze wielkiej: Kassa, Towary, Nieruchomości i t. d. w książkach zbiorowych różne ich poddziały, a w książkach szczegółowych: cukier, kawa, żyto, pszenica, moneta srebrna gruba, półimperyjały i t. d. Na stronie czynnej czytamy kiedy i w jaki sposób aktywum to *przybywało*, na stronie bierniej, kiedy i jak z niego *ubywało*, czyli było przez właściciela *rozchodowane, wydatkowane*. To jest, strona czynna przedstawia *przychód*, strona bierna *rozchód*, albo *wydatek* tego rodzaju aktywów (36). Dla tego strona czynna nazywa się stroną przychodu, a strona bierna rozchodu, i mówimy: zapisać do przychodu pieniądze, kawę, albo króciiej *zaprzychodować*, także *zaperceptować*, i znowu zapisać do rozchodu, do wydatku, *rozchodować, wydatkować*.

Wszakże już wyżej okazaliśmy, że rachunki rzeczowe są rachunkami osobistymi właściciela majątku (24); że przychody, są to aktywa, które on do massy majątkowej jest winien (debet); rozchody są jego tytuły (passywa) jakie *ma* (credit) do majątku za dostarczone inne aktywa w miejsce wydanych, a jeżeli nie zwrócił równych wartości, tyleż ustąpił z kapitału, przyjmując na pokrycie swego kapitału złe aktywa (35). Ztąd wyrażenia, widocznie najprzód przyjęte do rachunków osobowych, rozciągnięto następnie do rachunków rzeczowych, i mówimy w buchalteryi: zadebitować, obdłużyć, obciążyć rachunek Nieruchomości, Kassy, Towarów, Ruchomości, Weksli, Papierów. I znowu zamiast mówić zapisać pozycję na stronie bierniej rachunku, Nieruchomości, Kassy i t. d. mówi się zakredytować, zapisać w mienie rachunku, tak jak mówimy o rachunkach osobowych. Wyrażenia: obciążyć rachunek Weksli w mienie Papierów Publicznych, znaczy zapisać do przychodu weksle, a do rozchodu papiery; kredytować rachunek Kas-

sy przez Papiery Publiczne, znaczy zaprzychodować Papiery a rozchodować gotowiznę w Kassie.

Aby uniknąć wszelkiej wątpliwości w rachunku, przyjęto zwyczaj pisać na każdym obok tytułu, na stronie czynnej *Debet*, albo *Winien* lub *Winni*, albo krótko *W*; na stronie biernej *Credit*, *Ma* lub *Mają*, albo krótko *M*. Rachunek debitowany, nazywa się debitorem, dłużnikiem; kredytowany, kredytorem, wierzycielem. Zasada buchalteryi, że każdemu aktywum odpowiada passywum i odwrotnie (35), wyraża się: *każdy debitor ma swego kredytora i odwrotnie*, albo *niema dłużnika bez wierzyciela*: czyli że wskutek każdej spełnionej operacyi, w ogóle zaszłej zmiany w majątku, obciążając jedne rachunki, należy koniecznie kredytować inne i ogół summ wprowadzonych na ciężar, równać się musi ogółowi summ wprowadzonych w mienie rachunków. Słowem wszystkie rachunki uważają się jako osoby (gdyż iście ostatecznie do osób się odnoszą), jako dłużnicy i wierzyciele jeden krąg gospodarczy składający, w którym, jak już widzieliśmy z bilansu, tyle jedni winni ile drudzy mają (24), pod tym jednak warunkiem, że za wszystkich dłużników przyjmuje za siebie odpowiedzialność jeden, właściciel, na którego własne dobro wkłada obowiązek być najznamienitszym wierzycielem, najuczciwszym dłużnikiem i inteligentnym gospodarzem majątku.

§ 2. Dalszy rozbiór rachunku. Summy obrotowe, Saldo.

40. W dalszym przypuszczeniu, że wskutek odbywanych operacyj na wszystkie lub prawie wszystkie rachunki weszły liczne pozycyje po stronach *winien* i *ma*, i nie zapominając, że przy zapisywaniu trzymano się zasady: że nie ma rachunku dłużnika bez rachunku wierzyciela, tudzież że otworzyliśmy książki i przenieśli do nich pozycyje bilansu i inwentarza bez zepsucia bilansu; mieć będziemy najprzód tę pewność: że w księdze wielkiej summa wszystkich pozycyj zapisanych w debet, równa się summie wszystkich pozycyj zapisanych w credit. Biorąc zaś każdy pojedynczo rachunek księgi wielkiej, zbiorowej lub szczegółowej, summa strony *winien* może być albo równa summie strony *ma*, albo od niej większa, albo wreszcie mniejsza, summy te nazywają się *summami obrotowemi*, summa zaś obudwóch w jedną *summą obrotową* rachunku. W pierwszym z tych przypadków to jest kiedy summy obrotowe po obu stronach rachunku są równe, mówimy, że rachunek jest *zamknięty*. Zamknięcie to na rachunku uwido-

cznia się w ten sposób, że summy z dodania strony winien i ma otrzymane, równe sobie, piszą się pod kolumnami dodanemi, na tejże samej linii przez obie strony przechodzącej, między dwiema linijami atramentem pociągniętymi, a linije puste, jeżeli są na jednej stronie, przekreślają się linią ukośną z atramentu.

W drugim i trzecim przypadku, summa stanowiąca różnicę między summą debet i takąż kredyt, albo krótko między debet i kredyt, nazywa się *saldem*, *pozostałością*, a na rachunku rzeczowym także *remanentem*. Jeżeli summa kredyt jest mniejsza od summy debet, mamy *saldo debet* albo *saldo winien*; jeżeli summa debet jest mniejsza od summy kredyt, mamy *saldo kredyt* albo *saldo ma*. Ten sam rachunek w ciągu trwającego w nim ruchu, może raz dać saldo winien, drugi raz saldo ma, stosownie do summ jakie nań weszły do chwili w której saldo wynajdujemy. Jestto chwila owęj kompensaty (28, 30), do której odłożyliśmy wykonanie odjęcia ubywających aktywów i passywów, które to odejmowanie, ustanawiając saldo, wykonywamy. Saldo *winien* jest aktywum, saldo *ma* passywum. Dopisując saldo do strony mniejszej obie strony wyrównają się i rachunek, jeżeli tego zachodzi potrzeba, możemy zamknąć (zasaldować), w sposób jak wyżej pokazaliśmy; lecz wtedy należy pod linijami zamykającemi, lub na nowęj stroniecy otworzonym rachunku, dalej prowadzić rachunek, rozpoczynając go od salda debet zapisanego na stronie winien, a salda kredyt na stronie ma, które nazywają się *saldem na nowo*. Nazywamy tę czynność *przeniesieniem salda na nowy rachunek*.

Saldo na nowo wprowadzone do rachunku w księdze wielkiej, zbiorowej, lub szczegółowej w miejsce summ obrotowych, nie psuje bilansu, to jest, książka wielka nie przestanie się bilansować a zbiorowa i szczegółowa zgadzać się z odpowiednim sobie rachunkiem, gdyż wprowadzając do rachunku saldo zamiast summ obrotowych, zmniejszamy stronę winien i stronę ma, tąż samą summą, summą strony mniejszej. Ponieważ z każdym rachunkiem którejkolwiek książki tak samo postąpić możemy, ztąd wynika: że *salda wszystkich rachunków księgi wielkiej, zbiorowych i szczegółowych bilansują się, jak poprzednio bilansowały się summy obrotowe*. Do tej prawdy nader ważnej w buchalteryi, powrócimy jeszcze później, poświęcając jęj rozbiór szczegółowy.

§ 3. O rachunku kapitału i jego rachunkach pomocniczych.

41. Na ten rachunek wprowadziliśmy: początkowy kapitał, rzybytki i ubytki (19, 27, 31, 32, 34) i tak nie przestając czynić

i przy dalszych operacjach, przy których się zyski lub straty okazują, po zasummowaniu strony winien i strony ma rachunku i ustanowieniu salda, saldo *ma* wykaże jaki kapitał posiada właściciel w aktywach, przeciwnie saldo *winien* wykazałoby jaki kapitał winien on dołożyć do aktywów, aby zaspokoić wierzycieli, jeżeli chce uniknąć stanu niewypłacalności (4). Ta sama okoliczność dostatecznie przemawia za ważnością rachunku kapitału, który znać ciągle wśród różnych zmian majątku, jest zadaniem buchalteryi.

Różnica między saldem rachunku kapitału a kapitałem wprowadzonym z inwentarza na rachunek, wykazuje ile właściciel zyskał lub stracił od czasu sporządzenia inwentarza do téj chwili, a zarazem na rachunku wyczytujemy po szczególe przez jakie mianowicie zmiany kapitał powiększył się lub zmniejszył. Przyrost lub ubytek kapitału znajdziemy jeszcze i tym sposobem, jeżeli zasummujemy stronę winien i stronę ma, wyłączwszy pierwotny kapitał, w pierwszym wierszu rachunku umieszczony: summa strony ma, wykaże przybytki kapitału czyli zyski, summa strony winien, ubytki czyli straty; różnica między zyskami i stratami, wykaże czysty zysk albo stratę. Aby uniknąć pomieszania osiągniętych rezultatów z prowadzonych operacyj od czasu sporządzenia inwentarza i założenia ksiąg z początkowym kapitałem, pozycyje stanowiące zyski, lub straty nie wprowadzają się wprost na rachunek kapitału, ale otwiera się w księdze wielkiej nowy rachunek pod tytułem: *Straty i zyski*, który obciąża się za straty a kredytyje za zyski, jak to czynilibyśmy na rachunku kapitału.

Oddzielenie rachunku kapitału od rachunku *Strat i Zysków* z innego jeszcze względu jest konieczne. Kapitał bywa niekiedy własnością nie jednej osoby, ale przez kilka lub nawet bardzo wielką liczbę osób w różnej mierze dostarczony. Osoby które wspólnie złożyły kapitał, nazywają się *spółnikami*. Rodzaj spółki stanowi, wedle obowiązującego prawa, o udziale w zarządzie i osiągniętych zyskach równie jak w poniesionych stratach. Dostarczenie kapitału może być dokonane gotowizną lub innemi aktywami, czasem z przekazaniem ciężących je wierzytelności (passywów). W tym przypadku, oceniają się aktywa i passywa, i wylicza summa kapitalna, za którą kredytyje się rachunek kapitału spółnika, a aktywa i passywa wchodzą na właściwe im rachunki, jak każde inne. Gdy spółnicy różne wnieśli kapitały i nie pod równemi warunkami, utworzyć należy koniecznie oddzielny rachunek każdemu spółnikowi dla jego kapitału. Gdy wkłady spółników są spółmierne, chociaż nierówne, i wszyscy w równym stosunku do wkładów udział biorą, w zyskach: jeden rachunek wystarcza dla wszystkich

pod nazwą: *Kapitał zakładowy*. Z takich spółników składają się *Towarzystwa akcyjne*. Ustawa Towarzystwa stanowi o sposobie zarządzania i rozdziale zysków. Rachunki kapitału spółników, lub kapitału zakładowego kredytują się za nowe wkłady czynione w celu rozszerzenia działalności gospodarczej, obciążając rachunki tych aktywów w jakich nastąpiły; przeciwnie rachunki kapitałów obciążają się za wycofane kapitały w mienie tych rachunków, z których zostały uiszczone.

Przechodzimy do rachunku Strat i Zysków.

0 rachunku „Straty i Zyski”.

42. Aby tym lepiej poznać naturę tego rachunku, poprzednio rozebrać potrzeba z jakich źródeł wypływają zyski i straty. Ze związku w jakim zostają w bilansie aktywa, passywa i kapitał, wynika, jak okazaliśmy (15), że kapitał w ogólności powiększa się, jeżeli przy tych samych passywach, wartość aktywów powiększa się, lub przy tych samych aktywach wartość passywów się zmniejsza; przeciwnie kapitał zmniejsza się, jeżeli, przy tych samych passywach, wartość aktywów się zmniejsza lub przy tych samych aktywach wartość passywów się powiększa. Zastanowić się więc wypada, z jakich przyczyn powiększenie się i zmniejszenie aktywów i passywów powstaje, a następnie rozpoznać jak ztąd wynikające zyski lub straty ujawniają się na rachunkach.

Następuje strata:

1) Jeżeli ubywa aktywum, za które w zamian nieotrzymujemy równej wartości materialnej, ani przez to nie ubywa passywum.

Lubo w przedsiębiorstwie, zajętem przemysłem lub handlem, wszelkie wydatki czynione są w celach produkcyjnych, to jest z tem wyrachowaniem, że się powrócą, mają zatem swoją wartość a więc są dobrymi aktywami; to przecież wydatki ogólnego zarządu przedsięwzięciem, żadnego wyłącznie aktywum nie podnoszące wartości, ani których powrócić nikt nie jest obowiązany, lecz których zwrot zawisł dopiero od ogólnych zarobków, uważać należy do czasu pokrycia ich zyskami, jako aktywa niepewne, i dla tego one, z przeczności, na ciężar rachunku Strat i Zysków, to jest na rachunek osobisty właściciela są kładzione (34).

2) Jeżeli zniżyła się na targu cena aktywów w jakiej one w rachunkach są zamieszczone.

3) Z powodu powiększenia się passywów przez przyrost procentów od długów naszych lub należny czynsz od nas.

4) Z powodu obowiązku przyznania wierzycielowi jakichkolwiek należności lub wynagrodzeń, bez pobrania już przy tem materalnej zapłaty.

Osiągamy zysk:

1) Gdy otrzymujemy aktywum, nabycie którego nie pociągnęło za sobą obecnie ani odpowiedniego ubytku w aktywach przez zapłatę, ani nieprzyjęliśmy na siebie odpowiedniego ciężaru w passywach, to jest, nie pozostaliśmy za to nikomu dłużni.

Nie rozumiemy tu wprowadzenia w sferę gospodarczą aktywów, jako nowych wkładów, w celu powiększenia działalności, gdyż te, jako powiększające kapitał zakładowy, zapisują się wprost w mienie rachunku kapitału, jakto wyżej powiedzieliśmy (41): mówimy tu głównie o przychodzie aktywów wypływającym z toku i rodzaju samego gospodarstwa, będących zwrotem owych wydatków obciążających rachunek Strat i Zysków, który teraz za powracające się wydatki kredytować należy.

2) Przez powiększenie się wartości aktywów w skutek podwyższenia się ich ceny na targu handlowym nad tę, po jakiej one na rachunku figurują.

3) Przez dochód jaki aktywa przynoszą w procencie lub czynszu.

4) Jeżeli z jakiegokolwiek powodu, okaże się, iż należność wierzyciela w całości lub części niepotrzebuje być uiszczoną.

Te warunki zysków i strat wymagają obszerniejszego roztrząśnienia; przejrzymy je więc po szczególe kolejną w jakiej one najjaśniej nam się przedstawia.

43. Rachunki dają wiadomość, w jakiej cenie przyjęliśmy do inwentarza aktywa; porównywając tę cenę z ceną bieżącą targową, aktywów jak ziemi, lasu, monet, papierów publicznych i t. p. dowiadujemy się, ażali cena onych powiększyła się lub spadła. Lubo ceny prawie codziennie się zmieniają, a przez to i stan majątku, nie ma jednak potrzeby, aby ztąd wynikające różnice bezustannie do książek wprowadzać: czyni się to w miarę potrzeby. Taka potrzeba zachodzi w razie sprzedaży, lub w ogóle w razie wydatkowania aktywów, które należy w rachunkach odpisać po cenie sprzedaży: bo przypominamy zasadę ekonomiczną, że dane i otrzymane wartości są równe (37). Różnica ceny po jakiej towar w książkach był zapisany, z ceną po ja-

kię został sprzedany, jest już wówczas pewna i w rachunkach uwidocznic ją należy. Pod wyrazem towar rozumiemy wszelkie dobro do zamiany przeznaczone (Roscher I str. 184).

Przykład 1. Posiadaliśmy w Listach Zastawnych Ziemskich 4% rs. 10000, które w debet Papiérów stały po kursie 85% zatem w wartości rs. 8500, teraz sprzedaliśmy je po 86% i otrzymali rs. 8600 w biletach kredytowych. Wartość Listów rs. 8500 podniosła się do rs. 8600: to jest nabyła wartości wyższej o rs. 100. Gdy dotychczasowa wartość aktywów wystarcza na pokrycie passywów i kapitału (bo w książkach bilansują się rachunki); to przyrost ten w Listach całkiem idzie na powiększenie kapitału, czyli stanowi zysk. Najprzód należy wartość sprzedanych Listów doprowadzić do wartości jaką dosięgły. Obciążam w księdze wielkiej rachunek Papiérów publicznych pozycją: (obciążam za co?)

dnia... za zyskane na sprzedanych Listach zastawnych ziemskich rs. 100;

taką pozycję wpisuję na ciężar rachunku Listy zastawne ziemskie 4% w książce zbiorowej; kredytuję zaś, także taką samą pozycją, rachunek Strat i zysków, który zastępuje rachunek Kapitału, (za co?)

dnia... za zysk na sprzedaży Listów zastawnych ziemskich 4% rs. 100.

To dopełniwszy obciążam rachunek Kassy w księdze wielkiej pozycją:

dnia... za sprzedane 10000 rs. Listów zastawnych ziemskich 4% po 86% rs. 8600.

Taką pozycję wpisuję do Kontroli monet na rachunku Bilety kredytowe. Kredytuję zaś rachunek Papierów publicznych w księdze wielkiej, taką samą pozycją i tęż samą wpisuję do rachunku Listy zastawne ziemskie 4% w książce zbiorowej. Książka wielka nie przestała się bilansować, a kontrola monet i książka zbiorowa papierów zgadzają się z odpowiednimi sobie rachunkami.

Przykład 2. Sprzedaliśmy na kredyt korespondentowi G. 1000 pudów cukru po 7 rs. 60 kop. razem rs. 7600. Cukier w książkach stał, przypuśćmy, po rs. 6 i stanowił aktywum wartości rs. 6000: różnica rs. 1600 jest zyskiem, albowiem za aktywum mniejszej książkowej wartości otrzymaliśmy aktywum większej wartości. Przyrost wartości rs. 1600 dopisuję w debet rachunku Cukru w książce szczegółowej, a na rachunku Towary w książce wielkiej: kredytuję zaś rachunek Strat i zysków, zapisując we wszystkich tych rachunkach pozycję: dnia... za zysk osiągnięty na sprzedaży cukru rs. 1600.

Następnie obciążam rachunek Korespondentów w księdze wielkiej pozycją:

dnia... za sprzedane na kredyt panu G. 1000 pudów cukru po 7 rs. 60 kop. rs. 7600.

Taką pozycję wpisuję do rachunku osobistego korespondenta G. w książce szczegółowej, opuszczając jedynie nazwisko kupującego, które jest w tytule rachunku. Jeżeli korespondent G. nie miał dotąd w tej książce rachunku należy go otworzyć: tym samym podejźcie on pod rachunek Korespondentów księgi wielkiej, że też pozycją do tego rachunku weszła.

Różnice stanowiące nasz zysk, możemy i nie zaraz dopisywać do rachunków czyli regulować, ale odłożyć to do późniejszej chwili, przestając na kredytowaniu rachunków wydanych aktywów, jak tu Listów Zastawnych i Cukru, obdłużając rachunki Kasy i Korespondentów, jak to wyżej pokazano. Przypuśćmy, że z przeprowadzeniem zysków wstrzymaliśmy się do całkowitej wyprzedaży Listów zastawnych ziemskich i Cukru i zobaczymy jak wówczas przedstawiają się te rachunki, przypuszczając dalej, że sprzedaż zawsze dokonywała się z zyskiem.

Ponieważ cały zapas cukru i wszystkie listy zastawne ziemskie 4% przez nas posiadane sprzedane zostały w rozmaitych partjach, ale zawsze z zyskiem; przeto zawsze na ciężar rachunków Kasy i Korespondentów weszły wyższe summy (aktywa), aniżeli były zapisane w debet rachunków Listów zastawnych ziemskich i Cukru; a że też same większe summy zapisaliśmy także w mienie rachunków Listów zastawnych ziemskich 4% i Cukru: więc te rachunki mieć będą w kredyt więcej niż w debet, o całą różnicę między pierwotną wartością aktywów wydanych a przyjętych, czyli będą się zamykały saldami *ma*, wykazującemi właśnie te różnice. Gdy w podobnym przypadku znalazłyby się wszystkie rachunki rzeczowe, jeżelibyśmy aktywa temi rachunkami objęte za wyższą wartość wydali nad tę, w jakiej one na rachunkach stoją; przeto z tego widzimy: że saldo kredyt jakiegobądź rachunku rzeczowego dowodzi, na podstawie bilansu (gdyż księga wielka nie przestaje się bilansować), że ono ma odpowiedni fundusz w aktywach na swoje pokrycie; że zaś to passywum (saldo kredyt) (40) nikomu obcemu się nie należy, gdyż stoi na rachunku rzeczowym, czyli osobistym właściciela; więc fundusz w aktywach pokrywający je jest wierzytelnością samego właściciela czyli zyskiem. Dla przyłączenia tego funduszu do kapitału, saldo kredyt rachunku rzeczowego (osobistego właściciela) przenosi się w mienie rachunku Strat i Zysków. Np. co do cukru, obciążam rachunek Cukru

w książce szczegółowej, a rachunek Towarów w księdze wielkiej, jednobrzmiącemi pozycjami:

dnia ... za saldo stanowiące zysk na sprzedanym cukrze
rs.

Kredytuję zarazem rachunek Strat i Zysków takąż samą pozycją. Tym sposobem strona czynna rachunku Cukru zostaje wyrównaną ze stroną bierną, rachunek ten rzeczowy zostaje zamknięty, zaś saldo kredyt, lubo pozostanie zawsze w stanie biernym, jako tytuł do wartości aktywów, ale już na rachunku wyraźnie osobistym właściciela: Strat i Zysków, który jest tymczasowym rachunkiem Kapitału, na którym cały majątek właściciela zgromadzić i wykazać się powinien.

44. Przechodzimy do przykładu strat poniesionych.

Przykład 1. Sprzedano rs. 6000 w Akcyjach kolei żelaznej Łódzkiej po 70% razem rs. 4200, które nam zapłacono wekslami na Paryż.

Przypuśćmy, że akcje te stały na rachunku po 71% i przedstawiały aktywum wartości rs. 4260. Aktywum więc to zmniejszyło się co do wartości, wytworzyło złe aktywum na rs. 60. Złe to aktywum należy przenieść na pokrycie kapitału właściciela i tym sposobem najprzód uregulować rachunki. W księdze wielkiej rachunek Papierów publicznych, w książce zbiorowej papierów rachunek Akcje kolei żelaznej Łódzkiej kredytuję:

dnia ... za stratę na sprzedaży 6000 rs. Akcyj kolei żelaznej Łódzkiej rs. 60.

(na rachunku książki zbiorowej opuszczam nazwę papierów, gdyż ta stoi w tytule rachunku).

Obciążam zaś w księdze wielkiej rachunek Strat i Zysków, takąż samą pozycją za rs. 60. Następnie tak uregulowany rachunek Akcyj kredytuję za sprzedane 6000 rs. Akcyj kolei żelaznej Łódzkiej po 70% rs. 4200 tak w księdze wielkiej, jako też i zbiorowej, obciążam zaś w księdze wielkiej rachunek Weksle zagraniczne:

dnia ... za sprzedane rs. 6000 Akcyj kolei żelaznej Łódzkiej po 70% otrzymano weksle na Paryż fr. 1450.78 po rs. 86.85 za 300 fr. rs. 4200.

Przypuśćmy że z przeprowadzeniem straty wstrzymaliśmy się do zupełnej wyprzedaży akcji, w kilku partyjach, po różnym kursie; ale zawsze ze stratą. W takim założeniu, w kredyt rachunku Akcje kolei żelaznej Łódzkiej, weszła mniejsza summa, aniżeli jest w debet tego rachunku, gdyż w miejsce aktywum mającego na rachunku wyższą wartość, otrzymaliśmy aktywa mniejszej wartości; rachunek zatem Akcyj kolei żelaznej Łódzkiej wykaże nam, saldo *winien*. O całkowitej wyprzedaży akcji łatwo ztąd wiedzieć: że na rachunku książki zbiorowej stoi także wartość nominalna

zatem widoczne jest ile ich było i że już wszystkie sprzedane. Salda winien są aktywami (40), ale w tym przypadku, aktywum akcyi kolei żelaznej Łódzkiej jest tylko książkowe, nie ma bowiem żadnego pokrycia materalnego, jest złem aktywem; stoi ono w naszych książkach, czyli w naszym inwentarzu (23) czekając na wykreślenie. Pozostawiając to aktywum na dotychczasowym rachunku, wprowadzilibyśmy się w błąd, a tym więcej obce osoby, jakimi są nasi wierzyciele, pokazując jakoby jeszcze mieliśmy akcje kolei żelaznej Łódzkiej na sumę salda winien, gdy wszystkie już zostały sprzedane. Zatem to złe aktywum musi przyjąć właściciel na pokrycie swojego kapitału (34, 35). Wprowadzam więc w mienie rachunku Papierów publicznych pozycję:

dnia za stratę poniesioną na sprzedanych Akcyjach kolei żelaznej Łódzkiej rs.

także w mienie rachunku Akcje kolei żelaznej Łódzkiej w książce zbiorowej:

dnia za stratę przeniesioną na rachunek Strat i Zysków rs.

Obciążam zaś rachunek Strat i Zysków w księdze wielkiej:

dnia za stratę na Akcyjach kolei żelaznej Łódzkiej rs.

Takie rozumowanie rozciągnąć możemy do wszystkich rachunków rzeczowych. Ile razy te przedstawia salda winien, które w naturze nie mają pokrycia; salda te są aktywami bez wartości, wykazują ubytek wartości w aktywach, są stratą dla właściciela, gdyż on je na pokrycie części swego kapitału przyjąć musi, i dla tego zapisują się w mienie rachunku rzeczowego (36) obciążając rachunek Strat i Zysków. Stoją one i na tym rachunku na stronie czynnej, ale już służą wyłącznie na pokrycie kapitału właściciela.

45. Przy sprzedażach, w ogóle przy przemianie naszych aktywów na inne, mogą zachodzić przy tém samym aktywum, raz zyski, drugi raz straty; ale łatwo zrozumieć z tego cośmy wyżej powiedzieli, że, kiedy z aktywum nic już nie posiadamy, to saldo kredyt jego rachunku znaczy zysk, to jest resztę zysku po strąceniu częściowych strat, jeżeli były; zaś saldo winien znaczy stratę, to jest ostatecznie stratę po strąceniu częściowych zysków, jeżeli jakie były. Jeżeli nie całe aktywum wydatkowano i pozostaje w naturze część onego, to oszacowawszy w danej chwili tę resztę aktywa po cenie targowej i uważając jakoby jej sprzedaż była spełnioną, tak obliczoną wartość pozostałości dodaję do strony kredyt; po dodaniu ustanawiam saldo; saldo to pokaże istotny zysk lub stratę, w przypuszczeniu że ceną targowa się nie zmieni. Rozumie się, że taki obrachunek przypuszczalny nie robi

się w samej książce, ale na oddzielnym papierze. Wyznaczywszy tym rachunkiem zysk albo stratę, reguluję ją jak wyżej pokazano, wprowadzając stratę na ciężar rachunku Strat i Zysków, a zysk w mienie tegoż rachunku; w pierwszym przypadku kredytuując, w drugim obciążając rachunek aktywa. Lepiej jest obliczyć pozostałość aktywa po cenie w jakiej stoi w książce, ustanowić zysk lub stratę w sposób podany i uregulować rachunki; bo tym sposobem nie wliczamy mogącej się ponieść straty lub spodziewanego zysku na cenie targowej, która się znowu zmienić może.

46. Okazaliśmy że saldo *ma* rachunku rzeczowego znaczy zysk, saldo *winien*, o ile nie ma pokrycia, stratę na aktywie. Ale tak pokazany rezultat wymaga sprostowania. Aby te salda wyrażały prawdziwy zysk lub prawdziwą stratę na danym aktywie należy jeszcze wziąć pod rachunek wszelkie koszta jakie nabycie, przechowywanie i zbyt onego wymagały. Te koszta są dwojakiego rodzaju: jedne, które wyłącznie dotyczą danego aktywa, jako to: koszta kupna, transportu, cła, assekuracyi, kommissu, porta, ambalażu, ekspedycyi i t. p.; inne, bez których wprawdzie ani kupno, ani przechowanie, ani sprzedaż odbyłyby się nie mogły, ale niepodobna wdawać się w przybliżone obliczenie dla ich ustanowienia: takimi są ogólne koszta administracyjne, handlowe, opłata podatków i t. p., głównie procenta od wyłożonego kapitału do dnia zwrotu, który niewiemy kiedy nastąpi. Ztąd przyjęto, że tylko koszta kłaść na ciężar rachunku aktywa, to jest jego wartość powiększać, które niemi spowodowane, oznaczone być mogą, i istotnie onego wartość powiększają; ogólne zaś, dotyczące wszystkich lub wielu aktywów, z uwagi, iż one nie mają materyjalnego zabezpieczenia, to jest żadnego materyjalnego aktywa za nie nie otrzymaliśmy kłaść na ciężar rachunku Strat i Zysków (42), przez co wszakże bynajmniej nie jest odebrana nadzieja, że one będą do brewni aktywami i zyskami z ceny sprzedażnej pokryte zostaną.

47. Nie wywiera to wprawdzie wpływu na rezultat zysków i strat, czy pewne koszta położymy na rachunek takiego to aktywum albo na ogólny rachunek Strat i Zysków, gdyż te zależą od ceny, za jaką sprzedamy towar. Cena zależy jak wiemy, od popytu i podaży; ale nie wzięcie pod kredeę wszystkich wydatków, może stać się niekiedy powodem błędu w ustanowieniu ceny sprzedażnej. Przy ustanowieniu więc tej ceny nietylko opierać się należy na rachunku szczegółowym towaru do sprzedaży przeznaczonego, ale *oddzielnie* sporządzać należy rachunek ze względem na wszystkie koszta go ciężące, obliczając procenta od kapitału i koszta ogólne w przybliżeniu: taki rachunek nazywa się *kalkulacją*.

Kalkulacje zrobione przechowują się w oddzielnj książce. Jakie wydatki kłaść na ciężar rachunku towaru, a jakie na ogólny rachunek Strat i Zysków, pozostawia się sądowni buchaltera, jeżeli zarząd nie dał mu w tym względzie instrukcyi.

48. Wydatki, które ogólnymi nazwaliliśmy: jako to utrzymanie zarządu, naprawa budowł, ruchomości, opłata podatków, assekuracyi, koszta handlowe, porto, telegramy, podróże i t. p. mają wartość usługi i starań dla dobra interesantów i konsumentów podjęte, są zatem aktywami; ale że ta wartość nie ujawnia się materyjalnie, przeto z przezorności najstosowniej uznano, uważać one za ubytek w aktywach i kłaść na ciężar rachunku Strat i Zysków, co znaczy, to aktywum brać na pokrycie kapitału. Z tego wynika, że jeżeli za usługę i starania zarządu pobieramy wynagrodzenie, jako to: komis, prowizyje (nie procent), depozytowe, assekuracyjne, porto i t. p. takowe dochody są zwrotem poniesionych wydatków i jak wydatki na ciężar, tak zwroty w mienie rachunku Strat i Zysków kłaść należy: jak pierwsze zmniejszały, tak te powiększają kapitał (42). Kredytując rachunek Strat i Zysków za pobrane dochody, obciąża się rachunki tych aktywów jakie przez nie powiększone zostały: za gotowiznę rachunek Kassy, za dług rachunek dłużnika, jeżeli w porachunku, rachunek Towarów, Weksli, Papierów lub inny, wedle tego w jakim aktywum wynagrodzenie do majątku weszło.

49. Z téj zasady wychodząc, jeżeli przybywa nam aktywum, którego nabycie obecnie nic nas nie kosztuje, bądź to że dawniej uważaliśmy je za przepadłe i odpisaliśmy je wówczas na straty; bądź że, przy sporządzeniu inwentarza, przez pomyłkę pominięte zostało, bądź to w inny sposób np. darem, sukcesyją i t. p. do jego posiadania przychodzimy, należy zapisać je teraz do naszego inwentarza to jest do naszych książek; obciążając rachunek tego aktywum do którego należy, kredytując rachunek Strat i Zysków. Zysk taki nazywa się zyskiem *przyypadkowym* albo *nadzwyczajnym*. Tego rodzaju zysk mamy także, jeżeli dostrzegamy, że zawiele któremu z wierzycieli przyznaliśmy należytości. Dla sprostowania pomyłki, obciążamy jego rachunek, w mienie rachunku Strat i Zysków. Przeciwnie, jeżeli bądź w skutek dostrzeżonego błędu, wyroku sądowego lub innego jakiego powodu, okaże się konieczność wypłacenia komu należności, której rachunki nasze do wypłaty nie pokazywały; należy za tę należność kredytować wierzyciela, lub jeżeli go zaraz płacimy, rachunek tego aktywum z którego na zaspokojenie czerpiemy, obciążając rachunek Strat i Zysków, przez co zostawiamy ślad na tym

rachunku, że odpowiednią część aktywów, która dotąd służyła na pokrycie kapitału, odstąpiliśmy na zaspokojenie przybyłego nam długu w passywach. Stratę takiego rodzaju nazywamy *przypadkową* albo *nadzwyczajną*.

50. Towary zyskują jeszcze na cenie przez przerobienie ich na inne towary; w takim przypadku, pierwsze nazywamy materjami surowemi, drugie wyrobami. Wzięte materiały do fabrykacji, rozchodują się na swoich rachunkach, a przychodzą po cenach książkowych na rachunku pod nazwą „Fabrykacja takich to wyrobów“ nowo otwartym: czyli mówiąc językiem buchalterycznym: za wzięte materiały do fabrykacji kredytuje się rachunek Materyałów w księdze wielkiej, a w książce szczegółowej rachunek samego materiału; obciąża się zaś rachunek Fabrykacji. Tenże rachunek obciąża się za wszelkie koszta, jakie fabrykacja pociąga, w mienie rachunków z których zaspokojone zostały. Otrzymane z fabrykacji wyroby, tyle kosztują, ile na ich wyrób wydano, to jest, ile wynosi debet rachunku Fabrykacji. Rozdzielając cały koszt na liczbę jedności produktów, otrzymujemy wartość jednostki produktu, według *kosztu własnego*. Za całą ilość otrzymanych wyrobów, kredytując rachunek Fabrykacji po *cenie kosztu*, strona kredyt wyrówna stronie debet i rachunek Fabrycy się zamknie. Kredytując ten rachunek, obciąża się nowy rachunek Wyrobów który otwieramy. Sprzedając wyroby, ale już po cenie targowej, rachunek Wyrobów pokaże zysk albo stratę w ten sam sposób, jak to pokazaliśmy co do rachunku Towarów, a w szczególności Cukru. Można nieotwierać rachunku Wyrobów i nie zamykać rachunku Fabrykacji; wtenczas, za sprzedane wyroby kredytujemy rachunek Fabrykacji, rozumie się, po cenach sprzedaży, obciążając rachunki aktywów, które za nie otrzymaliśmy; po sprzedaży zupełnej wyrobionych towarów, saldo kredyt wykazuje zysk, saldo debet stratę, zupełnie jak rachunek Towarów. Jeżeli wyprzedaż nie jest zupełna, ocenia się zapasy wyrobów po cenie sprzedażnej, a pozostałe materiały na tym rachunku po cenie książkowej. Kredytuję rachunek Fabrykacji za wartość pozostałych materyałów i niesprzedanych wyrobów, obciążając za pierwsze rachunek Materyałów z którego były wzięte, za drugie rachunek Towarów, gdyż teraz są towarami. Po tej regulacji rachunków, saldo *winiem* rachunku Fabrykacji pokaże stratę, saldo *ma* zysk odniesiony z produkcji.

51. Fabrykacja przybiera często takie rozmiary, iż stanowi oddzielną jedność gospodarczą z oddzielnymi aktywami i passywami, czyli własnym kapitałem zakładowym. Jeżeli taki zakład stanowi

tylko część głównego majątku właściciela, to w majątku jest on tylko jednym z aktywów. W inwentarzu całego majątku wykazane ono zostaje na mocy oddzielnego inwentarza przedsiębiorstwa (6) a w księdze wielkiej ma oddzielny rachunek (20). Rachunkowi temu dodana jest książka szczegółowa, a w samym zakładzie prowadzi się oddzielna buchalterya.

52. Lubo procenta od aktywów, które je przynoszą codziennie przyrastają, i podobnie rosną procenta, które wierzycielom opłacać jesteśmy w obowiązku, a tem samem oba te rodzaje procentów codziennie w przeciwnych kierunkach zmieniają cyfrę kapitału, nie zachodzi atoli potrzeba zmiany ztąd wynikające codziennie do ksiąg wprowadzać. Procenta obliczają się i do ksiąg wprowadzają: kiedy są płacone, w terminach umówionych o ich spłatę, kiedy jaki kończymy rachunek i nakoniec jeżeli w pewnej daniej epoce chcemy ściśle ustanowić saldo rachunku. Toż samo rozumiemy się o czynszach nam lub od nas należnych. Za procenta od naszej wierzytelności i przypadające nam czynsze obciążamy rachunek dłużnika kredytujemy rachunek Strat i Zysków. Za procenta i czynsze od nas przynależne, kredytujemy rachunek wierzyciela a obciążamy rachunek Strat i Zysków.

53. Wszystkie aktywa rzeczowe jako stanowiące kapitał, powinny przynieść procent w cenie sprzedażnej; nie ma przecież potrzeby obliczać i obciążać je za takowy; znajdzie on się i bez tego w zysku na aktywie, jeżeli go zdolamy osiągnąć w cenie targowej, która niezależna jest od naszego rachunku. Przy robieniu atoli kalkulacyi, o której wyżej mówiliśmy, dla ustanowienia ceny sprzedażnej, jaką ta być powinna, i procenta od kapitału w rachubę brać należy.

54. Niektóre aktywa przynoszą dochód w innym kształcie, jak np. domy, grunta, inwentarze żywe i t. p. Dochody te zwiększając aktywa są zyskiem, przeciwnie wydatki łożone dla utrzymania aktywów w stanie zdolnym przynosić dochody będą stratą.

55. Gdy przy kupnie towarów otrzymujemy rabat, lub przy sprzedaży sami go dajemy, i jeżeli w pierwszym razie obciążamy rachunek towarów za kupiony towar po cenie kupna, a w drugim kredytujemy tenże rachunek za sprzedany po cenie sprzedaży, bez względu na rabat, wówczas rabat dany uważa się za stratę, otrzymany zaś za zysk.

56. Rozpatrując się w pozycjach, które, z różnych wyżej rozbieranych powodów, weszły na rachunek Strat i Zysków, widzimy: że na stronie czynnej zamieszczone straty są złe aktywa czyli ubytki w aktywach, lub aktywa które dopiero z ogólnych

zysków, jeżeli te będą, mają być pokryte. Wprowadziliśmy je na rachunek Strat i Zysków, to jest rachunek Kapitału, osobisty rachunek właściciela, gdyż ten jako ostatni wierzyciel na swój udział przyjąć je obowiązany.

Przeciwnie na stronie biernej stoją zyski, to jest tytuły właściciela (passywa) do przyrostu który otrzymały aktywa.

Tak więc straty równie jak zyski, zaspokojenie wierzycieli równie jak odzyskanie kapitału, mają swoją podstawę w wartości stanu czynnego, którego rozdział pomiędzy wierzycieli i właściciela wskazany jest w stanie biernym.

57. Co do samego rachunku Strat i Zysków, ten może przyjmując różne formy. Jeżeli majątek jest szczupły, obroty w interesach nieobszerne a następnie i pozycyje na rachunku, o którym mówimy, nieliczne; jeden rachunek Strat i Zysków jest wystarczający. Lecz, jeżeli majątek jest wielki, a znakomity ruch w interesach daje powód do licznych pozycyj na tym rachunku; w takim razie należy otworzyć w księdze wielkiej rachunek dla każdego rodzaju strat i zysków. Bo gdybyśmy z jakiejbądź okoliczności zapragnęli wiedzieć, ile pewnego rodzaju ponieśliśmy strat lub osiągnęli zysków, a prowadzili tylko jeden ogólny rachunek Strat i Zysków, wtedy dla zaspokojenia naszej ciekawości, musielibyśmy z całego obszernego rachunku wybierać pozycyje odnoszące się do postawionego pytania, co by zabierało wiele czasu i nie dawało zupełnej pewności naszej pracy. Dla téj to potrzeby w miejsce jednego rachunku Strat i Zysków, otwierają się w księdze wielkiej liczne rachunki, jak np.

Wydatki administracyjne,
Koszta handlowe,
Procenta płacone,
Procenta pobrane,
Straty i zyski na towarach,
Różnica kursu,
Łąza na monetach,
Dochody z dóbr, domów i t. p.
Straty i zyski rozmaite.

Wszystkie te rachunki Strat i Zysków zowią się rachunkami pomocniczymi kapitału (Hilfsconten des Capitalcontos, Schiebe str. 185) czyli rachunkami strat i zysków albo ubytków i przybytków kapitału.

58. Jeżeli te rachunki obejmują jeszcze wielką liczbę pozycyj niezupełnie jednorodnych; dla każdego z powyższych rachunków otwartych w księdze wielkiej, przeznaczamy książkę zbiorową, w której otwieramy rachunki dla ustanowionych poddziałów. I tak,

dla rachunku księgi wielkiej: Wydatki administracyjne, otwieramy w książce zbiorowej rachunki takie np.

Place urzędników,
 Place posługi,
 Najem lokalów,
 Opłata podatków,
 Opał i oświetlenie,
 Książki i materyjały piśmienne,
 Utrzymanie ruchomości,
 Utrzymanie inwentarzy,
 Wydatki rozmaite.

Dla rachunku kosztów handlowych, otworzymy rachunki w książce zbiorowej, jak np.

Opłacony komis,
 Pobrany komis,
 Wydatki portoryi, telegramów, sztafet, podróży i t. p.
 Opłacone depozytowe, assekuracyjne,
 Pobrane depozytowe, assekuracyjne,
 i t. d.

Dla rachunku pobranych procentów otworzymy rachunki np.

Procenta od papierów publicznych (własnych),
 „ od pożyczek na papiery publiczne,
 „ od pożyczek na towary,
 „ od weksli skupionych,
 „ od pożyczek hipotecznych,
 „ od zaliczeń na otwarty kredyt,
 i t. d.

Dla procentów wypłacanych otworzymy w książce zbiorowej rachunki jak np.

Procenta od akcji wypuszczonych,
 „ od obligacyj wypuszczonych,
 „ od kapitałów na procent złożonych,
 „ od bieżących rachunków,
 „ od depozytów,
 i t. d.

Każda z tych książek zbiorowych powinna się zgadzać z odpowiednim jej rachunkiem księgi wielkiej, w sposób jakeśmy wyjaśnili (22, 40) i jeszcze bliżej zaraz wyjaśnimy.

59. W książkach buchalterycznych prowadzonych w gospodarstwach nie mających na celu produkcyi, jak np. w instytucjach dobroczynnych, a nawet w instytucjach przemysłowych, których przeznaczeniem jest usługa, jak drogi żelazne, dla rachunku Strat

i Zysków stosowniejsza jest nazwa Wydatków i Dochodów. Mogą one być rozmaitego, rodzaju i wedle potrzeby, dla każdego oddzielnego rachunek otworzyć przypadnie.

ROZDZIAŁ IV.

O bilansowaniu rachunków.

60. Jakkolwiek wielka będzie liczba rachunków w księdze wielkiej, tudzież w książkach zbiorowych i szczegółowych a także wprowadzonych do nich pozycy; to jednak, ponieważ przy wprowadzaniu tych ostatnich zachowana jest zawsze zasada, iż z każdej operacy, w ogóle zmiany w majątku, ogół summ wprowadzonych na ciężar równał się ogółowi summ wprowadzonych w mienie rachunków; i gdy książki zbiorowe i szczegółowe są tylko rozgałęzieniem rachunków księgi wielkiej; z tego zatem wynika, że rachunki księgi wielkiej zawsze się bilansują a książki zbiorowe i szczegółowe zgadniają się z odpowiednimi im rachunkami księgi wielkiej.

61. Na oddzielnym polinijowanym arkuszu papieru, z prawej strony, zróbmy cztery pionowe kolumny (rubryki), każdą na ruble i kopiejki (w ogóle na monetę w której prowadzą się książki), z lewej zaś strony spiszmy wszystkie rachunki księgi wielkiej; następnie zamieścmy w pierwszej kolumnie summy *obrotowe* (40) *winiem*, w drugiej także summy *ma*, w trzeciej *salda viniem*, w czwartej *salda ma* (40) każdego rachunku: po zasummowaniu czterech kolumn, otrzymamy summę debetów w pierwszej równą summie kredytów w drugiej, w trzeciej summę sald debet równą summie sald kredyt w czwartej. Równość summ pierwszej kolumny z summą kolumny drugiej wypływa ze sposobu zapisywania pozycy do księgi głównej według przyjętej zasady; równość summ kolumny trzeciej i czwartej wynika z równości dwóch pierwszych. Jakoż, ponieważ salda otrzymują się po strąceniu summy mniejszej od większej; a zatem do summy sald *winiem* nie wchodzi debeta mniejsze i kredyta mniejsze. do summy sald *ma* nie wchodzi też same kredyta i debeta mniejsze: a że dwóch pierwszych kolumn summy są równe, więc po odjęciu od nich summ równych, pozostają summy równe. A zatem, jeżeli rachunki księgi wielkiej bilansują się, salda tychże rachunków bilansują się również. To twierdzenie wypłynęło nam już powyżej z innego rozumowania (40).

Taki spis rachunków z pokazaniem debetów i kredytów tudzież sald winnien i ma nazywać się *bilansem brutto* księgi wielkiej.

62. Bilans brutto układa się zwykle w następującym kształcie. Na arkuszu linijowanym kreśli się z prawej strony sześć kolumn na monetę krajową, w której książce się prowadzą. Przed rubrykami z lewej strony wpisuje się wszystkie rachunki księgi wielkiej, tak samo jak w poprzednim szemacie. Następnie w pierwsze dwie rubryki zamieszczają się salda od których rozpoczęto rachunki, w pierwszą salda winnien w drugą salda ma. Summy tych sald bilansują się, to jest są sobie równe, gdyż są z bilansu początkowego wzięte (20). Dwie następne rubryki służą do wprowadzenia zmian zaszłych od owego czasu na rachunkach, a mianowicie do rubryki trzeciej zamieszczają się summy przybyłe na rachunkach na stronie winien, do rubryki czwartej summy przybyłe w mieście rachunków. Summy tych dwóch rubryk również się zbilansują, gdyż zostały wprowadzone wedle zasady buchalterycznej (35). Wreszcie w ostatnie dwie rubryki wprowadza się ostateczne salda rachunków, które będą też same, jakie wyszły w pierwszym szemacie, a więc zbilansują się. Bilans bowiem wedle terażniejszej formy, różni się od poprzedzającego jedynie tem, że tego pierwsza i druga rubryka, rozłączona została w terażniejszym na dwie: pierwsza na pierwszą i trzecią, druga na drugą i czwartą. Taki bilans sporządza się za pierwszy miesiąc. Bilanse za następne miesiące układają się podobnie, ale zaczynając już od sald wziętych z poprzedniego miesiąca; Te *bilanse* nazywają się *miesięcznymi*. Summy rubryki trzeciej i czwartej nazywają się *obrotowymi* miesiąca; summa tych obu także nazywa się summą *obrotową*, i daje wyobrażenie o wielkości ruchu w interesach.

63. Aby summy obrotowe mieć widoczniejsze na rachunkach, w księdze wielkiej jest dwie rubryki na summy, do pierwszej wprowadzają się pozycyje, a do drugiej dopiero po zrobieniu bilansu, wyrzucają się summy obrotowe. Przed sporządzeniem bilansu, do summowania używa się ołówka.

64. Wiemy jaki zachodzi związek ksiąg zbiorowych i szczegółowych z księgą główną czyli wielką. Książka zbiorowa odpowiada jednemu rachunkowi księgi wielkiej; książka szczegółowa jednemu rachunkowi książki zbiorowej albo wprost jednemu rachunkowi księgi wielkiej. Mógłby się nawet znaleźć taki rachunek w książce szczegółowej, któryby potrzebował dalszego rozszczególnienia, a zatem miałby jeszcze książką szczegółową. Może też

rachunek księgi wielkiej nie wymagać ani książki zbiorowej ani szczegółowej.

65. Każda pozycja zapisana w rachunku księgi wielkiej, zapisaną jest także w książce szczegółowej, albo też w książce zbiorowej i szczegółowej, w każdej na tej samej stronie. Z tego wynika, że przenieść na oddzielny, polinijowany arkusz, mający sześć rubryk, tytuły rachunków książki zbiorowej, i zamieszczając w pierwszych dwóch salda winien i ma jakie weszły z inwentarza, w dwóch drugich summy obrotowe z miesiąca a w ostatnich dwóch salda winien i ma wyrachowane z czterech pierwszych rubryk; po zasummowaniu kolumn, które ciągnąć się mogą i przez kilkadziesiąt stronic, otrzymamy: różnicę między summami sald winien i ma, czyli saldo pierwszych dwóch rubryk równe saldu odpowiedniego rachunku księgi wielkiej i tegoż samego imienia, to jest albo winien albo ma; summy obrotowe wynalezione trzeciej i czwartej rubryki, równe summom obrotowym rachunku księgi wielkiej; na koniec różnica między summami sald piątej i szóstej rubryki da saldo równe saldu rachunku księgi wielkiej i tegoż samego imienia, to jest saldo winien albo ma, jak w księdze wielkiej. Dowodzenie tego twierdzenia jest takie samo jakiego użyliśmy przy bilansie księgi wielkiej, tylko w obecnym przypadku, ponieważ odejmujemy summy też same (mniejsze debety i mniejsze kredyty) od summ nierównych, zatem między resztami (summami sald) pozostanie też sama różnica, jaka jest między summami od których odejmujemy.

66. W ten sam sposób postępujemy dla zrobienia na oddzielnych arkuszach bilansu książki szczegółowej. Po zasummowaniu, różnica między saldami winien i ma, da saldo równe i tegoż samego imienia, to jest winien albo ma, jakie daje odpowiedni rachunek książki zbiorowej.

67. Rozumowanie, na którym opieramy te wypadki zgodności, daje nam onę bezwzględną pewność; ale w praktyce nie bez wielkiej często trudności bilansują się rachunki. Powodem tej trudności są popełniane pomyłki:

- 1) przez niewprowadzenie jakiej summy na stronę winien albo ma; chociaż ona weszła na stronę przeciwną;
- 2) przez zapisanie summy na inną stronę, aniżeli tę do której należała;
- 3) przez pomyłkę pióra, to jest zapisanie mylnej cyfry;
- 4) przez złe summowania w książkach lub bilansie, także złe przeniesienie z jednej strony na drugą.
- 5) A i to należy liczyć do pomyłek grubych, jeżeli summa

jaka opuszczona zostanie na obu stronach rachunków, chociaż bilans widocznie na tem nie ucierpi, gdyż równie debet jak i kredyt został za mały.

68. Buchalteryja, która wśród tylu zawikłań pewnym krokiem musi dążyć do celu (13), unika tych wszelkich pomyłek, a przynajmniej ma nieochybny sposób wykrycia onych przez utrzymywanie Dziennika buchalterycznego o którym teraz mówić nam przychodzi.

ROZDZIAŁ V.

O Dzienniku buchalterycznym.

§. 1. O sposobie pisania dziennika buchalterycznego.

69. Aby wśród tak złożonego systemu rachunkowego i najróżnorodniejszych kombinacyj, jakie zachodzą w operacjach, zawsze można było sprawdzić, który rachunek lub rachunki — dłużnicy, któremu lub którym rachunkom — wierzycielom, odpowiadają i z niemi się bilansują, bo tym tylko sposobem możemy być pewni utrzymania bilansu pomiędzy rachunkami księgi wielkiej (39): Buchalteryja *codziennie*, po otrzymaniu, od osób załatwiających interesa, piśmiennych i autentycznych wiadomości o spełnionych operacjach lub zaszłych zmianach w majątku, wpisuje one w osobną księgę. Księga ta nazywa się *Dziennikiem buchalterycznym*. Każda operacja jest tu treściwie i jasno opisana, z *pokazaniem dla każdej summy rachunku który nią obciążyc i rachunku w mienie którego wpisać ją należy*.

Cały dotychczasowy wykład nauki buchalterycznej zmierzał do wyjaśnienia systemu rachunków i rozróżnienia pomiędzy nimi dłużników od wierzycieli. Bez tej znajomości nie można układać Dziennika buchalterycznego; pochód więc w tej nauce był nam naturalnie wskazany: należało pierwój poznać zasady buchalteryi, zanim przyszło je stosować. Obznajomionym z systemem rachunków i umiejącym rozpoznać dłużników i wierzycieli, układanie dziennika nie jest żadną trudnością.

70. Rachunki uważane są jak osoby (24, 39) które raz są dłużnikami, drugi raz wierzycielami względem massy majątkowej jedną sferę gospodarczą stanowiącej. Jak w mowie potocznej mówimy: ten wierzyciel ma u tego dłużnika taką a taką summe

za to a za to; tak samo i w mowie buchalterycznej wysławiamy się i piszemy: u tego rachunku dłużnika ma ten rachunek wierzyciel.

Np. u rachunku Towarów
rachunek Kassy (rozumie się ma)

albo nawet króciój:

u Towarów
Kassa

za kupione od p. H. 600 pudów cukru po rs. 7 gotowemi rs. 4200.

Znaczy że rachunek Towarów jest dłużnikiem, rachunek Kassy wierzycielem; że zatem pozycję tę należy wpisać na ciężar rachunku pierwszego, a w mienie drugiego. Rachunek Towarów jest dłużnikiem, gdyż aktywum to powiększyło się o 4200 rs., rachunek Kassy jest wierzycielem gdyż aktywum w gotowiznie zmniejszyło się o tyleż (36).

71. Takie opisanie dopełnionej operacji, nazywa się *pozycją*, lub *artykułem* dziennika.

Tytuły rachunków wypisują się większemi literami; jedna pozycja od drugiej oddziela się linią atramentem pociągniętą. Pozycje oznaczają się liczbą porządkową, a na czele lub w obocznej rubryce wpisuje się data.

72. Pozycje czyli artykuły Dziennika są *proste i złożone*, tak jak operacje są proste i złożone. Jeżeli operacja dotyczy dwóch tylko rachunków: jednego dłużnika i jednego wierzyciela, operację taką zamknąć można w pozycji pojedynczej, jaką jest wyżej podana. Pozycja jest złożona, jeżeli u jednego rachunku dłużnika ma kilka rachunków wierzycieli, lub odwrotnie kilku dłużników winno jednemu wierzycielowi. Kilka rachunków dłużników lub kilka rachunków wierzycieli nazywają się *Rozmaici*. Przykład.

Towary

u 2-eh Dłużników (albo u Rozmaitych)

za sprzedane 45 sążni drzewa sosnowego po rs. 10 rs. 450

u Kassy

za otrzymaną w połowie należności gotowizną rs. 225

u Weksli krajowych

za otrzymany weksel Nr. 000 płatny za 3 mies. rs. 225 rs. 450

Zwykle naprzód kładzie się dłużnika; poprzedni więc artykuł będzie:

u 2-eh Dłużników (albo Rozmaitych)

Towary

(jak wyżej).

W następującym przykładzie jest dwóch wierzycieli a jeden dłużnik.

**u Papierów publicznych
2-aj Wierzyciele**

za kupione 5 akcji kolei żelaznej po rs. 75 rs. 375

Kassa

za wypłacone gotowizną rs. 347

Papiery publiczne

za sprzedany jeden Certyfikat Banku Polskiego lit. B bez kuponu rs. 28 rs. 375.

73. Mogą być operacje w które wchodzi kilka rachunków dłużników i kilka rachunków wierzycieli. Ktoś wykupuje zastawione papiery publiczne i towary, płaci zaś gotowizną, papierami i assygnacją (czekiem) wydaną na swój rachunek otwartego kredytu, według następującego obrachunku:

Należy od p. J. do zwrotu:

Pożyczka na papiery publiczne	rs. 300
procent od teje za spóźnienie wykupna w terminie dni 20 po 6%	rs. 1
pożyczka na zastaw towarów	rs. 450
procent za spóźnienie dni 20 po 6%	rs. 1 kop. 50
należy razem	rs. 752 kop. 50

Zapłacił

Akcjami kolei żelaznej Warszawsko-Wiedeńskiej sie 91,20%	sztuk 5 po kur- rs. 456
Assygnacją (czekiem) na swój rachunek otwartego kredytu	rs. 100
Gotowizną	rs. 196 kop. 50
zapłacił razem	rs. 752 kop. 50

Pozycycja w Dzienniku będzie jak następuje:

**u 3-eh Dłużników (albo u Rozmaitych)
3-eh Wierzycieli (albo Rozmaici)**

za należne od p. J. (jak wyżej) rs. 752 kop. 50

zapłacił tenże (jak wyżej) rs. 752 kop. 50

u Kassy

za wniesione od p. J. gotowizną z porachunku rs. 196 kop. 50

u Papierów publicznych

za nabyte od p. J. Akcje kolei żel. War.-Wied. sztuk 5 po 91,20% w porachunku rs. 456

u Otwartych kredytów

za otrzymaną od p. J. assygnację (czek) w porachunku rs. 100 rs. 752 kop. 50

Pożyczki na papiery publiczne

za spłaconą pożyczkę przez p. J. rs. 300

Pożyczki na towaryza spłaconą pożyczkę na
zastaw towarów przez p. J. rs. 450**Prowizycja od pożycz. na zast.**procent 6% od p. J. za spó-
źnienie spłaty pożyczki na
papiery publiczne za dni 20
od rs. 300 rs. 1podobnie za spóźnienie spła-
ty pożyczki na towary za
dni 20 od rs. 450rs. 1 k. 50 rs. 2 kop. 50 rs. 752 kop. 50

74. Można tę pożyczkę w inny sposób, zwykle używany uło-
żyć. Tak gotowiznę jako też nabyte papiery położyć najprzód na
rachunek p. J. w otwartym kredycie, a następnie rachunek ten
obciążyć za przypadające od niego należności. Będzie z tego
dwie pożyczki

u 2-ch Dłużników**Otwarte kredyty****u Kassy**za wniesione przez p. J.
gotowizną rs. 196 kop. 50**u Papierów publicznych**za nabyte od p. J. 5 sztuk
Akcyj kolei żelaznej War.-
Wiedeńskiej po 91,20% rs. 456 rs. 652 kop. 50**u Otwartych kredytów****Pożyczki na papiery publiczne**za złożony czek przez p. J. na swój
rachunek w otwartym kredycie rs. 100za spłacone porachunkiem z otwarte-
go kredytu rs. 200**Pożyczki na towary**za spłaconą przez p. J. pożyczkę
porachunkiem z otwartego kredytu rs. 450**Prowizycja od pożycz. na zast.**za spóźnienie wykupna zastawów
przez p. J.papierów publicznych za dni 20
od 300 rs. po 6% rs. 1towarów za dni 20 od 450 rs. rs. 1 kop. 50 rs. 752 kop. 50

Rachunek otwartego kredytu p. J. zakredytowany został za rs. 652 kop. 50, obciążony zaś za sumę rs. 752 kop. 50, różnicę rs. 100 stanowi czek, którym ze swego otwartego kredytu uzupełnił należność.

75. Przywiedzione w ciągu naszego wykładu przykłady operacyj, ułożone w pozycyje Dziennika będą miały kształt następujący:

u Kassy

Przekazy (26)

za wniesione przez p. A. biletami kredytowemi na przekaz dla siebie rs. 500

Straty i Zyski rozmaite (27)

za otrzymane z sukcesyi po ś. p... dukatów holenderskich 100 po 3 rs. 45 kop. rs. 345

Korespondenci (28)

za wniesione przez p. B. biletami kredytowemi na swój rachunek rs. 300

u Towarów

Kassa (29)

za kupione 100 sąż. kub. drzewa sosnowego opałowego po 8 rs. rs. 800

u Przekazów

Korespondenci (30)

za wypłacone przez korespondenta C. panu D. na jego rachunek przekazowy rs. 400

u Procentów płaconych

Kapitały na 3% prosty (31)

za procent od kapitału p. E. rs. 000 od dnia... do dnia... rs. 200

u Biletów w obiegu

Straty i Zyski rozmaite (32)

za wywołane z obiegu bilety 10-cio rublowe do dnia prekluzyjnego nieprzedstawione do wymiany na gotowiznę rs. 1000

u Korespondentów

Weksle krajowe (33)

za przesłane domowi handlowemu F. w Łodzi weksle krajowe, na zwrot jego należytości rs. 400

u Strat i Zysków na towarach

Towary (34)

za 20 głów cukru zepsutego wodą po 5 rs. rs. 100

u Kasy**Papiery publiczne (43)**

za sprzedane 10000 rs. Listów Zastawnych ziemskich
4°/_o po 86°/_o rs. 8600

u Korespondentów**Towary (43)**

za sprzedane na kredyt korespondentowi G. 1000 pu-
dów cukru po rs. 7 kop. 60 rs. 7600

u Towarów**Straty i Zyski na towarach (43)**

za osiągnięty zysk na sprzedaży 1000 pudów cukru po
rs. 1 kop. 60 rs. 1600

u Strat i Zysków na papierach**Papiery publiczne (44)**

za poniesioną stratę na sprzedanych Akcyjach kolei że-
laznej Łódzkiej rs. 6000 po rs. 1°/_o rs. 60

u Weksli zagranicznych**Papiery publiczne (44)**

za sprzedane 6000 rs. Akcyj kolei żelaznej Łódzkiej po
70°/_o które zapłacono wekslami na Paryż fr. 1450.78 po
rs. 86.85 za 300 fran. rs. 4200

76. Pozycyje dziennika buchalterycznego, jak widzimy, roz-
różniają się na kassowe i obrotowe: te których jedynym dłużni-
kiem lub wierzycielem jest Kassa, nazywają się kassowemi, wszel-
kie inne obrotowemi, dla tego, iż operacyja, którą określają, bez
użycia gotowizny z kassy, przez prosty obrót funduszami na ra-
chunkach, spełniona została.

77. Nie ma potrzeby dla każdej operacyi robić w Dzienni-
ku oddzielnego artykułu. Wszystkie summy wpływające z róż-
nych, zwykle jednak tegoż samego rodzaju operacyj (np. pożyczek
na papiery publiczne, skupu weksli, przyjętych kapitałów i t. p.)
spełnionych w ciągu dnia lub miesiąca, za który układamy dzien-
nik, odnoszące się do tegoż samego rachunku—dłużnika i tegoż
samego rachunku—wierzyciela księgi wielkiej, zamieszczają się
w tym samym artykule: tym sposobem unikamy wielokrotnego
wypisywania na czele artykułów tegoż samego dłużnika i wie-
rzyciela.

78. Nie koniec na tém: wszystkie rachunki—wierzyciele od-
noszące się do tegoż samego rachunku—dłużnika, sprowadzają się

do jednego artykułu złożonego (72). Podobnie w jeden artykuł grupują się rozmaici dłużnicy odnoszący się do tegoż samego jednego wierzyciela. Prawidło to ściśle zachowuje się co do rachunku Kassy. Wszystkie wpływy gotowizny do kassy, rozdzielone pomiędzy Rozmaitych wierzycieli w mienie których należą, stanowią jeden artykuł z rachunkiem Kassy jako dłużnikiem. Wynalezione summy każdego wierzyciela oddzielnie, zapisują się w jedną rubrykę; zebranie tych summ całego artykułu, wpisane w następną, daje ogólny przychód gotowizny do Kassy.

Podobnie wszystkie wypłaty w gotowiznie, rozdzielone pomiędzy Rozmaitych dłużników, którychby obciążyć za nie należało, tworzą jeden artykuł, z jednym wierzycielem „Kassą“. Summa tego artykułu ustanowiona i zapisana w sposób tylko co wskazany, czyni ogólny dzienny lub miesięczny wydatek kassowy.

79. Nie tak ściśle stosuje się to prawidło przy redagowaniu artykułów odnoszących się do operacyj załatwionych przez obroty na rachunkach. I owszem należy od niego odstąpić, ile razy tego wymaga jasność przedstawienia interesu.

80. Też same przykłady dokonanych operacyj (72, 73, 74, 75) ułożone w pozycyje dziennika i uporządkowane, przedstawiają Dziennik w następującym kształcie:

№.	Data	DZIENNIK.	Ruble i Kopiejki	
I		u Kassy 6 Wierzycieli Przekazy (26)		
		za wniesione przez A. biletami kredytowemi na przekaz dla siebie		500
		Papiery publiczne (43) za sprzedane 10000 rs. Listów Zastawnych ziemskich po 86%		8600
		Otwarte kredyty (74) za wniesione przez J. gotowizną przy porachunku		196 50
		Towary (72) za sprzedane 45 sążni drzewa sosnowego opałowego po rs. 10 rs 450, których połowę zapłacono gotowizną		225
		Do przeniesienia		9521 50

№.	Data	Ruble i Kopejki	
		Z przeniesienia	
			95 21 50
			300
			345
			10166 50
2		u 2 Dłużników Kassa u Towarów (29) za kupione 100 sążni kubicznych drzewa sosnowego opałowego po rs. 8 za kupione od p. H. 600 pudów cukru po rs. 7 gotowemi	
		800	
		4200	5000
		u Papierów publicz. (72) za kupione 5 sztuk Akcyj kolei żelaznej Warszawsko-Wiedeń- skiej po 75% rs. 375 strącając oddany w za- płacie sprzedany Cer- tyfikat Banku Polskie- go litera B. bez ku- ponu	
		28	347
			5347
3		u Weksli krajowych Towary (72) za otrzymany weksel Nr.... pła- tny przez.... za 3 mce w do- płacie za sprzedane 45 sążni drzewa sosnowego opałowego	
			225
4		u Papierów publicznych Otwarte kredyty (74) za nabyte od p. J. 5 sztuk Ak- cyj kolei żelaznej Warszawsko- Wiedeńskiej po 91.20%	
		456	
		456	15738 50
		Do przeniesienia	

№	Data	Ruble i Kopejki		
			456	1573 ⁸ 50
			28	484
5	<p>Z przeniesienia</p> <p>Papiery publiczne za wydany Certyfikat lit. B, bez kuponu w dopłacie za ku- pione 5 sztuk Akcyj Warszaw- sko-Wiedeń.</p> <hr/> <p>u Otwartych kredytów 3 Wierzycieli Pożyczki na pap. pub. (74) za złożony czek przez p. J. na sвій rachunek za spłacone przez tegoż pora- chunkiem z Otwartego kredytu Pożyczki na towary (74) za spłaconą przez p. J. pożycz- kę porachunkiem z Otwartego kredytu Prowizja od poż. na zast. za spóźnione wykupno zasta- wów przez p. J. Papierów publicznych zadni 20 od rs. 300 po 6% Towarów za dni 20 od rs. 450 po 6%</p>	100		
		200	300	
			450	
		I		
		I 50	2 50	752 50
6	<p>u Przekazów Korespondenci (30) za wypłacone przez korespon- denta C. panu D. na jego ra- chunek przekazowy</p>			400
7	<p>u Strat i Zysków na towar. Towary (34) za 20 głów cukru wodą znisz- czonego po 5 rs.</p>			100
	Do przeniesienia			17475

№	Data	Ruble i Kopiejki	
8	<p style="text-align: center;">Z przeniesienia</p> <p>u Korespondentów 2 Wierzycieli Weksle krajowe (33) za przesłane domowi handlowemu F. w Łodzi weksle krajowe na zwrot jego należności Towary(43) za sprzedane na kredyt korespondentowi G. 1000 pudów cukru po 7 rs. 60 kop.</p>		<p style="text-align: right;">17475</p> <p style="text-align: right;">400</p> <p style="text-align: right;">7600</p> <p style="text-align: right;">8000</p>
9	<p>u Towarów Straty i Zyski na towar. za osiągnięty zysk na sprzedaży 1000 pudów cukru po 1 rs. 60 kop.</p>		<p style="text-align: right;">1600</p>
10	<p>u 2 Dłużników Papiery publiczne u Wexli zagranicznych (44) za sprzedane 6000 rs. Akcyj kolei żelaznej Łódzkiej po 70% otrzymano weksle na Paryż №.... fran. 1450.78 po rs. 86.85 za 300 fran. u Strat i Zysków napapier. za stratę na sprzedanych 6000 rs. Akcyj kolei żelaznej Łódzkiej po 1%</p>	<p style="text-align: right;">4200</p> <p style="text-align: right;">60</p>	<p style="text-align: right;">4260</p>
11	<p>u Biletów Straty i Zyski rozm. (32) za nieprzedstawione do wypłaty do dnia prekluzyjnego wywołane z obiegu bilety 10-cio rublowe</p>		<p style="text-align: right;">1000</p>
Do przeniesienia			<p style="text-align: right;">32335</p>

N ^o .	Data
12	

Z przeniesienia
**u Procentów płaconych
 Kapitały na 3% prosty** ⁽³¹⁾
 za wypłacony procent od ka-
 pitału rs. 000 od dnia do
 dnia.....

Ruble i Kopiejki			
			32335
			200
			32535

81. Dziennik buchalteryczny summuje się. Ogóły tworzą się, dziennie, miesięcznie lub jeden tylko roczny; zależy to od wielkości liczb, do jakich w dodawaniu dochodzimy..

§. 2. O wprowadzeniu pozycyji dziennika buchalterycznego do księgi wielkiej i ustanowieniu zgodności między temi księgami.

82. Pozycyje Dziennika z kolei, jak następują po sobie, wprowadzają się do księgi wielkiej, książek zbiorowych i szczegółowych. Do księgi wielkiej wprowadzają się bardzo treściwie, często wymieniając tylko tytuł drugiego rachunku na który wchodzi też sama pozycyja. Na stronie *ma* pisze się np. u Kassy, u Towarów, u Papierów publicznych i t. p.; na stronie *winien* pisze się do Kassy, do Towarów, do Papierów publicznych. Bo i w mowie potocznej mówimy winien do Skarbu, do Kassy; choć nie mówi się winien do tego, ale temu, można jednak powiedzieć winien do rachunku. W Banku Polskim nie używają przyimka *do*, lecz piszą Kassie, Papierom publicznym. Użycie przyimka ma tę dogodność, że odrazu pokazuje wierzyciela, nie czekając na zakończenie rzeczownika. W bankach prywatnych, przyimek wszedł w użycie z naśladownictwa cudzoziemszczyzny. Gdy pozycyja odnosi się do kilku rachunków wyraża się: *u Rozmaitych* albo *do Rozmaitych*.

Do wprowadzenia pozycyji do ksiąg zbiorowych i szczegółowych z większemi szczegółami aniżeli są w Dzienniku, pomagają albo nawet całkiem służą dokumenta z których Buchalteryja układa Dziennik.

Po wprowadzeniu pozycji na stronę *winien* rachunku — dłużnika, i na stronę *ma* rachunku-wierzyciela księgi wielkiej, w Dzienniku, obok nazwy dłużnika i wierzyciela zapisują się stronicie rachunków księgi wielkiej. Tak postępując uważnie trudno popełnić pomyłkę.

83. Przekonywamy się o tem przez zrobienie bilansu miesięcznego księgi wielkiej w sposób jakisomy szczegółowo podali (62). Po zrobieniu i zasummowaniu bilansu, salda z poprzedniego miesięcznego bilansu do terażniejszego przeniesione łatwo zgodzić, dosyć jest, aby były przepisane bez pomyłki; summy obrotowe całego miesiąca powinny być równe między sobą, i każda równa summie otrzymanej z dodania Dziennika. Skoro tę zgodność otrzymaliśmy, salda *winien* i salda *ma* każdego rachunku wyliczają się z czterech poprzednich rubryk. i byle w liczeniu nie pomylić się, będą prawdziwe a summy ich sobie równe.

84. Podobnie postępuje się dla zrobienia bilansów z ksiąg zbiorowych i szczegółowych. Summy obrotowe otrzymane w bilansie równe być powinny odpowiednim summom obrotowym, a różnica między summami sald *winien* i sald *ma*, dać powinna aldo tegoż samego imienia odpowiedniego rachunku książki do której należy. Wiemy bowiem że summy obrotowe w tych bilansach nie są sobie równe (chybaby wypadkiem), jak to jest w księdze głównej, a więc i summy sald nie są równe; odjęte od siebie dają saldo rachunku książki którą rozszczególniają (65. 66).

85. Jeżeli wypadek bilansu nie jest pomyślny, to jest nie otrzymano wymaganiej zgodności, należy wynaleźć pomyłki. Lepiej jeszcze przed przystąpieniem do robienia bilansu porównać Dziennik z księgą wielką, pozycyja za pozycyją, kładąc na dzienniku jednostajnie (symetrycznie) przy każdej liczbie wyrażającej stronicę dłużnika i wierzyciela znaczny punkt ołówkiem, lub inny znak przyjęty (v vereficator) i podobny znak przy summie sprawdzonej na rachunku. Ta czynność nazwana jest w buchalteryjach *Punktacyją* (Punktiren, Pointer), albo po prostu *Sprawdzaniem* (Collationiren, Collationer).

Następnie sprawdza się dodawanie tak w dzienniku jako też w rachunkach i czy przeniesione dobrze liczby z rachunków do bilansów, i zresztą czy te ostatnie dobrze posummowano. Książki zbiorowe sprawdzają się z księgą główną, a szczegółowe ze zbiorowemi. Wynalezione pomyłki w książkach poprawiają się, jeżeli to można zrobić bez skrobienia, inaczej poprawkę należy zrobić czerwonym atramentem. Sprawdzanie póty się powtarza, aż wszystkie pomyłki zostają wynalezioe i bilans stanie gotowy.

86. Ale w samym dzienniku mogą być popełnione pomyłki kilkorakie, o tych więc najprzód powiemy.

1) Może się okazać, że pozycja zgoła nie jest potrzebna. W takim przypadku jeżeli jęj jeszcze nie przenieśliśmy do rachunków księgi wielkiej, dosyć jest przekreślić ją porządnie, tak aby przekreślone słowa czytać można było: przekreślenie buchalter podpisem stwierdzić powinien. Jeżeli pozycja weszła już do rachunków, trzeba ją unieważnić. W tym celu wpisuje się do dziennika odwrotna pozycja, to jest rachunek w niepotrzebnej pozycji podany za dłużnika, kładzie się teraz jako wierzyciel; przeciwnie wierzyciela w pierwszej, podaje się teraz za dłużnika. Łatwo zrozumieć, że po wprowadzeniu tej pozycji do rachunków, summa co niewłaściwie obciążała, wejdzie teraz w mienie rachunku, gdzie zaś stała w mienie, teraz będzie obdłużać; tym sposobem salda rachunków wrócą do prawdziwej liczby, o co głównie chodzi w rachunku.

Pozycja wprowadzona na rachunek dla unieważnienia pozycji stojącej na przeciwniej jego stronie, równie jak i samo unieważnienie, nazywa się *Storno*.

2) Pomyłka może być popełniona w tem tylko, że rachunki wskazane jako dłużnik i wierzyciel, albo zgoła są niewłaściwe, albo dłużnika wskazaliśmy za wierzyciela, a wierzyciela za dłużnika. Jeżeli pozycja nie weszła jeszcze do ksiąg, najkróćiej wykreślić niewłaściwe rachunki i wpisać te które odrazu wpisać należało: ale jeżeli już pozycję przeprowadzono, sprostowanie należy rozpocząć od wystornowania wpisanej pozycją odwrotną, a następnie zrobić artykuł zgodny ze stanem rzeczy.

3). Może pozycja być błędna jedynie co do samego dłużnika lub samego wierzyciela. Jeżeli pozycja jeszcze nie przeprowadzona, najlepiej mylnie wpisanego dłużnika lub wierzyciela przekreślić a właściwy rachunek wpisać; gdy pozycja już weszła do ksiąg, w takim razie weszła ona na jeden rachunek niewłaściwie, gdyż należała do innego, do którego teraz przenieść ją należy. Nową zatem pozycją w dzienniku zrobioną rachunek niewłaściwie obciążony, teraz zakredytować, albo niewłaściwie kredytowany, obciążyć, właściwy zaś rachunek w pierwszym przypadku obciążyć, w drugim zakredytować potrzeba. Rachunek niewłaściwie wmieszany mieć będzie tę samą summę na stronie winien i na stronie ma: co go nie psuje.

4) Dłużnik i wierzyciel mogą być dobrze wskazani, ale zamieszczono mylną summę pieniężną. Przed wprowadzeniem jęj do ksiąg dosyć jest mylną summę przekreślić i dobrą wpisać, lecz

jeżeli tym sposobem nie można już pomyłki sprostować, wtenczas dla uzupełnienia summy zamałej, potrzeba zrobić pozycję dodatkową i różnicę na też same rachunki wprowadzić. Dla zmniejszenia summy za wielkiej należy różnicę, błąd stanowiącą, nową, stosownie napisaną pozycją, wprowadzić na ciężar wierzyciela w imię dłużnika.

87. Jeżeli pozycje dziennika są w porządku, a tylko mylnie do ksiąg wprowadzone zostały, wystornowanie onych następuje albo przez wykreślenie i poprawienie czerwonym atramentem, jakżeśmy to już powiedzieli, albo przez zapisanie na odwrotnej stronie w tym kształcie: Storno pozycyi (wymienić liczbę, którą jest oznaczona) strony przeciwniej rs. 000. Po wystornowaniu pozycyj mylnych, wprowadzają się pozycyje należycie. Storna i pozycyje wystornowane podkreślają się czerwonym atramentem, lub oznaczają na marginesie zerami i nie wchodzą do summowania. Jeżeli jednak wystornować się mające pozycyje weszły już do summ obrotowych poprzedzającego bilansu zgodnie z Dziennikiem, wówczas stornowania dokonać tylko można przez nową pozycję w Dzienniku.

88. Z tego cośmy powiedzieli, widoczna, że księgi i Dziennik buchalteryczny też same obejmują pozycyje.

ROZDZIAŁ VI.

O książkach źródłowych buchalteryi.

89. Gdy rozwój nauki buchalterycznej dokonywamy własnym rozumowaniem, to jest z tego cośmy poznali, przychodzimy do poznania tego, co jeszcze potrzeba, aby nietylko w jak najdokładniejszy, ale i w jak najdogodniejszy sposób doprowadzić książki do przedstawienia bilansu: przeto teraz dopiero, gdy poznaliśmy zasady buchalteryi i dziennik buchalteryczny, wiedzieć możemy, w jaki sposób urządzić należy zapisywanie załatwionych interesów, w ogóle zmian w majątku, aby dostarczyć się mające buchalteryi *autentyczne wiadomości* przez zajmujących się interesami (bo tylko przez nich mogą być dostarczone) (69), nie tylko zgodne były z prawdą, ale nadto przedstawione w formie najdogodniejszej dla buchalteryi a w szczególności ułatwiającej ułożenie dziennika buchalterycznego.

90. Według przepisu prawa handlowego, każdy handlujący obowiązany prowadzić dziennik, kopije listów i corocznych inwen-

tarzy w oddzielnéj książce. Dziennik policzbowany, urzędownie wizowany i parafowany raz w rok, obejmować powinien, kolejną dat, wierzytelności i długi, wszelkie operacyje i negocyacyje, wszystko co handlujący odbiera do kassy i co z niéj wypłaca pod jakim bądź tytułem; summy na użytek domu wydane, mogą być ogółowo wyrażone na końcu każdego miesiąca: wszystko to niezawisłe od ksiąg używanych w handlu, lecz które nie są niezbędne.

91. Jestto bezwątpienia najprostszy i *pierwotny* sposób zatrzymania, dla pamięci, śladu kiedy, komu, co i ile sprzedano lub od kogo kupiono, za jaką summę, w jaki sposób ją uiszczono lub nieuiszczono, a w tym razie kiedy winna być zapłaconą. Takie prowadzenie dziennika nie wymaga żadnej znajomości buchalteryi, i w tém jedynie ważne, że wpisanie do dziennika następuje w chwili dokonania operacyi, a zatem najwięcej wiarogodne. Lecz taka księga nazwana także *Raptularzem*, *Manuałem*, *Memoryjałem*, *Pamiętnikiem*, *Dziennikiem kantorowym*, nie daje żadnego wyobrażenia o stanie majątku i służyć jedynie może za surowy materiał do ułożenia dziennika buchalterycznego, w którym dopiero, zapisane w niéj dla pamięci operacyje, według rachunków księgi wielkiej zanalizowane być muszą. W taki sposób określaliśmy operacyje wzięte na przykład w Rozdziale II § 2 z których w Rozdziale V ułożyliśmy pozycyje do dziennika buchalterycznego.

92. W większych handlach, a tem bardziej bankach, gdzie liczne i różnorodne, przez wiele osób i w różnych lokalach, dokonywają się operacyje, zapisywanie wszystkich w jednéj książce, jest nie wygodne, często nie możliwe, a zawsze do użytku, do jakiego ma służyć, to jest do ułożenia dziennika buchalterycznego, zgoła nie zastosowane. Gdy bowiem w dzienniku kantorowym następują po sobie różnorodne operacyje, tak jak były spełnione, a w opisie każdej z nich bywają summy pieniężne jedne dodawane a inne potrącane, przeto prowadzący dziennik buchalteryczny jednorodne operacyje dopiero *wyszukiwać* w nim musi, przyczem niema żadnej rachunkowej pewności, iż nic nie opuścił, gdyż dziennik kantorowy, z powodu właśnie sposobu swego prowadzenia, nie może być summowanym, a zatem żadnej zgodności rachunkowej między dziennikiem kantorowym a buchalterycznym ustanowić się nie da. Zastanowić się więc wypada w jakiej formie buchalteryja otrzymywać powinna wiadomości o zaszytych zmianach w majątku, aby szybko i bez żadnej obawy opuszczenia czego, ułożyć mogła swój dziennik.

93. Dziennik buchalteryczny za cały czas, to jest całodzienny lub z całego miesiąca, za który jest układany, zbiera nietylko je-

dnorodne operacje, ale jeszcze jednorodne części tych operacji, pod też same rachunki księgi wielkiej (80). I tak, pod rachunek Skupu weksli zgromadza skupione weksle w ich całkowitej wartości, w jakiej zapłacone będą; pod rachunek Procentu od skupu, pobrany procent od tychże weksli; pod rachunek Kosztów handlowych (lub więcej szczegółowy rachunek komisju), pobrany komis przy skupie, jeżeli jest pobierany. Na rachunek księgi wielkiej „Pożyczek na zastaw towarów“, zgromadza wszystkie pożyczki udzielone w całkowitej ich należności takiej, w jakiej zwrócone być winny; na rachunek Procentów pobranych (lub więcej szczegółowy rachunek Procentów od zastawów), pobrane z góry procenta; a dalej na odpowiednie rachunki pobrany komis, depozytowe, assekuracyjne, opłatę za taksę dla taksatora i t. d. Prowadzący zatem dziennik buchalteryczny znajdzie wielkie ułatwienie swęj pracy, jeżeli już, przy dokonywaniu czynności, każda operacja zapisaną jest do oddzielnej książki, i nie dość na tem, ale do książki opatrzonej w rubryki rozdzielające operację na wszystkie jej części: kapitał, procent, komis, depozytowe, rabat, kurtaż i t. d., zapłatę *gotowizną*, zapłatę *obrotem*. Operacje skomplikowane mogą wymagać kilku książek: innę do zapisywania udzielonej pożyczki, innę do spłacanej, innę do prolongowanej, książki do zapisywania zakupionych towarów zagranicznych, miejscowych, sprzedawanych za granicą, w miejscu i t. p. I tak dalej co do każdej operacji. Takie książki zasummowane we wszystkich rubrykach dają ogół z całego dnia, tygodnia, miesiąca i roku, ile np. udzielono pożyczek, ile od nich pobrano procentu, komisju, depozytowego i t. d.; ile skupiono weksli, ile od skupu pobrano procentu; ile spłacono weksli; ile przyjęto kapitałów na każdą stopę procentu, ile pobrano procentu, ile wydano kapitałów, i ile wypłacono procentu, a w każdej operacji na ile wydano do kassy poleceń przyjęcia lub wypłaty gotowizną a ile zaspokojono obrotem przez rachunki. Książki takie zbierając w ogóły operacje pojedyncze, są zarazem, jak widzimy, dziennikiem kantorowym i książkami zbiorowemi. Lubo książki te są niczem więcej jak dopiero co powiedzieliśmy, tylko książkami zbiorowemi, przecież dla lepszego rozumienia się przy wykładzie, w drugiej części naszej nauki, praktycznego prowadzenia książek buchalterycznych, książki, będące zarazem dziennikiem kantorowym i zbiorowemi, nazywać będziemy książkami *specyjalnemi*, idąc w tém za przyjętą już nazwą w Banku Państwa w Petersburgu.

W miejsce dziennika kantorowego, książki specyjalne użyte za *źródło autentyczne* rachunkowości, wybornie służą do ułożenia

dziennika buchalterycznego i do wprowadzenia z nich do ksiąg szczegółowych dokonanych operacyj. Rachunki ksiąg szczegółowych powstałe z ksiąg specjalnych, zgodzać się będą z odpowiednimi rachunkami księgi wielkiej, wypełnionej z dziennika buchalterycznego z tychże samych ksiąg specjalnych ułożonego (38, 88).

94. Oto jak te książki służą do napisania dziennika buchalterycznego.

Kasyjer odbierający polecenia przyjęcia wniosków i czynienia wypłat gotowizną, rozdziela je zaraz według operacyj do których się odnoszą, albo raczej według rachunków księgi wielkiej do których wejda, i ustanawia ogóły każdego rachunku tak wpływów, jak i wydatków a w końcu i pozostałość gotowizny. Tak prowadzony rachunek przychodu i rozchodu w kassie gotowizny, stanowi książkę *kassową* zwaną i zgodny jest z rachunkiem „Kassa“ księgi wielkiej. Układający dziennik buchalteryczny mając sobie dostarczoną książkę *kassową* i książki specjalne, albo wypisy z tych ksiąg, porównywa ogóły pokazane książką *kassową* z ogółami ksiąg specjalnych w rubryce *gotowizną* zamieszczonemi, a znalazłszy je zgodne, jakimi być powinny, ma już gotowe dwa artykuły *kassowe* do swojego dziennika, gdyż mu wskazano rachunki, które są dłużnikami, a które wierzycielami rachunku Kassy; zatem cały wpływ i wydatek kassy w gotowiznie już zupełnie uporządkowany.

Ogóły rubryk odnoszące się do różnych procentów, kommisów, depozytowego, rabatów, różnych strąceń lub doliczeń i t. p. dostarczają piszącemu dziennik summ, za które odpowiednie rachunki księgi wielkiej debituować albo kredytuować należy. Bo nie zapominajmy cośmy o rubrykach ksiąg specjalnych powiedzieli, że one rozkładają operację na części odpowiednio do rachunków księgi wielkiej i noszą też same napisy.

Summy wniesione do rubryki „*obrotem*“ ksiąg specjalnych znaleźć się muszą w jednej przynajmniej jeszcze książce specjalnej, gdyż obrót dotyczy koniecznie dwóch rachunków księgi wielkiej, chyba że odnosi się jeno do innego szczegółowego rachunku ale tegoż samego księgi wielkiej.

95. Gdy wiele obrotów dokonywa się przez korespondencję, korespondencja ta służy przedewszystkiem do ułożenia artykułu dla dziennika buchalterycznego w oddzielnej książce a następnie tegoż dnia, zapisuje się w obrót do ksiąg specjalnych, które odnoszą się do rachunków wymienionych w artykule, jako

dłużnicy i wierzyciele, jeżeli te rachunki mają książki specjalne. Książka ta oddzielna nazywa się *Primanotą*.

96. Zatem księga kassowa, książki specjalne i primanota są książkami *źródłowemi*, z których pisze się dziennik buchalteryczny.

97. Mozolność z jaką przychodzi prowadzenie dziennika buchalterycznego z dziennika kantorowego ogólnego, jest powodem przy tej metodzie, że naprzód układa się książka kassowa, w której wpływy i wydatki rozdzielają się na rachunki dłużników i wierzycieli, dalej z wszelkich obrotów na podstawie dziennika kantorowego i korespondencyj, piszą się pozycyje buchalteryczne w tym czasowym dzienniku buchalterycznym, czyli w *Primanocie*, a z tych dwóch ksiąg dopiero grupują się artykuły w *Dzienniku buchalterycznym*.

98. Pozostawiając szczegółowy wykład dwóch systematów: z dziennikiem kantorowym i książkami specjalnemi do drugiej części dzieła, sądzimy, że to cośmy o nich teraz powiedzieli, wystarczy dla części czysto teoretycznej.

ROZDZIAŁ VII.

O D e p o z y t a c h.

99. Depozyta przyjęte do zachowania, które bez naruszenia oddane być winny komu należy, jako *takie*, przy spisaniu inwentarza pomieszczone w nim były (9). Znaleźć one także muszą miejsce w księdze wielkiej, choć zawsze w swym właściwym depozytowym charakterze, gdyż równie onych przyjęcie jak i wydanie kontrolowane być musi. Lubo depozytaryjusz powierzonymi mu takimi depozytami rozporządzać nie ma prawa, a przeto nie są jego aktywami; gdy jednak są w jego posiadaniu, można je uważać za szczególnego rodzaju aktywum i zarazem passywum. Uważanym jako aktywa, otwiera się w księdze wielkiej rachunek pod nagłówkiem *Depozyt główny*, któren obciążymy za wszelkie depozyta w wartości w jakiej oddane zostały; nawzajem dla ich właścicieli otworzymy rachunek pod napisem *Depozyta obce*, który zakredytujemy za tę samą wartość. Gdyby depozyta obce były różnego rodzaju np. prywatne, rządowe i inne jakie, otworzylibyśmy tyleż rachunków. Przy otwieraniu rachunków w ogólności wszystko zależy od obszerności przedmiotu i potrzeby.

Powiedzieliśmy depozyta obce, bo mogą być także depozyta *własne*. Są to przedmioty, które nie będąc aktywami, mają wartość, i dla tego zachowane i kontrolowane być muszą. Takimi są: ważne dokumenta, bilety obiegowe, akcje, obligacje i t. p., blankiety do cyrkulacji dopiero przygotowane, lub też same papiery wycofane z obiegu i oczekujące na zniszczenie. Za te wszystkie przedmioty obciążymy rachunek Depozytu głównego w wartości nominalnej lub dowolnie oznaczonej, a zakredytujemy rachunek Depozytów własnych, których właściciel jest jakoby wierzycielem. Tym sposobem rachunek Depozytu głównego taką summę będzie pokazywał w debet, jaką wszystkie inne rachunki depozytowe w kredyt: to jest, te rachunki (trzy według teraźniejszego założenia) bilansują się i tworzą same w sobie oddzielną księgę wielką.

Depozyta tak obce jak i własne mogą być różnego rodzaju. Obce mogą być złożone dobrowolnie, na otwarty kredyt, sądownie, kaucyje rozmaite; mogą być na różnych warunkach, które rozróżnić potrzebujemy, aby każdego z osobna znać ogół. Własne mogą się dzielić na dokumenta, papiery publiczne do obiegu przygotowane, tudzież wycofane z obiegu. W takim stanie depozytów, do rachunku Depozytów obcych i do rachunku Depozytów własnych dodają się książki zbiorowe, w których każdy rodzaj depozytów będzie miał oddzielny rachunek. Dalej do każdego rachunku książek zbiorowych dodaje się książkę szczegółową, w której każdy szczegółowy depozyt ma swój rachunek. Np. książka szczegółowa biletów wycofanych z obiegu, będzie obejmowała rachunki: Bilety 100 rublowe, 50 rublowe i t. d. Książki zbiorowe zgadzać się powinny z odpowiednimi rachunkami księgi wielkiej, a książki szczegółowe z odpowiednimi rachunkami książek zbiorowych. Depozyt główny nie potrzebuje książek zbiorowych i szczegółowych; byłyby to drugie egzemplarze tych samych rachunków.

100. Nie trzeba mięsząc depozytów do zachowania oddanych z summami (kapitałami) depozytowemi. Te ostatnie weszły do istotnych aktywów, są rozporządzalne i dla tego od nich płacony jest procent stosowny do warunku składu: iż w każdym czasie kiedy *prawnie* zażądane będą, wypłacone zostaną. Tam się zaś różnią od Przekazów, iż tylko wedle form prawnych mogą być wydane.

101. Depozyta właściwe prawie wszystkie są w papierach lub innych przedmiotach; wyjątek stanowić może szczególny przypadek, gdyby zachodził warunek zwrócenia téj samej monety. Dla

tęj swojej nietykalności, takie depozyta nazywają się także *opieczętownymi* i niekiedy są takimi.

102. Ponieważ rachunki depozytowe obejmując przedmioty, które w ścisłym znaczeniu nie są aktywami ani passywami, i, jak powiedzieliśmy (99) stanowią oddzielną księgę wielką, przeto nie mogą w żadnym przypadku wchodzić w kombinacje z innymi rachunkami księgi wielkiej. Rachunek depozytowy nie może być dłużnikiem ani wierzycielem tylko innego rachunku depozytowego. Zatem te kombinacje ograniczają się do następujących. Przy składaniu do depozytu:

u Depozytu głównego

Depozyta obce

za przyjęte do depozytu następujące przedmioty i t. d. rs. 000

Depozyta własne

za złożone do depozytu i t. d. rs. 000 rs. 000

Przy wydaniu:

u Depozytów obcych

Depozyt główny

za wydane panu... rs. 000

u Depozytów własnych

Depozyt główny

za wyjęte z depozytu dla spalenia rs. 000

W razie potrzeby np. wystornowania zapisanego pod depozytu własne, należącego do depozytów obcych, wydanego depozytu wartości rs. 1000, zrobimy pozycję w Dzienniku buchalterycznym:

u Depozytów obcych

Depozyta własne

za stornujący się depozyt wydany p... mylnie zapisany pod depozyta własne rs. 1000

Jeżeli przyjęcie lub wydanie depozytu ma związek z operacjami majątkowymi, należy zrobić oddzielne pozycje dla księgi wielkiej majątkowej a oddzielne dla księgi wielkiej depozytowej.

Przykład 1. Wydano z depozytu do kassy biletów nowych 3 rublowych rs. 3000. Potrzeba w Dzienniku buchalterycznym zrobić dwie pozycje: jedną

u Depozytów własnych

Depozyt główny

za wydane bilety 3 rublowe do kassy rs. 3000

I drugą pozycję dla uwidocznienia zmiany w majątku:

u Kassy**Bilety w obiegu**

za wniesione do kassy bilety nowe 3 rublowe rs. 3000

Przykład 2. Zapłacono za 50 kuponów 1-go półrocza r. b. od Akcyj... po 2 i pół rs. rs. 125, z funduszu na spłatę tych kuponów przeznaczonego. Przyjęte kupony po skasowaniu ich w sposób widoczny, oddane zostały do depozytu do ostatecznego obliczenia i spalenia. Pozycje w Dzienniku zrobimy następujące:

u Funduszu na spłacenie kuponów od Akcyj...**Kassa**

za spłacone 50 kuponów upłynionych od Akcyj po rs. 2 $\frac{1}{2}$ rs. 125

u Depozytu głównego**Depozyta własne**

za złożone do depozytu 50 kuponów z 1-go półrocza r. b.

po rs. 2 $\frac{1}{2}$ rs. 125

Przykład 3. Wydano z depozytu panu... kaucyję do entrepryzy... 1000 rs. w Listach Zastawnych Ziemskich przy czem pobrano depozytowego $\frac{1}{3}\%$ rs. 3 kop. 33. Pozycje w dzienniku będą:

u Depozytów obcych**Depozyt główny**

za wydane panu... w Listach Zastawnych Ziemskich złożone do entrepryzy...

rs. 1000

u Kassy**Koszta handlowe**

za pobrane od depozytu w Listach Zastawnych Ziemskich rs. 1000 pana... do entrepryzy... po $\frac{1}{3}\%$

rs. 3 kop. 33

ROZDZIAŁ VIII.

0 zamknięciu ksiąg i sporządzeniu nowego bilansu i inwentarza.

103. W miarę postępu czasu i operacji, wprowadzając każdą, *choćby najmniejszą zmianę w majątku*, do dziennika buchalterycznego, a ztąd do księgi wielkiej, ksiąg zbiorowych i szczegółowych, wedle zasady buchalterycznej: że nigdy nie przybywa aktywum, aby nie przybyło passywum, czyli, że każde obciążanie rachunków, wymaga kredytowania innych: księga wielka będzie się zawsze bilansowała, książki zbiorowe będą się zgadzały z odpowiednimi im rachunkami księgi wielkiej, a książki szczegółowe z odpowiednimi rachunkami ksiąg zbiorowych lub wprost księgi wiel-

kiej. Zrobiony, wedle prawideł wskazanych, bilans księgi wielkiej, da nam poznać salda wszystkich jej rachunków. Summa wszystkich sald winien, równa będzie summie wszystkich sald ma. Bilanse ksiąg zbiorowych i szczegółowych dadzą poznać salda rachunków w nich zawartych. Po zasummowaniu sald, różnica między summą sald debet i kredyt każdej książki zbiorowej, równać się będzie saldu odpowiedniego rachunku księgi wielkiej. Podobnie różnica między summą sald debet i kredyt każdej książki szczegółowej, równa będzie saldu odnośnego rachunku księgi zbiorowej, lub wprost księgi wielkiej.

104. Bilans księgi wielkiej daje nam znajomość stanu majątkowego. Salda *winien* są aktywami, salda *ma* passywami; saldo rachunku Kapitału wykazuje udział właściciela w majątku. Salda rachunków ksiąg zbiorowych i szczegółowych wyluszczaają nam szczegóły aktywów i passywów; a zatem dostarczają nam wszystko, co do ułożenia inwentarza potrzeba. Mamy więc bilans i inwentarz gotowy w książkach buchalterycznych (23).

105. Ale jak każdy inwentarz przy odbieraniu onego potrzebuje być sprawdzony, czy wszystkie przedmioty nim objęte istotnie znajdują się co do ilości, gatunku i wartości jaką im nadano: tak podobnie należy sprawdzić, czy salda winien, wykazujące aktywa, mają pokrycie rzeczywiste, wyższe, lub niższe od wykazanego rachunkami; a co do passywów (saldo ma) uważać należy, czy wierzyciele na wykazane im od nas należności zgadzają się lub takowe kwestyjnują. Taka np. nieruchomości wykazana w książkach w wysokiej cenie mogła zostać zrujnowana, zagrożona processami, których przegrana pociągnie w jednej chwili utratę ogromnego majątku. Wiele przedmiotów stanowiących aktywa, może codziennie ulegać zniszczeniu przez niedozór i złą wiarę. W kassie może niedostawać gotowizny, w składach towarów, dłużnicy mogli stać się niewypłacalni, wierzyciele mogą rościć pretensyje, które zaspokoić wypadnie i t. p. Z tego widzimy, jak dalece dokładność ksiąg zawisła od uorganizowania całej służby administracyjnej i kontroli nad nią w sposób, iżby wszelkie zmiany w majątku zaszły, natychmiast dochodziły do wiadomości Buchalteryi: bez spełnienia tego warunku, nie ma rzetelnego bilansu.

Nadto uważaliśmy wyżej, że salda winien i salda ma, już tem samem nie przedstawiają dokładnie odpowiednich im aktywów i passywów, że procenta nie są codziennie do rachunków wprowadzane; że rachunki rzeczowe nie codziennie są co do zysków i strat regulowane, ale w pewnych przerwach czasu. Wynika ztąd konieczna potrzeba wybrać stosowną chwilę w której należy odbyć rewizyję

tego książkowego inwentarza i porównać go z majątkiem w naturze.

106. Taką chwilą dogodną do uzupełnienia rachunków i sprawdzenia sald z naturą jest koniec rachunkowego peryjodu czasu, który zwykle jest roczny. Przepisy prawa handlowego nakazują przynajmniej raz w rok sporządzać nowy inwentarz i bilans. Ostatni dzień peryjodu nazywa się *dniem zamknięcia rachunków*. Z dniem tym sporządziwszy bilanse miesięczne wszystkich rachunków, i przekonawszy się o bilansowaniu się księgi wielkiej i zgodności z jej rachunkami odnośnych im ksiąg zbiorowych i szczegółowych; przystępuje się do sprawdzenia i regulowania sald winien tak, aby miały zupełne pokrycie, to jest, aby wyrażały prawdziwą wartość jaką isticie mają aktywa w dniu zamknięcia, i sald ma, aby te wyrażały prawdziwą w tymże dniu należność dla wierzycieli. Wszelkie różnice zachodzące między rzeczywistą wartością aktywów a odnośnemi saldami, które mają one wyrazić, jako też różnicę pomiędzy saldami ma, a istotnemi należnościami wierzycielom, regulują się przez rachunki, które powstały z rozszczególnienia ogólnego rachunku Strat i Zysków.

Pozostawiając szczegółowy wykład zamykania rachunków do właściwego miejsca naszej nauki, w tej części przeznaczonj na teorię, usprawiedliwimy jedynie zasady na których się ono opiera. Dla lepszego przecieź zrozumienia rzeczy, objaśnimy w ogólności na czem polega regulacja sald, o której mówiliśmy.

107. Przedewszystkiem należy obliczyć procenta dłużnikom i wierzycielom do włącznie dnia zamknięcia i dopisać je na ciężar dłużników w mienie rachunku Procentów pobranych; przeciwnie na ciężar rachunku Procentów płaconych w mienie rachunków wierzycieli. Podobnie obciążyć dłużników za przynależne od nich, a zakredytować wierzycieli za przypadające im należności przez odnośne rachunki.

Obliczyć po dzień zamknięcia wartość kuponu bieżącego od papierów publicznych własnych, i obciążyć tą wartością rachunek Papierów publicznych w mienie rachunku Procentów od papierów. Obliczyć wartość bieżącego kuponu od papierów w obieg puszczo-nych np. Akcyj, Obligacyj i t. p. i kredytować za tę wartość rachunki funduszków na spłacenie tych papierów, obdłużając rachunek Procentów płaconych, albo rachunek tych osób lub instytucyj, które są obowiązane fundusz dostarczyć.

Dalój obliczyć procenta z góry pobrane od weksli skupionych i pożyczek za czas po dniu zamknięcia do terminu spłaty przypadające, i tym procentem zmniejszyć procenta w kredyt na

rachunku Procentów pobranych stojące, gdyż ten procent należy do następnego peryjodu. Rok przyszły uważać za wierzyciela, otworzyć dla niego rachunek pod napisem np. „Dochody należące do roku przyszłego,“ i kredytować go za procent do niego należący, równie i za inne dochody z góry pobrane a do niego się odnoszące. Nawzajem, otworzyć rachunek. „Wydatki dotyczące roku przyszłego“ i obciążyć go za wydatki już poniesione a onego dotyczące, kredytując rachunki, które niewłaściwie nimi obdłużone były.

W końcu uregulować salda rachunków rzeczowych w ten sposób, aby salda te wyrażały istotną wartość pozostałych w dniu zamknięcia przedmiotów, obliczoną po cenie targowej. Np. aby, ile możności, saldo rachunku Nieruchomości wyrażało najbliższą wartość nieruchomości posiadanych; saldo rachunku Papierów publicznych wartość papierów posiadanych w dniu zamknięcia obliczonych po kursie; aby saldo rachunku cukru, sukna, drzewa i t. d. wyrażało wartość tychże towarów po cenie targowej. W tym celu sprawdza się ilość towarów, weksli, gotowizny, papierów i wynajdują się różnice pomiędzy saldami książkowemi i rzeczywistą wartością przedmiotów pozostałych w dniu zamknięcia. Za ubytki kredytują się rachunki tych aktywów, przeciwnie obciążają się za okazującą się więcej wartość; w pierwszym razie debitując w drugim kredytując jeden z rachunków strat i zysków otwartych, jak już powiedzieliśmy (57), w skutek rozdzielenia rachunku ogólnego Strat i Zysków.

107. Po takim sprawdzeniu aktywów składających majątek i uregulowaniu rachunków według istotnego stanu rzeczy, księga wielka przedstawia bilans majątku w dniu zamknięcia ksiąg. Salda *winiem* przedstawiają rzeczywiste aktywa, a na rachunkach strat i zysków złe aktywa czyli ubytki w kapitale; salda *ma* przedstawiają rzetelne należitości przypadające wierzycielom, a rachunki strat i zysków tytuły właściciela do przyrostów w aktywach czyli przybytki w kapitale; na koniec mamy saldo kapitału, które zwykle jest kredyt, bo z takim saldem przynajmniej rozpoczynają działalność. Salda ksiąg zbiorowych i szczegółowych podają szczegóły sald rachunków księgi wielkiej.

Doprowadziwszy do takiego stanu rachunki, otwierają się w księdze wielkiej dwa nowe rachunki. Jeden rachunek (ogólny) Strat i Zysków: takiż otwiera się w księdze zbiorowej. Drugi, który jest ostatnim w księdze wielkiej rachunkiem, otwiera się pod napisem: Bilans zamknięcia. Salda *winiem* i *ma* rachunków Strat i Zysków, jako to: Wydatki administracyjne, Koszta handlowe, Procenta płacone, Procenta pobrane, Różnica kursu, Łaża na monetach, Straty i Zyski na towarach, papierach i t. p. Straty i Zyski

rozmaite, Wydatki i dochody (stosownie jakie są) i t. d. przenoszą się na rachunek (ogólny) Strat i Zysków. To jest salda *winien* wprowadzają się w mienie ich własnych rachunków a na ciężar rachunku Straty i Zyski; przeciwnie salda *ma* wprowadzają się na ciężar własnych ich rachunków, a w mienie rachunku Strat i Zysków. W tym celu pisze się w dzienniku buchalterycznym stosowna pozycja która następnie rozprowadza się po rachunkach księgi wielkiej. Tym sposobem wszelkie rachunki Strat i Zysków zamkną się, na rachunku zaś Strat i Zysków (ogólnych) na stronie czynnej zbiorą się salda *winien* czyli straty, na stronie bierniej salda *ma* czyli zyski.

Następnie salda *winien*, wyrażające aktywa, i salda *ma* wyrażające passywa (oprócz salda kapitału) przenoszą się (zawsze za pośrednictwem pozycji dziennika buchalterycznego) na rachunek Bilansu zamknięcia. To jest, salda *winien* wprowadzają się w mienie własnych rachunków a na ciężar Bilansu zamknięcia; przeciwnie salda *ma* na ciężar własnych rachunków a w mienie Bilansu. Tym sposobem wszystkie rachunki których salda przenieśliśmy zamkną się, zaś na rachunku Bilansu zamknięcia zbiorą się na stronie czynnej wszystkie aktywa, na stronie bierniej passywa. W całej księdze wielkiej, zostanie teraz tylko trzy rachunki otwarte: Bilansu zamknięcia, Strat Zysków (ogólnych) i Kapitału. Trzy te rachunki bilansują się, gdyż poprzednio salda pozostając na swoich rachunkach bilansowały się. To jest summa stron *winien* tych trzech rachunków równa się summie stron *ma* tychże. W teorii bowiem, zawsze przypuszczamy, że wprowadzając do ksiąg regulacje, wynajdując salda i przenosząc one, nie popełniłmy pomyłki. Zatem i salda otwartych trzech rachunków bilansują się. Przeniosłszy saldo rachunku Strat i Zysków na rachunek Kapitału; rachunek Strat i Zysków zamknie się, pozostanie dwa rachunki otwarte: Kapitału i Bilansu zamknięcia. Te dwa rachunki koniecznie bilansują się, gdyż przez przeniesienie, salda nie zmieniły strony rachunku. Dwa rachunki bilansujące się mają równe salda i przeciwnego imienia: to jest, jeżeli jeden zamyka się saldem *winien*, drugi zamyka się saldem *ma*. Nakoniec saldo rachunku Kapitału przenosi się na rachunek Bilansu zamknięcia i oba rachunki zamykają się zupełnie. Wszystkie rachunki księgi wielkiej są zamknięte. W książkach zbiorowych i szczegółowych, jeżeli nie popełniono pomyłek, otrzymujemy takie salda rachunków, że te zamykają rachunki i zgadzają się z odpowiednimi saldami rachunków ksiąg do których się odnoszą; zbiorowych i wielkiej.

108. * Równanie $A = P \pm K$ wyraża stan majątku. We własnościach równania znaleźliśmy podstawy, na których oparliśmy

teorię nauki buchalterycznej. Prowadzenie ksiąg jest przerabianiem tego równania. Za każdą zmianą wartości A i P, ustanawiamy wartość dla K czyniącą zadość równaniu. Własność bilansowania dwóch ostatnich rachunków Kapitału i Bilansu daje się równie wyczytać z równań wyprowadzonych z równania zasadniczego.

Salda winien rachunków obejmujących aktywa po ich ostatecznym uregulowaniu, nazwijmy SA, SA^I, SA^{II}, SA^{III}, SA^{IV}... ogół tych sald wyrażmy przez TSA;

salda winien rachunków ubytków i przybytków nazwijmy Ss (straty), Ss^I, Ss^{II}, Ss^{III}... sumę T Ss;

salda ma rachunków przedstawiających passywa oznaczamy SP, SP^I, SP^{II}, SP^{III},... sumę tych T SP;

salda ma rachunków ubytków i przybytków Sz (zysk), Sz^I, Sz^{II}, Sz^{III}... sumę T Sz;

nakoniec saldo rachunku kapitału nazwijmy SK; będziemy mieli równania, najprzód:

$$SA + SA^I + SA^{II} + SA^{III} + SA^{IV}... + Ss + Ss^I + Ss^{II} + Ss^{III}... = \\ = SP + SP^I + SP^{II} + SP^{III} + SP^{IV}... + Sz + Sz^I + Sz^{II} + Sz^{III} + ... + SK.$$

Wstawwszy odpowiednie wyrażenia, będzie:

$$T SA + T Ss = T SP + T Sz + SK \quad (1)$$

Z tego równania mamy:

$$T SA - T SP = SK + T Sz - T Ss \quad (2)$$

Równanie to wyraża bilansowanie się trzech rachunków: Bilansu zamknięcia, Strat i Zysków (ogólnego) i Kapitału, po zamknięciu wszystkich innych.

Z równania pierwszego wynika, iż jeżeli założymy, że ogół aktywów przewyższa passywa, czyli że

$$T SA > T SP; \text{ będzie koniecznie}$$

$$SK + T Sz > T Ss$$

W równaniu (2) *pierwsza strona* przedstawia rachunek Bilansu, a z poprzedniego założenia wynika, że rachunek ten daje saldo *winien*, gdyż pierwszy wyraz większy jest od drugiego.

Na drugiej stronie równania mamy z wniosku

$$SK + T Sz > T Ss, \text{ a zatem}$$

$$SK > T Ss - T Sz$$

T Ss - T Sz wyraża saldo rachunku Strat i Zysków; jakiegokolwiek ono będzie, winien czy ma, zawsze liczebnie będzie mniejsze od SK; a więc *druga strona* równania (2), czyli saldo rachunku Strat i Zysków dodane, albo odjęte, do salda kapitału wyda saldo *ma* równe saldu Bilansu zamknięcia. Zrobiwszy inne założenie co do wzajemnej wysokości aktywów i passywów, tudzież czy

rachunek kapitału przypuścimy z saldem *ma* albo *winien*, zawsze dojdziemy do tego samego rezultatu. Wszystkie więc rachunki księgi wielkiej sprowadzone być mogą do dwóch rachunków: Bilansu i Kapitału zamykających się saldami równymi liczebnie, lecz przeciwnego imienia. Saldo rachunku Kapitału otrzymane z końcem peryjodu zamyka oba rachunki: Kapitału i Bilansu.

109. Rachunek Bilansu pokazuje wysokość kapitału wyprawdowaną z porównania aktywów z passywami, rachunek Kapitału podaje nam początkowy kapitał, rachunek Strat i Zysków wylicza z jakich ubytków i przybytków utworzył się przyrost lub ubytek kapitału. Dwa te rachunki Bilans i Kapitał bilansując się, dowodzą widocznie, że książki buchalteryczne dwiema różnemi drogami doprowadziły do tego samego rezultatu, a tem samem rezultat ten niewątpliwym uczyniły.

Salda zamykające książki zbiorowe i szczegółowe wyluszcza ją szczegóły aktywów i passywów podanych zbiorowo w bilansie. Tak tedy książki buchalteryczne powstałe z bilansu i inwentarza danej chwili, zbierając na swe rachunki wszelkie zmiany w ciągu całego peryjodu rachunkowego, wytworzyły znowu bilans i inwentarz stanu majątku w ostatnim dniu tegoż peryjodu. Pozostaje tylko, idąc za tytułami aktywów i passywów bilansem objętych, wpisać do oddzielnej książki przeznaczonej na inwentarz, szczegóły tych aktywów i passywów, to jest odnośne salda ksiąg zbiorowych, a jeżeli te mają książki szczegółowe, salda tych ostatnich, poddzielając je podług tytułów ksiąg zbiorowych. Tak Inwentarz jest gotowy.

ROZDZIAŁ IX.

O otwarciu ksiąg nowych.

110. Jak chcąc przejść z rachunków do bilansu, zebraliśmy salda wszystkich rachunków księgi wielkiej na jeden rachunek, który nazwaliśmy Bilansem zamknięcia; tak znowu chcąc powrócić do rachunków, na których moglibyśmy zapisać obroty następnego peryjodu, potrzeba salda zgromadzone na rachunku Bilansu zamknięcia rozprowadzić odwrotną pozycją dziennika buchalterycznego na rachunki na nowo otwarte w księdze wielkiej, i podobnie w książkach zbiorowych i szczegółowych. Jak pierwój salda *winien* (aktywa), przypisując w mienie rachunków zamykaliśmy one; w Bilansie zaś stawialiśmy też salda na właściwem im

miejscu, na stronie czynnej; przeciwnie salda ma, przypisywaliśmy na stronie winien, dla zamknięcia rachunków, a zamieszczaliśmy je na rachunku Bilansu na właściwej stronie ma: tak teraz chcąc otworzyć na nowo rachunki, należy postąpić odwrotnie. Za każde aktywum zakredytujemy rachunek Bilansu, a obciążymy rachunek pod jego nazwą, zatem postawimy aktywum na właściwym miejscu, stronie czynnej; przeciwnie, za każde passywum obciążymy rachunek Bilansu, a zakredytujemy rachunek pod jego nazwą, zatem wszystkie passywa zamieścimy na właściwej stronie biernej. Kapitał też wprowadzimy na właściwe miejsce w rachunku, to jest na tę stronę, na której stał w Bilansie, a w którym teraz stanie na przeciwniej.

Otwarcie rachunków na nowo dokonywa się w nowej księdze wielkiej, zatem idzie że obciążanie i kredytowanie rachunku Bilansu odbywa się na rachunku na ten cel otwartym na pierwszej stronie nowej księgi. Druga ta połowa rachunku Bilansu zamknięcia dostaje w nowej wielkiej księdze tytuł: *Bilansu otwarcia*. Rozumie się, że rozprowadzenie to dokonywa się po zrobieniu w nowym Dzienniku buchalterycznym pozycyj, według wskazanych prawideł. Po rozprowadzeniu wszystkich pozycyj Bilansu na rachunki, rachunek Bilansu otwarcia zamknie się, jak był zamknięty Bilans zamknięcia, a otwarte będą rachunki w księdze. Ponieważ Bilans otwarcia się zamknął; więc salda z poprzedniego peryjodu rozprowadzone po rachunkach, bilansują się z sobą.

Książki zbiorowe z nowym peryjodem biorą się nowe, ale książki szczegółowe pozostają zwykle też same na czas dłuższy.

CZEŚĆ II.

ZASTOSOWANIE TEORYI BUCHALTERYI,

czyli

O PROWADZENIU KSIĄŻEK W SZCZEGÓLNOŚCI.

ROZDZIAŁ I.

Książki źródłowe.

I. Dziennik kantorowy. Książki specjalne.

III. Aby buchalteryja mogła wprowadzać do ksiąg zmiany zasze w majątku, potrzebuje mieć o nich wiadomość (69). Wiadomości te muszą być dokładne, oparte na piśmiennych dowodach, i nic nierzetelnego i bez usprawiedliwienia do ksiąg wejść nie powinno. Dowodami temi, niewylączając innych dokumentów, są książki do których zaraz przy spełnieniu zapisują się czynności. Książki te nazywają się *źródłowe*. Wszystko tu zależy od obszerności majątku i wynikającej ztąd działalności, tudzież od sposobu uorganizowania służby prowadzącej operacje; zatem idzie różnaitość ksiąg. My za przedmiot wykładanej buchalteryji bierzemy majątek najobszerniejszy i najrozmaitszy.

Aby operacyja nastąpiła, potrzeba ją przedewszystkiem obmyśleć i wskazać do wykonania. Dzieje się to albo za każdą razą, albo przez ogólną ustawę i instrukcyję wydaną do kogo to z prawa należy.

112. Operacje dokonywają się albo w miejscu ustnie, albo przez korespondencyję. Wedle przepisów prawa handlowego wszelkie operacje należy wpisywać do *Dziennika*, któryby przedstawiał codziennie długi czynne i bierne handlującego, operacje jego handlu, negocjacje, akceptacje weksłów, i w ogólności to wszystko co odbiera i płaci pod jakimkolwiek bądź względem; nadto winien zawierać co miesiąc summy użyte na wydatki domowe, a to wszystko niezależnie od innych ksiąg w handlu używanych, które jednak nie są obowiązujące. Gdzie ten przepis mniej więcej jest zachowany, czynności spełnione zapisują się najprzód do książki zwaną *Raptularzem*, *Brulijonem*, *Manuałem* lub *Dziennikiem kantorowym*, dla tego, że czynności odbywają się w kantorze domu.

Przy zapisywaniu dokonanej operacji nie należy pominąć żadnej okoliczności mogącej służyć do jasnego onęj zrozumienia. Zatem wymienić należy:

10. datę kiedy załatwiona została;
 20. nazwisko i imię (firmę) osoby z którą interes dokonany;
 30. rodzaj interesu, oraz warunki pod jakimi był umówiony.
 40. ilość i jakość przedmiotów;
 50. sumę pieniężną do przyjęcia lub wypłacenia, opartą na rachunku, lub powołać źródło z którego wzięto rachunek.
- Też same okoliczności wyluszczyć należy przyjmując lub wydając depozyta.

113. Jeżeli dokonywana jest znaczna ilość operacji, lepiej jest zaprowadzić podział pracy na *Oddziały*, w których każdy rodzaj operacji odbywa się przez stale wyznaczone do tego osoby, a wykonane czynności zapisują się do ksiąg przygotowanych według szematów odpowiednio rodzajowi operacji. Kupno i sprzedaż towarów różnych, eskonta weksli, pożyczki na zastaw i inne, przyjmowanie kapitałów na różne stopy procentów, na przekaz, do depozytu i t. p. mają swoje oddzielne książki do których zapisują się spełnione czynności. Takie książki nazywają się (w Banku Państwa w Petersburgu) *specyjalnemi*. Jestto oddzielny system od zapisywania wszelkich czynności w ogólnym *Dzienniku kantorowym*.

Oba te systemy są w użyciu w dwóch wielkich instytucjach kredytowych rządowych, z których dawniejsza zachowuje od swego otwarcia pierwszy, nowsza drugi. Oba więc zasługują na uwagę i poznanie.

Ponieważ książki specjalne zastępują zarazem książki zbiorowe, przeto o nich przy właściwych operacjach szczegółowo mówić będziemy.

114. Po dokonaniu operacyi i zapisaniu jej do Dziennika kantowego lub książek specjalnych, wydają się, przez upoważnione do tego osoby, polecenia do kassy dla przyjęcia lub wypłacenia przynależnych summ: albo też przyjęcia a zarazem wydania summ lub innych wartości. Podobnie wydają się polecenia do magazynów do przyjęcia lub wydania towarów lub innych przedmiotów. Przy tem zachowuje się ta ostrożność, iżby pierwój nastąpiło w kassie lub magazynie przyjęcie, nim wydanie w miejsce przyjętych wartości.

Polecenia do kassy i magazynu wycinają się z książek *sznurowych*, to jest takich, w których na części karty pozostałej w książce po wycięciu polecenia: zapisuje się zarazem treść tego ostatniego. Wydają się także polecenia odręcznie pisane w stosownych formułach na samych dokumentach przez interesantów przedstawionych.

W przedsięwzięciach przemysłowych książki sznurowe, z których wydają się polecenia do kassy i magazynu, dla wydania lub przyjęcia zachowywanych tam wartości, po sprawdzeniu onych z książkami kassy i magazynu, służą za materyjał dla buchaltera do wprowadzenia w książki zaszłego ruchu w wartościach majątkowych.

Interesa załatwiane przez korespondencyję wprowadzają się do ksiąg na podstawie tychże korespondencyj, które też w porządku są zachowywane. Prowadzonych korespondencyj zatrzymują się minuty. Prawo handlowe przepisuje utrzymywać w oddzielnych książkach (kopierbuchach) kopije wysłanych listów kupieckich.

2. Książki w składach.

115. Magazynierzy przyjęte i wydane towary zapisują w odpowiednie książki.

Złożone w składach towary mogą być dwojakiego rodzaju: jedne będące własnością obcych osób, złożone dla zachowania, lub na zabezpieczenie udzielonego im zaliczenia, czyli zastawione: drugie stanowiące własność domu, którego książki prowadzimy. Będące własnością są albo właściwe towary dla sprzedaży, albo materyjały do przerobienia na inne produkta, albo zresztą te produkta czyli wyroby oczekujące zbytu.

Przedmioty obce zapisują się w kontroli obejmującej rubryki następujące :

1°. numer porządkowy, którym zarazem oznacza się złożony przedmiot, przez przyczepienie do niego kartki lub tabliczki z tymże numerem dla ułatwienia odszukania onego w składach ;

2°. imię i nazwisko (firmę) właściciela ;

3°. cel złożenia ;

4°. czas na jaki złożono ;

5°. ilość pak, numera jakimi oznaczone, ilość miary lub wagi każdej paki, miara lub waga ogólna ;

6°. szacunek podany przez właściciela ;

7°. szacunek ustanowiony przez taksatora, jeżeli towar zastawiony ;

8°. inne warunki, jeżeliby były ;

Następne rubryki do późniejszego wypełnienia są :

9°. data odbioru ;

10°. opłacone koszta, jako to: składowe, wagowe, assekuracja od ognia i t. p.

11°. uwagi.

Kontrolę przedmiotów będących własnością prowadzić należy w tytu książkach, ilu one odpowiadają rachunkom księgi wielkiej, np.

Towary właściwe (na sprzedaż),

Materyjały (do fabrykacji),

Wyroby otrzymane z produkcji.

W tych książkach każdy przedmiot powinien mieć swój oddzielny rachunek na dwóch stronicach: debet i kredyt czyli przychód i rozchód. Książki prowadzone w składach głównie przeznaczone są na kontrolowanie przedmiotów co do ilości, i dla tego rubryki jedynie na ilość onych, są wystarczające. Jeżeliby wszakże skład był blisko buchalteryi, albo nawet jego książki prowadziły się w samej buchalteryi, a przez to prowadzący miał łatwo wiadomość o cenie zakupu i innych kosztach jakie wchodzi na odnośne rachunki księgi wielkiej; w takim razie dodawszy do rachunków rubryki na summy pieniężne i wprowadzając w nie powyższe wiadomości: książki takie w składach, byłyby książkami szczegółowemi odpowiednich rachunków księgi wielkiej i z nimi by się zgadzały, to jest przedstawiałyby ogólne saldo wszystkich rachunków toż samo, co odpowiedni rachunek księgi głównej. Takie urządzenie się oszczędziłoby buchalteryi potrzebę prowadzenia książek szczegółowych dla rachunków księgi wielkiej, o których mowa. Każda książka szczegółowa w składzie może mieć także

zbiorową, lub po prostu dziennik składowy, z którego dopiero wprowadza się pozycje do szczegółowej.

Magazynierzy składają raporta peryjodyczne o ruchu towarów i materyjałów w składach.

Przy zapisywaniu rozchodu materyjałów do fabrykacyi, lub użycia, nietylko zapisywać należy komu wydane, ale nadto na jaki użytek, gdyż to stanowi główną treść raportów. Na podstawie tych buchalteryja oblicza wartość materyjałów użytych do produkcji lub innych potrzeb.

3. Rachunkowość w Kassie.

116. Kassjerzy w przyjmowaniu i wydawaniu wartości stosują się do przepisanej im instrukcyi i wydanych poleceń (assygnacyj) z Kantoru lub Oddziałów. Składane wartości przyjmują według specyfikacyi (deklaracyi) złożonej przez właściciela przedmiotu, aby w razie wątpliwości mieć łatwość sprawdzenia. Stosowny kwit lub dowód wydaje nawzajem kassjer składającemu.

W miarę spełnianych czynności, kassjer zapisuje przychody i wydatki na drukach zwanych *arkuszami kassowymi*. Oddzielne są arkusze do zapisywania przychodu, oddzielne na rozchód. Do liczby rozmaitych rodzajów wartości przechowywanych w kassie stosuje się liczba arkuszy. Mogą być oddzielne arkusze na monety, na papiery publiczne własne, wartości złożone do depozytu, złożone na zastaw. Każdy gatunek monety, papierów, depozytów, zastawów, według potrzeby, ma swoją rubrykę, w której zapisuje się wartość pieniężna nominalna, a depozytu lub zastawu przyjęty szacunek. Monety zagraniczne lub krajowe, kurs zmieniające, kontrolują się na sztuki. Na jednym arkuszu zapisuje się przychód, na takimże samym drugim rozchód. Przy zapisywaniu bieżących czynności, zamieszcza się jedynie numer assygnacyi, nazwisko imię (firmę) osoby wnoszącej lub odbierającej i summa pieniężna w właściwej rubryce. Pierwszą pozycją na arkuszach przychodowych są pozostałości, znalezione w Kassie przy spisaniu inwentarza, które tu we właściwe rubryki, stosownie do rodzaju monety, papierów, depozytów lub zastawów, zamieścić należy. Po ukończeniu czynności dziennych, summują się wszystkie rubryki przychodów i rozchodów; summy rozchodów przenoszą się na arkusze przychodowe, rozchody odejmują się od przychodów i ustanawiają się pozostałości w każdej rubryce. Następnie pozostałości przenoszą się na nowe arkusze, mające służyć do zapisywania przycho-

dów dnia następnego. Arkusze kassowe dnia bieżącego wraz z assygnacjami i wszelkimi aneksami, kassa odsyła do Buchalteryi. W tymże czasie Buchalterya dostaje z Kantoru Dziennik o czynnościach w tymże dniu spełnionych. Przy organizacyi oddziałów, Buchalterya otrzymuje wypisy z ksiąg specjalnych, lub same książki specjalne.

4. Księga Kassy.

117. Księga kassy służy do zapisywania przychodu i rozchodu gotowizny. Prowadzi się jak odpowiedni rachunek Kassy w księdze wielkiej, to jest z lewej strony (winien) zapisują się przychody czyli wpływy gotowizny, z prawej (ma) rozchody czyli wypłacone pieniądze. Rozpoczyna się ona zapisaniem w przychód pozostałości gotowizny w kassie, znalezionej przy spisaniu inwentarza i bilansu: z tego ostatniego, taż pozostałość, wchodzi jednocześnie do rachunku Kassy księgi wielkiej.

Prowadzący księgę kassy, także Dziennikiem kassowym zwaną, po dokonaniem sprawdzeniu Dziennika kantorowego z arkuszami kassowymi, które zgadzać się powinny, oddziela pozycyje przychodu od pozycyj rozchodu gotowizny, treść pierwszych zapisuje na stronie winien, drugich na stronie ma, zamieszczając summy w pierwszej rubryce pieniężnej, druga bowiem na stronie przychodu służy do zapisywania ogólnej summy całodziennego wpływu, a także na stronie ma, całodziennego wydatku. Wszystko, co w Dzienniku kantorowym i arkuszach kassowych nie dotyczy przychodu i wydatku pieniędzy gotowych, nie obchodzi prowadzącego księgę kassy, która jedynie jest przeznaczona na rachunek gotowizny przepływającej przez kasę.

W treści wyrazić należy datę, imię i nazwisko wnoszącego lub podnoszącego pieniądze, tudzież powód dla którego wpływ lub wypłata nastąpiła. Dzień i miesiąc piszą się w pierwszej rubryce, przy pierwszej tego dnia pozycyi, przy dalszych pozycyjach data już się więcej nie powtarza. Jeżeli czynności są liczne, w rubryce na datę przeznaczonej pisze się tylko dzień, miesiąc zaś w nagłówku. Często wpływy i wypłaty są tylko częstką spełnionej operacyi; wtedy w treści, która zbyt długą być nie powinna, nie wyluszcza się całego obrachunku i dosyć jest wyrazić, z jakiego interesu dopłata gotowizną nastąpiła.

Przy wpływie gotowizny do kassy, aktywum to powiększa się, i dla tego rachunek Kassy jest obciążany; przy wypłacie prze-

ciwnie zmniejsza się, dla tego rachunek kredytuje się. Należy jeszcze wskazać, w pierwszym przypadku, który rachunek w następniej operacyi jest wierzycielem, w drugim, który jest dłużnikiem. Wyrozumiawszy cały interes z Dziennika kantorowego, łatwo dopatrzeć przy wpływie, które aktywum w skutek operacyi w zamian za gotowiznę, ubyło, albo które passywum przybyło; rachunek tego aktywum lub passywum będzie wierzycielem: przy wypłacie znów, które aktywum w zamian za gotowiznę przybyło, albo passywum ubyło; rachunek tego aktywum lub passywum, będzie dłużnikiem. W rubrykach zatem na to przeznaczonych i znajdujących się na stronie przychodowej i rozchodowej obok daty, przy każdej pozycyi wpisać należy nazwę rachunku-wierzyciela księgi wielkiej na stronie *winien*, na stronie zaś *ma* rachunku-dłużnika księgi wielkiej. Dla uniknienia wielokrotnego powtarzania nazwy tychże samych dłużników i wierzycieli, należy pozycyje odnoszące się do tychże samych dłużników i wierzycieli, jedne za drugimi wpisać, aby raz tylko potrzeba było tego samego kredytora na stronie przychodu, a debitora na stronie rozchodu wymienić. W tym celu prowadzący księgę, przed rozpoczęciem zapisywania pozycyj, porozdziela je tymczasowo na osobnym arkuszu, aby uniknąć poprawek, wpływowe wedle wierzycieli, wypłaty według rachunków dłużników. Gdzie interesa załatwione zapisują się do książek specjalnych, a nie do jednego ogólnego dziennika kantorowego, tam czynność prowadzenia księgi kassowej jest ułatwiona.

Po wprowadzeniu do księgi kassy wszystkich przychodów i wydatków, summy całodziennego wpływu i wydatku wyrzucają się do ostatniej rubryki. Tak samo postępuje się dni następnych.

Aby jednak codziennie znać pozostałość gotowizny w kassie, zachodzi potrzeba prowadzenia podręcznej książeczki. Książeczka prowadzi się prostym sposobem. Rozpoczyna się od pozostałości wziętej z inwentarza, zatem téj saméj jaką wprowadzono do księgi kassy, dopisuje się wpływ całodzienny pierwszego dnia w jednéj summie, summuje się, pod summą podpisuje się całodzienny wydatek i odejmuje; różnica jest szukaną pozostałością. Następnego dnia podpisuje się całodzienny wpływ, dodaje się, od summy odejmuje całodzienny rozchód i wynajduje pozostałość. I tak każdego dnia. Pozostałości, pierwsza wzięta z inwentarza i następne z każdego dnia, wypisują się powtórnie na téj saméj linii w następnej rubryce umyślnie na to pozostawionéj. Ogół téj rubryki zrobiony np. po roku, i podzielony przez liczbę remanentów, da

na iloraz średni wyraz utrzymywanej w zapasie gotowizny. Wiadomość ta często jest potrzebna, jako statystyczna, gdy idzie o znajomość kapitału obrotowego.

5. Kontrola monet.

118. Kontrola monet jest książka szczegółowa rachunku Kasy, w której dla każdego rodzaju monety do kasy za gotowiznę przyjętej, otwarty jest rachunek. Na podstawie arkusza kassowego, który, jak powiedzieliśmy, obejmuje w rubrykach wyluszczone po szczególe monety w jakich wpływy i wydatki nastąpiły, reguluje się kontrola monet, to jest, że na każdy rachunek odpowiedni rodzajowi monety wprowadza się w cyfrze ogólnej całodzienny przychód i rozchód. Monety zagraniczne lub krajowe po kursie w kraju idące, zapisują się w sztukach i w wartości po kursie, który wymienić należy, obliczonej. Rachunki takich monet mają więc dwa salda, w sztukach i w wartości. Salda tych rachunków zgodzić się powinny z pokazanymi pozostałościami w rubrykach arkusza, a summa onych co do wartości dać powinna pozostałość gotowizny w kasie, zgodną z saldem rachunku księgi kasy wynalezionem w książeczce.

Jeżeli z powodu zmiany kursu mamy na wydanej ilości sztuk, w porównaniu do wartości, w jakiej one weszły do przychodu, zysk albo stratę: należy w pierwszym przypadku powiększyć aktywum gotowizny, to jest różnicę zysk stanowiącą zapisać do przychodu rachunku kontroli, też samą różnicę zapisać do przychodu księgi kasy, zaznaczając wierzycielem rachunek Łaży na monetach; w przypadku zaś straty, stratę odpisać w rozchód rachunku kontroli, i tenże do rozchodu księgi kasy, zaznaczając dłużnikiem rachunek Łaży na monetach.

Nie ma koniecznej potrzeby regulowania za każdym razem zwykle drobnych strat i zysków okazujących się na monetach; można to odłożyć do stosowniejszej chwili, albo i końca roku i za cały czas obliczyć rezultat.

Gdy w kontroli monet nie ma do zaciągania prawie żadnej treści; nie zachodzi też koniecznie potrzeba prowadzenia rachunków monet na dwóch stronach książki. Wystarczają na to obok rubryki na datę, poprowadzone rubryki na przychód, rozchód i pozostałość, która się codziennie ustanawia. Tak w tym szemacie, jak we wszelkich innych, potrzeba najlepszą jest wskazówką jakie rubryki najdogodniejsze.

6. *Primanota.*

119. Z dziennika kantorowego wprowadziliśmy do księgi kasy wszystkie wpływy i wydatki w gotowiznie dokonane. Każdego wpływu, jako powiększającego aktywum gotowizny, rachunek kasy jest dłużnikiem, każdej wypłaty, jako zmniejszającej toż aktywum, wierzycielem. Dla tego, przy każdym wpływie nazaczyliśmy w oddzielnej rubryce wierzyciela, czyli rachunek, który w księdze wielkiej trzeba kredytować, obciążając rachunek Kasy (w księdze wielkiej); a przy każdej wypłacie wskazaliśmy dłużnika, to jest rachunek, który będzie należało obciążyć, kredytuując rachunek Kasy (w księdze wielkiej) (117): wszystko to w celu utrzymania nieprzerwanie w księdze wielkiej bilansu między stanem czynnym i biernym, czyli między stroną *winiem i ma*.

Lecz do Dziennika kantorowego wpisano wszelkiego rodzaju operacje, jakie w ciągu dnia spełniono, do księgi zaś kasy wprowadziliśmy tylko wpływy i wypłaty w gotowiznie, z pominięciem operacyj dokonanych bez pośrednictwa gotowych pieniędzy, a nawet w operacjach, w których gotowizna tylko na dopłatę użytą była, pominięliśmy część w inny sposób zaspokojoną; potrzeba więc jeszcze pominięte operacje roztrzaskać, jasno streścić i dla każdej summy wyznaczyć dłużnika i wierzyciela. Bez takiego naprzód wskazania rachunków, które obciążyć, a które kredytować należy, przy operacjach najmniej zawitych, nie podobnaby było rozprowadzić summ po rachunkach księgi wielkiej bez pomyłek i opuszczeń, a nadewszystko niepodobnaby było onych odszukać i sprostować, a tem samem księgi wielkiej zbilansować. Ta potrzeba, jak widzieliśmy, wywołała konieczność prowadzenia Dziennika buchalterycznego (69), w którym wszystkie operacje układają się w pozycje z wyluszczeniem dla każdej summy dłużnika i wierzyciela. Aby jednak można było z jak największą dokładnością, czystością i systematycznością zebrać wszystkie tak ułożone pozycje do jednego dziennika buchalterycznego, poprzędnie redagują się one w książce zwanéj *Primanotą*. Tym sposobem księga kasy i primanota stanowią już gotowy materiał dla Dziennika buchalterycznego, który jest tylko zbiorem wszelkich działań czysto przepisanych. Do primanoty przeto najprzód wprowadzają się wszystkie operacje, które z dziennika kantorowego, nie będąc zaspokojone gotowizną, nie mogły wejść do księgi kasy. Redagują się one w sposób, jak to wyłożyliśmy mówiąc o Dzienniku buchalterycznym. Oto przykład:

U Weksli Towary

za sprzedane towary (wymienić jakie)	rs. 450
otrzymano gotowizną	150

na resztę przyjęto weksel N^o..... płatny za 2 miesiące na NN w Warszawie rs. 300.

Zapłacone gotowizną rs. 150 weszły do księgi kassy jako wpływ, przy którym wskazano rachunek Towary, jako wierzyciela. Zatem w księdze wielkiej w mienie rachunku Towarów wejdzie:

z księgi kassy	rs. 150
z primanoty	rs. 300
razem	rs. 450

Zaś w tejże księdze wejdzie na ciężar:

rachunku Kassy	rs. 150
„ Weksli	rs. 300
razem, jak w mienie,	rs. 450

Nawet w domach handlowych gdzie Dziennik kantorowy, stosownie do przepisu prawa prowadzony, ma obejmować wszelkie operacje, nie wpisują do tego rejestru operacji załatwionych przez korespondencyję. Takie operacje wprowadzają się do primanoty na podstawie otrzymanych listów, tudzież minut lub kopij listów wysłanych, które Buchalteryi są komunikowane. Przesłano np. korespondentowi w Berlinie weksle, które wkrótce upływają, naprzód primy po akceptacyi, a następnie secundy do realizacyi. Pozycja w primanocie będzie brzmiała jak następuje.

- U Korespondentów zagranicznych Weksle w walucie zagranicznej

za przesłane do realizacyi pp. D. et Comp.

weksel N^o.... płatny.... tal. 500

„ „ „ tal. 600

tal. 1100 po 108.50 rs. 1193.50

Obciążamy rachunek Korespondentów zagranicznych, gdyż na tym rachunku aktywum powiększyło się, albowiem pp. D. et Comp. za otrzymaną wartość weksli dłużni tę summę pozostaną; tęż samą wartość weksli zapisujemy na dobro rachunku Weksli w walucie zagranicznej, gdyż aktywum tego rachunku o tyle się zmniejszyło.

Za materyjał do primanoty służą równie wszelkie dokumenta piśmienne, jako to: kontrakty, protokoły rewizyjne, decyzje Zarządu, z których wynikają zmiany w majątku. Nie mniej same książki upoważniają Buchalteryję do robienia pozycyji primanoto-

wych dla wprowadzenia na rachunki procentów, regulacyj potrzebnych i tych wszystkich zmian, których wymaga zamykanie ksiąg.

120. Gdy książka wielka zapełnia się tylko z Dziennika buchalterycznego, zatem i przeniesienie aktywów i passywów z bilansu i inwentarza do nowych rachunków wyraża się najprzód w pozycji primanotowej. Jestto pozycja od której pierwszego dnia otwarcia peryjodu rachunkowego, rozpoczyna się primanota, a następnie Dziennik buchalteryczny. Może ona być ułożona w trojakiéj formie.

Ponieważ stan czynny obejmuje dłużników a stan bierny wierzycieli, z których pierwsi tyle winni ile ci mają; przeto obliczwszy ile jest rachunków-dłużników i ile rachunków-wierzycieli, pozycyja primanotowa stosunek ten wyrazi jak następuje:

**u (tytu) Dłużników
(tytu) Wierzycieli**

za aktywa wykazane bilansem z dnia służące na pokrycie odpowiedzialnych im passywów w summie	rs. 000000 (a)
(Następuje wyluszczenie rachunków dłużników a potem rachunków wierzycieli)	

u Kassy	rs. 00000
u Papierów publicznych	rs. 00000
u Weksli skupionych	rs. 00000
i t. d.	

rs. 000000 (b)

rs. 00000

Kapitał
(jeżeli aktywa przewyższają passywa)

Kapitały na 3% proste	rs. 00000
Kapitały na 4% proste	rs. 00000
i t. d.	

rs. 000000 (c)

Wszystkie trzy summy a, b, c, są równe. Rozpoczynając wykład buchalteryi, w ten sposób wprowadziliśmy pierwszy bilans do księgi wielkiej, bez pomocy wszakże pozycyi primanotowej (20). Wówczas téj pomocy nie mieliśmy żadnej potrzeby; dopiero komplikacje w operacyjach a ztąd trudności zająć mogące przy bilansowaniu księgi wielkiej, dały nam uczuć konieczność wprowadzenia Dziennika, któremu znowu przychodzi w pomoc księga kassy i primanota.

Odpowiedniejsza buchalteryi a zatem więcej używana forma pozycyi bilansowej jest ta, którą już mieliśmy sposobność uspra-

wiedliwić, mówiąc o otwarciu rachunków w nowych książkach (110).
Jest ona następująca i wyraża się w dwóch artykułach:

u (tytu) Dłużników
Bilans otwarcia

za aktywa wykazane w bilansie sporządzonym dnia	rs. 000000
u Kassy	rs. 00000
u Papierów publicznych	rs. 00000
u Weksli skupionych	rs. 00000
i t. d.	
	rs. 000000

u Bilansu otwarcia
(tytu) Wierzycieli

za passywa wykazane bilansem	rs. 000000
Kapitał	rs. 00000
Kapitały na 3°/_o prosty	rs. 00000
Kapitały na 4°/_o prosty	rs. 00000
i t. d.	
	rs. 000000

Forma ta widocznie ma tę dogodność, że na pierwszej karcie księgi wielkiej (110) na rachunku Bilansu otwarcia, mamy wyluszczone i zbilansowane aktywa i passywa.

Nakoniec pozycja otwarcia księgi wielkiej, a zarazem i wszystkich książek, może być ułożona trzecim sposobem. Kapitał jest różnicą między aktywami i passywami. Jeżeli więc w kredyt rachunku Kapitału wprowadzimy aktywa, obciążając nimi odpowiednie dla nich rachunki, w debet zaś Kapitału passywa, kredytując nimi utworzone dla nich rachunki: saldo rachunku Kapitału wyrazi różnicę między aktywami i passywami, czyli kapitał. Saldo to zresztą może być winien lub ma, to jest kapitał dodatni lub ujemny, czyli prawdziwy kapitał lub deficyt. Dla otrzymania w tym kształcie rachunku Kapitału: układa się dwa artykuły primanotowe.

u Kapitału
(tytu) Wierzycieli

za passywa wykazane w bilansie sporządzonym w dniu	
Bilety w obiegu	rs. 00000
Kapitały na 3°/_o prosty	rs. 00000
Przekazy	rs. 00000
i t. d.	
	rs. 000000

u (tytu) Dłużników
Kapitał

za aktywa wykazane bilansem sporządzonym w dniu

u Kassy	rs. 00000
u Papierów publicznych	rs. 00000
u Weksli	rs. 00000
i t. d.	

 rs. 000000

Tak otwarty rachunek Kapitału nie daje kapitału w jednej cyfrze i na właściwej stronie, lecz dopiero szukać go trzeba w saldzie. Zatem jestto sposób otwierania ksiąg najmniej właściwy. Otwieranie ksiąg przez bilans otwarcia jest najlepszy.

121. Kończymy ogólnemi uwagami.

1° Pisanie primanoty rozpoczyna się codziennie od zaznaczenia daty na czele lub w odpowiedniej rubryce.

2° Pozycyje oddzielają się między sobą linijami atramentem prowadzonymi.

3° Pozycyje oznaczają się numerem porządkowym bieżącym przez cały rok.

4° Summa dla której w pozycyi wyznaczono dłużnika i wierzyciela, albo dłużnika i wierzycieli lub przeciwnie wierzyciela i dłużników, wyrzuca się do ostatniej kolumny.

5° Primanota summuje się miesięcznie lub rocznie w jedną summę.

6° Na źródłach z których bierze się materyjał do pozycyj, zapisuje się datę wprowadzenia do primanoty, liczbę pozycyi i rachunki na które też weszła. W dzienniku kantorowym pozycyja przeniesiona do primanoty wykreśla się pewnym przyjętym znakiem: wchodzi bowiem do téj ostatniej pod tymże samym dniem.

ROZDZIAŁ II.

Księgi wielkie.

1. Dziennik buchalteryczny.

122. Operacyje dopełnione na gotowiznę pomieszczone zostały w księdze kassy, wszelkie inne w primanocie. Tak w jednej jak i drugiej księdze, przy każdej pozycyi, uwidoczniło się dłużnika i wierzyciela: mamy więc w tych dwóch ksiązkach materyjał gotowy do ułożenia dziennika buchalterycznego, który jak powiedzieliśmy w I-jej części (69), powinien obejmować wszelkie zmiany zasze w majątku. Tym sposobem jest on podstawą do szybkiego i niemylnego rozprowadzenia pozycyj po rachunkach księgi wielkiej, które pilnują zarazem dokładności ksiązek zbiorowych i szczegó-

łowych. Dziennik różni się od primanoty tem, iż pod spólnym dłużnikiem zamieszcza się wszystkich jego wierzycieli, a pod spólnym wierzycielem wszystkich jego dłużników (tych i tamtych oznaczając liczbę), chociażby się ci i tamci do różnych interesów odnosili. Np.

**u Prowizyi płaconej
8 Wierzycieli**

i podobnie,

**u 7 Dłużników
Korespondenci**

Nie jestto jednak ścisły przepis aby od niego odstąpić nie można było, lub nawet nie należało, gdy tego jasność wymaga. Często dziennik jest prostą kopiją primanoty, tylko czysto i już bez żadnych poprawek lub skrobań dopełnioną, które prawem są zabronione. Wszystko tu, jak w całej buchalteryi, zależy od ilości dokonywanych operacyj. Gdzie nieliczne operacje tam nawet można obyć się bez primanoty, a wtedy dziennik pisze się jak primanota.

Jeżeli codziennie wielka jest ilość załatwionych interesów, Dziennik też codziennie musi być ułożony, a zatem i zbiorowe artykuły Dziennika obejmują tylko czynności jednego dnia; lecz jeżeli czynności są nieliczne, dostateczna jest układać dziennik raz na miesiąc, a w takim razie pod jednego dłużnika zgromadza się wierzycieli z całego miesiąca i podobnie czyni się z dłużnikami należącymi do tegoż samego wierzyciela. Data spełnienia każdej czynności zamieszcza się przy każdej pozycyi w bocznej rubryce na ten cel poprowadzonej; przy codziennem zaś prowadzeniu dziennika, rubryka ta jest zbyteczna, gdyż data wypisuje się na czele każdego dnia.

Gdy Dziennik buchalteryczny codziennie jest prowadzony, wtedy stanowi on Dziennik prawem handlowem przepisany; gdyż jak widzieliśmy nawet Dziennik kantorowy, tam gdzie jest prowadzony, wszystkich czynności nieobejmuje (114), te bowiem najdogodniej w książkach specjalnych jest zapisywać. Prawo handlowe, zdaje się, wymaga dziennika w którymby, zaraz przy spełnianiu interesów, też interesa wpisywano; lecz taki jedyny dziennik w praktyce jest poprostu za niemożliwy uznany (Schiebe str. 25).

Porządek w układaniu artykułów Dziennika jest dowolny, powinien jednak być jednostajny, dla łatwiejszego odszukania interesu w razie potrzeby. Najprzód idą dwa artykuły, jeden obejmujący przychód drugi wydatek kassy. Pierwszy ma za dłużnika rachunek Kassy, a za wierzycieli wszystkie te rachunki na których dobro wniesioną gotowiznę w księdze kassy przeznaczono; drugi

artykuł ma za wierzyciela kasę, a za dłużników wszystkie te rachunki, które za wypłaconą gotowizną jako dłużników w tejże księdze pokazano. Następują potem artykuły primanotowe mające związek z interesami kassowymi, dalej wynikające z korespondencji, a w końcu depozytowe. Rozumie się ze rozpoczynając pierwszy raz Dziennik i prowadzenie ksiąg z nowym peryjodem, należy, tak jak i primanotę, rozpocząć od dwóch artykułów bilansowych jako służących do otworzenia rachunków księgi wielkiej, a tem samem wszelkich innych ksiąg. Pozycje oznaczają się numerem porządkowym i oddzielają linią atramentem pociągniętą.

Streszczenie osnowy interesów zachowuje się w Dzienniku toż samo, jakie było wprowadzone do kassy i primanoty, prawie już bez żadnej zmiany, a to tembardziej, że osoba prowadząca tę księgę nie może znać bliżej interesów nad to co wyczytuje w tych ksiągkach. Za to prowadzący te ostatnie, przy redakcyi treści nie powinni zapominać, że ona przydatną być ma dla Dziennika, w którym różnorodne operacje po sobie następują; dla tego streszczenie interesu jasną *całość* w sobie tworzyć powinno. Wyrażenia jak np. podobnie, tamże, od tegoż i t. p. nie powinny być używane, bo taki artykuł oderwany od poprzedniego, traci zupełnie na jasności.

Równie jak primanota, Dziennik winien być summowany. Ponieważ Dziennik obejmuje przychody i wydatki kassy, tudzież pozycje primanoty, przeto summa dziennika równać się musi, summie wpływów kassy, więcej summie wydatków, więcej summie primanoty. Summowanie codziennie do zgodności winno być doprowadzone, jeżeli dziennik codzienny się prowadzi.

Skoro, w dalszym wykładzie nauki, poznamy książki specjalne, pokażemy zarazem o ile one ułatwiają i jaśniejszym czynią układ Dziennika.

2. Księga wielka.

123. Księga wielka jest najistotniejszą księgą w buchalteryi i dla tego słusznie także główną nazwana. Cała nauka buchalteryi na jęj poznaniu się zasadza; ona też w części I-jej głównie była przedmiotem naszego wykładu. Rachunki jęj są bilansem majątku, przez który jedynie można znać stan majątkowy; książki zbiorowe i szczegółowe są rozgałęzieniem rachunków księgi wielkiej; razem, stanowią ciągle zmieniający się bilans i inwentarz majątku. Gdy dla uniknięcia zbłąkań w rozprowadzeniu zmian zaszytych w majątku

po rachunkach, okazało się niezbędnem, aby wszystkie te zmiany zgromadzić w Dzienniku buchalterycznym, w którymby zarazem wskazane były rachunki dłużników i wierzycieli według zasad nauki: zapelnianie księgi wielkiej odbywa się na podstawie tego Dziennika. Dwa artykuły naczelne dziennika rozprawdzające aktywa, passywa i kapitał, tudzież depozyta, z rachunku Bilansu, wskazują jakie rachunki należy otworzyć w księdze wielkiej. Na pierwszej tedy stronicy otwiera się rachunek Bilansu otwarcia, dalej idą rachunki dla aktywów, passywów, kapitału i depozytów. Porządek rachunków nic nie stanowi. Skoro jaki rachunek jest zapelniony z jednej strony, druga pozostawia się niezapelniona, a po przekreśleniu pustego miejsca ukośnie, otwiera się dalszy rachunek na pierwszej czystej stronie, zaznaczając u spodu dotychczasowego rachunku liczbę stronicy na którą to przeniesienie przypadło, a na nowym rachunku liczbę stronicy dawnego. Takie postępowanie miesza kolój rachunków, o utrzymanie której bynajmniej nie chodzi. Do wynajdywania rachunków służy *Skorowidz*. To objaśnienie o przenoszeniu rachunków, stosuje się do wszystkich ksiązek (39).

Dalsze rachunki otwierają się w miarę jak postępujemy za dziennikiem, głównie przychodzą do otwarcia rachunki należące do kategorii Strat i Zysków. Gdy rachunki księgi wielkiej obejmują aktywa i passywa kategorijami, które się rzadko zmieniają, przeto i rachunki dla tychże od roku do roku też same pozostają. Otwieranie rachunków nowych lub zwijanie dawnych jest tak ważne, iż tylko za decyzją zarządu, powinno być dokonywane.

Też same pozycje dziennika wchodzą do ksiązek zbiorowych i szczegółowych na właściwe rachunki. Rachunki te zgadzają się z odpowiednimi rachunkami księgi głównej, jak to w swoim miejscu wyjaśniono. Gdy też same pozycje wprowadzamy do księgi wielkiej, ksiązek zbiorowych i szczegółowych, a rachunki księgi wielkiej mają za cel pokazać aktywa i passywa tylko w ogólne kategorijami; nie zachodzi zatem potrzeba, aby treść tych pozycyj wpisywać na rachunki księgi głównej. Nawet w ksiązkach zbiorowych i szczegółowych tekst dziennika nie potrzebuje być dosłownie wpisany. Tytuł rachunku, strona *winien* lub *ma* na której summę pieniężną wprowadzamy, objaśniają już rzecz z najgłówniejszej strony: kilka więc wyrazów nieprzechodzących jednego wiersza wystarcza do objaśnienia wprowadzonej summy. Na rachunki zatem księgi wielkiej wprowadzają się z dziennika tylko summy z dodaniem na stronie *winien*, w miejscu na tekst przeznaczonem, nazwy rachunku wierzyciela téj summy; a na stronie *ma*

nazwę rachunku dłużnika który za tę samą summę jest obciążony. Np. na stronie ma rachunku który jest kredytowany za summę rs. 10000 do kassy wniesioną, pisze się: (po zamieszczeniu w właściwej rubryce daty)

U Kassy (rozumie się rachunek który kredytujemy ma) rs. 10000
Na stronie winien na rachunku który debituje się za podniesione z kassy rs. 10000 pisze się:

Kassie (rozumie się rachunek który debitujemy winien) rs. 10000
Albo jak przyjęto teraz pisać:

Do Kassy

rs. 10000

W potocznej mowie, mówi się taki dłużnik winien do kassy, do Skarbu, można więc powiedzieć winien do rachunku, lubo nie mówimy ten dłużnik winien do tego wierzyciela, ale temu wierzycielowi. Oznaczanie dłużnika przez przyimek **u**, a wierzyciela przez **do** jest w ksiązkach wygodniejsze od oznaczania ich przez zakończenie, którego na końcu nazwy wierzyciela, czekać potrzeba, i któregooby koniecznie dla tej końcówki całkowicie wypisać należało bez możności pisania wierzyciela przez skrócenie. Gdy jednemu dłużnikowi odpowiada kilku wierzycieli, lub odwrotnie, pisze się na stronie *winien*: do (tytu) Wierzycieli, albo do (tytu) Rozmaitych; na stronie *ma*: u (tytu) Dłużników albo u (tytu) Rozmaitych. W tych ostatnich przypadkach, jedna summa zapisana w debet jakiego rachunku wyrównywa ogółowi summ zapisanych w kredyt wszystkich, odniesionych do tego dłużnika, wierzycieli: zapisana zaś na dobro jakiego rachunku, wyrównywa ogółowi summ zapisanych na ciężar wszystkich odniesionych do tego wierzyciela dłużników. To sprawdza artykuł dziennika.

Tak prowadzone rachunki księgi wielkiej, chociaż z pominięciem szczegółów, mają wielką ważność: dają summy obrotowe; są kontrolą ksiązek zbiorowych i szczegółowych, które z nimi zgodzone być muszą, a głównie przez swoje salda, które bilansując się z sobą, przedstawiają nieustannie stan czynny równy biernemu, tych znowu obudwóch najdrobniejsze szczegóły wykazane są przez rachunki ksiązek szczegółowych. Tym sposobem salda rachunków księgi wielkiej dają zawsze bilans, a salda rachunków ksiązek zbiorowych i szczegółowych gotowy inwentarz, o tyle, o ile wprowadzono do rachunków zasze zmiany w majątku.

Dla łatwego odszukania w dzienniku artykułu, z którego weszła pozycja do rachunku księgi głównej, w przeznaczony na to rubryce, na rachunku, zamieszcza się numer bieżący artykułu, w dzienniku zaś zapisują się w rubryce do tego służącej, naprzeciwko nazwy dłużnika i wierzyciela, stronie księgi wielkiej na któ-

rych te rachunki się znajdują. Zapisane stronicie księgi wielkiej pokazują na rzut oka, że artykuł wprowadzony jest na rachunki, a w potrzebie sprawdzenia służy do ich odszukania.

Zwykle inne książki piszą się z księgi kassy i primanoty, które to dwie książki w takim razie wszystko już powinny obejmować, co do dziennika wchodzi. Wtedy w księdze kassy i primanocie zapisują się stronicie ksiąg zbiorowych i szczegółowych, a w tych pozycyje primanoty, sama bowiem data wystarcza do wyszukania pozycyi w księdze kassy. Przy rozprowadzaniu pozycyj po książkach z kassy i primanoty, gdy książki zbiorowe i szczegółowe zgodzą się z rachunkami księgi wielkiej, mamy jedno więcej sprawdzenie, że wszystkie pozycyje kassy i primanoty weszły do dziennika.

Summy wprowadzane na rachunki księgi wielkiej, jak i wszystkich prawie książek, zapisują się w rubryce pieniężnej pierwszej zasummowania onych co miesiąc wyrzucają się do drugiej, ostatniej po przekonaniu się wszakże poprzednio o ich dokładności, zrobionym miesięcznym bilansem.

ROZDZIAŁ III.

O rachunkach księgi wielkiej i odpowiednich im książkach zbiorowych (także specjalnych) i szczegółowych, tudzież książkach pomocniczych.

§. 1. O rachunkach księgi wielkiej w ogólności.

124. Chociaż księga wielka zapełnia się w ślad za dziennikiem buchalterycznym, nie mniej system rachunków księgi wielkiej przede wszystkim musi być obmyślany, i jest zasadą do prowadzenia dziennika. Prowadzący dziennik, a raczej już kasę i primanotę obeznac się winni naprzód z nomenklaturą i przeznaczeniem rachunków księgi wielkiej. Są one otwarte, jak wiemy, dla całych kategorii aktywów, passywów (depozytów, jako aktywów i zarazem passywów) i kapitału, według zasad które służą do ułożenia jasnego inwentarza i bilansu. Rachunek, którego saldo nie jest rzeczywistem aktywem albo passywem, stratą lub zyskiem, jest źle otwartym i zowie się *fikcyjnym rachunkiem*. Chociażbyśmy w jakim interesie zawiązali korespondencyję, przyjęli ważne zobowiązania, mogące zmienić stan majątku; dopóki jednak w tym interesie nie umieścimy choćby najmniejszej części majątku, lub z tego interesu nie zyskamy jakiego akty-

wum, dopóty nie ma przedmiotu do otwarcia rachunku. Natura interesu służy tylko do nadania nazwy rachunków, i dla określenia natury aktywa lub passywa. Wyrażenie: otworzyć rachunek dla interesu, może być używane w mowie potocznej, nawet buchalterycznej, nie jest przecie ściśle i w nauce nie może być przyjęte. Z logicznej zasady buchalterycznej debitowania i zarazem kredytowania, czyli wykazania dla każdego aktywum odpowiedniego passywum, to jest wskazania kto do niego ma tytuł, wynika: że aktywa fikcyjne; mają także same fikcyjne passywa. Chociaż tym sposobem złe jest poprawione, rachunki fikcyjne wprowadzają zamieszanie w rachunkowość. Rachunek księgi wielkiej obejmować powinien aktywa lub passywa jak najwięcej jednorodne, to jest powstałe z téjże samej operacji, i ile możności przedstawiające tę samą pewność w ich odzyskaniu. Trzymanie na jednym rachunku np. „Weksle skupione“ weksli różnego zabezpieczenia, a tembardziej weksli protestowanych; na rachunku „Pożyczki na zastaw“ pożyczek na lepsze i gorsze zastawy i t. p. skrywa pod ogólną nazwą rachunku między dobrymi, złe aktywa a przynajmniej nierówną wartość. Wprawdzie rachunki księgi wielkiej są rozdzielone w książkach zbiorowych i szczegółowych, lecz jeżeli ten rozdział można już zrobić w księdze wielkiej, zyskuje na tem jasność bilansu téj księgi.

Ponieważ aktywa, passywa i kapitał są przedmiotem rachunków; przeto rodzaj onych stanowi o rodzaju rachunków. Rachunki więc możemy podzielić na:

1) Rachunki *rzeczowe* (comptes matériels, comptes d'effets effectifs) otwarte dla aktywów mających wartość same w sobie, jakimi są: nieruchomości i ruchomości czyli *towary*, biorąc ten wyraz w najobszerniejszem znaczeniu. Tu także zaliczyć należy rachunki otwarte dla kapitałów umieszczonych w oddzielnych przedsiębiorstwach handlowych (spekulacjach) i przemysłowych. Wszystkie te rachunki są osobistymi rachunkami właściciela książek.

2) Rachunki dla *tytułów kredytowych*, cyrkulujących jako wartości rzeczywiste, jak towary, (Handelspapiere, Effets de commerce) takimi są papiery publiczne, bilety obiegowe i weksle. Posiadane przez nas stanowią aktywa i są rachunkami osobistymi właściciela, dopóki papiery te nie tracą kredytu, wtedy bowiem stają się prostymi długami i przechodzą na rachunki osobiste dłużników za nie odpowiedzialnych. Takież papiery wypuszczone przez nas w obieg są passywami i osobistymi rachunkami wierzycieli.

3) Rachunki dla *wierzytelności i długów* (Comptes de personnes) które w książkach szczegółowych rozdzielają się na rachunki

osobiste dłużników i wierzycieli. Tu należą także rachunki depozytów (opieczutowanych) (99) jako wierzycieli. Nakoniec

4) Rachunki dla *kapitału* (Compte de capital) czystego i rachunki dla wszelkiego rodzaju strat i zysków, które są rachunkami osobistymi właściciela.

Każdy z tych rodzajów rachunków będzie przedmiotem dalszego wykładu, przytem powiemy, jakie rachunki otwierają się w księdze wielkiej, jak prowadzą się książki zbiorowe, albo w miejsce ich książki specjalne, a jak książki szczegółowe. Książki zbiorowe, a jak okażemy i specjalne, oraz szczegółowe, zostają w ścisłej zgodności z księgą wielką i są jej bilansem kontrolowane.

Zacniemy od rachunków wierzytelności i długów, jako najmniej skomplikowanych,

§. 2. 0 rachunkach wierzytelności i długów.

125. Rachunki te otwierają się w celu posiadania dokładnej wiadomości o powstaniu naszych długów i wierzytelności, na jakich są warunkach co do pewności, o ile zostały zaspokojone i ile jeszcze wynoszą.

Długi czynne w księdze wielkiej mieć będą rachunki *wedle operacyj z których powstały*; takie np.

- a) Pożyczki na zastaw towarów;
- b) „ „ papierów publicznych;
- c) „ „ kosztowności i rzeczy (lombard);
- d) Zaliczenia na złożone papiery kredytowe, drogie metale; a nawet dane kaucyje dla uzyskania kredytu: tak zwane zaliczenia na depozyta;
- e) Pożyczki hipoteczne;
- f) Pożyczki udzielone na przedsięwzięcia przemysłowe;
- g) Różne należności wypływające ze stosunków handlowych z korespondentami krajowymi;
- h) Takież z zagranicznymi;

Długi bierne, wedle rodzaju zobowiązania pod jakim zaciągnięte zostały, mogą mieć w księdze wielkiej następujące rachunki:

- i) Pożyczki przez nas zaciągnięte na zastaw towarów i papierów;
- k) Złożone u nas kapitały na procent prosty i składany;
 - 1) Podobnie na przekaz miejscowy lub na inne miejsca;
 - ł) Do depozytu (w gotowości) z pozostawioną nam możliwością używania ich za opłatą procentu, z warunkiem zwrotu według warunków składu;

- m) Na rachunki bieżące procentowe z poprzednim wypowiedzeniem lub bez tego;
 - n) Kapitały naszych spółników;
 - o) Różne długi bierne wynikające ze stosunków handlowych z korespondentami krajowymi;
 - p) Tudzież zagranicznymi
- Dwie te ostatnie kategorie i podobne pod literami g) i h) są też same rachunki.

Książki zbiorowe tych rachunków.

126. W odpowiednich książkach zbiorowych rachunki księgi wielkiej a), b), c), rozdzielone być mogą na: pożyczki na wełnę, na zboże, na sukno, cukier, albo tylko na płody surowe, na wyroby.

Rachunek d) może mieć w książce zbiorowej rachunki: zaliczenia na złożone papiery, na drogie metale, na kaucyje hipoteczne.

Rachunek e) na długi hipoteczne amortyzacyjne, na także terminowe.

Rachunek f) wedle rodzaju przemysłu na jaki udzielone zostały, np. na fabryczne, rolnicze.

Rachunki g) i o) który jest tymże samym rachunkiem, rozdziela się w książce zbiorowej na rachunki wedle rodzaju zabezpieczenia lub innej zasady.

Rachunki h) i p) rozdziela się na dwie książki zbiorowe: na rachunki korespondentów, których zlecenia w naszym kraju spełniamy, i na rachunki korespondentów, którzy nasze zlecenia wypełniają. W pierwszym razie oni winni nam zapłacić w naszej monecie, w drugim my obowiązani jesteśmy zapłacić im w monecie ich kraju. Pierwsze rachunki nazywają się *Ich rachunki*, drugie *Nasze rachunki*. Każdą z tych książek można rozdzielić według miast lub krajów, w których mamy korespondentów.

Rachunek i) rozdziela się na rachunki według rodzaju zastawu, któryśmy dali.

Rachunek k) rozdziela się w książce zbiorowej według stopy procentu prostego i składanego, tudzież według terminu zwrotu: na bezterminowe, za wypowiedzeniem poprzednim na pewien czas, terminowe.

Rachunek l) ma rachunki w książce zbiorowej: na przekazy miejscowe i zamiejscowe, z wyrażeniem szczególnych miejscowości; lub według innej zasady odpowiedniejszej ułożone.

Rachunek l) depozytowych summ rozdziela się według rodzaju depozytów np. depozyta prywatne, sądowe, kaucyjne, także według stopy procentu. Np. depozyta prywatne na 3%, depozyta prywatne na 4%.

Rachunek m) kapitałów złożonych na rachunki bieżące procentowe, rozdziela się wedle stopy procentu: wszystkie bowiem są podnoszone w każdej chwili bez wypowiedzenia.

Rachunek n) kapitały złożone przez naszych spółników, dla ich ważności i małej liczby, powinny mieć szczegółowe rachunki w księdze wielkiej, na równi z naszym rachunkiem kapitału (41). Rachunki tychże wynikające z interesów, któreby oni zawiązali jako osoby obce podchodzą pod rachunki księgi wielkiej zwykłym porządkiem.

Co do depozytów złożonych u nas do zachowania, które są uważane jako *aktywa* (na rachunku Depozyt główny) i jako *passywa* (na rachunkach Depozyta własne i Depozyta obce), już powiedzieliśmy że tylko rachunki depozytów własnych i depozytów obcych wymagają książek zbiorowych i rachunków szczegółowych, gdyż rachunek Depozyt główny, jest tylko przedstawiony jako aktywum dla ich zbilansowania. Rachunek Depozytów obcych w książce zbiorowej mieć będzie rachunki według rodzaju depozytu: prywatne, sądowe, kaucyjne.

Związek rachunków książek zbiorowych z rachunkami księgi wielkiej jest widoczny: im rachunki księgi wielkiej są ogólniejsze, tym więcej potrzebują rachunków w książkach zbiorowych; im więcej szczegółowe, tym mniej w książce zbiorowej mogą być już rozdzielone.

Książki szczegółowe.

127. Każdy rachunek książki zbiorowej rozdziela się w odpowiedniej książce szczegółowej na rachunki utworzone dla każdej osoby bądź dłużnika, bądź wierzyciela. Jeżeliby rachunek księgi wielkiej nie potrzebował być rozdzielony na rachunki poddzielające główny, książka szczegółowa może wprost odnosić się do rachunku księgi wielkiej i z nim się zgadzać; w takim razie może się obejść bez książki zbiorowej. Gdyby jednak w książce szczegółowej była wielka liczba rachunków osobistych, choćby jednakowego rodzaju np. kilka tysięcy, lepiej mieć książkę zbiorową i prowadzić w niej dwa rachunki, wprowadzając do jednego osoby i firmy np. od A do O, do drugiego od P do Z. Tym spo-

sobem zgodzenie ksiązek szczegółowych ze zbiorowemi, a tych z rachunkiem księgi wielkiej łatwiej można otrzymać.

Ponieważ księga wielka nieobejmuje żadnej treści, przeto jeżeli rachunek księgi wielkiej nie miałby książki szczegółowej, prowadzenie książki zbiorowej, choćby o jednym rachunku, jest konieczne.

Gdy też same osoby, które złożyły różne depozyta (w papierach, opieczetowane), mają zwykle także w depozycie gotowiznę, dla której w księdze wielkiej oddzielny jest rachunek, o którym pod 1) mówiliśmy: bo gdyby nawet takowej nie złożyły, może ona przyjść na ich rachunek za zrealizowane kupony od papierów w depozycie będących lub za papiery spłacone; przeto dla uniknięcia otwierania tymże samym osobom dwóch rachunków, jednego w ksiązce szczegółowej odpowiadającej rachunkowi gotowizny, a drugiego w ksiązce szczegółowej odpowiadającej depozytom; można dla gotowizny i dla depozytów mieć też same rachunki szczegółowe z podwójną tylko rubryką pieniężną, jedną na gotowiznę, drugą na wartość pieniężną depozytów. Bilansując rachunki téj książki szczegółowej, rubryka depozytowa zgodzić się powinna z rachunkiem depozytowym książki zbiorowej lub wprost księgi wielkiej, a rubryka gotowizny z rachunkiem odpowiednim książki zbiorowej lub wprost z rachunkiem księgi wielkiej, jeżeli się ksiązek zbiorowych nie prowadzi.

To cośmy dotąd powiedzieli odnosi się do wszystkich ksiązek rachunków osobistych dłużników i wierzycieli; pozostaje wskazać co każda operacja ma szczególnego, i jakie ztąd wynikają różnice w prowadzeniu ksiązek zbiorowych i szczegółowych. Co się tyczy rachunków księgi wielkiej, prowadzenie onych jest zawsze jednakowe, polegające, jak powiedzieliśmy, na wniesieniu cyfry na stronie winien i stronie ma i wskazaniu na pierwszej odnośnego wierzyciela, a na przeciwnéj dłużnika.

A. Pożyczki na zastaw.

128. Pragnący uzyskać pożyczkę na zastaw towarów, papierów publicznych, lub kosztowności i rzeczy, podaje deklarację wyluszczejącą przedmioty na to przeznaczone, które przedewszystkiem zostają otaksowane co do swojej istotnej wartości. Przyznana pożyczka nie przechodzi zwykle połowy wartości taksą wykrytej co do towarów, a co do papierów wartości obliczonej po kursie 10%, niższym od giełdowego. Z przyzna-

nej pożyczki strąca się za cały czas trwania zastawu procent i koszta taksowania, składu i ubezpieczenia od ognia. Czasem niektóre koszta strącają się dopiero przy wykupnie; jest to rzecz umowy: buchalteryi obowiązkiem do tego się zastosować. Cała tak dokonana operacyja wpisuje się do dziennika kantorowego, poczem wychodzi polecenie do magazynu lub kassy przyjęcia zastawu, a do téj ostatniej zarazem wypłacenia reszty przyznanej pożyczki, lub wskazuje się w dzienniku rachunek, w mienie którego zapisać onę należy. Magazynier przyjęte towary zapisuje do książek składowych, kassyjer wnosi na arkusz kassowy wartość nominalną przyjętych papierów, a wartość taksową kosztowności w odpowiedniej rubryce. Złożone przez zastawców deklaracyje, po oznaczeniu ich bieżącym numerem, zachowują się starannie, a wydają się interesantom Dowody z takimże numerem, wycięte z ksiąg sznurowych. Dowód obejmuje dokładny spis zastawionych przedmiotów, ich szacunek, wysokość udzielonej pożyczki, czas w którym wykup nastąpić powinien i nadto ostrzeżenie, jak postąpione będzie z zastawem, jeżeli w oznaczonym czasie wykupionym nie zostanie. Pod tym samym numerem zachowuje się sam zastaw w składzie, a papiery i kosztowności w oddzielnej kopercie lub pudle, w kassie.

129. Na podstawie Dziennika kantorowego, po sprawdzeniu go z arkuszem kassowym i książką składową (lub raportem składownika), cała operacyja wchodzi do księgi kassy i primanoty; rachunek Pożyczki na zastaw towarów, papierów lub kosztowności jest obciążony za gotowiznę wypłaconą w mienie rachunku Kassy albo tego rachunku, na który niepodniesioną gotowiznę przekazano. Dalej tenże rachunek obciążony jest za potrącenia w mienie odnośnych rachunków. I tak: w mienie rachunku Procentów od zastawów, za procent pobrany; rachunku Kosztów handlowych (w książce zbiorowej rachunek Pobrane depozytowe) (58) za składowe; rachunku Rozmaitych zaliczeń, za opłatę dla taksatora i t. d. Podobnie postępuje się przy wykupnie zastawu. Dokonany wykup zapisuje się w Dzienniku kantorowym po uiszczeniu zapłaty, zastaw zostaje wydany i odpisany w książkach składowych, a w kassie z arkusza kassowego. Z dziennika kantorowego wchodzi się pozycyje w księdze kassy i w primanocie, z których wchodzi do Dziennika buchalterycznego, a z tego rozchodzą się po rachunkach księgi wielkiej i książkach zbiorowych i szczegółowych. Podobne jest postępowanie przy upłatach i prolongatach pożyczek, jeżeli one są dozwolone, tylko zastaw nie jest wydawany.

130. Co do samych *zastawów*, o których w Dzienniku kantowym tylko ogólna jest wzmianka o ich przyjęciu, a w arkuszu kassowym ogólna wartość nominalna papierów i taksa kosztowności są zamieszczone (szczegóły są w deklaracji), primanota zaś z tych wiadomości nie robi żadnego użytku, przez co ani do dziennika buchalterycznego, ani do księgi wielkiej nie wchodzi: należy wiadomość o ich posiadaniu i rodzaju wprowadzić do ksiąg zbiorowych i szczegółowych wprost z deklaracji zgodnie z książką magazyniera lub jego raportem i z arkuszem kassowym. W tym celu w rachunkach książek zbiorowych i szczegółowych pożyczek na zastawy, porobione są na pomieszczenie wiadomości o zastawionych przedmiotach, potrzebne rubryki tak, iż na tym samym rachunku widocznym jest, jaka pożyczka udzielona, a jaki zastaw zwrot jej zapewnia. Rubryki po obu stronach rachunku, prócz zwykłych na numer bieżący, datę, treść i summy pieniężne, jeszcze są: na numer bieżący zastawu (a zarazem wydanego Dowodu), na wartość onego, wagę, czas za który procent pobrany, a nadto po stronie debet na numer pozycji pod którym zastaw został wydany, a po stronie kredyt dla zapisania przy wydaniu numeru pod którą został przyjęty. Gdzie więc przy pozycji wejścia zastawu, nie będzie położona pozycja wyjścia, znak to, że zastaw ten jest niewykupiony i powinien znajdować się w składzie lub kassie. Dla utrzymania buchalterycznej zasady zapisywania w mienie rachunku tego, co winni jesteśmy powrócić, a na ciężar tego co nam się należy: przyjęty zastaw zapisuje się po stronie *ma*, a wydany po stronie *winien* rachunku. Czynieć przeciwnie nie byłoby nic zdrożnego, a skróciłoby się pisanie; nie byłoby bowiem potrzeba powtarzać daty, imienia i nazwiska zastawcy i innych okoliczności i proste zamieszczenie cyfr we właściwych rubrykach obok wypłaconej lub zwróconej pożyczki, byłoby wystarczającym. Zasumowawszy w książce zbiorowej rubryki, pokazujące wartość zastawów i udzielone pożyczki, wartość wydanych zastawów i zwróconych pożyczek; różnice pokażą wartość pozostałych zastawów w składzie i kassie, tudzież wysokość pozostałych pożyczek do ściągnięcia. Książka zatem zbiorowa służy za kontrolę Składu i depozytową Kassy.

131. Rachunki szczegółowe prowadzą się w dwojaki sposób: albo otwieramy jeden rachunek dla każdej osoby i na ten zapisujemy wszystkie przez nią zrobione zastawy do tego samego rachunku księgi wielkiej należące, albo każdy zastaw ma oddzielny swój rachunek, który w nagłówku oznaczamy nietylko nazwiskiem

osoby ale i numerem; tyle więc mamy w książce szczegółowej rachunków, ile jest numerów zastawów.

132. Książka szczegółowa powinna zawsze bilansować się z książką zbiorową, a ta znowu z odpowiednim rachunkiem księgi głównej: to jest, summa sald rubryk pieniężnej i zastawów rachunków szczegółowych zgodzić się winna z saldami rubryk odpowiednich rachunku zbiorowego, a rachunki książki zbiorowej co do rubryki pieniężnej z odnośnym rachunkiem księgi wielkiej. Zgodność ta jest nieochybna, skoro księga wielka i książka zbiorowa prowadzą się z dziennika buchalterycznego, a książka szczegółowa z tegoż dziennika lub książki zbiorowej. Wszystkie te książki mają źródło w dzienniku kantorowym do którego wpisują się operacje w chwili ich spełnienia. Otóż sposób w jaki to pierwsze spisanie operacji odbywa się, jest wielkiego znaczenia pod względem uproszczenia czynności buchalterycznych.

Książka specjalna.

133. Zapisywanie dokonanych pożyczek na zastawy, i spłaty tychże odbywać się może dogodniej niż w dzienniku kantorowym, w książkach specjalnych (113) z odpowiednimi rubrykami dla każdego rodzaju pożyczek przysposobionych. Odpowiednie rubryki będą te, które pomieszczą wszystkie dane, jakich potrzeba do obliczenia procentów i innych należności przypadających do pobrania lub wypłacenia, tudzież skontrolowania całości pożyczek i posiadanych zastawów: obejmą zatem te same cyfry i wiadomości, któreśmy wprowadzili z dziennika kantorowego do książek zbiorowych. Aby wygodnie розміścić dość liczne rubryki, można mieć jedną książkę do zapisywania udzielonych pożyczek, a drugą do zapisywania ich zwrotu. Zsummowane rubryki w tych książkach dadzą codziennie wiadomość, stosownie do rodzaju zastawów.

W pierwszej książce potrzebne są rubryki: numer bieżący pożyczki, data, imię i nazwisko zastawcy, przedmiot zastawiony, wartość towarów podaną przez zastawników (a co do pożyczek na papiery, wartość nominalna papierów publicznych); oszacowanie towarów (wartość papierów publicznych obliczona po kursie); termin wykupu; liczba dni trwania pożyczki; wysokość udzielonych pożyczek; dopełnione potrącenia: procentu, składowego, za takse i t. d.; przypadająca summa do wypłaty gotowizną; także przez

obroty, to jest summa, która niewypłaconą lecz przepisaną być ma w mienie jakiego rachunku np. Przekazów; wreszcie numer pozycyi książki wykupu, pod którą wykupiony zastaw odpisano.

W drugiej książce przeznaczonj do odpisywania wykupu, będą rubryki następujące: numer bieżący pozycyi; numer zastawu; data; imię i nazwisko zastawcy; przedmiot wykupiony; wartość podana przez zastawców (nominalna wartość papierów); wartość taksowa (z kursu ustanowiona); wysokość zwróconj pożyczki; pobrane jeszcze procenta za spóźnienie i koszta; lub przeciwnie bonifikowane procenta za wcześniejszy przed terminem wykup; spłata dokonana przez obroty; lub gotowizną.

134. Codziennie rezultaty summowania wpisane być mogą atramentem kolorowym, zaś obejmujące i dni poprzednie, a w książce pierwszj i remanent, atramentem zwyczajnym. Książkę bowiem pierwszą rozpocząć należy od wpisania z ostatniego inwentarza wszystkich niewykupionych zastawów. Odjąwszy ogólne summy rubryk drugiej książki od summ odpowiednich im rubryk pierwszj, różnice dadzą wiadomość, jaką dostarczyły książki zbiorowe to jest: jaką jeszcze mają wartość pozostałe w składzie i kassie zastawy i ile wynosi kapitał pomieszczony na pożyczkach (130). Książki więc specyjalne mogą zastąpić z zupełną dokładnością Dziennik kantorowy a zarazem i książki zbiorowe. Możemy mieć takie książki oddzielne dla każdego rodzaju towarów, papierów, lub tylko oddzielne dla nich rubryki w obu książkach, jeżeli posiadanie takich szczegółowych wiadomości okaże się potrzebne. I w kassie należy aby wypłaty z każdj operacyi zastawowj oddzielane były na osobne arkusze kassowe; po zasummowaniu wypłat, summa zgodzić się powinna z summą książki specyjalnej.

135. Z tak prowadzonych zaraz przy spełnieniu czynności, na podstawie deklaracyj, wydanych dowodów i poświadczeń składu i kassy, książek specyjalnych zapełniają się zarazem rachunki w książkach szczegółowych. Też same książki specyjalne lub wypisy z nich zakommunikowane prowadzącym w buchalteryi księgę kassy i primanotę posłużą dogodniej, aniżeli dziennik kantorowy do ułożenia pozycy w księdze kassy i primanocie, albo nawet wprost w dzienniku buchalterycznym, zkad zwykłym sposobem wejdą do księgi wielkiej. Rachunki zatem téj księgi pozostaną w koniecznej zgodności z ogółem rachunków osobistych książek szczegółowych, jako oboje czerpnięte z jednego źródła książki specyjalnej. Tak łącząc czynność kantorowj z buchalterycznj w jeden oddział, nietylko oszczędza się praca prowadzenia książki zbiorowj ale nadto mamy w chwili dokonanej operacyi rachunek

osobisty w porządku nie czekając na dziennik buchalteryczny i książkę zbiorową, nadto sprawdzoną już została summa wydanych do kassy assygnacyj na wypłaty pożyczek z summą wypłaconą i ułatwione zrobienie pozycji w kassie i primancie, która znajduje całą operację w jednej książce iienne summy pobranego procentu i innych kosztów.

136. Prowadzenie rachunków pożyczek wiele się upraszcza, jeżeli wykupno zastawów dopełniane jest w terminie i całkowicie; przeciwnie, jeżeli dozwolone są częściowe upłaty i inne czynione są dogodności zastawnikom, rachunki znacznie się wikłają. Kiedy zastawnicy są obowiązani koniecznie w terminie całkowicie zastaw wykupić; po dokonaniu wykupna i zapisaniu do właściwej książki, zaznacza się zarazem w pozycji zastawu, w rubryce na to przeznaczonęj, numer bieżący wykupu: widoczna więc jest, że przy którym zastawie numer bieżący wykupu nie znajduje się, ten zastaw jeszcze nie jest wykupiony, tym sposobem bez książek szczegółowych można się obejść. Że jednak niewykupno zastawu w terminie zdarzyć się może, należy niezwrócone pożyczki, mimo to odpisać w książce specyjalnej, jak gdyby były wykupione, ze stosowną uwagą lub innym atramentem, lub najlepiej mieć na to oddzielną rubrykę. Primanota pożyczki niewykupione położyć w mienie rachunku Pożyczek, a obciąży rachunek umyślnie na to w księdze wielkiej otworzony „Pożyczki w terminie nie wykupione.“ Rachunek ten księgi wielkiej wymaga już koniecznie książki szczegółowej dla rachunków osobistych, zachodzi bowiem potrzeba doliczania dalszych procentów i kosztów sprzedania zastawu, a w końcu ustanowienia niedoboru albo przewyżki do zwrotu właścicielowi, jeżeli się jaka okaże. Przy wielości przypadków niewykupna i różności zastawów, należy mieć książkę zbiorową z rachunkami dla każdego rodzaju pożyczek: towarów, papierów, kosztowności (lombardu) i tyleż książek szczegółowych z rachunkami osobistymi. Rozgałęzienie książek i rachunków zależy od ich ilości, i od tego, jakie wiadomości z książek dostarczyć mamy. Np. gdyby chciano wiedzieć: ile w roku było zastawów i na jakie summy na płody surowe (zboże, wełnę i t. p.), na wyroby (sukno, cukier, maszyny i t. d.), ile na papiery i jakie mianowicie, ile na kosztowności i t. d. a to wszystko było w stach i tysiącach i stokrociowych summach, jakto ma miejsce w wielkich bankach: bez oddzielnych książek dla każdego rodzaju zastawu, obejść się nie można.

Po odpisaniu zastawów niewykupionych w książkach, należy o tem zawiadomić skład i kassę, o ile ich dotyczy, aby wiedziały

które zastawy są niewykupione w terminie, a kasyjer winien je natychmiast, jako zapisane na arkusz kassowy, odpisać w właściwej rubryce arkusza rozchodowego, a wpisać do arkusza przychodowego ale już do rubryki zastawów niewykupionych. Bez tej zmiany w arkuszach, saldo w ksiązkach specjalnych pokazujące wartość zastawów niewykupionych jeszcze dla nienadejścia terminu, nie zgodziłoby się z arkuszem kassowym. Magazynier, oprócz zaznaczenia w książce otrzymanej wiadomości, nic nie będzie miał więc do zrobienia, gdyż prowadzi tylko kontrolę zastawów kolejną wpisywanych, a po wydaniu odpisywanych.

B. Zaliczenia na depozyta.

137. Przechodzimy do innego rodzaju rachunków dłużników osobistych, gdy interesanci składają w banku papiery publiczne (a nawet złoto, srebro i inne wartości, także kaucyje hipoteczne) dla uzyskania na czas oznaczony kredytu do wysokości którego zadłużyć się mogą za opłaceniem umówionego procentu. Jestto operacyja bardzo obszerna, znana w Banku Polskim pod nazwą Zaliczeń na depozyta albo Zaliczeń na otwarty kredyt. Skład papierów publicznych następuje przy deklaracyi obejmującej dokładne wyszczególnienie papierów co do rodzaju, numerów, wartości i kuponów przy nich będących. O przyjęciu złożonych do depozytu papierów pisze się w dzienniku kantorowym stosowny artykuł, objaśniający rodzaj papierów i wysokość utworzonego kredytu na co wydaje się interesantowi Dowód. Kasyjer przyjęty depozyt wnosi w wartości nominalnej do arkusza kassowego przychodowego w rubrykę na ten rodzaj depozytów przeznaczoną lub ogólną depozytów, wedle przyjętej zasady, która wynika z potrzeby. Przy wydaniu całości lub części depozytu, operacyja zapisuje się w dzienniku kantorowym, a w kassie wydany depozyt wnosi się na arkusz kassowy rozchodowy. Dowód depozytowy albo się kasuje i zatrzymuje, albo po odpisaniu na nim części odebranej depozytu, powraca się właścicielowi. Widzieliśmy wyżej, jak przyjęte zastawy na udzielone pożyczki wpisane były na arkusz kassowy i do książki zbiorowej, która stanowiła kontrolę kassy. Postąpienie to jest dostateczne przy zastawach, gdyż nie ma zastawu bez pożyczki, ani zwrot pożyczki bez zwrotu zastawu nie odbywa się. Przy operacyi zaliczeń na otwarty kredyt, depozyta mogą być składane i podnoszone, a jednocześnie podniesienie, ani zwrot zaliczenia może nie następować; dla tego złożone i podnoszone depozyta potrzebują przechodzić przez księgi wiel-

kie. Na podstawie dziennika kantorowego, primanota (to jest prowadzący primanotę) układa pozycję którą obciąża rachunek Depozytu głównego wartością nominalną papierów przyjętych do depozytu w mienie rachunku Depozyta obce; przy wydaniu depozytu odwrotnie obciąża się rachunek Depozytów obcych za papiery wydane w wartości nominalnej, w mienie rachunku Depozytu głównego. Z primanoty pozycja właściwym porządkiem przechodzi do dziennika buchalterycznego i rachunków księgi wielkiej. Rachunek księgi głównej Depozytów obcych ma książkę zbiorową w której pomiędzy innymi, jest rachunek Depozytów złożonych na otwarte kredyty. Saldo tego rachunku pokazuje wartość nominalną papierów do depozytu złożonych.

Posiadający otworzony sobie kredyt, czerpią z niego za pośrednictwem wydawanych na bank czeków, i wzajemnie wnoszą summy na utworzenie sobie funduszu do dalszego czerpania. Tak podniesione z rachunku jakoteż wniesione na tenże fundusze zapisują się do dziennika kantorowego, z którego układają się, po sprawdzeniu z arkuszami kassowymi, pozycyje w księdze kassy co do gotowizny, a w primanocie, jeżeli wpływ na rachunek otwartego kredytu, lub wypłata na ciężar tegoż rachunku, nastąpiły przez obroty: w pierwszym przypadku obciążając rachunek z którego czerpnięto fundusz w mienie Zaliczeń na depozyta, w drugim obciążając rachunek zaliczeń na depozyta w mienie rachunku na który fundusz przelany.

Fundusze więc w tej operacyi mają w księdze wielkiej rachunek Zaliczeń na depozyta, takiż rachunek jedyny w książce zbiorowej, chyba dla wielkiej ilości rachunków osobistych w książce szczegółowej (złożonej z wielu tomów), wypadło rozdzielić go na dwa rachunki np. od A do O i od P do Z. Także należałoby mieć więcej rachunków w książce zbiorowej gdyby np. chciano odróżnić rachunki udzielonego kredytu na papiery od rachunków takichże na hipotekę, i mieć zawsze wiadomość o całym funduszu w tej operacyi umieszczonego, bez potrzeby zbierania rachunków szczegółowych.

Rachunek osobisty w książce szczegółowej ma po każdej stronie trzy główne rubryki: 1-ą dla zapisywania summ pieniężnych i ta bilansuje się z rachunkiem Zaliczeń na depozyta księgi wielkiej, a tym samym i książką zbiorową; 2-ą rubrykę dla zapisywania wartości nominalnej depozytów, która bilansuje się z rachunkiem Depozytów na otwarty kredyt, prowadzonym w książce zbiorowej Depozytów obcych; i 3-ą rubrykę obok tej drugiej, na zapisywanie wysokości otworzonego kredytu, która się zapełnia

z decyzji kredyt otwierającej, a odpisuje w miarę wycofywanego depozytu.

Rachunkowość z książką specjalną.

138. Gdy czynność kantorowa połączona jest z buchalteryczną w jeden oddział załatwiający operację otwartych kredytów; należy tak się urządzić, jakto pokazaliśmy co do pożyczek na zastawy. Czynności spełnione nie zapisują się w ogólny dziennik kantorowy, lecz wprost do książki specjalnej opatrzonej w odpowiednie rubryki. Na stronie ma zapisują się przyjęte papiery w nominalnej wartości, wysokość przyznanego kredytu, tudzież wniesione w mienie rachunku summy gotowizną, dalej summy wniesione przez obroty i ogół tych dwóch ostatnich rubryk. Na stronie winien zapisują się wydane z depozytu papiery w nominalnej wartości (jak były wprowadzone w mienie), ubyły skutek tego kredytu, dalej podniesione summy w gotowiznie i obroty, w końcu ogół tych dwóch rubryk. Ustanowione codziennie summy tych wszystkich rubryk, pokażą dzienny ruch czynności. Summy te mogą być wpisane atramentem kolorowym, summy zaś ogólne obejmujące i dni poprzednie, wraz z remanentem (na stronie ma), wedle ostatniego inwentarza do książki wprowadzonym, tudzież summy przenoszone z jednej stronicy na następną, lub przy saldowaniu ustanowione, zwyczajnym atramentem wpisywać należy. Wyprowadzone salda rubryk odpowiednich przedstawia: kapitał w tej operacji umieszczony, wartość leżących w depozycie papierów, wysokość otworzonych kredytów.

Na podstawie tej książki, lub wypisu z niej, prowadzący kasę i primanotę z większą łatwością, aniżeli z ogólnego dziennika kantorowego, ułożą pozycje w księdze kassy i primanocie (137), które następnie wejdą do ksiąg wielkich. Z tej samej książki specjalnej prowadzi się zaraz rachunki osobiste książki szczegółowej w sposób jak wyżej pokazano (137), które zatem zgodzą się z rachunkami księgi wielkiej: co do zaliczeń z rachunkiem Zaliczenia na depozyta, a co do depozytów z rubryką książki specjalnej: Depozyta.

O pozycjach wprowadzonych do książki specjalnej w rubrykę *obrotów* należy natychmiast dać wiedzieć oddziałowi w którym prowadzą książkę specjalną operacji do której też pozycje na przeciwną stronę muszą być wprowadzone, a to przez zakommunikowanie korespondencji z której wypłynęły lub oddzielnym wypisem, inaczej bowiem tegoż samego dnia summa obrotowa nie

weszłaby w debet i kredyt rachunków. Objasnimy to przykładami.

139. *Przykład 1.* A. przysłał przy liście czek pozyskany od B. z żądaniem przeniesienia summy nim objętej na jego rachunek. W książce specjalnej zapisuję na stronie *winien* summę wskazaną czekiem w rubryce obrotów na ciężar rachunku B, a na stronie *ma*, tę samą summę w rubryce obrotów w mienie rachunku A. Po zanotowaniu tego postąpienia na czeku i liście rzecz skończona. Z książki specjalnej operacja przejdzie do książki szczegółowej na właściwe rachunki A i B, następnie z książki specjalnej lub wypisu z niej do primanoty, dziennika buchalterycznego i księgi wielkiej.

Przykład 2. C. przysłała przy liście czek pozyskany od D z żądaniem przelania summy czekiem objętej na jego bieżący rachunek procentowy. Po zapisaniu w książce specjalnej na stronie *winien* summy czeku w rubryce obrotów na ciężar D i zanotowaniu na czeku i liście spełnionego polecenia, należy list przesłać oddziałowi Rachunków bieżących procentowych dla zakredytowania tegoż samego dnia rachunku C. co nastąpi przez zapisanie w książce specjalnej Rachunków bieżących procentowych na stronie *ma* w rubryce obrotów summy czekowej na rzecz C. Z książki specjalnej obrot summy przejdzie do książki szczegółowej na rachunek C. Prowadzący primanotę widząc zgodność książek specjalnych dwóch Oddziałów summą czeku obciążą rachunek Zaliczeń na depozyta, w mienie Rachunków bieżących procentowych, zką następnie przejdzie obrot tej summy do ksiąg wielkich.

140. Co półroku, Oddział prowadzący rachunki zaliczeń na depozyta, przygotowuje rachunki dla wszystkich interesantów z dodaniem obliczonych procentów i pokazaniem salda, dla przesłania im takowych, celem pozyskania poświadczenia zgodności lub wykazania różnic z ich książkami, jeżeliby jakowe dostrzegli. Następnie sporządza wykaz tych procentów, ogólną cyfrę wpisuje do książki zbiorowej (lub specjalnej) w debet ile od interesantów przypada, w kredyt ile im należy, szczegółowo zaś do rachunków osobistych. Z tegoż wykazu, primanota robi pozycyje, obciążając rachunek Zaliczeń na depozyta a kredytując rachunek Procentów od zaliczeń na depozyta za przynależne procenta, przeciwnie kredytuje rachunek Zaliczeń na depozyta, obciążając rachunek Procentów od Zaliczeń na depozyta za przypadające interesantom procenta.

O sposobach obliczania i zapisywania procentów w książkach buchalterycznych mówić będziemy w osobnym rozdziale.

C. Depozyta.

141. Dwa są rodzaje depozytów składanych do banków: w gotowiznie i wartościach opieczetowanych, lub przynajmniej tak zwanych, dla tego, iż też same oddane być muszą. Skład ich następuje przy podaniu z wyluszczeniem dokładnem depozytu, celu w jakim jest składany, tudzież warunków pod jakimi ma pozostawać i być wydany. Wydawanie depozytu następuje tylko po gruntownem zbadaniu praw, na zasadzie których może być wydany; za niewłaściwe bowiem wydanie, depozytaryjusz jest odpowiedzialny. Przyjęty lub wydany depozyt zapisuje się do dziennika kantorowego. Należy tu zamieścić cały szczegółowy obrachunek pobranego depozytowego, kommisu i t. p. należności, jakoteż wzajemnie wypłaconych procentów. Na przyjęty depozyt wydaje się z książki sznurowej właściwy Dowód depozytowy; przy wydaniu depozytu odbiera się stosowne pokwitowanie, nawet urzędowe (przed regentem) jeżeli prawo takowego wymaga. Przyjęte lub wydane depozyta na mocy upoważnienia otrzymanego z kantoru banku, kasyjer zapisuje do arkusza kassowego przychodowego lub rozchodowego we właściwe rubryki. Na podstawie dziennika kantorowego i arkuszy kassowych, tudzież dołączonych do nich assygnacyj do przyjęcia i wydania z pokwitowaniami, Buchalterya układa pozycyje w księdze kassy i primanocie, zkąd wchodzi do ksiąg wielkich i szczegółowych.

Za przyjętą gotowiznę obciąża się rachunek kassy w mienie rachunku „Summy depozytowe“ (100); przy wypłacie obciąża się przeciwnie ten ostatni rachunek, w mienie tego rachunku z którego wzięto fundusz na zaspokojenie wypłaty. Np. jeżeli polecono wypłatę dopełnić przez przekaz do którego z korespondentów, należy kredytować tego korespondenta; jeżeli zatrzymano należność na pokrycie zaciągniętej z banku pożyczki, należy zakredytować rachunek tejże pożyczki i rachunki które z rzeczy wypada. Rachunek summ depozytowych obciąża się za przynależne depozytowe, komis i t. p. w mienie odpowiednich rachunków depozytowego, komisowego i t. p. które w księdze wielkiej koncentrują się pod jednym rachunkiem Kosztów handlowych (58). Kredytuje się rachunek summ depozytowych za przynależne od depozytu procenta na ciężar rachunku procentów płaconych.

142. *Depozytu opieczetowane.* Za przyjęty depozyt opieczetowany obciąża się rachunek Depozyt główny w mienie rachunku Depozytów obcych; przy wydaniu odwrotnie obciąża się ten ostatni

w mienie pierwszego. Rachunki Summ depozytowych i Depozytów obcych rozdzielają się w odpowiednich książkach zbiorowych na rachunki wedle rodzajów depozytu, w książkach szczegółowych na rachunki szczegółowe pojedynczych osób lub szczegółowych depozytów np. Szacunek dóbr N. na który zapisują się summy wniesione przez regenta ze sprzedaży dóbr pochodzące. Gdy jednak te same osoby, które mają depozyta w gotowiznie mogą mieć i mają depozyta w innych wartościach a najczęściej w papierach publicznych, przeto te same książki szczegółowe wystarczają dla obu rodzajów tych depozytów (127). Dosyć jest aby rachunki osobiste miały dwie rubryki: jedną na gotowiznę, drugą na depozyt opieczętowany. Przy bilansowaniu książek szczegółowych ze zbiorowemi, rubryka gotowizny zgodzić się powinna z odpowiednim jej rachunkiem książki zbiorowej dla gotowizny z Summ depozytowych) a rubryka depozytu z odpowiednim rachunkiem książki zbiorowej Depozytów obcych.

Gdy w rachunku szczegółowym depozyt opieczętowany, równie jak i w książce zbiorowej, wyrażony jest tylko w jednej cyfrze np. wartości nominalnej papierów publicznych, przeto oprócz książek szczegółowych prowadzić należy Kontrolę szczegółową każdego z tych depozytów pod tym samym nagłówkiem co rachunek w książce szczegółowej. Podania i deklaracje wkładu interesantów dostarczają szczegóły potrzebne np. rodzaj, wartość, numera i ilość kuponów złożonych papierów publicznych. Przy wydaniu wykreśla się pojedynczo każdy numer, jeżeli wydatek nie od razu nastąpił, zaznaczając w przeznaczonj na to rubryce datę wydania. Na rachunku osobistym deponenta wskazać należy stronicę kontroli na której w szczegółach wyluszczone jest depozyt, a w kontroli stronicę rachunku osobistego książki szczegółowej, dla łatwiejszego onych odszukania.

Rachunkowość z książką specjalną.

143. Zamiast zapisywania operacyj depozytowych w Dzienniku kantorowym ogólnym, nierównie jest dogodniej dla układających pozycje w księdze kassy i primanocie, jakieśmy to już zauważali przy innych operacjach, mieć oddzielną dla téj operacji książkę specjalną. Liczba i układ książek specjalnych zawisa od rodzaju depozytów i operacyj jakim one podlegają. W układzie rubryk głównie o to idzie, ażeby rozdzielić na rubryki elementa wchodzące do operacji, bo tym sposobem, po zasummowaniu rubryk,

każda z nich daje poznać wysokość pojedynczych elementów: np. ile przyjęto depozytów opieczętowanych, ile w gotowiznie a z tych ile gotowemi a ile przez obroty, ile pobrano depozytowego, ile dopisano procentów; i znowu ile wydano depozytów opieczętowanych, ile wypłacono gotowizną lub przez obroty, ile obciążono depozyt za komis, kurtaż assekurację i t. p. Tabelarycznie wykazana operacyja, ułatwia, jak powiedzieliśmy, zrobienie pozycyij przeznaczonych do księgi wielkiej. Ażeby tabela nie obejmowała zbyt wielkiej liczby rubryk, może każdy odmienny rodzaj operacyi wymagać oddzielnój książki specyjalnej. Nadto w spełnianiu operacyj potrzeba zachować jednostajność postępowania. Wszelka zmiana w operacyi wymaga innych rubryk. Dla lepszego zrozumienia podajemy wzór książki specyjalnej depozytów dobrowolnych. Zastąpi ona książkę zbiorową, gdyż, jak na wzorze pokazano, dochodzimy z łatwością i ścisłością do wiadomości ile pozostaje depozytów opieczętowanych a ile w gotowiznie, czyli do sald jakieby nam poślął rachunek książki zbiorowej. Z książki specyjalnej ułożyliśmy także pozycyje do księgi wielkiej, a także rachunki szczegółowe dla osób które posiadają depozyt. Summa sald rachunków szczegółowych wyrównywa saldowi zbiorowym.

W książce specyjalnej summowanie dzienne wpisuje się atramentem kolorowym, summy obejmujące i dnie poprzednie wraz z remanentem z inwentarza wprowadzonym, summy stronic, tudzież salda, atramentem zwyczajnym.

Dodać tu tylko wypada, cośmy już przy zaliczeniach na depozyt powiedzieli, że o pozycyjach obrotowych wprowadzonych do książek, należy natychmiast uwiadamiać Oddziały prowadzące książki specyjalne, do których też pozycyje obrotowe na przeciwną stronę rachunku wejść będą musiały. Gdy Buchalteryja główna także tegoż samego dnia ma sobie doręczone korespondencyje dotyczące obrotów, tudzież książki specyjalne lub wypisy z nich; przeto pozycyje ułożone na téj podstawie w księdze kassy i primanocie, następnie przeprowadzone do ksiąg wielkich, utworzą koniecznie w księdze wielkiej rachunki Summ depozytowych i Depozytów obcych, zgodne zupełnie z książkami specyjalnemi i książkami szczegółowemi.

Każdy rodzaj depozytów (prywatnych czyli dobrowolnych, kaucyjnych, sądowych, na otwarty kredyt i t. d.) musi mieć oddzielną książkę specyjalną i oddzielne książki szczegółowe. Zresztą wszystko zależy od rozległości czynności i liczby rachunków osobistych. Przy małej liczbie rachunków nie ma potrzeby takiego rozgałęzienia książek.

Książka specjalna depozytów

D E P O Z Y T A		
D A T A		T R E Ś Ć
Miesiąc	Dzień	
		1875 r.
		Jakób Szredzki złożył w Listach Zastawnych Ziemijskich
		opłacił depozytów 1/3% za 6 miesięcy
		Jacek Przybyłecki
		Jakobowi Szredzkiemu wpłynęło za sprzedane Listy Zastawne Ziemijskie
		Jakób Szredzki za kupony półroczne
		Jacek Przybyłecki za procent
		Antoni Tramiński złożył w Listach Likwidacy- cyjnych
		Tenże opłacił depozytowe 1/3% za 6 miesięcy
		Tenże za wylosowane
		Tenże za kupony od 10000 rs.
		Jakób Szredzki za procent
		Antoni Tramiński za kupione Listy Zastawne Ziemijskie po 90%
		Tenże zapłacił komis
		Jakób Szredzki za procent do

prywatnych czyli dobrowolnych.

P R Z Y J Ę T E.									
Opieczeto- wane	W gotowiżnie			Opłata na r/k Kosz- tów handl.	Procent przypisany				
	gotowemi	obrotem							
R u b l e i K o p i e j k i									
2100	4000			7					
	450							15	
	32								
10000					33	34			
			2000						
			200					30	
1000		67							2
13100	4482	67	2200		40	34		47	

Książka specjalna depozytów

D E P O Z Y T A		
D A T A		T R E Ś Ć
Miesiąc	Dzień	
		1 8 7 5 r.
		Jakóba Szredzkiego sprzedano Listów Zastawnych Ziemskich
		O tegoż za komis $\frac{1}{3}\%$
		„ kurtaż dla agenta Saskiego $\frac{1}{3}\%$
		„ komis za realizację kuponów $\frac{1}{3}\%$
		Jacek Przybyłecki podniósł
		Antoni Tramiński za wyjęte Listy Likwidacyjne wylosowane
		Tenże za kupione Listy Zastawne Ziemskie 1000 rs. po 90%
		Tenże komis $\frac{1}{3}\%$ za realizację kuponów
		Tenże komis $\frac{1}{3}\%$ za kupno List. Zast. Ziem. Podobnie dla agenta Saskiego
		Jakób Szredzki podniósł
		Antoni Tramiński podniósł

prywatnych czyli dobrowolnych.

W Y D A N E								
Opieczę- towane	W gotowiźnie		Stracono	Obciążono na r/k Ko- szków handlow.	Obciążono w mienie Rozmai- tych	Wypłacono		
	Kapitał	Procent				Gotowi- zną	Obrotem	
R u b l e i K o p i e j k i								
500				1 66		1 66		
	3000	15		11			3015	
2000	900			67			900	
				3 33				
	100	2				3 33	98 57	
1500	450	30	3 43				80	400
4000	4450	47	3 43	5 77	4 99		4093 57	400

Książka szczegółowa

W. J a k ó b

Nr. porząd.	DATA		Opieczę- towane	W gotowi- źnie
	1875		Ruble i Kopiejki	
1		Za sprzedane	500	
2		„ komis od sprzedanych		1 66
3		„ kurtaż agentowi		1 66
4		„ komis od kuponów		1 1
5		„ wypłacone		98 57
		Saldo	1600	382
			2100	484

W. J a c e k

Nr. porząd.	DATA		Opieczę- towane	W gotowi- źnie
	1875		Ruble i Kopiejki	
1		Za podniesione		3015
		Saldo		1000
				4015

depozytów dobrowolnych.

S z r e d z k i M.

Nr. porząd.	DATA		Opieczę- towane	W gotowi- żnie
	1875		Ruble i Kopejki	
1		Za złożone w List. Zas. Ziem.	2100	
2		„ sprzedane po 90% . . .		450
3		„ kupony zrealizowane . .		32
4		„ procent przypisany . . .		2
			2100	484

P r z y b y ł e c k i M.

Nr. porząd.	DATA		Opieczę- towane	W gotowi- żnie
	1875		Ruble i Kopejki	
1		Za złożone		4000
2		„ procent przypisany . . .		15
				4015

Książka szczegółowa

W. Antoni

Nr. porząd.	D A T A			Opieczę- towane	W gotowi- żnie
	1 8 7 5			Ruble i Kopiejki	
1			Za wylosowane	2000	
2			„ podniesione	1500	
3			„ podobnież		480
4			„ komis należny od kupon.		67
5			„ kupione Listy Zastawne Ziemskie po 90%		900
6			„ komis $\frac{1}{3}\%$ od kupna		3 33
7			„ kurtaż agentowi		3 33
			Saldo	7500	843 34
				11000	2230 67

depozytów dobrowolnych.

T r a m i ń s k i

M.

Nr. porząd.	D A T A		Opieczę- towane	W gotowi- żnie	
	1 8 7 5			Ruble i Kopiejki	
1		Za złożone	10000		
2		„ wylosowane		2000	
3		„ kupony		200	
4		„ procent		30	
5		„ kupione Listy Zast. Ziem.	1000		
6		„ wniesiony komis			67
			11000	2230	67

Dziennik buchalteryczny.

I		<p>u Kassy Summy depozytowe za wniesione do depozytu przez Jacka Przybyleckiego 4000 „ sprzedane rs. 500 List. Zast. Ziemskich Jakóba Szredzkiego po 90% 450 „ kupony od Listów Zast. Ziemsk. Szredzkiego za I-sze półrocze r. b. 32 „ opłacony komis przez Ant. Tramińskiego 67</p> <hr/> <p>Koszta handlowe za depozytowe od rs. 2100 List. Zast. Ziemsk. Jakóba Szredzkiego za 6 mcy po 1/3% 7 „ depozytowe od rs. 10000 Obligacyj Anton. Tramińskiego po 1/3% za 6 miesięcy 33 34</p> <hr/>	<p>4000 450 32 67</p> <hr/> <p>7 33 34</p>	<p>4482 67</p> <hr/> <p>105 34</p>	<p>4523 01</p>
2		<p>u Summ depozytowych Kassa za wypłacone Jack. Przybyleckiemu z jego depozytu prywatnego 3015 „ podobnie Anton. Tramińskiemu 80 „ kupione do depozytu prywatnego Ant. Tramińskiego rs. 1000 List. Zast. Ziemsk. po 90% 900</p> <hr/> <p>Do przeniesienia</p>	<p>3015 80 900</p> <hr/> <p>3995</p>	<p>4523 01</p>	<p>4523 01</p>

	Z przeniesienia	3995	4523	01
	za wypłacone Ant. Tramińskiemu z depozytu prywatnego	98,57	4093	57
3	u Funduszu Obligacyj Summy depozytowe za wylosowane z depozytu prywatnego Ant. Tramińskiego Obligacje „ kupony od Obligacyj tegoż depozytu	2000		
		200	2200	
4	u Summ depozytowych Skupowanie weksli za weksel Anton. Tramińskiego Nr. 000 rs. 400 dziś upłyniony przenosi się z jego depozytu prywatnego na pokrycie Koszta handlowe za komis od sprzedanych rs. 500 Lis. Zast. Ziems. z depozytu prywatnego Jakóba Szredzkiego $\frac{1}{3}\%$ „ podobnie od realizacji kuponów tegoż depozytu „ podobnie od kuponów rs. 200 Antoniego Tramińskiego po $\frac{1}{3}\%$ „ podobnie od kupionych rs. 1000 List. Zast. Ziems. do depozytu Ant. Tramińskiego Rozmaici za kurtaż agentowi Sasiemu po $\frac{1}{3}\%$	400		
		166		
		11		
		67		
		3,33	577	
	Do przeniesienia	405,77	10816	58

	Z przeniesienia od rs. 500 List. Zast. Ziemsk. kupionych dla Szredzkiego		405 77	10816	58
	od rs. 1000 List. Zastaw. Ziemsk. dla Anton. Tramińskiego	1 66			
		3 33	4 99	410	76
5	u Prowizji płaconej Summy depozytowe za przypisany procent do depozytu prywatnego Jakóba Szredzkiego Jacka Przybyłeckiego Jakóba Szredzkiego		30 15 2		47
6	u Depozytu ogólnego Depozyta obce za złożone do depozytu prywatnego przez Jakóba Szredzkiego w List. Zast. Ziem. „ Ant. Tramińskiego w Obligacjach za kupione do depozytu prywatnego Ant. Tra- mińskiego		2100 10000 1000		13100
7	u Depozytów obcych Depozyt ogólny za sprzedane z depozytu prywatnego Jak. Szredz- kiego stosownie do jego listu z dnia ... „ wyjęte z depozytu pry- watnego Tramińskiego wylosowane w ciągnie- niu dnia... Obligacje „ wydane z depozytu pry- watnego Ant. Tramiń- skiego Obligacje		500 2000 1500		4000
				28374	34

Porównanie i sprawdzenie.

Wedle książki specjalnej:

do depozytu przyjęto		rs. 13100	
z depozytu wydano		<u>4000</u>	
pozostaje w depozycie:			rs. 9100

w gotowiznie:

przyjęto	rs. 4482.67	
"	2200	
"	<u>47</u>	rs. 6729.67

wydano	rs. 4093.57	
"	400	
"	5.77	
;	<u>4.99</u>	rs. 4504.33

pozostaje w gotowiznie rs. 2225.34

Wedle książki szczegółowej:

Ma w depozycie Jakób Szredzki w pap. 1600 w gotow. 382

Jacek Przybylecki " — " 1000

Ant. Tramiński " 7500 " 843.34

Razem jak wyżej w pap. 9100 w gotow. 2225.34

Do dziennika buchalterycznego weszło:

jako przychód opieczętowanych rs. 13100

" rozchód " 4000

" przychód w gotowiznie 6729.67

" rozchód " 4504.33

na rachunek Kosztów handlowych 40.34

Razem rs. 28374.34

D. Rachunek Korespondentów.

144. Rachunkowość z korespondentami prowadzi się zgodnie z korespondencyją z tymiż prowadzoną, gdyż o wszelkiej zmianie w rachunku zaszłej, korespondenci zawiadamiają się pomiędzy sobą. Gdy korespondenci są liczni i w różnych miastach, otwieramy w księdze wielkiej rachunek „Korespondenci“ (lub pod innym tytułem, bo to rzecz dowolna), w książce zbiorowej rachunki dla korespondentów wedle krajów lub miast, a w książce szczegółowej dla każdego korespondenta, osoby lub firmy, dodając miejsce jego pobytu. Rachunek obciąża się za wszelkie wypłaty, w jakibądź sposób na ich rachunek poczynione, przesłane im weksle lub

inne wartości przez nich zrealizowane; kredytuje się zaś za wypłaty przez nich za nas poczynione, przysłane nam weksle lub inne wartości za które otrzymaliśmy zapłatę. Przy układaniu pozycji w księdze kassy i primanocie, oprócz zwykłych okoliczności należy powołać się na list z daty i numeru, jeżeli nim jest opatrzony; jeżeli zaś operacja odbywa się w zagranicznej monecie, należy ją pokazać i po kursie dnia bieżącego na krajową, w której książki są prowadzone, zamienić. Z książki kassy i primanoty pozycyje przechodzą do ksiąg wielkich, zbiorowej i szczegółowych.

145. Stosunki z korespondentami są dwojakiego rodzaju, gdyż i my spełniać ich polecenia i nawzajem my im takowe dawać możemy. Każdy z tych stosunków może polegać na innych warunkach co do stopy procentu, komisji i. t. d., a głównie tem się różnią, iż należność przypadającą od nas korespondentom zagranicznym z naszych poleceń wypływającą, winni jesteśmy zwrócić im w ich monecie, to jest, w jakiej oni nasze zlecenia spełnili; przeciwnie należność wypływająca z ich poleceń, musi nam być zwrócona w naszej monecie. Ztąd wynika potrzeba prowadzenia dwóch rachunków z tymże samym korespondentem, jeżeli stosunki z nim, o których mówimy są dwojakie. Rachunki wynikające z naszych zleceń nazywają się *Naszymi rachunkami*, a w szczególności *Moim rachunkiem*, co w skróceniu piszemy N/R, M/R; rachunki wypływające z ich zleceń nazywają się *Ich rachunkami* i *Jego rachunkami* a w skróceniu piszą się J/R.

Nasze rachunki z domami zagranicznymi powinny mieć zatem dwie rubryki: jedną na monetę zagraniczną, drugą na monetę krajową, która sama jedna wchodzi do księgi wielkiej i bilansu, Taki rachunek szczegółowy daje nam dwa salda: jedno w monecie zagranicznej, drugie w monecie krajowej. Łatwo pojąć że z przyczyny zmienności kursu, saldo w monecie krajowej nie będzie stale wyrażało wartości salda w obcej monecie obliczonej po ostatnim kursie; i w pewnym dniu danym, przy kursie tegoż dnia, między wartościami sald, okazać się może różnica, która, będzie naszym zyskiem lub stratą. Zyskiem o tyle, o ile dla wyrównania wartości obu sald, będzie potrzeba dopisać na stronie *winien* rachunku do rubryki monety krajowej; przeciwnie stratą o ile będzie potrzeba dopisać do takiejże rubryki w *mienie* rachunku. Jeżelibyśmy chcieli, w owym dniu danym, zrównać co do wartości salda monet; zysk przenieść należy w mienie, stratę przeciwnie na ciężar rachunku „Różnicy kursu“ ponieważ one z różnicy kursu wypływają.

Wszystkie rachunki osobiste, po obu stronach, zawierać powinny rubryki do zapisywania daty od której procent od summ na stronie winien i ma zamieszczonych ma być liczony.

146. W pewnych terminach roku, zwykle z końcem Czerwca i Grudnia, korespondenci przesyłają sobie wzajemnie wypisy *Ich* rachunków, uregulowawszy je wprzód przez dopisanie za czas upłyniony procentu i wszelkich kosztów, jako to: kurtażu, komisu, porta i t. p. Dla odbierających te wypisy są to tak zwane u nich *Nasze* rachunki. Tym sposobem, skoro odbierający porównają je z własnymi książkami we wszystkich szczegółach, sprawdzą obliczony procent i prześlą odwrotnie swoim korespondentom poświadczenie zgodności, lub poczynią uwagi co do znalezionych różnic, a wzajemnie otrzymają poświadczenie zgodności przez siebie przesłanych lub wytknięcie różnic, po sprostowaniu takowych, o ile są słuszne; wszystkie rachunki *Nasze* i *Ich*, zostały uporządkowane, gdyż pozostanie tylko załatwienie różnic spornych, co jest rzeczą dalszej korespondencji.

Dla obliczenia procentu na *Ich* rachunkach, rachunki te w książce szczegółowej potrzebują jeszcze mieć rubryki na liczbę dni procentowych i liczby procentowe; co do procentu na *Naszych* rachunkach ten mamy obliczony na przysłanych nam wypisach tak zwanych *Conto Courentach*, przez naszych korespondentów i tylko potrzebujemy go sprawdzić i do książek wprowadzić, równie jak koszta kurtażu, komisu, porta i t. p.

Rachunkowość z książkami specjalnemi.

147. Podany powyższy sposób prowadzenia rachunków z korespondentami polega na wprowadzeniu interesów z Dziennika ogólnego kantorowego i korespondencyj do księgi kassy i primanoty, a z tych do ksiąg wielkich, zbiorowych i szczegółowych. Gdy tym sposobem to ostatnie nie wcześniej, jak na drugi lub trzeci dzień mogą dopiero być wypełnione; [a]żeby więc w każdej chwili znać stan rachunków osobistych, należy w Oddziale załatwiającym tego rodzaju interesa, prowadzić książkę zbiorową (specyjalną) jedną lub kilka, wpisując do niej zaraz przy spełnieniu czynności, z tej wprowadzać je do rachunków osobistych książek szczegółowych. Książki te muszą mieć rubryki na monety zagraniczne, każdą z osobna i rubryki na monetę krajową w gotowiznie i przez obroty i trzecią ogólną. Zresztą tu, jak przy wszelkich książkach wszystko zależy od rozmaitości i ilości spełnianych operacyj.

Po skończeniu dnia, zasummowawszy rubryki, otrzymamy obraz dziennych czynności. Te książki lub wypisy z nich posłużą do ułożenia pozycyj w kassie i primanocie, zkąd przejdą do ksiąg wielkich. Łatwo pojąć, że księga wielka i szczegółowa, jako obie wpływające z książek specjalnych, muszą być z sobą zgodne.

W książce specjalnej summowanie dzienne wypisuje się atramentem kolorowym, summy zaś obejmujące dni poprzednie, jakto już przy innych książkach powiedziano, atramentem zwyčajnym.

I tutaj, jak przy innych operacyjach musimy powtórzyć uwagę, że należy natychmiast zawiadomić ten oddział o wprowadzeniu do książki specjalnej pozycyi niekassowej, do którego książki specjalnej ona odnosi się w debet albo w kredyt np. Zaliczeń na depozyta, Przekazów i t. d. a to dla tego, aby tegoż samego dnia wejść mogła na odnośny rachunek na stronę przeciwną.

E. Dalsze rachunki długów i wierzytelności osobistych.

148. Do rachunków długów i wierzytelności osobistych należą jeszcze rachunki pożyczek i zaliczeń wszelkiego rodzaju przez nas udzielonych: jednoterminowych, amortyzacyjnych, zaliczenia na powierzone nam w komis towary, zaliczenia do zdania rachunku, także pożyczki przez nas zaciągnięte na zastaw towarów, papierów, hipoteczne lub niehipoteczne, dalej rachunki złożonych u nas kapitałów, przekazów: o depozytach już powyżej mówiliśmy. Dla każdej kategorii długów i wierzytelności wpływających z téjże samej operacyi, otwierają się rachunki ogólne w księdze wielkiej, np. Pożyczki hipoteczne, Pożyczki na zakłady przemysłowe, Zaliczenia na towary w komis przyjęte i t. p. W odpowiednich tym rachunkom książkach zbiorowych rozdzielają się rachunki księgi wielkiej na rachunki wedle zabezpieczenia, warunków spłaty lub innej zasady; np. Pożyczki hipoteczne na dobra ziemskie. Pożyczki hipoteczne na domy miejskie; albo Pożyczki hipoteczne amortyzacyjne, Pożyczki hipoteczne jednoterminowe i t. p. Rachunek księgi wielkiej „Pożyczki na zakłady przemysłowe“ może mieć w książce zbiorowej rachunki: Pożyczki na cukrownie, Pożyczki na zakłady górnicze i t. p. Rachunek księgi wielkiej „Kapitałów na procent złożonych“ może mieć rachunki w książce zbiorowej: Kapitały na 3%, na 4% i t. d.; albo Kapitały za 7 dniowem wypowiedzeniem, Kapitały bezterminowe, Kapitały terminowe i t. p. Rachunek przekazów może mieć

w książce zbiorowej rachunki: Przekazów miejscowych, Przekazów na miasto N. i t. p. W książkach szczegółowych odpowiednich otwierają się rachunki dla każdego długu i wierzytelności. Wszystko zależy od liczby dłużników i wierzycieli, tudzież ważności rachunków, jak to wiele razy już powiedzieliśmy. Rachunki, które przeznaczaliśmy do ksiąg zbiorowych, mogą być tak ważne i nieliczne, że je już w księdze wielkiej pomieścić można i należy. Dla oszczędzenia pracy i ksiąg, gdy z kilku lub wielu osobami mamy jednorazowy stosunek a dług lub wierzytelność do tegoż samego rachunku zbiorowego odnoszą się i są bezprocentowe, można, nawet w książce szczegółowej, dla wszystkich tych osób otworzyć jeden rachunek pod napisem „Rozmaici“: albowiem przy małym co większej uwadze, łatwo przychodzi dopilnować które z nich już dług swój spłaciły, lub wierzytelność odebrały, a które dłużnikami lub wierzycielami pozostają. Dla uniknięcia przy tem pomyłki, pozycyje na stronie *winienni* ma wzajemnie się znoszące, oznaczają się *zerem* na znak, że one już do salda niewchodzą.

Przy składaniu kapitałów, bywają często otwierane w książce szczegółowej rachunki nie dla osoby, ale dla każdego dowodu wydanego na przyjętą summę, co zwłaszcza jest dogodnie, jeżeli właściciel dowodu częściowo swój kapitał podnosić może aż do wyczerpania całego. W takich rachunkach w nagłówku wymienia się nie tylko nazwisko i imię osoby, ale nadto numer dowodu kolejną biegnący.

149. W terminach przypadających nam lub od nas procentów, obliczają się takowe dla każdego osobistego rachunku w szczególności, wedle stopy umówionej, i przypisują do każdego rachunku szczegółowego. Rozumie się samo przez się, że przypisane procenta mają w dzienniku buchalterycznym odpowiednią pozycyję przez którą obciążono za należne procenta rachunek księgi wielkiej do którego należą dłużnicy, w mienie rachunku procentowego odpowiedniej nazwy: np. Procenta od pożyczek hipotecznych, albo od pożyczek na zakłady i t. p. Przeciwnie kredytuje się rachunek księgi wielkiej do którego odnoszą się wierzyciele, obciążając rachunek: Procenta przez nas płacone. Tym sposobem procenta wchodzi do odnośnych rachunków księgi wielkiej, ksiąg zbiorowych i szczegółowych.

Dłużnicy którzy zaciągnęli pożyczki amortyzacyjne, obowiązani są w pewnych terminach wnosić ustanowioną ratę, składającą się z upłaty zaciągniętego długu i procentu od pozostałego jeszcze do spłaty. W terminach płacenia raty, rachunki amortyzacyjne obciążają się za procent przypadający od długu, mieszczący się

w racie, kredytując rachunek procentu odpowiedniego. Po wniesieniu raty, rachunki kredytują się ratą, obciążając rachunki przyjmujące zapłatę: np. rachunek Kassy za gotowiznę, rachunek Zaliczeń na otwarty kredyt, lub Rachunków bieżących procentowych, za przysłany czek na spłatę raty. W książce szczegółowej czek wchodzi na ciężar rachunku tego, kto go wydał na swój ciężar.

150. Nie wszyscy dłużnicy płacą w terminie i znakomite przy takich pożyczkach tworzą się zaległości. Może więc buchalteryja mieć dwa pytania do odpowiedzi: ile w danej chwili te zaległości wynoszą? i drugie: ile wynosi dług niewymagalny z powodu, iż jeszcze nie nadszedł czas spłaty. Potrzeba zaspokojenia pytań mogących być postawionemi, skłania głównie buchalteryję do obmyślenia odpowiednich rachunków. W przypadku, który nas zajmuje, otworzymy w księdze wielkiej nowy rachunek: Rat zaległych z pożyczek amortyzacyjnych. Obciążać go będziemy w terminach płacenia rat za całkowite raty w mieniu rachunku Pożyczek, kredytować za wniesione raty, obciążając odnośne rachunki (np. Kassy). Saldo rachunku Pożyczek przedstawi pozostałość pożyczek niewymagalną; saldo rachunku Rat zaległych pokaże wysokość zaległości. Książka szczegółowa pierwszego rachunku księgi wielkiej (Pożyczek amortyzacyjnych) wykaże szczegółowo ile na którym rachunku jest pożyczki niewymagalnej. Aby uniknąć otworenia książki szczegółowej do rachunku Rat zaległych, dosyć jest na rachunkach szczegółowych książki Pożyczek amortyzacyjnych, dodać po obu stronach rubrykę na zaległość i wprowadzać w nią pozycyje odnoszące się do rachunku Rat zaległych. Każdy z tych rachunków będzie o dwóch saldach: jedno długu niewymagalnego, drugie zaległości: summa pierwszych sald zgodzi się z saldem rachunku Pożyczek amortyzacyjnych, summa drugich sald z saldem rachunku Rat zaległych. Takie rachunki o podwójnych saldach, z których każde odnosi się do innego rachunku książki wyższego rzędu, poznaliśmy już mówiąc o książce szczegółowej depozytów (142).

Rachunkowość z książkami specjalnemi.

151. Mówiąc o prowadzeniu rachunków tym rozdziałem objętych, przyjęliśmy ten porządek, iż interesa zostały najprzód zapisane do Dziennika kantorowego, z tego weszły do księgi kassy i primanoty a ztąd przeniesiono je do księgi wielkiej, książek zbiorowych i szczegółowych. Ale jak w poprzednich rozdziałach tak i tutaj

wskazemy na użyteczność wprowadzać dokonane interesa nie do ogólnego dziennika kantorowego, lecz do ksiązek z stosownymi rubrykami dla każdej operacji pożyczek, kapitałów przyjętych i przekazów, które to książki są zarazem dziennikiem kantorowym i książką zbiorową: są to książki specjalne. Z tych ksiązek pożyczki przenoszą się do ksiązek szczegółowych; same książki specjalne lub wypisy w nich służą do ułożenia pozycji w księdze kassy i primanocie, z kąd przechodzą do ksiąg wielkich. Widoczną jest że rachunek księgi wielkiej i odpowiednia mu książka szczegółowa będą się zgadzały między sobą, jako wypływające z jednego źródła. I tu także, jak przy innych podobnych książkach specjalnych, o których wyżej mówiliśmy, powtarzamy, że o wprowadzeniu do nich pozycji obrotowych (niekassowych) należy natychmiast zawiadomić prowadzącego książkę specjalną tej operacji z którą się kombinuje pierwsza, dla spełnienia obrotu.

Powiedzieliśmy, iż książki specjalne powinny mieć odpowiednie rubryki. Odpowiednie rubryki są takie, które pomieszczą w ten sposób wszystkie pierwiastki interesu potrzebne dla dokonania jego obrachunku, iż każdy z nich w oddzielnej rubryce stać będzie, przez co nietylko łatwo je dopatrzeć, ale wpisane summy pieniężne w tę samą rubrykę, będąc jednego rodzaju, dają się zbierać w ogóły, przedstawiające wysokość obrotów dziennych, tygodniowych, miesięcznych i rocznych, według potrzeby.

Jeżeli użyty format papieru pozwala, można w jednej książce mieścić stronę *winien* i *ma*, nawet kilka odmian operacji, np. przyjmowanie i zwrot kapitałów na różną stopę procentu, gdyż dla każdej stopy przyjętych lub zwróconych kapitałów tworzą się oddzielne rubryki. Przeciwnie, jeżeli format papieru nie pozwala, to jest nie jest dosyć obszerny, lub dla zbyt wielkości stałby się w użyciu niewygodnym; należy dla każdej odmiany, a nawet części tej samej operacji, oddzielne utworzyć szematy (rubryki). W tem wszystkim sama praktyka i baczenie na cel, jaki osiągnąć mamy, najlepszym jest przewodnikiem.

§ 3. O rachunkach tytułów kredytowych (Handelspapiere, Effets de commerce).

A. O rachunku Papierów publicznych naszą własnością będących.

152. Rachunek księgi wielkiej Papierów publicznych własnych obciążamy za wszelkie papiery publiczne rządowe, akcyjne,

obligacje i t. p. papiery na własność nabyte, kredytujemy zaś za też same papiery sprzedane lub w jakikolwiek sposób zbyte: w pierwszym razie kredytując rachunki, których aktywami zapłacone zostały; w drugim obciążając rachunki na które otrzymane w zamian aktywa wpłynęły. Wyłożymy naprzód rachunkowość z ogólnym dziennikiem kantorowym.

Rachunek księgi wielkiej „Papiery publiczne własne“ ma książkę zbiorową do której wpisuje się treść interesu, to jest: datę, od kogo papiery kupione lub komu sprzedane, w jakiej ilości, od jakim kursie, ile zatem kosztowały, lub ile za nie otrzymano. Co do tego, w jaki mianowicie sposób zapłacone zostały, wyjaśnia pozycja Dziennika buchalterycznego, gdzie wskazane są rachunki — dłużnicy i rachunki — wierzyciele. Książka zbiorowa rozdziela się na rachunki wedle rodzajów papierów, to jest, dla każdego rodzaju papieru prowadzi się oddzielny rachunek. Na rachunku, oprócz rybryki na summy pieniężne z obliczenia po kursie powstałe, znajdować się powinna na obu stronach rubryka na zapisywanie wartości nominalnej tak, iż każdy rachunek będzie przedstawiał dwa salda: wartość nominalną papierów posiadanych i, powtórę, wartość ich po kursie. Z powodu zmienności kursu, saldo wyrażające wartość nominalną posiadanych papierów, obliczone po pewnym czasie, po kursie bieżącym, wydaje zwykle wartość rzeczywistą zgoła inną, aniżeli saldo wyprowadzone z rubryki pieniężnej. Okazująca się różnica jest dla nas zyskiem lub stratą: zyskiem, jeżeli ją należy dopisać do strony *winien* (gdyż tym sposobem podnosimy wartość tego aktywa); stratą, jeżeli ją należy dopisać do strony *ma* (gdyż tak zmniejszamy aktywum): w obu razach dla otrzymania salda rubryki pieniężnej zgodnego z rzeczywistą wartością pozostałych papierów w posiadaniu, obliczoną po kursie. Kiedy więc zachodzi potrzeba ustanowienia salda rachunku papierów zgodnego z rzeczywistą tychże wartością, obliczoną po kursie: za otrzymany zysk obciążamy rachunek Papierów publicznych własnych, kredytując rachunek Strat i Zysków; w razie zaś strat, postępujemy odwrotnie. Taki rachunek w książce zbiorowej wystarcza dla papierów bez procentowych.

153. Co do papierów mających kupon, którego wartość, jak wiemy, rośnie codziennie, należy oddzielnie obliczać wartość samego papieru po kursie, a oddzielnie wartość kuponu doliczać tak przy kupnie jakoteż sprzedaży, i każdą z tych dwóch wartości, przeprowadzając przez książki, osobno wyluszczać. Mieszając te dwie wartości różnorodne, rachunki nie pokazałyby o ile przybytki lub

ubytki na papierach pochodzą z samej różnicy kursu, gdyż byłyby zmieszane z narosłymi procentami. Dla tego na rachunkach papierów procentowych w książce zbiorowej, tak po stronie winien jakoteż po stronie ma, oprócz rubryki na wartość nominalną, powinna być oddzielna rubryka na kapitał czyli wartość papieru, a oddzielna na procent czyli wartość kuponu, i trzecia ogólną obiedwie. Rubryki kapitału pokazują w jakiej wartości nabyty został sam papier a w jakiej zbyty, rubryki procentowe pokazują ile miał wartości ostatni kupon w dniu nabycia, a ile w dniu zbytu papieru.

W terminach upływu kuponu, kredytujemy w księdze wielkiej rachunek Papierów publicznych własnych, w książce zbiorowej rachunek tego rodzaju papierów od których kupon pochodzi, zapisując wpływ w rubrykę procentową (rozumie się i w ogólną), a obciążamy rachunek Kassy, jeżeli realizacja nastąpiła, a jeżeli nie, to ten rachunek, który nam za kupon został dłużny. Można nawet otworzyć w książce zbiorowej rachunek: Kupony płatne. W takim razie pozycja w Dzienniku buchalterycznym będzie np.

U Papierów publicznych własnych (w książce zbiorowej Kupony płatne)

Papiery publiczne własne (w książce zbiorowej Listy Zastawne m. Warszawy)

za kupon odcięty od List. Zast. m. Warszawy

płatny w dniu.....

rs. 000 kop. 00

Po zrealizowaniu kredytuje się rachunek Papierów publicznych własnych (w książce zbiorowej rachunek Kuponów płatnych), obciążając rachunek Kassy, lub rachunek który przyjął zapłatę. Po zakredytowaniu rachunku za kupon ubiegły, rachunek Papierów publicznych w książce zbiorowej; przedstawia trzy salda następujące: wartości nominalnej papieru, kapitału i procentu od papieru. Saldo debet podające wartość nominalną posiadanych papierów, powinno być zgodne z istotnie posiadanyimi papierami w kassie. Saldo kredyt procentów jest wartością kuponu ostatniego, bieżącego dla nas od chwili posiadania na własność papieru i stanowi nasz *dochód*. Albowiem wartość kuponu do chwili kupna jest w debet, wartość zaś kuponu później sprzedanego stoi w kredyt. Za dochód pokazany tem saldem kredyt, obciążyć należy rachunek papierów w kwesyi, w rubryce procentów, a kredytować rachunek Procentów od papierów własnych. Po przeprowadzeniu tej pozycji, rubryka procentów zostanie bez salda. Trzecie saldo rubryki kapitalnej pokazuje wartość samego kapitału w papierach tego rachunku posiadanego. Uregulowanie zysku albo straty pozo-

stawia się do końca roku, co następuje w sposób, któryśmy podali, mówiąc o papierach bez procentowych (152).

Można też prowadzić dla każdego rodzaju papierów oddzielne rachunki dla kapitału a oddzielne dla kuponu. W tym razie i w księdze wielkiej otwarty jest rachunek „Kupony od papierów publicznych własnych“, przez który przechodzi dochód z kuponów, a nie przez rachunek Papierów.

154. Oprócz tych księzek zbiorowych, należy jeszcze prowadzić kontrole, do których zapisuje się każdy papier z numeru i wartości nominalnej przy jego wejściu, a odpisuje przy wyjściu. Znajomość numerów posiadanych papierów ma wielką ważność, zwłaszcza papierów losowanych do spłaty, a tembardziej, jeżeli są losowane do premijów. Urządzenie kontrol zależy od ilości posiadanych papierów. Przy wielkiej ich ilości nie tylko każdy rodzaj papierów, ale każda odmiana co do wartości nominalnej, ma swój oddzielny rachunek kontrolny. Na stronie *winien* zapisuje się przychód, zamieszczając: pozycję kolejną, datę, numeru papierów i od kogo nabyte; w podobny sposób odpisują się na stronie *ma* numeru wyszłe i do kogo. Na obu stronach są rubryki do zapisywania przy wyjściu każdego numeru papieru: na stronie *winien* pozycyi pod którą zapisany w rozchodzie, a na stronie *ma* pozycyi pod którą zapisany do przychodu. Saldo tego rachunku, to jest: różnica między liczbą pozycji strony *winien* i strony *ma* pokazująca ilość sztuk w posiadaniu, rozmnożona przez wartość nominalną jednej sztuki, zgodzić się powinna z saldem pokazaniem wartości nominalnej na rachunku odpowiednim książki zbiorowej, jeżeli iten rodzaj papierów ma jedną cenę nominalną. Do tego samego rezultatu przyjść powinniśmy przeliczywszy te wszystkie numera papierów na stronie *winien*, przy których rozchód nie jest zaznaczony. Widoczna, że jeżeli jaki rodzaj papieru ma sztuki na różne ceny nominalne np. 100 rub. 250 rub. 500 rub. 1000 rublowe, musi też mieć tyle rachunków kontrolnych, które razem wzięte odpowiadają dopiero jednemu rachunkowi książki zbiorowej.

Jeżeli papiery posiadamy nie tylko u siebie, ale mamy je także złożone lub zastawione u naszych korespondentów w znacznej ilości; najlepiej prowadzić dla każdej kategorii papierów i dla każdego korespondenta oddzielne rachunki kontrolne z numerów i wartości. Podobnie należy postąpić, jeżeli nie wszystkie numera tegoż samego rodzaju posiadają tę samą ilość kuponów. Przeciwnie przy małej ilości papierów, w jednym rachunku książki zbiorowej (a nawet wielkiej, o czem będzie w swoim miejscu), mogą być pomieszczone różne gatunki papierów a nawet numera w nim

zapisywane, albo oddzielnie prowadzony prosty wykaz numerów zapisując w odnośnych rubrykach ich wydatek i inne potrzebne wiadomości.

Rachunkowość z książkami specjalnemi.

155. Do tej książki zapisują się, zaraz przy spełnieniu, kupno i sprzedaż papierów, w ogólności wszelki przychód i rozchód onych. Książka specjalna kupna obejmować powinna rubryki na datę, od kogo, ilość sztuk, wartość nominalną jednej sztuki, wartość imienną wszystkich, kurs nabycia, wartość kuponu, dalej na wartość obliczoną po kursie, ogół tych wartości, następnie sumę zapłaconą gotowizną i obrotem, w końcu uwagi, w których zapisywać można przez jakie rachunki dopełnić się winien obrót. Podobne rubryki obejmuje książka specjalna sprzedaży, w ogóle rozchodu papierów. Tak urządzone książki specjalne są zarazem dziennikiem kantorowym i książką zbiorową. Zatem książkę specjalną przychodową rozpocząć należy od wpisania remanentów zgodnie z rachunkiem księgi wielkiej. Dochód z kuponów przeprowadza się w książce specjalnej tak jak to pokazaliśmy tylko co wyżej, mówiąc o książce zbiorowej. Zsumowane rubryki codziennie, pokazują codzienny przychód i rozchód. Prócz tego summy ogólne obejmujące i dni poprzednie prowadzą się oddzielnie i odmiennym atramentem, jak to już przy innych książkach specjalnych powiedziano (138). Dla ustanowienia salda porównywa się książkę przychodową z rozchodową. Salda książek specjalnych kontroluje saldo rachunku księgi wielkiej. Saldo rubryk pokazujących wartość nominalną, zgodne być powinno z remanentem papierów własnych, istotnie w kassie znajdującym się i na arkuszu kassowym wykazanym. Same książki specjalne lub wypisy z nich służą za podstawę do prowadzenia książki kassowej i primanoty. Przedewszystkiem atoli summy podane w rubrykach gotowizny książek specjalnych sprawdzone być powinny z summami wypłaconemi i jako takie, w arkuszach kassowych podanemi, które zgodne być muszą. Co do summ zaspokojonych przez obrót, o tych uwiadomieni być winni natychmiast prowadzący książki specjalne których te obroty dotyczą, aby tegoż samego dnia do nich weszły: nie ma potrzeby uwiadomiania jeżeli rachunki, do których one drugostronnie wejdą prowadzone są w buchalteryi głównej.

Liczba książek specjalnych dla papierów publicznych własnych zawisła od różnaitości rodzajów tychże i obszerności operacyj niemi prowadzonych.

Kontrole numerów tych papierów, prowadzą się, jak wyżej pokazaliśmy.

B. O rachunku papierów skupionych.

156. Oprócz papierów, o których dopiero co mówiliśmy, banki kupują papiery, które w bliskim i już oznaczonym terminie zostaną zapłacone w wartości nominalnej lub po kursie naprzód wiadomym. Podobnie kupują one od tych papierów kupony, które wkrótce do zapłaty przypadną. Pośredniczą także w zapłaceniu papierów i kuponów, których termin spłaty już upłynął, i jedynie posiadacze onych chcą się uwolnić od trudu zgłaszania się z nimi, gdzie należy, po zapłatę. W pierwszym razie kupujący potrąca sobie pewien procent za czas, jaki jeszcze musi czekać na odbiór pieniędzy; w drugim potrąca dla siebie pewien komis za trud i kosztą zamiany papierów na gotowiznę. Dla tego rodzaju aktywum otwiera się oddzielny rachunek w księdze wielkiej pod napisem: Skupowanie (eskonta) papierów publicznych i kuponów. Rachunek ten obciąża się za wypłaty poczynione gotowizną i przez obroty za skupione wartości w mienie rachunków, które dostarczyły na ten cel aktywów; dalej obciąża się strąconymi procentami w mienie rachunku Procentów od skupowania, tudzież komiśsem w mienie rachunku Kosztów handlowych (w książce zbiorowej Komisju). Kredytuje się rachunek Skupowania papierów wpływami w gotowiznie i przez obroty za zrealizowane papiery, obciążając rachunki, do których otrzymane w zamian aktywa odnoszą się.

Rachunki książki zbiorowej prowadzą się w sposób, jaki wskazaliśmy co do papierów na własność kupionych, nie ma tylko potrzeby prowadzenia kontrol numerów, gdyż papiery o których tu mówimy, nie ulegają już losowaniu, zatem nie zmieniają wartości. Gdy jednak może zajść potrzeba wiedzieć od kogo nabyty papier został, który okazał się np. fałszywy, przeto należy mieć spisy zakupionych od każdej osoby numerów, i te według porządku pewnego ułożone, do czasu zachowywać.

Książka specjalna.

157. Taka książka, jak wiemy, zastępuje dziennik ogólny kantorowy i książkę zbiorową. Książka specjalna skupu papierów obejmuje rubryki: na datę, od kogo, nazwę papierów, ilość, wartość nominalną, liczbę dni do terminu spłaty, strącony procent,

pobrany komis, przypadająca należność, sposób spłacenia: gotowizną lub obrotem. Podobne rubryki ma książka do odpisywania papierów zrealizowanych. Każdy rodzaj papierów może mieć oddzielną książkę specjalną, lub tylko oddzielne rubryki w tejże samej, jeżeli skup nie jest zbyt obszerną operacją. Książki te służą do ułożenia pozycji do ksiąg wielkich. Zatem salda jakie dają rubryki tych ksiąg, a mianowicie: odnoszące się do wartości nominalnej papierów zgadzać się powinny z arkuszem kassowym, wykazujące zaś wysokość kapitału w tej operacji umieszczonego, z rachunkiem księgi wielkiej.

C. O papierach kredytowych w obieg wypuszczonych.

158. Nietylko posiadaczami, banki i towarzystwa bywają same zarazem wystawcami papierów kredytowych. Wypuszczając w obieg bilety, akcje, obligacje, listy zastawne stają się one dłużnikami ich posiadaczy, a ci pierwszych wierzycielami. Czy papiery te są na okaziciela lub imienne, posiadacze ich nie potrzebują mieć rachunków osobistych; dosyć jest dla każdego rodzaju takich papierów stworzyć rachunek w księdze wielkiej (41). Dla papierów imiennych prowadzi się oddzielna odpowiednia kontrola, w której zapisuje się zmiana ich posiadaczy, po otrzymaniu o tem od nich samych wiadomości, według warunku zastrzeżonego przy wypuszczeniu takich papierów.

Rachunek „Biletów w obiegu“ kredytuje się za sumę odanych biletów do kassy, obciążając rachunek Kassy. Rachunek „Akcyj lub Obligacyj w obiegu“ kredytuje się za sumę sprzedanych, obciążając rachunki, które przyjęły za nie wartość. Rachunek „Listów Zastawnych“ kredytuje się za sumę wydanych listów pożyczającym zastawcom, obciążając rachunek otworzony w księdze wielkiej pod napisem np. Pożyczki na dobra ziemskie, domy miasta, lub inne nieruchomości. Rachunek Akcyj w obiegu, za które zebrał się kapitał na przedsięwzięcie, ma zwykle nadpis: „Kapitał zakładowy.“ (41).

159. Rachunek księgi wielkiej „Pożyczek“ może się dzielić w książce zbiorowej według różnej zasady, jak miejscowości (np. gubernijami); ale w książce szczegółowej każda nieruchomość obciążona pożyczką, ma oddzielny rachunek i prowadzi się jak to wyłożone zostało przy pożyczkach amortyzacyjnych na dobra (149) gdyż zaciągnięte na listy zastawne pożyczki spłacają się amortyzacyjnie.

Dla papierów w obiegu, prowadzą się rachunki szczegółowe. Rachunek Biletów w obiegu, ma w księdze szczegółowej rachunki oddzielne dla biletów 100 rublowych, 50 rub. 25 rub. i t. d. Rachunek Akcyj ma rachunki dla Akcyj 1000 rublowych, 500 rublowych, 250 rub. 100 rub., według ceny w jakiej wydane zostały. Cel tych rachunków widoczny: wiedzieć ile którego rodzaju akcyj jest w obiegu.

160. Nadto, wypuszczonych w obieg akcyj, obligacyj, listów zastawnych i t. p. prowadzą się oddzielne kontrole, w których kolejną linią w pierwszą rubrykę wpisane są numera porządkowe tych papierów. Dalsze rubryki w tych kontrolach służą do zapisywania nominalnej wartości (jeżeli jest różna), daty wypuszczenia (jeżeli niejednoczesna), daty spłacenia każdego kuponu do nich dołączonego, daty wywołania z obiegu (np. przez losowanie), numerów wypuszczonych papierów i wreszcie ostatecznego ich spłacenia. Rubryki spłaty i wywołania datą niezapelnione pokazują numera kuponów i samych papierów w obiegu zostających, bądź to że jeszcze nie zostały z obiegu wywołane, lub tylko do spłaty nie przedstawione.

161. W terminie płacenia procentów od papierów wypuszczonych, kredytuje się całą summą procentową z tego terminu rachunek w księdze wielkiej w tym celu otworzony: Fundusz na spłacenie procentu (kuponów od Akcyj, Obligacyj lub Listów zastawnych), obciążając rachunek dłużnika, który winien fundusz dostarczyć, lub rachunek który go właśnie otrzymuje. Takim dłużnikiem może być albo rachunek Kassy, jeżeli fundusz na opłacenie kuponów wnosi w gotowiznie instytucja, która nam spłatę papierów i kuponów powierzyła, albo dłużnicy którzy otrzymali od nas pożyczkę w papierach (Listach zastawnych) i zresztą my sami od wypuszczonych akcyj i obligacyj, a wtenczas obciążamy za należny procent rachunek: „Procenta przez nas płacone“. Rachunek ten ostatni może mieć i więcej szczegółową nazwę stosownie do rodzaju procentu płaconego np. Procenta opłacone od Obligacyj takich a takich.

Podobnie dla funduszu na spłacenie samych papierów wypuszczonych, otwieramy w księdze wielkiej rachunki: „Fundusz na spłacenie Akcyj, Obligacyj, Listów Zastawnych“, który w terminie umorzenia (losowania) całą summą potrzebną w terminie spłaty, kredytujemy, debituując rachunek dłużnika, który nam spłatę powierzył i winien fundusz dostarczyć, albo te rachunki które fundusz od niego przyjmuje; zaś za fundusz od wypuszczonych akcyj (jeżeli na wykupno akcyj jest fundusz), obligacyj i listów zasta-

wnych, obdłużając rachunki akcji (kapitału zakładowego), obligacyj lub listów zastawnych w obiegu. Tym sposobem saldo tych ostatnich rachunków pokaże ile pozostaje akcji, obligacji i listów zastawnych z obiegu niewywołanych.

Można dla obu tych rachunków funduszowych: kapitału i kuponów, otworzyć w księdze wielkiej jeden rachunek. Fundusz na spłacenie takich to papierów i kuponów, który dopiero w książce zbiorowej rozdzieliłby się na dwa: fundusz na spłacenie kapitału i fundusz na spłacenie kuponów.

Każdy z tych dwóch rachunków rozdziela się w książkach szczegółowych na rachunki funduszów przeznaczonych na spłacenie każdego terminu papierów i kuponów. Zatem tych rachunków przybywa z każdym rokiem: z nadejściem bowiem terminu, z różnych powodów nie zgłaszają się wszyscy posiadacze papierów i kuponów po zapłatę. Często lata upływają nim to nastąpi, a nawet wcale nie przedstawiają się, jeżeli papiery uległy zniszczeniu. W tym ostatnim przypadku, fundusz na spłacenie onych przeznaczony, po terminie prekluzyjnym, staje się zyskiem spłacającego.

Przy dopełnianiu spłaty, rachunek funduszu obciąża się w mieście rachunku który płaci, zwykle Kassy, za wypłaconą gotowiznę.

Rachunki funduszowe pokazują w każdej chwili, ile mamy funduszu na jaki termin, kontrole zaś (158. 160) pokazują jakie numery papierów jeszcze nie są spłacone: rachunki i kontrole do tych samych liczb doprowadzić winny.

162. Bilety wycofują się z obiegu tym sposobem, iż przyjęte do kassy za gotowiznę, bądź w należnościach, bądź przez wymianę na inną monetę, nie wypuszczają się więcej, lecz wyjęte z kassy oddają się do depozytu dla późniejszego zniszczenia. Za przeniesione do depozytu, kredytuje się rachunek Kassy, obciążając rachunek Biletów w obiegu: zarazem obciąża się takąż summą rachunek Depozytu ogólnego, kredytując rachunek Depozytów własnych za złożone do depozytu bilety (102). Przy zniszczeniu biletów i w ogóle wszelkich przedmiotów własnych wyjętych z depozytu, tą ostatnią pozycją, robi się odwrotnie (102).

Bilety obiegowe, akcje, obligacje, listy zastawne i t. [p. papiery nim wypuszczone zostaną w obieg, jak i wtenczas kiedy już są spłacone, potrzebują być zabezpieczone od nieprawego wrócenia do obiegu; dla tego zachowują się w depozycie i stosownie kontrolują. Już powiedzieliśmy wyżej, że w tym celu

w księdze wielkiej otworzony jest rachunek: Depozyt ogólny i dwa inne z nim bilansujące się: Depozyta obce i Depozyta własne, Wyjmując z depozytu, równie jak do niego wkładając przedmioty, zrobić należy stosowne pozycje w primanocie. Mówiliśmy już o takich pozycjach i ksiązkach dotyczących depozytów obcych (142), o depozytach własnych tylko co wspomnieliśmy, pozostaje nam obszerniej powiedzieć o sposobie prowadzenia rachunków depozytów własnych, które głównie składają się z papierów przysposobionych do obiegu, lub z niego wycofanych, zanim zniszczone zostaną.

163. Za przedmioty oddane do depozytu obciążamy rachunek Depozytu ogólnego w mienie rachunku Depozytów własnych; przy wydaniu należy postąpić przeciwnie. Rachunek księgi wielkiej Depozyta własne może w książce zbiorowej mieć rachunki oddzielne: dla biletów, akcyj, obligacyj, listów zastawnych, rozmaitych przedmiotów i t. p. Książka szczegółowa będzie miała rachunki dla każdego gatunku biletów nowych, wycofanych, podobnie innych przedmiotów, stosownie do potrzeby. Jeżeli książka szczegółowa okaże się dostateczną, lepiej się obejść bez książki zbiorowej. Tego rodzaju depozyta wprowadzają się do ksiąg w nominalnej wartości, lub dowolnie ustanowionej; pamiętać tylko trzeba, aby w tej samej wartości wychodziły z depozytu w jakiej weszły. Rachunki szczegółowe powinny pokazywać nie tyle wartość, jak raczej ilość przedmiotów w depozycie zachowanych. Jeżeli kontrolowanych papierów nie wielka jest różnorodność, można je pomieścić na jednym rachunku, przeznaczając na każdy rodzaj papierów oddzielną rubrykę do zapisywania ilości sztuk, summy zaś pieniężne mieszcząc w jednej rubryce. Salda rubryk odnośnych pokażą pozostałość w sztukach, które obliczone po cenach przyjętych i razem zebrawszy, wyjść powinniśmy na saldo pieniężną rubryką wskazane. Jestto jedna z form często w ksiązkach buchalterycznych używana.

Buchalteryja systematycznie prowadzona nie odstępuje od zasady, którą jest utrzymanie bilansu między aktywami, passywami i kapitałem; ale forma rachunku pozostawiona jest twórczości buchaltera, który ją układa odpowiednio do wielkości i rodzaju majątku, tudzież obszerności interesów. Łatwo ztąd zrozumieć ile w tym względzie znajomość rozmaitych dzieł buchalterycznych, praktyka, własne doświadczenie i rozmyślanie przychodzą buchalterowi w pomoc, obznajmiając go z różnemi formami rachunku, których brak przecież znajomego teoryję buchalteryji bynajmniej w prowadzeniu ksiąg nie ambarasuje, bo je sam tworzy.

Rachunkowość z książkami specjalnemi.

164. Załatwiający operacje z papierami w obieg wypuszczonemi zapisują do Dziennika kantorowego w sposób właściwy papiery złożone do depozytu i wyjęte z niego, wnoszone do kasy i wydane z niej, spłacone kupony i same papiery umorzone, narzeczcie papiery i kupony zniszczone, i wydają do kasy polecenia przyjęcia lub wydania papierów, odbioru pieniędzy i czynienia wypłat. Gdzie w kantorach zaprowadzony system ksiąg specjalnych do zapisywania operacyj, tam te książki opatrzone są w rubryki odpowiednie rachunkom księgi wielkiej; o tych książkach teraz mówić będziemy.

Książka depozytowa mieć będzie rubryki: datę, imię i nazwisko składającego, ilość sztuk papierów, ilość kuponów, wartość nominalna jednej sztuki, wartość ogólna. Podobne rubryki służą dla wydanych papierów. Różne rodzaje papierów, a także nowe przygotowane do obiegu i wracające z onego, mają oddzielne rachunki a nawet książki, albo tylko rubryki, jeżeli te dadzą się wygodnie pomieścić na jednym szemacie.

Książka sprzedanych akcji i obligacyj opatrzona jest w rubryki: data, imię i nazwisko nabywającego, ilość sztuk, ilość kuponów, wartość nominalna sztuki, wartość ogólna, cena po jakiej sprzedano, ogólna należność, zapłata całkowita lub częściowa uiszczona gotowizną lub obrotem.

Książka wydanych listów zastawnych zawiera rubryki: data, imię i nazwisko otrzymującego, wymienienie nieruchomości zastawionój, ilość sztuk, ilość kuponów, wartość nominalna jednej sztuki, wartość ogólna.

Kontrola papierów imiennie nabytych, w której w miejsce pierwotnych posiadaczy wpisuje się nowonabywców, prowadzi się oddzielnie.

Książka opłaconych procentów wymaga rubryk: data, imię i nazwisko odbierającego, ilość kuponów, cena jednego, ogólna należność zaspokojoną gotowizną lub obrotem.

Książka spłaconych papierów (umorzonych) potrzebuje rubryk: data, imię i nazwisko przedstawiciela, ilość sztuk, wartość nominalna jednej, wartość ogólna, ilość brakujących kuponów, strącenie ztąd wynikające, wypłata gotowizną, obrotem.

Numera kuponów i papierów wyluszczają przedstawiciele na oddzielnych deklaracjach, które własnym opatrują podpisem. Wypłata następuje po sprawdzeniu onych z kontrolami, dla przeko-

niania się czy przedstawione numera niebyły już zapłacone i czy nie są podrobione, Deklaracje zachowują się do pewnego czasu, aby w potrzebie wiedzieć można było, przez kogo papier lub kupon był zwrócony.

Gdyby przy wydawaniu, spłaceniu, lub przepisywaniu posiadaczy papierów, pobierane były komisa lub inne opłaty, dla takich poborów w odpowiednich książkach dodana być winna rubryka, aby po jej zasummowaniu mieć gotową liczbę do rachunku księgi wielkiej, do którego taki dochód wprowadzamy.

D. 0 rachunkach wekslowych.

165. Odnośnie do majątku dwojakiemu rodzaju są weksle: takie, których walutę w dniu ich upływu odebrać mamy, i takie, który my obowiązaliśmy się zapłacić. Pierwsze stanowią nasz majątek, drugie dług. Ztąd wynika potrzeba otworzenia w księdze wielkiej dwóch rachunków, które najstosowniej nazwać, jeden: Weksle do zrealizowania (Lettres de change à recevoir, Conto der einzuziehenden Wechsel), drugi: Weksle do zapłacenia (Lettres de change à payer, Conto der zahlbaren Wechsel). Mniej stosowna nazwa tego ostatniego rachunku, używana jednak niekiedy, jest: Weksle akceptowane (Acceptationsconto), gdyż do zapłacenia przypadają także weksle własne (suche), które nie wymagają akceptacji. Gdyby operacja weksłami była mała, wystarczyłby nawet jeden rachunek, który możnaby nazwać: Weksle; gdzie jednak ruch weksli jest wielki, a taki mamy na uwadze, tam nawet dwa niewystarczą.

Weksle stanowiące aktywa są: Weksle skupione (eskontowane, discontirte Wechsel); Weksle w monecie krajowej, które rozdzielić można: na weksle miejscowe i zamiejscowe; Weksle w walucie zagranicznej; Nasze własne tratty, przeznaczone na sprzedaż lub do przesłania, za które kredytuje się (trasata) korespondenta płacącego; Weksle powierzone do inkasowania, za które zaraz kredytujemy rachunek bieżący lub przekazowy właściciela weksłu.

Weksle stanowiące passywum są albo przez nas samych wystawione, albo tylko przez nas akceptowane.

Weksle stanowiące aktywum, mogą być objęte następującymi trzema rachunkami: Weksle skupione, Weksle w monecie krajowej. Weksle w monecie zagranicznej. Weksle stanowiące nasze passywum można pomieścić w jednym rachunku: Weksle do zapłacenia.

1. Kontrole i książki weksli skupionych.

166. Tych tylko firm i osób weksle są skupowane, które na kredyt zasługują i mają go przyznany. Dla posiadania wiadomości, czy oznaczonego kredytu nie wyczerpały, prowadzi się stosowna kontrola. Wyczerpanie kredytu następuje w dwojaki sposób: przez wystawienie lub akceptowanie ciągniętego wekslu, i powtórę przez indosowanie (żyrowanie): Weksle przedstawione do skupu są opatrzone najmniej dwoma podpisami, z których przedstawiciela jest indosem (żyrem).

Książka przeznaczona do kontrolowania kredytu jest urządzona w następujący sposób. Na pojedynczych stronicach policzbowanych, wypisuje się u wierzchu firma lub osoba, której kredyt został przyznany. Stronica rozdziela się na dwie połowy, w każdej z nich prowadzą się rubryki: na datę, numer wekslu, summę wekslu, datę upływu, summę pozostałego do zapłacenia długu wekslowego. W pierwszej połowie wypisują się weksle przez firmę lub osobę wystawione lub akceptowane, w drugiej połowie te, które przez nią są tylko żyrowane. Każdy więc weksel eskontowany potrzeba zapisać dwa razy, raz na rachunku płaćącego, drugi raz na rachunku żyrującego. Zatem byłyby bardzo użyteczne na rachunkach, w obu ich połowach, rubryki, w któreby wpisywano, na rachunku wystawiającego weksel, stronicę indosanta, a na rachunku tego ostatniego, stronicę rachunku pierwszego. Do rubryki z nadpisem: Pozostaje do zapłacenia, zapisuje się ogólna summa długu, pochodząca z weksli wystawionych, w drugiej połowie rachunku z weksli indosowanych. Jeżeli nowe weksle na rachunek przybywają, dawne ogólne summy przekreślają się a wpisują nowe. Po zapłaceniu którego z tych weksli takowy poprostu wykreśla się tak na rachunku płaćącego, jak i indosanta, zarazem przekreślają się ogólne summy a wpisują nowe, jakie, po zapłaceniu wekslu, obciążają jeszcze rachunek. Zamiast wykreślać weksle zapłacone, lepiej przed rubryką „pozostaje do zapłacenia“ dodać po dwie rubryki w jednej i drugiej połowie rachunku i w tych zamieszczać numera i summy weksli zapłaconych; tym sposobem nie będzie potrzeba wykreślać, co czyni rachunek nieporządnym, lecz tylko rubryki przyjętych i spłaconych summować, a różnicę summ wyrzucać do rubryki „Pozostaje do zapłacenia.“ Prowadzący kontrolę sam osądzi, jakie rubryki najodpowiedniejsze będą do jak najłatwiejszego znalezienia stanu długu, za który stojąca w tytule rachunku firma jest odpowiedzialna. Byłaby także użyteczna

rubryka na zapisywanie kto weksel zapłacił, wystawca czy indosant, dla użytku na przyszłość. Kontrola ta powinna mieć Skorowidz, dla łatwego odszukania rachunków.

Do takiej kontroli udawać się należy ile razy weksle są przedstawione do skupu. Przedstawienie dzieje się przy wykazie (bordereau, объявление) szczegółowo spisanych weksli z wymienieniem w odpowiednich rubrykach wystawiającego lub akceptanta, indosanta, summy i daty ich upływu. Wykaz powinien być zasummowany i podpisany przez przedstawcę. Na wykazie, na podstawie powyższej kontroli, wpisują się obok nazwisk (firm) summy długów ciążących je za weksle wystawione lub akceptowane i za weksle indosowane, w cyfrach zupełnych, lub umówionych znakach, jeżeli z wysokości danego kredytu robiona jest tajemnica. Weksle nieprzyjęte wykreślają się z wykazu, przyjęte cyfrują. Sąd o przyjęciu lub odrzuceniu należy do osób, którym skupowanie weksli jest poruczone; czynność buchalteryczna rozpoczyna się po skupieniu weksłu.

167. Weksle przyjęte zaciągają się do kontroli weksli porządkiem wykazów i opatrują numerami porządkowymi, pod którymi w niej zapisane zostały, zarazem robi się wykaz weksli przyjętych dla każdego przedstawcy oddzielny. Kontrola weksli obejmuje następujące rubryki: numer porządkowy, który przenosi się na weksel, nazwisko wystawcy lub akceptanta tudzież indosanta, sumę na jaką weksel wystawiony, datę upływu, liczbę dni do dnia upływu, procent potrącony, należność do wypłaty: w gotowiznie lub przez obroty, datę kiedy został zapłacony lub oddany do protestu (co notuje się w uwagach), dalej rubrykę na pozycję kontroli służącej do zapisywania wydatkowanych weksli z portfelu, w końcu rubrykę na uwagi. Kontrola ta rozpoczyna się od wpisania do niej weksli skupionych pozostałych z poprzedniego peryjodu rachunkowego i dla tego zamieszczonych w ostatnim inwentarzu.

168. Wykaz przyjętych weksli dla każdego przedstawcy, ma też same rubryki co kontrola aż do rubryki należności włącznie, która to należność, po wyliczeniu procentu do strącenia, ustawia się i wpisuje tak na wykaz jak równie do kontroli. Każdy wykaz zasummowany we wszystkich swych rubrykach zapisuje się do Dziennika kantorowego w ogólnych summach rubryk. Następnie wydaje się assygnacja do kassy dla wypłaty, lub wskazuje się w Dzienniku na jaki rachunek należność całkowitą lub w części pozostałą położyć należy.

169. Prowadzi się także kontrola weksli przedstawionych i przyjętych, a to dla posiadania wiadomości, ile w ciągu roku by-

lo jednych i drugich: to daje wyobrażenie o ruchu i kredycie handlu miejscowego. W téj jednak kontroli nie ma potrzeby wyłuszczać pojedynczo weksli, dosyć jest zamieścić ilość i summy weksli przedstawionych, przyjętych i zwróconych.

170. Dla dopilnowania dnia upływu weksli, w którym koniecznie upomnieć się trzeba o zapłatę, służy Kalendarz. Kalendarz jestto książka na której stronicach kolejną rozpisują się dni całego roku; stronice mają następujące rubryki: datę skupienia, numer wekslu, nazwisko płaćącego i indosanta, summę, datę zapłacenia lub oddania do protestu. Każdy weksel po zapisaniu go do kontroli skupu, zapisuje się natychmiast do kalendarza pod dniem, w którym powinien być zapłacony, mając już uwagę na dni gracjonalne. Codziennie prowadzący kalendarz robi na takimże prawie co kalendarz blankiecie wykaz weksli przypadających do zapłaty nazajutrz i oddaje go zajmującemu się odbieraniem pieniędzy. Na wykazie zapisują się wpływy, a weksle niezapłacone, po zaciągnięciu ich także w odpowiednią rubrykę, oddają się do protestu. Zapłata może nastąpić gotowizną lub przez obroty. Z wykazu wiadomości te wpisują się do kontroli wydanych weksli z portfelu, a w ogólnych summach do Dziennika kantorowego zaczem wydaje się assygnacja do kassy dla przyjęcia gotowizny.

171. Kontrola wydawanych weksli obejmuje rubryki następujące: numer porządkowy, numer wekslu, datę zapłaty, summę stojącą na wekslu, zapłaconą gotowizną, przez obroty i oddanych weksli do protestu. Rozdział ten jest potrzebny głównie dla tego, ażeby od razu widzieć ile wpłynęło gotowizny do kassy, ile zapłacono przez obroty a ile zaprotestowano. Pozycyje téj kontroli pod jakimi weksle zostały zapisane, wpisują się jednocześnie do kontroli przychodowej weksli skupionych w rubryce na to przeznaczonéj, o której wyżej mówiliśmy (166, 167). Obie kontrole przychodu i wydatku mogą być połączone w jedną księgę, jeżeli obszerność rubryk na to pozwoli, przeznaczając na przychód stronę lewą a na rozchód stronę prawą, wedle ogólnej zasady buchalterycznej. Odjąwszy summę weksli wydanych od summy weksli przyjętych, pozostałość pokaże ile jest weksli w portfelu.

172. Jeżeli są skupowane weksle płatne w innych miejscowościach, których realizacja następuje za pośrednictwem filij, a za to pobiera się komis, to dla takich weksli prowadzi się oddzielne kontrole, z których w przychodowej potrzebna jest jeszcze rubryka na stracony komis a w obu na wskazanie miejscowości do której się weksle odnoszą. O potrzebie i układzie tych ksiąg, stanowi obszerność operacyj.

173. Z dziennika kantorowego i arkusza kassowego wypłaty i wpływy w gotowiznie wchodzi do księgi kassy. Zapłata przez obroty i weksle protestowane przeprowadzają się przez primanotę z korespondencyj, które z tego powodu mają miejsce. Z księgi kassy i primanoty pozycyje przechodzą do ksiąg wielkich i książki zbiorowej weksli skupionych. Ta ma dwa rachunki: Weksli które będą w miejscu realizowane i drugi: Weksli które po realizacyję do właściwych miejscowości (filij) przesłać należy.

Rachunek skupionych weksli obciąża się; za wyplaconą z kassy gotowiznę w mienie rachunku Kassy; za wypłaty przez obrót w mienie rachunków dla których należność przeznaczoną została, lub na których do dalszej dyspozycyi ma pozostać; za stracony procent w mienie rachunku Procentów od skupu pobranych; za stracony komis w mienie rachunku Kosztów handlowych (a w książce zbiorowej tego rachunku w mienie rachunku pobranego komisju).

Rachunek skupionych weksli kredytuje się; za wpływ gotowizny za weksle spłacone, obciążając rachunek kassy; za spłatę weksli przez obrót, obciążając te rachunki, które dług na siebie przyjęły; za weksle przesłane do filij po realizacyję obciążając rachunek filij; za weksle oddane do protestu, obciążając rachunek księgi wielkiej: Weksle protestowane. Rachunek ten prócz książki zbiorowej, musi mieć książkę szczegółową z rachunkami dla każdego dłużnika; długi bowiem tego rodzaju wolno i częściami zwykle wpływają, a do tego przychodzi doliczać procenta i koszta egzekucyjne.

Rachunek książki zbiorowej, oprócz rubryk pieniężnych, winien mieć także rubrykę na summy na wekslach wystawione.

Widoczną jest, że ponieważ rachunek skupowania weksli obciążony jest za całą summę wekslu skupionego, (za gotowiznę, obrót, stracony procent i komis), a kredytowany również za całą summę wekslu wydanego, bądź po spłaceniu bądź do protestu; przeto saldo tego rachunku pokaże zawsze summę weksli w portfelu, zgodnie z kontrolami weksli miejscowych i wysłać się mających, jeżeli jeszcze nie odesłane. Zatem i salda rachunku zbiorowego tak rubryki wekslowej, jak i pieniężnej, każda z osobna, też samą summę wykażą. Jeżeli jest dwa rachunki zbiorowe, pierwój trzeba salda ich dodać, żeby wyjść na saldo rachunku księgi wielkiej, któremu odpowiadają. Na toż saldo także wyjść powinniśmy, jeżeli z kontroli przychodowej wypiszemy te wszystkie weksle, które nie są odpisane jako wydane. Niezgodność dowodziłaby popełnionego błędu, bądź w kontroli, bądź w rachunkach, który wynaleźć potrzeba.

Rachunkowość z książkami specjalnymi.

174. Zamiast do dziennika kantorowego, wykazy weksli skupionych w ogólnych summach wpisują się do książki specjalnej, wymieniając tylko nazwisko przedstawcy. Zresztą książka ta ma tę samą rubrykę co kontrola i jest oną tylko streszczeniem. Kontroli rozchodowej odpowiada znowu książka specjalna do której wpisują się ogólne summy wykazów robionych codziennie z kalendarza, po zrobieniu z nich użytku przez odbierającego pieniądze. Podobne książki specjalne odpowiadają kontrolom weksli skupionych z realizacją w filijach.

Książki specjalne lub wypisy z nich są źródłami dla ułożenia pozycji w księdze kassy i primanocie, zatem są w koniecznej zgodzie z rachunkiem księgi wielkiej: Skupowanie weksli. Przy nich książka zbiorowa, o której mówiliśmy przy systemacie ogólnego dziennika kantorowego, jest zbędna.

175. Jak w jednym, tak i w drugim systemacie skupowanie weksli i skupowanie papierów, można w księdze wielkiej pomieścić na jednym rachunku, który w ten czas zatytułowany będzie: Skupowanie weksli i papierów publicznych. Tych ostatnich zawsze będzie książka specjalna oddzielna, zaś w systemacie dziennika kantorowego, w książce zbiorowej mieć należy oddzielny rachunek: Papiery publiczne skupione.

2. Weksle w monecie krajowej.

176. Lubo weksle skupowane są w monecie krajowej, atoli do weksli, o których teraz pod tą nazwą mówić zamierzamy, zaliczamy tylko te weksle, które są nabyte po kursie na remesy, albo są jako takie nadesłane, albo wreszcie przyjęte zostały w zapłacie np. za towary.

Otrzymane weksle zapisują się do oddzielnej kontroli a także do kalendarza. W kalendarzu należy je odróżnić od weksli skupionych, a z nadejściem dnia spłaty wypisywać na oddzielnych wykazach do realizacji. Powód tego łatwy do zrozumienia: unikamy przez to pomieszania funduszy należących do dwóch rachunków księgi wielkiej: Weksli skupionych i Weksli w monecie krajowej. Rachunek ten ostatni obciąża się za weksle nabyte lub przyjęte, tudzież za wszelkie koszty przy nabyciu tych weksli ponie-

sione w mienie odpowiednich rachunków; przeciwnie kredytuje się za weksle wyszłe z portfelu, obciążając rachunki, których się aktywa powiększyły otrzymaną za nie zapłatą.

Książka zbiorowa, oprócz rubryki pieniężnej mieć powinna rubrykę na walutę weksłu, która może być inna. Ta rubryka zgadzać się powinna z odpowiednią rubryką kontroli weksli. Kontrola weksli ze stosownemi rubrykami prowadzona, może być zarazem książką specjalną, zastąpić książkę zbiorową i służyć za książkę źródłową do ułożenia pozycyji kassy i primanoty. Korespondencyję takim weksłom towarzyszącą, komunikuje się Buchalteryi dla sprawdzenia i zanotowania na nią, w jaki sposób operacyję przeprowadzono przez rachunki.

Jeżeli weksle krajowe są na różne miasta w znacznej ilości, można dla każdego miasta mieć oddzielny rachunek w książce zbiorowej, albo tyleż mieć książek specjalnych, lub tylko dla każdego miasta oddzielną w téjże samej książce rubrykę.

3. Weksle w monecie zagraniczej.

177. Weksle w monecie zagranicznej wystawione nabywają się po kursie dla dalszego nimi obrotu, lub są nadsyłane jako remesy. Przyjęte weksle przepisują się dosłownie do książki na to przeznaczonéj (Wechselcopierbuch) i opatrują numerami. Wpisują się także do kontroli oddzielnej gdzie pilnuje się ich przychód i rozchód. Te książki, tudzież korespondencyja przy której weksle są przysłane lub wysłane, a także kurscete za któremi kupione lub sprzedane zostały, są źródłem wiadomości potrzebnych do ułożenia pozycyji kassowych i primanotowych. Pozycyje te obok monety zagranicznej wyrażać powinny także i wartość monety krajowej obliczonéj po kursie dnia, jeżeli kurs ten już nie jest umówiony przy kupnie lub sprzedaży. Za otrzymane weksle obciążamy rachunek księgi wielkiej: Weksle w monecie zagranicznej, w mienie rachunków odpowiednich, to jest tych, które dostarczyły fundusów na ich zapłacenie; kredytujemy zaś tenże rachunek za weksle wydane z portfelu, obciążając rachunki aktywów, któreśmy za nie otrzymali.

W książce zbiorowej należy otworzyć oddzielne rachunki dla każdej oddzielnej waluty. Po obu stronach rachunków téj książki, oprócz rubryki pieniężnej krajowej mieć należy rubryki na walutę zagraniczną i takową przy wprowadzaniu pozycyji zapelniać. Między saldem rubryki na walutę zagraniczną, a saldem rubryki monety

krajowej zachodzi taka różnica, jaką wykazaliśmy mówiąc o rachunkach z korespondentami zagranicznymi (145). To jest: że saldo rubryk waluty zagranicznej, obliczone po kursie dnia danego, nie wyda salda rubryk pieniężnych w monecie krajowej. Różnica tu, jak tam, jest zyskiem albo stratą pochodzącymi ze zmienności kursu, i które dla tego na rachunek Różnicy kursu przenieść należy przy regulowaniu rachunku Weksli w monecie zagranicznej.

178. Kontrola o której na początku wspomnieliśmy, prowadzona w rubrykach obejmujących wszystkie te szczegóły które do książki zbiorowej winny być wprowadzone, jako to monetę zagraniczną, kurs, monetę krajową, tak weksli wchodzących jak i wychodzących z portfelu, stanowić będzie *książkę specjalną* i zastąpi książkę zbiorową. Dla każdej waluty zagranicznej trzeba mieć oddzielną taką książkę specjalną, albo przynajmniej rubrykę, jeżeli nie wielka ilość weksli na to pozwala. Tak prowadzone książki specjalne wprost z korespondencyj i kurscettłów, przez załatwiających ten rodzaj operacji, służą najwygodniej do ułożenia pozycyji kassowych i primanotowych dla ksiąg wielkich, a książkę zbiorową czynią już zbędną. Ponieważ książki specjalne są zarazem zbiorowemi, nie tylko więc obejmować muszą weksle przychodzące i wychodzące, ale i wszelkie pozycyje dziennika buchalterycznego zyski i straty na rachunku Weksli w monecie zagranicznej regulujące.

4. Nasze tratty.

179. Tak nazywamy te weksle, które dla zapłacenia na inne osoby wystawiamy, (trasujemy, ciągniemy), przez co tworzymy sobie fundusz (aktywum), ale zarazem stajemy się tych osób dłużnikami, a one naszymi wierzycielami. Za tratty przez nas wystawione należy kredytować mającego je płacić (trasata) sumą na wekslu postawioną, obliczoną po kursie dnia, jeżeli zachodzi ten przypadek, a obciążać rachunek księgi wielkiej: Nasze Tratty. Po znegocjowaniu kredytuje się ten rachunek a obciąża rachunki na które wchodzi otrzymane w zamian wartości nabyte. Np. jeżeli otrzymaliśmy gotowiznę obciążamy za nią rachunek Kassy, jeżeli towary rachunek Towarów; jeżeli wydaliśmy je w porachunku, rachunek osobisty tego, który otrzymać ma walutę wekslu.

Rachunek w książce zbiorowej prowadzony, oprócz rubryki pieniężnej ma rubrykę waluty wekslu, jak to ma miejsce na rachunkach weksli zagranicznych, która zgadzać się powinna z portfelem. Rubryka zaś w monecie krajowej, którą nazwaliśmy pieniężną,

zgadzać się z rachunkiem księgi wielkiej: Nasze tratty. Dla małej ilości tratt nie ma potrzeby prowadzenia oddzielnego rachunku, zamieszczając je na rachunku Weksli krajowych lub zagranicznych, Służy on jedynie dla wiadomości, ile w ciągu roku tratt wystawiono i ile zyskano na kursie. Obyć się też można bez tego rachunku, kredytując wprost trasata obciążając rachunek Kassy za sprzedaną trattę, jeżeli to nastąpiło za gotowiznę.

180. Kontrola tratt prowadzona tak, aby obejmowała wszystkie wiadomości których wymagamy po książce zbiorowej, będzie *książką specyjalną*, a zarazem źródłową dla ułożenia pozycji kassowych i primanotowych dla ksiąg wielkich. W takim razie książka zbiorowa już niepotrzebna.

5. Weksle do zapłacenia.

181. Dotąd mówiliśmy o wekslach stanowiących nasze aktywa, przechodzimy do weksli, które płacić jesteśmy obowiązani. Są one dwojakiego rodzaju: takie któreśmy sami wystawili, i weksle na nas wystawione, to jest nam wypłatę zalecające i któreśmy akceptowali. W obu tych przypadkach staliśmy się dłużnikami tych osób, które prawnie w dniu upływu przedstawią nam weksel do zapłaty. Rachunek zatem księgi wielkiej: Weksle do zapłacenia, należy kredytować za wszystkie weksle, które na siebie wystawiliśmy, jakoteż za te, któreśmy akceptowali, obciążając rachunki, które otrzymały równą wartość naszych zobowiązań wekslowych, lub rachunki tych osób, które na nas weksle wystawiły albo poleciły wystawić. Po spełnieniu naszego zobowiązania przez wypłatę, postąpić należy odwrotnie, to jest: obciążyć rachunek weksli do zapłacenia w mienie tych rachunków, które dostarczyły nam na ten cel funduszu.

O wystawionym wekslu, wystawiający (transant) zawiadamia natychmiast listownie płacącego (trasata), podając wysokość summy, datę upływu i na czyje zlecenie (ordre).

Kontrola weksli do wypłaty obejmować powinna: numer wekslu, datę wystawienia przez nas, albo datę otrzymania zawiadomienia, przez kogo wystawiony, na kogo, gdzie, na czyje zlecenie (ordre), summa wekslu, kiedy upływa, kiedy akceptowany, kiedy zapłacony albo w inny sposób zaspokojony. Kontrola ta wraz z korespondencyją, służą do ułożenia pozycji primanotowych i sprawdzenia kassowych, o ile użyto gotowizny do zapłacenia.

W książce zbiorowej prowadzi się rachunek jak innych

weksli o których wyżej mówiliśmy, to jest rachunek powinien mieć oprócz rubryki pieniężnej rubryki na numer a weksłów i walutę która powinna zgadzać się z kontrolą. Dla łatwiejszego znalezienia na rachunku kiedy weksel zaspokojony i które jeszcze do zapłaty pozostają, potrzeba na stronie *ma* w przeznaczonéj na to rubryce wpisać numer pozycyi strony *winien*, w której zapisano spłacenie, a w téj znowu zapisać numer pozycyi strony *ma*, w którą tenże weksel był zapisany. Weksle na stronie *ma*, nie mające liczby w rubryce o której mowa, będą niezapłacone.

W ksiązce zbiorowéj można prowadzić dwa rachunki: weksli przez nas wystawionych i drugi weksli akceptowanych.

182. Kontrola, która oprócz powyżéj wskazanych rubryk, posiadałaby jeszcze rubryki na wiadomości, ile zapłacono gotowizną a ile przez obrót i dająca pozostałość weksli do zapłacenia, co by mogło wymagać prócz tego oddzielnéj kontroli spłaty, byłaby *książką specjalną*, zastąpiłaby książkę zbiorową i służyła wraz z korespondencyją za książkę źródłową do ułożenia pozycyj dla Dziennika buchalterycznego.

§ 4. O rachunkach rzeczowych.

A. O rachunku Kassy.

183. Rachunek Kassy w księdze głównéj ma za książkę zbiorową księgę kasy. Księga ta, jak widzieliśmy, powstaje z dziennika kantorowego, a w systemie ksiąg specjalnych z tych ostatnich, i z arkuszy kassowych, usprawiedliwionych dowodami kassowymi to jest kwitami, służy zaś do ułożenia w dzienniku buchalterycznym artykułów kassowych, których następnie ogólne summy wpływów i wydatków wprowadzają się do rachunku Kassy w księdze wielkiéj. Rachunek Kassy księgi wielkiéj zgadza się więc koniecznie z książką kassy co do przychodu, rozchodu i pozostałości; różni się jedynie tem, że rachunek w księdze wielkiéj prowadzony, podaje tylko cyfry ogólne wpływu i wydatku, księga zaś kassy obejmuje wszelkie szczegóły wpływu i wypłaty i z tego względu jest nieodzowna.

Przy książkach specjalnych, które obejmują szczegóły przychodów i wypłat, w książkę kassową wpisują się one już tylko tytułami rachunków księgi wielkiéj.

Mówiąc o księdze kassy (117), mówiliśmy zarazem i o ksiązce szczegółowéj czyli kontroli monet (118). Tamże mówiliśmy i o książeczce podręcznéj (117), służącej do ustanowienia codziennie rema-

mentu gotowizny, a zarazem do wynajdywaniu średniej codziennéj pozostałości gotowizny, czyli utrzymywanego zapasu gotowizny, w danym czasie; nie będziemy więc już tego powtarzali.

B. O rachunkach Towarów w księdze wielkiej, ksiązkach zbiorowych i szczegółowych.

184. Pomiedzy towarami rozróżniamy: towary kupione na sprzedaż, towary przeznaczone do produkcji (materyjały), towary otrzymane z własnej produkcji czyli wyroby. Do każdego z tych działów należące towary mogą być wyłączną własnością lub posiadane do spółki, i być w różnych miejscowościach złożone; materyjały mogą być w różnym stopniu przerobienia, nim zostaną do stanu wyrobów doprowadzone, sprzedane lub na inny cel użyte. Dla głównych działów, jeżeli wszystkich nie chcemy objąć w jednym ogólnym rachunku „Towary“, otworzyć należy rachunki w księdze głównej; dla rodzajów, na jakie się każdy z nich podziela bądźto pod względem natury swéj, miejsca składu, lub wyłącznego albo spólnego posiadania na własność, tyleż należy otworzyć rachunków w odnośnych ksiązkach zbiorowych. Dla szczegółowych przedmiotów otwierają się rachunki w ksiązkach szczegółowych, odnośnych znowu do rachunków ksiątek zbiorowych. Rachunki w ksiązkach zbiorowych i szczegółowych, oprócz rubryki pieniężnej, posiadać także powinny rubryki na pomieszczenie ilości towaru. Książki szczegółowe w saldach pieniężnych winny być zgodne z odpowiednimi sobie rachunkami ksiątek zbiorowych, a książki zbiorowe mieć winny salda zgodne z odnośnymi rachunkami księgi głównej. Książki szczegółowe wykazują przychód i rozchód pojedynczego towaru, a zatem pozostałość co do *ilości* i *wartości* książkowej; książki zbiorowe podają przychód i rozchód całego rodzaju towarów: drzewa, zboża, wina i t. d. i w jakiej wartości takowe w ksiązkach stoją; tym sposobem nie potrzebujemy zbierać pozostałości wszystkich rachunków szczegółowych (np. bali sosnowych 4 calowych, 3 calowych, krokwi, belek, żyta, pszenicy, wina różnych gatunków) dla dowiedzenia się ogółu, który gotowy znajdujemy w książce zbiorowej.

185. Rachunki księgi wielkiej, ksiątek zbiorowych i szczegółowych zapełniają się z Dziennika buchalterycznego. Do dziennika buchalterycznego pozycyje wchodzi z księgi kassy i primanoty, układanych na podstawie Dziennika kantorowego, w którym się dopełnione z towarami operacyje zapisują. Z kantoru też, jak to powiedzieliśmy w swoim miejscu (114), wychodzą polecenia do

składu dla przyjmowania i wydawania towarów, gdzie magazynierzy prowadzą książki odpowiednie szczegółowym rachunkom w buchalteryi, z którymi się tem samem zgadzają co do ilości towaru.

Dla objęcia całości majątku w towarach, przyjęliśmy podział ich na właściwe towary, materyjały i wyroby; rzadko jednak wszystkie te trzy rodzaje w jednych są rękach, najpierw operacje z pierwszymi odbywają się w właściwych handlach i kantorach, dwie drugie w oddzielnych przedsiębiorstwach przemysłowych czyli fabrykach, które prowadzą oddzielną rachunkowość, a w księdze wielkiej głównego właściciela (np. Banku) mają tylko rachunek pokazujący czysty kapitał zakładu (6). O rachunkowości zakładów później mówić będziemy, teraz rzecz prowadzić chcemy o właściwych towarach nabywanych w celu odprzedaży.

186. Gdy dziennik kantorowy jest źródłem ksiąg buchalterycznych a najprzód księgi kassy i primanoty, ztąd widoczna, że mniejsza lub większa łatwość układania pozycji w księdze kassy i primanocie, w których pozycje porządkują się wedle rodzaju operacyj, zawisła od uporządkowania tych ostatnich w samym już Dzienniku kantorowym. Najodpowiedniejszy więc sposób jest rozdzielić Dziennik kantorowy na części wedle rodzaju operacyj, co samo z siebie nastąpi, jeżeli każda operacja w odnośnych oddziałach służby kantorowej odbywa się, gdzie prowadzą się książki specjalne. Choćby atoli czynności nie były tak obszerne, iżby służba kantorowa podzielona była na oddziały, zwykle zapisywanie kupna i sprzedaży towarów nie dopełnia się w dzienniku kantorowym ogólnym, ale w książkach specjalnych, to jest do tych operacyj szczególnie przeznaczonych. Takie książki są: Książka kupna (Einkaufsbuch, livre d'achats) w której zapisuje się kupno, bądź za gotowiznę, bądź na kredyt wpisując otrzymane rachunki i faktury; książka sprzedaży (Verkaufsbuch, livre de ventes) w której zapisują się rachunki, faktury i sprzedaż za gotowiznę. W wielkich handlach oddzielają jeszcze kupno i sprzedaż w miejscu, od kupna i sprzedaży na obcych rynkach; pierwsze zapisują w książkach kupna i sprzedaży, jako wyżej powiedziano a dla kupna i sprzedaży na obcych rynkach utrzymują książki faktur dla zakupu i sprzedaży (Eingangsfakturenbuch, Ausgangsfakturenbuch). Nawet rozdzielają kupno i sprzedaż za gotowiznę od kupna i sprzedaży na kredyt i prowadzą książki kupna za gotowiznę (Contant-Waareneinkaufsbuch i Contant-Waarenverkaufsbuch). Jeszcze i dla detalicznej sprzedaży prowadzą oddzielną książkę drobnej sprzedaży (Detail oder Laden Strazze). O potrzebie tych książek stanowi natura i obszerność handlu. Takie książki mogą być zaprowa-

dzione dla każdego rodzaju towarów: zboża, drzewa, trunków, towarów kolonijalnych, żelaza i t. d. Nadto mogą być towary własne we własnych magazynach, lub obcych których sprzedają sami się zatrudniamy, dalej towary w spółce (in participation). Różne te rodzaje mogą wymagać oddzielnych ksiązek.

Ponieważ one zastępują dziennik kantorowy, przeto przy redakcyi treści w nie wpisywaney z dokonanych operacyj, wszystkie te okoliczności wymienione być powinny, któreśmy mówiąc o dzienniku kantorowym wskazali (112). Otrzymane faktury i wydawane rachunki całkowicie nawet bywają w nie wpisywane. Aby jednak mieć ksiązki specjalne w tem znaczeniu, jakieśmy im dali, to jest ażeby zastępowały ksiązki zbiorowe, będąc zarazem źródłami dla dziennika buchalterycznego i ksiązek szczegółowych; może zaś potrzeba, oprócz ksiązek wyżej wymienionych do wpisywania kupna i sprzedaży towarów, prowadzenia ksiązek specjalnych opatrzonych w rubryki, w które wpisywanoby rezultaty każdej operacyi, bez powtarzania szczegółowego faktur. Takie rubryki zasummowane dałyby wiadomość: za ile towarów kupiono za gotowiznę, za ile na kredyt, ile otrzymano rabatu, komisu, procentu i t. d.; podobnie ksiązki sprzedaży pokażą, za ile sprzedano towarów za gotowiznę, za ile na kredyt, ile udzielono rabatu, komisu, procentu i t. d. W ogóle wszelka pozycya jaka do rachunków księgi wielkiej wprowadzona być winna, w te ksiązki specjalne, jako zbiorowe i źródłowe również w stosowną rubrykę wpisana być musi dla otrzymania zgodności rachunków księgi wielkiej, ksiązek zbiorowych (specjalnych) i szczegółowych (94, 95).

Po sprawdzeniu summ z arkuszami kassowymi, ksiązki te tak prowadzone służą do ułożenia pozycyj w księdze kassy i primancie. Odpowiednie rachunki Towarów w księdze wielkiej są za kupione towary obciążone, a za sprzedane kredytowane; w pierwszym razie kredytując rachunki których funduszami towary były zapłacone, w drugim, obciążając rachunki, których aktywa powiększyły się otrzymaniami za towary wartościami. Z ksiązek specjalnych wprowadzają się zaraz pozycyje do rachunków ksiązek szczegółowych sobie odpowiednich, gdyż ksiązki specjalne, tak jak rachunki ksiązek zbiorowych, mają odpowiednie ksiązki szczegółowe. Księzki kupna i sprzedaży tych samych towarów porównane między sobą winny dać salda zgodne z rachunkami odpowiednimi księgi wielkiej, a także z odpowiednimi ksiązkami szczegółowymi prowadzonymi w buchalteryi które znowu co do ilości towarów zgadzać się powinny z rachunkami prowadzonymi w składach towarów.

W handlach, gdzie koszt pracy buchalterycznej nie jest obo-

jętny, prawie niemożliwym jest otwieranie szczegółowych rachunków dla wszystkich gatunków towarów, które są najrozmaitsze. Unika się tej trudności przez zamieszczenie wielu towarów na jednym rachunku, rozdzielając je w rubryki. Np. na rachunku Gwoździ można w rubrykach pomieścić rozmaite onych gatunki.

Często dla wielkiej liczby towarów przeznaczonych na drobną sprzedaż zgoła nie otwiera się szczegółowych rachunków. Dla takich towarów dosyć mieć oddzielny rachunek pod napisem: *Rozmaite towary, który za towary wydane na drobną sprzedaż obciąża się, kredytuując ten rachunek towarów z którego są wzięte, po cenach po jakich mają być sprzedawane.* Sprawdzenie następuje co pewien czas, przeliczając w składzie pozostałość nie sprzedaną i porównyując ogół jej wartości z saldem pokazanem na rachunku: *Rozmaite towary, o którym mowa: różnica stanowi brak albo przewyżkę towarów.*

187. Rachunki Towarów obciążają się za cenę nabycia i wszelkie inne koszta z kupna i sprzedaży wynikające; kredytuują się za otrzymane summy przy sprzedaży: tym sposobem każdy rachunek szczegółowy wykazuje zysk albo stratę na każdym towarze. Im skrupulatniej na jaki rachunek położymy dotyczące onego wydatki i wpływy, tym on dokładniej wykaże osiągniętą korzyść lub stratę. Tę skrupulatność należy mianowicie zachować co do towarów do spółki należących, gdyż osiągniętym zyskiem albo stratą ze spółnikami, według naprzód zawartej umowy, podzielić się wypadnie.

Wszakże, gdy idzie o ustanowienie ceny sprzedażnej nie można poprzestawać na samym rachunku szczegółowym, lecz należy zrobić rachunek kalkulacyjny (47) jak najdokładniejszy.

C. O rachunkach towarów do spółki posiadanych w (spółce), w komis przyjętych lub oddanych.

188. Towary do spółki zakupywane (Waaren in Participa tion, marchandises en participation) celem brania udziału w osiągniętych zyskach, według ułożonych naprzód ze spółnikami warunków, a głównie stosunkowo do włożonego kapitału, mogą nastroić rozmaite kombinacje. Towary mogą być przez nas lub na nasze zlecenie przez komisanta zakupione, sprzedawane zaś przez nas, przez naszego spółnika lub komisanta. Mogą być

kupione przez spółnika, lub na jego zlecenie, a sprzedawane przez tegoż, przez nas lub komisanta.

W przypadkach w których towary zostają w naszych rękach i my je sprzedajemy, należy otworzyć w książce wielkiej rachunek Towary w spółce, a w książce szczegółowej rachunki dla każdego spółnika, np. Towary do połowy z NN. Rachunki te obciążymy za towary do spółki kupione, kredytując rachunki które je zapłaciły. Nadto obciążać będziemy rachunek spółkowy za wszystkie koszty poniesione z powodu towarów, kredytując odnośne rachunki. Kredytować zaś będziemy go za sprzedane towary debituując odnośne rachunki. Saldo rachunku pokaże zyski albo straty, których jedną połowę na rachunek osobisty Spółnika (który może być między Korespondentami), a drugą na rachunek Strat i Zysków przeniesiemy. Do kosztów wejść także powinny procenta umówione od włożonego przez nas w ten interes kapitału rozumie się, przy wzglądzie na zwroty ze sprzedaży pochodzące, gdyż tylko takie do tego rachunku należą.

Można też zaraz po obciążeniu rachunku: Towary do połowy, za wszystkie towary, a kredytowaniu odnośnych rachunków, zakredytować, pod datą dopełnionej zapłaty, tenże rachunek do połowy połową, obciążając rachunek osobisty Spółnika, następnie przy obciążaniu rachunku za koszty albo kredytowaniu go za sprzedane towary, połową pierwszych i drugich summ, przenosić na rachunek Spółnika: w tym razie, rachunek Towarów w spółce do połowy, wykaże już tylko nasz udział w zyskach albo stratach, który na rachunek Strat i Zysków przeniesiemy. Procenta od włożonego w tę operację Kapitału przyjdą tym razem do obliczenia na rachunku bieżącym spółnika.

Równie jednego z tych dwóch sposobów użyjemy, jeżeli sprzedaż następuje przez komisanta. Obciążamy rachunek Towary do połowy z N N. u komisanta NN. kredytując rachunek którego dostarczył towary. Po otrzymaniu od komisanta rachunku ze sprzedaży, zadebitujemy rachunek Towarów w spółce u komisanta za koszty, zakredytujemy za sprzedane towary, kredytując i debituując odnośne rachunki. Rachunek osobisty Spółnika uregulujemy, wprowadzając na tenże połowę zysku albo straty, jeżeli użyliśmy pierwszego sposobu, to jest, jeżeli z rachunku Towarów w spółce u komisanta, nie przeniesiliśmy już połowy kosztu zakupu na ciężar spółnika; w tym bowiem ostatnim przypadku, należy po otrzymaniu rachunku od komisanta, przenieść na rachunek Spółnika połowę kosztów i połowę otrzymanej summy ze sprzedaży: zysk albo strata okażą się same na jego rachunku.

Jeżeli sprzedaż ma następować przez naszego spółnika lub komisanta, po otrzymaniu zawiadomienia o kupnie, otworzony (w książce szczegółowej rachunku księgi wielkiej: Towary w spółce) rachunek Towarów w spółce (np. do połowy) obciążamy za naszą tylko połowę, kredytując odnośne rachunki. Lecz jeżeli zapłaciliśmy sami za cały towar, to kredytując odnośne rachunki, obciążymy za jedną połowę rachunek Towarów w spółce (do połowy), za drugą połowę obciążymy rachunek osobisty Spółnika, jak to czynić zwykliśmy za każdą inną wypłatę na jego rachunek dopełnioną. Po otrzymaniu rachunku ze sprzedaży towarów, rachunek Towarów w spółce (do połowy) obciążymy za kosztą naszej połowy dotyczące, kredytując odnośne rachunki i zakredytujemy za otrzymaną cenę za tęż połowę, debituując odpowiednie rachunki; saldo rachunku stanowiące zysk albo stratę przeniesiemy na rachunek Strat i Zysków.

Dokładne prowadzenie rachunków w operacjach spółkowych polega głównie na dobrem zrozumieniu stosunków za spółnikiem co do kupna i sprzedaży towarów, tudzież umówionego sposobu rozdziału zysku albo strat z operacji wyniknąć mogących.

Mówiąc o otworzeniu rachunku dla spółnika, rozumiemy otwarczenie mu rachunku w książce szczegółowej odnoszącej się do jednego z rachunków księgi wielkiej, np. Korespondentów w kraju lub krótko, Rozmaitych w kraju, Korespondentów za granicą i t. p. Jeżeli rachunek spółnika znajduje się pomiędzy Korespondentami zagranicznymi, natenczas przyjdzie mieć uwagę i na monetę zagraniczną, jak to już wyłożyliśmy (144). Toż samo rozumie się o rachunku osobistym komisanta. Jeżeli za wybór komisanta nie my, lecz spółnik odpowiada, czynione przez niego wydatki i pobrane wpływy ze sprzedaży towaru kładziemy na rachunek spółnika a nie komisanta.

Dla towarów w spółce przez nas sprzedawanych, prowadzą się oddzielne książki specjalne. Kiedy sprzedaż nie u nas się odbywa, rachunki, będąc prowadzone wyłącznie z korespondencji, nie potrzebują książki specjalnej, lecz mogą mieć rachunek zbiorowy. Z otrzymanych listów robią się pozycyje w primanocie (черновой меморіяль) z kąd przechodzą do dziennika buchalterycznego, księgi wielkiej, rachunku zbiorowego i szczegółowego.

189. Towary w komis przyjęte (bez spółki). Dla towarów w komis przyjętych, otwieramy w księdze wielkiej oddzielny rachunek, a w książce szczegółowej oddzielny rachunek dla towaru każdego nam powierzającego. Obciążamy go za udzielone zalicze-

nie i wszelki wydatek, a kredytujemy za wpływy ze sprzedaży, zamykamy go po obliczeniu i przypisaniu procentów, komis, składowego i t. d. według warunków umowy. Rachunek szczegółowy mieć powinien rubryki na ilość towaru, do których zapisuje się przyjęty i sprzedany towar.

190. Towary w komis oddane (bez spółki). Za towary przez nas w komis oddane, kredytujemy rachunek Towarów, jeżeli na ten rachunek weszły przy kupnie, obciążając w księdze wielkiej rachunek Towary w komis oddane, a w książce szczegółowej dla każdego komisanta otwarty z rybrykami na ilość towaru danego i wyprzedawanego. Rachunki te prowadzą się wyłącznie na podstawie korespondencji od komisanta otrzymywanej, zatem, jak wyżej powiedzieliśmy, tego rodzaju operacje, książek specjalnych nie potrzebują.

D. O rachunkach weksli oddanych lub przyjętych w komis, tudzież weksli nabywanych do spółki.

191. Weksle będąc towarem są przedmiotem tych wszystkich operacyj do których nadają się towary. Dla tego o wekslach przyjmowanych i dawanych w komis, tudzież o wekslach nabywanych do spółki w tem miejscu mówimy. Prawidła przeprowadzania tych operacyj przez książki są też same, jakie podaliśmy co do towarów w podobnych przypadkach. Nadmienimy tylko, że w książkach szczegółowych odnoszących się do rachunków księgi wielkiej: Weksle w monecie krajowej w komis przyjęte, Weksle w monecie zagranicznej w komis przyjęte, Weksle w monecie krajowej w komis oddane i Weksle w monecie zagranicznej w komis oddane, otworzyć trzeba dla każdego korespondenta osobne rachunki weksli przyjętych, a osobne oddanych w komis. Obciążane za wartość weksli i koszta nabycia i sprzedaży, a kredytowane za otrzymane summy ze sprzedaży, rachunki te pokażą zysk albo stratę na każdym oddzielnym rachunku.

Co do weksli zakupionych do spółki, w książkach szczegółowych, odnoszących się do rachunków księgi wielkiej: Weksle krajowe w spółce i Weksle zagraniczne w spółce: otworzymy rachunki dla każdego spółnika, które prowadzimy jak to szczegółowo wyjaśniliśmy przy towarach do spółki nabywanych i sprzedawanych.

Dla weksli w naszym portfelu zostających, bądź z operacji komisowej lub do spółki, pochodzących, prowadzić należy książkę specjalną; lecz niema potrzeby takiej książki prowadzić dla weksli negocjowanych u naszych spółników lub komisantów

gdyż rachunki takie, jakto objaśniliśmy przy towarach prowadzą się z korespondencyi, gdyby więc była potrzeba, dla wielkiej liczby rachunków szczegółowych, prowadzi się rachunek zbiorowy, to jest bez rubryk rozkładających operację na części odpowiednio do rachunków księgi wielkiej.

E. O rachunkach materiałów, produkcji i produktów.

192. Kiedy towary nie są przeznaczone do zbytu, ale mają służyć do produkcji, dajemy im nazwę zapasów, albo materiałów produkcyjnych. Gdy są w znacznej ilości i oddzielnych składach, ta część majątku ma w księdze wielkiej rachunek np. Materiały produkcyjne. Saldo onego przedstawia wartość tego aktywum. Do rachunku głównego dodamy książkę szczegółową, w której otworzymy rachunki dla każdego materiału z rubrykami na ilość i wartość pieniężną.

Przerobienie materiałów na zamierzony produkt, niezawsze dokonywa się od pierwszego razu, ale najczęściej następuje to stopniowo. I tak, najprzód wydobywa się ruda, ruda przerabia się na surowiec, surowiec na różne gatunki żelaza, surowiec i żelazo służą na rozmaite wyroby. Zboże jest najprzód zasiewem, potem plonem, nim z niego otrzymamy ziarno. Często w nieprzerwanym ciągu kilkudziesięcioletniej fabrykacji, utrzymują się zapasy materiałów w każdym stopniu przerobienia, z których, w miarę potrzeby, do dalszej fabrykacji się czerpie. W takim stanie rzeczy, potrzebujemy wiedzieć nietylko jaki osiągnęliśmy zysk na ostatecznie wykończonej produkcji, ale nadto znać koszt każdego pośredniego fabrykatu. Widoczną jest rzeczą, że koszt własny ostatecznie wykończonego i do sprzedaży przygotowanego wyrobu lub pośredniego fabrykatu, tyle wynosi, ile do jego wyprodukowania użyliśmy z naszych aktywów, bądź to w materiałach, bądź to opłaconej pracy rąk, w narzędziach, machinach, nieruchomościach i w ogóle wszelkich wydatkach produkcyjnych. Koszta narzędzi, machin i nieruchomości koniecznych dla produkcji tyle wynoszą ileśmy ich zużyli, więcej procenta od włożonego w nie kapitału. Do obliczenia przeto kosztów własnych danej produkcji, należy otworzyć dla niej rachunek, który obciążymy za wszystkie użyte materiały, opłaconą pracę, zużyte ruchomości, wartość zużytych machin i budowli, tudzież procenta od kapitału na to wszystko potrzebnego, kredytując rachunki na których w skutek tego ubyło aktywów lub przybyło passywów. Tym spo-

sobem powstaną rachunki kosztów różnych produktów, które nazwijmy rachunkami fabrykacji lub produkcji. Takie rachunki będą: w zakładach żelaznych: Palenie węgla, Dobywanie rudy, Wyrób surowcu, Walcownia żelaza i t. p.; w browarze; Wyrób siodu, Wyrób piwa; w lasach: Wyrób sażni, Wyrób drzewa budulcowego; w gospodarstwie rolnem: Uprawa żyta, pszenicy, buraków, Chów bydła, trzody i t. p. Porównanie summy kosztów produkcji, czyli strony *winien* takowego rachunku z ilością otrzymanych produktów czyli stroną *ma* tegoż rachunku (o czem zaraz powiemy) daje nam *koszt własny* jednostki produktu: węgla, rudy, surowcu i t. d., (50). Łatwo tu przewidzieć trudności w ścisłym obliczeniu tego kosztu, gdyż to zawisło od dokładności z jaką wprowadzimy na rachunek wszystkie poniesione koszty; zatem, jeżeli te nie odnoszą się ściśle do jednego fabrykatu, ale są wspólne i innym, zachodzi potrzeba mozolnego i tylko przybliżonego rozdzielania onych pomiędzy różne rachunki. Wielkie ztąd trudności w ścisłym ustanowieniu kosztu własnego każdego wyrobu; na szczęście ścisłość zupełna nie jest konieczną, otrzymane zyski na całym przedsięwzięciu, uspakajają nas w tym względzie.

193. Dla otrzymanych z produkcji przedmiotów, bądź ostatecznie wykończonych do sprzedaży, bądź mających służyć do dalszego przekształcenia, otwieramy rachunek jako dla nowego aktywum, który obciążywszy za otrzymane produkta po koszcie własnym (gdybyśmy tę cenę znać mogli), kredytując rachunek kosztów produkcji, tym sposobem ten ostatni rachunek zamknąłby się, a rachunek produktu przedstawiłby nam nowe aktywum pokrywające swoją wartością wszelkie zużyte aktywa na jego produkcję. Jeżeli, nie mając ceny własnego kosztu, dla otrzymanego produktu oznaczymy wyższą cenę od kosztu własnego, a mianowicie taką, za jaką można go sprzedać, rachunek nowego aktywum, np. węgle, ruda, surowiec, żyto, pszenica, przychówek w inwentarzu żywym, nabiał i t. p. przedstawi nam aktywum we właściwej jego wartości, rachunek zaś Kosztów wyrobu (fabrykacji) wykaże zysk mniej więcej czysty, w miarę tego jak mniej lub więcej dokładnie obciążyliśmy go za koszty poniesione na produkcję. Wiele bowiem kosztów, jako to: administracyjnych, procentów od summ użytych i t. p. z trudnością tylko dają się ściśle na różne rachunki produkcyjne rozdzielić. Gdyby cena sprzedażna otrzymanego produktu niższą była od ceny własnego kosztu i po tej cenie wprowadziliśmy go w rachunek, w takim razie rachunek produkcji zamknie się saldem debet, które lubo z natury swój przedstawia aktywum, jednakże niema pokrycia, jest

stratą na produkcji i w debet rachunku Strat i Zysków winno być przeniesione; aby za dobre aktywum nie było brane.

194. Z tego cośmy powiedzieli, widzimy, że prowadzenie produkcji daje powód do otworzenia w ksiązkach buchalterycznych, oprócz zwykłych rachunków, jeszcze trzech jej właściwych rodzajów: 1^{go} dla zapasów produkcyjnych czyli materyjałów, 2^{go} dla kosztów produkcji, 3^{go} dla otrzymanych produktów. Rachunki dla materyjałów służą dla ich kontrolowania co do przychodu i rozchodu. Obciążamy je za kupione materyjały i koszt z ich powodu poniesiony; kredytujemy za zużyte do produkcji, obciążając rachunek produkcji po cenach zakupu wraz z kosztami: jeżeli ceny są różne po cenie średniej, wynalezionej z przecięcia. Gdybyśmy z tych materyjałów część sprzedali, otrzymaną cenę wprowadzimy w mienie rachunku, który tym sposobem, pokaże zysk albo stratę, jako pokazaliśmy, mówiąc o rachunkach towarów.

Rachunki produkcji służą do ustanowienia kosztów własnych produkcji, a tem samem do wykazania zysku albo straty na tej operacji. Obciążamy je za wszelkie materyjały użyte do produkcji, najem pracy, wydatki na utrzymanie robót ziemnych i wodnych, budowli, machin, ruchomości, wydatki administracyjne, handlowe, podatki, assekuracje i t. d. procenta od kapitału, to wszystko w mienie odnośnych rachunków. Kredytujemy rachunek produkcji za otrzymane produkta po cenie sprzedażnej, albo kosztów własnych ściśle lub w przybliżeniu ustanowionej, jeżeli te produkta nie są sprzedawane, lecz do dalszej produkcji brane, a obciążamy trzeci rodzaj rachunków dla samych już produktów otwarty.

Te ostatnie służą do kontrolowania produktów (wyrobów) otrzymanych z produkcji, które albo już sprzedawane lub do dalszej brane są produkcji, w obu razach za rozchód onych kredytujemy ich rachunek, debituując odnośnego dłużnika: w razie sprzedaży po cenie sprzedażnej w razie użycia do dalszej produkcji, po cenie przychodowej jeżeli nie uznaliśmy stosowniejszem jej zmienić. Jeżeli cena, po której rachunki przy rozchodowaniu produktów kredytujemy, różna jest od tej, po której one przychodowaliśmy, rachunki te okażą zysk albo stratę, jako już widzieliśmy, mówiąc o rachunkach towarów.

Na rachunki produkcji wchodzi najrozmaitsze rodzaje wydatków, jakie się składają na produkcję; jeżelibyśmy więc potrzebowali wiedzieć szczegółowo, ile np. kosztowały: materyjały surowe, ile pomocnicze, ile kosztowały praca, opał, światło, opakowanie, utrzymanie upustów, budowli, machin, wydatki administracyjne, podatki i t. p. a chcemy uniknąć w przyszłości mozola rozdzielania pozycji rachunku na powyższe szczegó-

ły: w takiej potrzebie założyć należy rachunki dla każdej takiej kategorii wydatków oddzielny rachunek. Skoro przyjdzie epoka zamykania rachunków, salda debet tych rachunków przenoszą się na jeden rachunek ogólny produkcyi, który sam jeden kredytuje się za otrzymane produkta w sposób jak wyżej pokazaliśmy,

195. Rachunki główne: Materiałów produkcyjnych, Kosztów produkcyi (każdej po szczególe), Produktów otrzymanych (każdego rodzaju oddzielny); otworzymy w księdze wielkiej; dla rachunku materiałów i produktów przydamy książki szczegółowe z rubrykami na ilość i wartość pieniężną, nareszcie dla rachunku kosztów produkcyjnych księgi wielkiej prowadzić będziemy książkę zbiorową z tylu rachunkami na ile kategorii kosztów produkcyjnych znajdujemy potrzebnem rozdzielić i nadto rachunek ogólny produkcyi (w tejże samej książce zbiorowej) który kredytować będziemy za otrzymane produkta, a zadebitujemy za salda debet wszystkich innych rachunków. Ten ostatni rachunek książki zbiorowej będzie powtórzeniem rachunku takiegoż księgi wielkiej, który, jak wszelkie inne tej księgi, w ogólnych tylko summach prowadzimy.

196. Prawie zawsze produkcyja, zwłaszcza na wielką stopę, odbywa się w oddzielnych zakładach przemysłowych, a całe przedsięwzięcie przemysłowe uważa się za całość samą w sobie istniejącą, która pewien potrzebny jej kapitał pochłania: czyli uważa się za oddzielnego dłużnika, który w naszym głównym inwentarzu stoi w jednej cyfrze dłużnego kapitału, i dla którego następnie otwieramy jeden rachunek w księdze wielkiej pod nazwą zakładu przemysłowego np. Papiernia, Przędzalnia, Huta, Dobra i t. p. Nawet gdy wiele jest takich zakładów, w księdze wielkiej możemy wszystkie ponieść w jednym rachunku pod ogólnym napisem: Przedsięwzięcia przemysłowe, a dopiero w książce zbiorowej mieć rachunek dla każdego zakładu oddzielny. Dla tych rachunków książki zbiorowej prowadzi się książka szczegółowa każdego zakładu. O sposobie jej prowadzenia równie jak o prowadzeniu rachunkowości w oddzielnych przedsięwzięciach przemysłowych, osobno powiemy.

F. 0 rachunku ruchomości.

197. Dla ruchomości do użytku służących, wyluszczonej w inwentarzu, otworzyliśmy w księdze wielkiej oddzielny rachunek

nek pod napisem: Ruchomości. Rachunek ten należy obciążać za wszelkie ruchomości do użytku nabyte lub ze składów do użycia oddane; ruchomości na sprzedaż lub w magazynie w zapasie leżące, jak np. sprzęty i narzędzia rzemieślnicze, do tego rachunku nie należą, aż dopiero wtenczas, kiedy są do warsztatów wydane. Kredytuje się rachunek Ruchomości za ruchomości zużyte, zniszczone, bez wartości, po cenie w jakiej weszły na ten rachunek, obciążając rachunek Strat i Zysków. Jeżeli ruchomości do użycia niezdatne mają jeszcze jaką wartość i po tej sprzedane zostały, należy kredytować rachunek Ruchomości po tejże cenie, obciążając rachunek Kassy; jeżeli oddane zostały do składu, obciążać rachunek Towarów lub Materyjałów, a w książce zbiorowej rachunek Starych ruchomości lub Starych materyjałów, w książce szczegółowej oddzielne rachunki np. starego żelastwa, stariej cyny, miedzi, stali, starych żelaznych odlewów i t. p. Za stratę na różnicy ceny kredytować rachunek Ruchomości a obciążać rachunek Strat i Zysków. Gdyby przy sprzedaży ruchomości otrzymano wyższą cenę aniżeli tę, w jakiej na rachunku stoją, za różnicę zysk stanowiącą, należy obciążać rachunek Ruchomości, kredytując rachunek Strat i Zysków. Wyglądanie atoli takie rachunku Ruchomości za różnicę ceny, nie dokonywa się za każdym razem ale zwykle dopiero przy sporządzaniu nowego inwentarza z końcem peryjodu rachunkowego w sposób, jaki wskażemy, mówiąc o zamknięciu rachunków.

W książce zbiorowej rachunku Ruchomości, otwierają się rachunki oddzielne dla każdego rodzaju ruchomości, jako to: meble w mieszkaniu, ruchomości biurowe, w wozowni, stajni, konie, zaprzęgi, bydło, maszyny, narzędzia rzemieślnicze: w kuźni, stolarni i t. d.

Koszta naprawiania i odnawiania ruchomości, jakkolwiek idą na rachunek Ruchomości w księdze wielkiej, mogą być w książce zbiorowej kładzione na rachunki tych ruchomości które były powodem wydatku, albo na osobne wydatki na ten cel dla każdego rodzaju ruchomości utworzone, albo zresztą na jeden ogólny rachunek wydatków na reperację i utrzymanie ruchomości. Przy zamknięciu rachunków, salda winien rachunków reperacji przenoszą się na straty; jeżeli zaś te wydatki weszły na rachunki właściwych ruchomości, to one przechodzą na straty w cyfrze ogólnej straty na tych ruchomościach, jako o tem później powiemy.

Oprócz książki zbiorowej muszą jeszcze być prowadzone szczegółowe inwentarze ruchomości, z podziałami odpowiadającymi rachunkom książki zbiorowej. Inwentarze takie powinny obejmo-

wać rubryki dla pomieszczenia następujących wiadomości: numer pozycji bieżący, datę wprowadzenia ruchomości do inwentarza, nazwę ruchomości, w jaki sposób nabyta (z kupna czy ze składu), cenę z kosztami czyli jej wartość, czy była odnawiana i jakim kosztem, dalej rubrykę na wartość rzeczywistą w dniu nowego jej oszacowania. Ta rubryka może być kilka razy powtórzona dla wpisania następnych ocenień w późniejszych latach. W końcu są rubryki na datę wykreślenia ruchomości z inwentarza, powodu dla którego to nastąpiło, a w razie sprzedaży, lub zwrócenia jej do składu, ceny w jakiej oddana.

G. O rachunkach Nieruchomości.

198. Do nieruchomości zaliczamy ziemię, wody, dzieła ziemne, wodne, budowle, maszyneryje i w ogólności wszystko co jest do nieruchomości przytwierdzone. Dla tego rodzaju aktywów, otwieramy w księdze wielkiej rachunek pod nazwą: Nieruchomości. W książce zbiorowej, jeżeli różność i ważność przedmiotu tego wymaga, otwieramy oddzielne rachunki dla gruntów, budowli, maszyneryi i t. p. Np. Dom mieszkalny, Składy przy ulicy..., Grunta i t. p. Rachunki te, jak wszystkie w ogóle służą do pilnowania zmian w tych wartościach. Zatem obciążają się za wszelkie nakłady na ich polepszenie lub powiększenie wyłożone w mienie odpowiednich rachunków; kredytują się zaś za wszelkie uprzedaje, obciążając odpowiednie rachunki; kredytują się także za ubytki w wartości, obciążając rachunek Strat i Zysków, przeciwnie obciążają się za podniesienie ich wartości w mienie rachunku Strat i Zysków. Wydatki na utrzymanie nieruchomości kładą się na ciężar, dochody z nich osiąmane na ich dobro, w pierwszym razie kredytując w drugim obciążając odpowiednie rachunki. Różnica między wydatkami i dochodami stanowi zysk albo stratę i stosownie do tego przenosi się w debet albo w kredyt rachunku Strat i Zysków.

Nieruchomości tworzą najczęściej oddzielne majątki, zaopatrzone we wszelkie środki czyniące je produkcyjnymi. Takimi są domy z lokalami wynajmowanymi, dobra ziemskie, zakłady przemysłowe. Wymagają one wtenczas spisania osobnych inwentarzy, w których znajdują się wszelkiego rodzaju aktywa i passywa o których dotąd mówiliśmy. Różnica aktywów od passywów wykrywa czysty kapitał mieszczący się w majątku. Taki majątek uważa się jak osobny dłużnik, dla którego otwieramy w księdze wielkiej rachunek np. Hotel pod N° ..., Dobra N., Cukrownia N. i t. p. Gdyby właściciel kilka podobnych majątków i zakładów posiadał,

można, jak już powiedzieliśmy, w księdze głównej otworzyć jeden rachunek pod napisem: Przedsięwzięcia przemysłowe, a w książce zbiorowej rachunki dla każdego z nich. Zakłady mogą być albo wdzierżawiane, albo przez samego właściciela prowadzone. W pierwszym przypadku dla mało znacznych obrotów, w wydatkach i dochodach, rachunki książki zbiorowej mogą być wystarczające. Obciążają się za wydatki, kredytują się za raty dzierżawne, w końcu roku czysty dochód przenosi się na rachunek Strat i Zysków. W drugim przypadku, to jest kiedy zakłady sam właściciel prowadzi, rachunki zbiorowe wymagać będą ksiązek szczegółowych.

W tych ostatnich na podstawie inwentarza domu, dóbr, zakładu, otwierają się rachunki dla aktywów, jakimi są: grunta, lasy, stawy, budowle, upusty, maszyny, ruchomości, gotowizna, materjały, wyroby, weksle, rozmaici dłużnicy i t. d. tudzież dla passywów to jest wierzycieli wykazanych w inwentarzu. Saldo wypadkowe tych wszystkich rachunków, zgodne oczywiście być musi z cyfrą kapitału pokazanego w rachunku otwartym dla zakładu w książce zbiorowej, gdyż ten kapitał wzięty jest z tegoż samego inwentarza.

Uważając cały taki osobny majątek jako dłużnika, wszelki wydatek na rachunek onego uczyniony położymy na jego ciężar, wszelki wpływ otrzymany z niego na jego dobro. W książce szczegółowej wypłaty i wpływy wprowadzimy na właściwe rachunki. Np. przesłane do zakładu pieniądze zapiszemy na ciężar rachunku Gotowizny w kassie (zakładu z której zarząd tegoż winien będzie zdać rachunek), otrzymaną z zakładu gotowiznę, w mienie tegoż rachunku gotowizny. Wyplacone za kupione materjały dla zakładu, położymy na rachunek Materjałów, otrzymaną należność od dłużnika zakładu położymy w mienie tegoż dłużnika i t. p. Tym sposobem książka szczegółowa będzie zawsze zgadzała się z odpowiednim rachunkiem książki zbiorowej, to jest, saldo wypadkowe wszystkich rachunków książki szczegółowej będzie zawsze równe saldu rachunku książki zbiorowej.

Z tego wynika, że gdybyśmy w książce szczegółowej otworzyli rachunek dla właściciela zakładu i zakredytowali go saldem rachunku zbiorowego (w przypadku zaś gdyby saldo to, było saldem kredytu, zadebitowali, coby oznaczało że zakład ma większe passywa niż aktywa, czyli że zakład ma deficyt): saldo tego nowego rachunku zbilansowałoby wszystkie rachunki książki szczegółowej, która teraz stałaby się księgą główną: cechą bowiem księgi głównej jest bilansować się w sobie samej. Taka książka główna powinna być prowadzona w samym zakładzie, gdy pierwsza prowadzi się w kantorze właściciela, jeżeliby ten nie uznał dostatecz-

nem przestać na buchalteryi zakładu. O prowadzeniu obu tych ksiąg później obszerniej mówić będziemy.

§ 5. O rachunkach Kapitału.

199. Naturę i potrzebę rachunku kapitału dostatecznie wyłożyliśmy w części teoretycznej. Wykazaliśmy także że jeżeli kapitał w majątek włożony jest własnością kilku spółników pod pewnymi warunkami, każdy spółnik oddzielny rachunek w księdze wielkiej mieć powinien. Dla kapitału spółników akcyjnych, których wkłady są na tych samych warunkach, wystarczy jeden rachunek pod nazwą: Kapitału zakładowego (41). Podobnie zatrzymywany z rocznych zysków, na powiększenie kapitału zakładowego, pewien procent gromadzi się na oddzielnym rachunku pod napisem: Kapitału zapasowego. Te rachunki wtedy tylko potrzebowałyby mieć identyczne rachunki w księdze zbiorowej, gdyby w księdze wielkiej nie wypisywano żadnej treści którą znać zawsze jest potrzeba.

200. Co do rachunku Strat i Zysków należącego do rachunku Kapitału, równie w części teoretycznej wyłożyliśmy, na jakie się on rachunki rozdzielać może (57). Mogą one być następujące:

Rachunek Wydatków administracyjnych,

- „ Kosztów handlowych,
 - „ Procentów płaconych,
 - „ Procentów pobranych,
 - „ Różnicy kursu,
 - „ Łąży czyli Ażyja,
 - „ Depozytowego pobranego,
 - „ Różnych Strat i Zysków
- i t. p.

Z powodu ważności tych rachunków, otworzyć je należy w księdze wielkiej, zaś licznym podziałom onych, pozostaje otworzyć rachunki w odpowiednich im ksiągkach zbiorowych. I tak ksiągka zbiorowa Wydatków administracyjnych mieć będzie rachunki np. Płace urzędników (nawet jeżeli te, o potrzeba, dla każdego oddziału urzędników),

- Najem mieszkań,
- Oplata podatków,
- Opał i oświetlenie,
- Książki i materiały piśmienne,
- Koszt umeblowania,
- Różne wydatki nadzwyczajne.

Książka zbiorowa Kosztów handlowych może mieć rachunki takie:

Komisu opłaconego,

Komisu pobranego,

Wydatki portoryi, telegramów, sztafet, koszta podróży, dyjet i t. p.

W książce zbiorowej Procentów płaconych otworzyć można rachunki następujące np.

Procenta od Akcyj,

„ Obligacyj,

„ Kapitałów na procent złożonych,

„ Rachunków bieżących,

„ Otwartych kredytów,

„ Depozytów,

i t. d.

W książce zbiorowej procentów pobranych mogą być rachunki:

Procenta od Papierów własnych,

„ Pożyczek na papiery publiczne,

„ „ na towary,

„ „ lombardu,

„ Skupu weksli i papierów publicznych,

„ Pożyczek hipotecznych,

i t. d.

Rachunek Rozmaitych Strat i Zysków w książce zbiorowej podzieli się na rachunki:

Rozmaite Straty i Zyski dotyczące lat dawniejszych,

Straty i Zyski z zakładów przemysłowych,

Straty i Zyski na papierach,

Straty i Zyski w różnych spekulacjach,

Rozmaite Straty i Zyski.

Liczba otworzyć się mających rachunków zawisła od ilości i różnorodności pozycji do nich wprowadzanych. Rachunek Ażyja czyli Łaży nie potrzebuje być podzielany. Można też na tym samym rachunku kilka rodzajów wydatków pomieścić; albo na tym samym rachunku oddzielne rubryki pieniężne poprowadzić, dodając rubrykę ogólną zbierającą poprzedzające. Np. na rachunku procentów pobranych mieć rubryki na procenta:

od pożyczek na papiery publiczne

„ towary

„ lombard

„ hipotekę

i t. p.

i ogólną.

Od koniecznej potrzeby także zawisła liczba ksiązek zbiorowych. W jednej ksiązce mogą się pomieścić rachunki odnoszące się do wszystkich rachunków księgi wielkiej należących do kategorii Strat i Zysków: nic łatwiejszego jak pamiętać, które rachunki ksiązki zbiorowej do którego rachunku księgi wielkiej się odnoszą. Żaden nie wymaga ksiązki szczegółowej.

201. Tyle co do formy; co do istoty, sądzymy, że lubo dostatecznie wyłożyliśmy w części teoretycznej naturę strony *winien* i *ma* rachunków, o których w tym rozdziale mówimy, przecież dla całości powtórzemy tu rzecz pokrótce.

Na stronę *winien* przychodzą wszelkie wydatki poczynione, za odebrane usługi, które nie mają materyjalnej formy, a przez to albo wcale nie mogą być spieniężone, albo dopiero w cenie aktywów do których się odnoszą będą odzyskane. Dla tego takie wydatki (administracyjne, handlowe, procenta płacone i t. p.) uważamy za złe aktywa i przeznaczamy je na udział właściciela, obciążając niemi ostatecznie rachunek Kapitału, a tymczasowo na rachunki kategorii Strat i Zysków. Dalej na stronę *winien*, a w szczególności na rachunek Różnych Strat i Zysków kładziemy wszelkie salda debet figurujące na aktywach jako aktywa, ale nie mające materyjalnego pokrycia.

Na stronę *ma* rachunków Strat i Zysków, wprowadzamy summy o które nasze aktywa powiększone zostały; takimi są: procenta, dochody, przewyżka ceny towarów. Dalej salda kredytu rachunków rzeczowych (które są rachunkami właściciela, 24) gdyż one wskazują dla właściciela tytuł do aktywów. Nakoniec na stronę *ma* przyjdą zwroty wydatków, które w niepewności ich odzyskania zapisaliśmy na straty.

Przy takim związku rachunków księgi wielkiej z rachunkami ksiązki zbiorowej, salda rachunków księgi wielkiej wykażą ubytki i przybytki każdego rodzaju strat i zysków, salda zaś ksiązki zbiorowej wykażą przybytki i ubytki różnych gatunków tychże rodzaj. Jeżeli więc tak w księdze wielkiej, jakoteż w ksiązce zbiorowej otworzymy rachunki Strat i Zysków (ogólnych) i na te rachunki przeniesiemy, przez pozycję dziennika buchalterycznego, salda wszystkich rachunków do strat i zysków należących: rachunki te w obu ksiązkach (wielkiej i zbiorowej) równobrzmiące, przedstawiają na stronie *winien* ubytki, na stronie *ma* przybytki całego peryjodu rachunkowego, a różnica między nimi, wyrazi ostatecznie ubytek albo przybytek, stratę albo zysk, który tylko pozostanie przenieść na rachunek Kapitału.

ROZDZIAŁ IV.

O buchalterii w zakładzie przemysłowym.

202. Ponieważ buchalter nie powinien nic wprowadzić do ksiązek bez oparcia się na powadze piśmiennój, przeto przedewszystkiem zastanowić się musimy, jakie w zakładzie przemysłowym potrzebne są ksiązki źródłowe.

W zakładzie przemysłowym wszelkie czynności rozdzielają się na dwa główne zajęcia: produkcję i zbycie produktów. Produkcja wymaga starania o materyjały produkcyjne, prowadzenia prac produkcyjnych i utrzymania zakładu w stanie odpowiednim celowi; zbycie produktów potrzebuje zajęcia się sprzedażą i ściąganiem należności. Ksiązki źródłowe (specyjalne) będą więc potrzebne:

1° Kontrole do zapisywania przychodu i rozchodu materyjalów;

2° Szczegółowy inwentarz ruchomości;

3° Kontrole wykonywanych prac, z oznaczeniem ich rodzaju, ilości i wysokości wynagrodzenia;

4° Kontrole otrzymywanych produktów i wyrobów co do ich rodzaju i gatunku, ilości i ceny;

5° Kontrole rozchodu produktów i wyrobów z wyluszczeniem równie rodzaju i gatunku, ilości i ceny po jakiej sprzedane i w jaki sposób zapłacone zostały, a jeżeli na miejscu zużyte były, do czego służyły;

6° Książka kassowa dla zapisywania wpływów i wypłat w gotowiznie.

203. Ruch w składach i warsztatach odbywa się z poleceń Zarządzającego wydawanych piśmiennie, lub według przyjętego porządku; wpływy i wypłaty w gotowiznie za jego też tylko odbywają się upoważnieniem. Wydawane w tych celach rozporządzenia piśmiennie, zwykle z ksiązek sznurowych wycinane, ksiązki-specyjalne lub wypisy z nich, tudzież prowadzona korespondencyja, są źródłami z których buchalter czerpie do swych ksiąg potrzebne mu wiadomości.

Układ i rozgałęzienie ksiązek dla kontrolowania materyjalów, inwentarza ruchomego, wyrobów i pracujących, zawisły od rodzaju i obszerności prowadzonego przemysłu a głównie j jeszcze od ścisłości z jaką mamy obowiązek prowadzić rachunkowość. Od

skrupulatności i, że tak rzekę, drobiazgowości, z jaką prowadzone są książki źródłowe, zawisła dokładność i pożytek całej rachunkowości. Taka rachunkowość jest najpewniejszą rękojmią pomyślności każdego przedsiębiorstwa. Ona pokazuje gdzie są przyczyny zysku albo straty; pozwala ocenić skutki wprowadzanych ulepszeń, a tem samem wskazuje drogę postępu.

204. Do książki kassy zapisują się wpływy i wypłaty w miarę jak następują, ze wszystkimi szczegółami, jakie wskazaliśmy mówiąc o książce kassowej. W rubryce na to przeznaczonéj, równie jak w tamtéj, wpisują się tytuły rachunków księgi głównej to jest na stronie *winien* czyli *przychodu* rachunek - wierzyciel, a na stronie *ma* czyli *rozchodu* rachunek-dłużnik.

Księga główna otwiera się na podstawie ostatniego inwentarza w sposób jak to powiedzieliśmy (198) mówiąc o książce szczegółowej zakładu przemysłowego, dodając jedynie rachunek kapitału, bez czego, rachunki téj książki nie bilansowały by się, a zatem nie byłaby księgą główną (198).

Z puszczeniem w ruch zakładu, otwierają się w księdze głównej rachunki dla produkcji szczegółowych (jeżeli są rozmaite) i dla produktów z nich otrzymywanych (194) a także rachunek Strat i Zysków.

Ponieważ liczba rachunków, które zajdzie potrzeba w księdze głównej otworzyć nie wiele przejdzie kilkudziesięciu, a choćby i drugie tyle, nie ma potrzeby używać do pomocy książek zbiorowych i szczegółowych, wszystkie bowiem rachunki dadzą się pomieścić w księdze głównej. Skoro jeden tom niewystarczy przybiera się następny. Wyjątek od tego stanowią jedynie mogą rachunki materiałów i produktów, dla których dobrze mieć książki szczegółowe dla kontrolowania każdego materiału i każdego wyrobu oddzielnie co do przychodu i rozchodu. W razie także zbyt wielkiej liczby dłużników i wierzycieli należy mieć książkę szczegółową, a w księdze głównej jeden rachunek: Dłużnicy i Wierzyciele.

205. Księgę główną należy prowadzić tak jak zbiorową, to jest wpisywać treść pozycji, co nazywają metodą francuską, a w rubryce na to zrobionéj, zaznaczać, znakami skrótowymi, źródło to jest kartę i książkę z kąd pozycja wzięta. Pozycyje wprowadzają się na właściwe rachunki wprost z książki kassy, zaznaczając w téj ostatniej, w przeznaczonéj na to rubryce, stronicę księgi głównej. Na rachunku: Kassy w księdze głównej, wprowadza się na stronę *winien* w ogólnej cyfrze przychód kassy, a na stronę *ma* rozchód, za cały czas, za jaki szczegółowe pozycyje rozpro-

wadziliśmy po rachunkach księgi głównej, zwykle całego miesiąca.

A jeszcze lepiej w inny sposób wprowadzać przychody i wydatki gotowizny na rachunek Kassy księgi głównej. Na stronie winien wypisać wszystkie rachunki księgi głównej na które nastąpił wpływ, z summami ogólnymi wpływu, na stronie ma wypisać rachunki na które weszły wypłaty i summy ogólne wypłat za cały czas któryśmy przeprowadzili. Nie ma bowiem potrzeby na rachunek Kassy księgi głównej powtórnie wpisywać szczegółowo wpływów i wypłat, które już są wyluszczone w książce kassowej.

Z książek przeznaczonych na zapisywanie przychodu materiałów i ruchomości, albo z raportów złożonych przez magazyniera otrzymuje buchalter wiadomość o wszelkich przedmiotach weszłych do zakładu. Porównawszy te przychody z rachunkiem kassy, dowiaduje się które już zapłacone zostały. Poprzestając na sprawdzeniu zapłaconych co do ilości i gatunku, gdyż te już weszły do rachunków księgi głównej z książki kassowej, dla niezapłaconych zrobi pozycje w Primancie, którą tylko dla tego rodzaju pozycyji prowadzić należy. Należność za nabyte przedmioty położy w mienie wierzyciela, a obciąży rachunek Materiałów lub Ruchomości.

Książki rozchodu materiałów albo wypisy (raporta) peryjodycznie podawane przez magazyniera, służą do sporządzenia wykazu ilości materiałów wydanych do produkcji z obliczeniem wartości po cenie kosztu, z rozdzieleniem na rodzaje produkcji, które mają rachunki w księdze głównej. Jeden bowiem materiał do różnych potrzeb mógł być użyty. Rachunki szczegółowe dla każdego materiału przez magazyniera prowadzone, ułatwiają buchalterowi tę pracę: może ją nawet całkiem magazynier wykonać jeżeli oprócz ilości, zapisuje w swojej książce składowej i wartość materiałów.

Z takiego wykazu: z dokładnością i porządnie sporządzonego, wprowadza się każda pozycja wprost do księgi głównej na ciężar właściwej produkcji (np. dobywania rudy, palenia węgla i t. d.) w mienie rachunku materiałów, zaznaczając na rachunku żąd wzięta, a na wykazie stronie obu rachunków księgi głównej (rachunku Materiały i rachunku Produkcji). Narzędzia i inne przedmioty ruchome dopóki są w składzie, uważać należy jako materiały, za wydane do warsztatów obciążać rachunek Ruchomości, a tych prowadzić szczegółowy inwentarz z oznaczeniem

rzemieślnika w którego ręku zostają. Za zużyte, wracające do składu jako stary materiał, kredytować rachunek Ruchomości na ciężar starego materiału (starej stali, cyny, lanego żelaza i t. p.) po cenie odpowiedniej obecnej ich wartości.

Zaspokojenie plac robotników i w ogólności wszystkich osób zakładu, następuje z kassy, zatem z książki kassowej wchodzi do księgi głównej na odnośne rachunki produkcji.

Książki przychodu i rozchodu Wyrobów, albo wyciągi z nich złożone przez magazyniera, służą do ułożenia dwóch Wykazów: jednego wytworzonych wyrobów które oblicza się po cenie ustanowionej; drugiego wyrobów sprzedanych, z obliczeniem po cenach istotnych zbytu, z nadmienieniem jak należność zaspokojoną została. Na tym wykazie zamieszczają się także rozchodowane wyroby na użytek zakładu lub na dalsze przerobienie, z obliczeniem ich po cenie sprzedażnej lub po cenie własnego kosztu, o ile ten da się jak najściślej obliczyć.

Z pierwszego wykazu obciąża się rachunek Produktu w mienie rachunku Produkcji jego (194), zaznaczając na rachunkach księgi głównej pozycję Wykazu, a na Wykazie obie stronicie księgi głównej. Z drugiego Wykazu otrzymaną za sprzedane wyroby, sumę wprowadza się do księgi głównej na ciężar rachunku dłużnika (rzadko bowiem zapłata zaraz następuje), w mienie rachunku Produktu (194). Jeżeli zaś zapłata już nastąpiła w gotowiznie, to ona weszła już w mienie tego rachunku (Produktu) z książki kassy i pozostaje teraz zanotować tylko na Wykazie rozchodu wyrobów pozycję lub datę perceptowania gotowizny w książce kassy.

Jeżeli książka produkcji wyrobów i książka sprzedaży i użycia na miejscu wyrobów są porządnie prowadzone, mogą same służyć buchalterowi do wprowadzenia z nich pozycji do księgi głównej i nie będzie potrzeby robienia wykazów.

206. Jeżeli jakie operacje nastąpiły przy użyciu weksli, dla wprowadzenia ich do rachunków księgi głównej, zrobić należy pozycje w primanocie, z której przejdą na rachunki księgi głównej. Np. za sprzedany produkt za wekslem, obciąży się rachunek weksli do zrealizowania, a zakredytuje rachunek produktu.

Podobnie postąpić należy ze wszystkimi operacjami spełnionymi za pośrednictwem korespondencji, bądź z obcymi osobami bądź z samym właścicielem zakładu (np. Bankiem) przeprowadzonej; to jest należy ułożyć pozycje w primanocie, a następnie wprowadzić je do rachunków księgi głównej.

Również użyć należy primanoty, gdy idzie o przeprowadzenie na rachunki pozycji opartych na samychże rachunkach

księgi głównej, jakto ma miejsce przy regulowaniu i zamykaniu rachunku z końcem roku.

207. Do tych przypadków ograniczając układanie pozycji primanotowych, można księgę wielką prowadzić bez pomocy Dziennika buchalterycznego, który, jak powiedzieliśmy w swoim miejscu, lubo jest przy operacjach skomplikowanych, księgą niezbędną nie jest przecież książką istotną buchalteryi, jest nią jedynie księga wielka czyli główna przez tę swoją własność, iż przedstawia dokładny bilans majątku. W zakładach przemysłowych wszystkie prawie operacje przechodzą przez kasę i magazyn, liczba zatem pozycji przez obrót między innymi rachunkami dokonywanych, jest bardzo mała. Zresztą zaznaczenie, w przeznaczonj na to rubryczce, na rachunku-dłużnika stronicy odpowiedniego rachunku-wierzyciela, a na tym wzajemnie stronicy pierwszego, jest dostateczną, do utrzymania związku pomiędzy rachunkami i czynienia wszelkich sprawdzeń.

208. Od umiejętnego ułożenia ksiązek źródłowych (specyjalnych) i porządnego ich prowadzenia, zawisło oszczędzenie pracy buchaltera, co największej jest wagi w małych zakładach i folwarkach rolnych.

Książki źródłowe ułożone stosownie dla każdej produkcji, której rezultaty osobliwie znać chcemy, opatrzone w rubryki odpowiednie rachunkom, jakie w księdze głównej otworzyć zamierzamy, zapisywane codziennie po spełnionych czynnościach: dają po zasumowaniu rubryk, bądź miesięcznie bądź nawet rocznie, ogóły gotowe do wprowadzenia do rachunków księgi głównej, bez potrzeby wyluszczenia szczegółów, które zawsze w książkach specyjalnych znaleźć możemy.

Ten sam sposób wprowadzania ogółami do księgi głównej wpływów i wydatków gotowizną, należących do tegoż samego rachunku księgi głównej, osiągnąć można, opatrując książkę kassy w rubryki odpowiednie, co tem łatwiej daje się uskutecznić, że w małych przedsiębiorstwach wpływy i wydatki w gotowiznie nie odnoszą się do wielu rachunków księgi głównej.

Przy takim urządzeniu ksiązek, nie potrzebując prowadzić dziennika buchalterycznego a może nawet takiej primanoty, o jakiej wyżej mówiliśmy czynność buchaltera organiczyć się może do paru dni pracy miesięcznie i kilkunastu dni w końcu peryjodu rachunkowego.

209. Zamknięcie rachunków dopełnia się wedle zasad, które w rozdziale VIII części pierwszej ogólnie wyłożyliśmy, a w szczególności właśnie w dalszym ciągu tego dzieła wyłożymy.

ROZDZIAŁ V.

O prowadzeniu książki szczegółowej przedsiębiorstwa przemysłowego w samym kantorze właściciela (np. Banku).

210. Jeżeli właściciel nie poprzestaje na buchalteryi prowadzonej w samym zakładzie, obok prowadzonego u siebie rachunku zakładu w księdze wielkiej lub zbiorowej, dla tego, iż ten pokazuje tylko w ogólnej cyfrze kapitał umieszczony w przedsiębiorstwie; lecz chce mieć pod ręką rachunki zakładu we wszelkich szczegółach: wtedy prowadzi we własnym kantorze książkę szczegółową zakładu (196, 198). Potrzeba takiej książki wówczas głównie się okazuje, kiedy zakład daleko jest od głównego siedliska właściciela położony i utrudniona nad nim kontrola.

211. Książkę szczegółową, o której już wyżej wspomnieliśmy (198), widzieliśmy zupełnie zgodną z odpowiednim jej rachunkiem książki zbiorowej, a rachunki tej ostatniej, utworzone dla każdego z przedsiębiorstw przemysłowych, zgodne z rachunkiem księgi wielkiej: Przedsiębiorstwa przemysłowe. Zgodność ta ztąd pochodzi, iż wszelkie summy wypłacone lub pobrane (gotowizną lub przez obroty) na rachunek zakładu, obciążają go, lub przychodzą na jego dobro zarazem w księdze wielkiej, książce zbiorowej i szczegółowej, z tą tylko różnicą w tej ostatniej, że zapisane są na ciężar lub na dobro właściwego szczegółowego rachunku. Wprowadzenie tych summ w gotowiznie lub przez obroty na rachunek zakładu wydanych lub przyjętych, następuje, przypominamy ogólne prawidło (88); na podstawie dziennika buchalterycznego. Np. przesłano do zakładu pewną sumę w gotowiznie; w Dzienniku buchalterycznym będzie pozycyja:

U Przedsiębiorzeń przemysłowych**Kassa**

za wysłaną do zakładu NN sumę rs.....

Summa ta wejdzie na ciężar rachunku Przedsiębiorzeń przemysłowych w kredyt Kassy w księdze wielkiej, na ciężar rachunku: Zakład NN. w książce zbiorowej (w której są rachunki podobne innych także zakładów), zaś w książce szczegółowej zakładu NN. wejdzie na ciężar rachunku Kassy (zakładu).

Zakupiono do zakładu NN. materyjały, które on przyjmie.
W dzienniku buchalterycznym będzie pozycyja :

U Przedsięwzięć przemysłowych

Kassa (jeżeli materiały zapłacone gotowizną)

Korespondenci (jeżeli np. zapłacono je za pośrednictwem korespondenta).

W księdze wielkiej wypłacona summa na rachunek zakładu wejdzie na rachunki wskazane, w książce zbiorowej przedsięwzięć przemysłowych wejdzie w debet rachunku Zakładu NN; w książce szczegółowej na rachunek Materiałów, lub Materiału zakupionego jeżeli ten materiał ma już swój rachunek.

Przyjęto weksel od nabywcy wyrobów zakładu. W dzienniku buchalterycznym będzie pozycja:

U Weksli krajowych

Przedsięwzięcia przemysłowe

W księdze wielkiej summa wekslu wejdzie na rachunki wskazane. W książce zbiorowej wejdzie na dobro rachunku Zakładu NN; w książce szczegółowej na dobro rachunku Wyrobów: jeżeli różnego rodzaju są wyroby, a że ten rachunek, z tego powodu, ma swoją książkę szczegółową, to w tej ostatniej na dobro rachunku Wyrobu szczegółowo wymienionego.

Powróćmy do zakładu NN. gdzie prowadzą księgę główną z tymi samymi rachunkami co książka szczegółowa która nas zajmuje. O wszystkich tych zaszczościach otrzymał on z kantoru właściciela listowne zawiadomnienia. Na podstawie ich w zakładzie samym do księgi głównej nadesłana gotowizna wejdzie na ciężar rachunku Kassy, w mienie rachunku właściciela (który jest tu rachunkiem kapitału zakładowego); otrzymane materiały na ciężar rachunku Materiałów w mienie rachunku Właściciela; przeciwnie za przyjęty przez właściciela weksel rachunek jego zostanie obdłużony, a zakredytowany rachunek Wyrobów, a w książce szczegółowej tego rachunku, rachunek szczegółowego wyrobu, lub kilku szczegółowych rachunków, jeżeli wyroby były rozmaite.

212. Różnica między księgą główną zakładu, a książką szczegółową prowadzoną w Buchalteryi samego właściciela, które mają też same rachunki, jest tylko ta, że ta ostatnia nie ma rachunku Właściciela. Zatem rachunki książki szczegółowej razem wzięte dają saldo zgodne z saldem rachunku książki zbiorowej; w księdze głównej (w zakładzie) też same rachunki bilansują się saldem rachunku Właściciela. Rachunek ten jest dosłownie zgodny z rachunkiem książki zbiorowej (u właściciela), z tą jedynie różnicą, że jest obdłużony za summy stojące w mienie rachunku książki zbiorowej, jest zaś kredytowany summami, które tamten obdłużają. Jakoż stosunek zakładu do właściciela jest wprost przeciwny; więc też salda tych dwóch rachunków równe co do cyfry, są przeciwne co do natury, to jest jeżeli jedno jest długiem, drugie będzie wierzytelnością.

213. Do wprowadzenia do książki szczegółowej zmian, jakie zachodzą w majątku zakładu wskutek biegu onego, posiadać należy te same źródła, które potrzebne były do prowadzenia księgi głównej w zakładzie (202). Zakład zatem powinien je dostarczyć w oznaczonych terminach. Im raporta zakładu częściej będą składane, tem kontrola nad nim będzie ściślejsza, nawet gdyby z nich nie robiono książkowego użytku. Raz bowiem rzecz piśmiennie doniesiona, niełatwo może już być odwołana lub zmieniona.

Układ tych raportów zawisł od tego, jak dalece kontrola nad zakładem ma być skrupulatna. W naszym wykładzie mówimy wszędzie o zupełnej ścisłości rachunkowej, bez względu na pracę jakiej ona wymaga, bo nic łatwiejszego, jak zaniechać drobiazgowość, jeżeli byłaby zbyt duża.

Składane być powinny następujące raporta:

1° Wypis z księgi kassy, z wypełnieniem rubryki co do wskazania rachunków księgi głównej (zakładu) na które przychody i rozchody położono, wraz z dowodami kassowymi.

2° Obrót szczegółowy materyjałów w składach, to jest pokazanie:

pozostałości z poprzedniego raportu,

przychodu od tego czasu,

rozchodu w tymże czasie,

pozostałości z końcem okresu, za który składany jest raport.

3° Przynajmniej raz za rok upłyniony Obrót szczegółowy materyjałów z pokazaniem:

pozostałości wraz z jej wartością z roku poprzedniego, według inwentarza;

przychodu wraz z wartością z kosztem nabycia,

rozchodu rozdzielonego według potrzeb do jakich były użyte, z obliczeniem wartości np.

do naprawy budowli,

do naprawy upustów,

do budowy nowego domu,

do fabrykacji (jakiej mianowicie),

do opakowania,

nie wyważyło się, lub niewymierzyło

i t. p.

pozostałości z jej wartością na rok przyszły.

4° Zapłata osób pracujących w zakładzie wiadoma jest z wypisów kassowych, jeżeli przecież nie można z nich poznać dokładnej wiadomości, przy czem te roboty były wykonane, winien za-

kład uzupełnić to w wykazie, rozdzielając place według przedmiotów przy których były wykonane.

5° Raporta otrzymanych produktów, przerobionych na inne, sprzedanych i zużytych w zakładzie, z obliczeniem wartości — na koniec pozostałość z wartością jaka do inwentarza zamieszczona zostaje.

6° Obrót ruchomości, to jest ich przybytek, ubytek, zużycie i pozostałość z oszacowaniem.

7° Odpis dosłowny primanoty.

8° Inwentarz zupełny przedsiębiorstwa.

Na podstawie raportów nadesłanych z przedsiębiorstwa rozprowadza się wprost, bez robienia pozycji primanotowych, pozycje po rachunkach książki szczegółowej, to jest, obdłużają się i kredytuują odpowiednie rachunki. Np. z raportu kassy obciążają się rachunki materyjałów, płac administracyjnych, płac robotników przy takięto fabrykacji (produkcji) i t. d. za wypłaty z kassy, kredytuje się rachunek Kassy za ogólną sumę wydatku w całym raporcie, bez żadnych szczegółów, aby bez potrzeby nie przepisywać na rachunku raportu kassowego. Lepiej jest, po rozprowadzeniu rozchodu gotowizny po rachunkach, w mienie rachunku gotowizny (kassy) wprowadzić tytułami tychże rachunków summy je obciążające w gotowiznie: tym sposobem rachunek kassy pokaże ile na jaki rachunek poczyniono wypłat (205). Podobnie postępuje się co do wpływów gotowizny.

Z raportów materyjałów, obciążają się rachunki budowli, maszyneryj, fabrykacji (produkcji) i t. p. kredytuując rachunki materyjałów.

Z raportu wyrobu (produkcji) obciąża się rachunek Zapasów produktów na składach, a kredytuje rachunek Wyrobu (produkcji) i jakiej mianowicie np. węgla, surowcu, żelaza i t. d.

Na raportach zaznaczają się stronice rachunków książki szczegółowej.

214. Łatwo zrozumieć, że lubo po wprowadzeniu do książki szczegółowej raportów zakładu, summy obrotowe tej książki różne będą od summ obrotowych książki zbiorowej, niemniej saldo ogólne wszystkich rachunków pierwszej, zgodzi się z saldem rachunku zbiorowego. Dla uczynienia bowiem i summ obrotowych równych, należałoby robić odpowiednie pozycje w primancie i w dzienniku buchalterycznym z tym samym dłużnikiem i wierzycielem:

U Przedsięwzięć przemysłowych

Przedsięwzięcia przemysłowe

co czynić nie ma potrzeby. Nie należy tylko powtórnie wprowa-

dzać tych pozycyj, które już weszły z książki zbiorowej to jest dziennika buchalterycznego, np. summ pieniężnych przesłanych do zakładu, lub na jego rachunek przyjętych, materyjałów dla niego kupionych i t. p. Takie pozycyje wchodzą do książki szczegółowej na jeden tylko rachunek; w księdze zaś głównej w zakładzie drugim rachunkiem na który wchodzą w mienie albo na ciężar, jest rachunek Właściciela, który dla tego zgadza się co do joty z rachunkiem książki zbiorowej w kantorze właściciela.

Etaty w zakładach.

215. Buchalter powinien należycie obznajmić się z przebiegiem i sposobami produkcji, której rachunkowość ma prowadzić, aby był w stanie nietylko okazać ogólny rezultat, ale nadto koszta własne wszelkich pośrednich działań i pośrednich przekształceń, jakie taż produkcya przechodzi. Zwykle zakłady rządowe kierują się w prowadzeniu produkcji przepisami im z góry przez zwierzchnią władzę etatami. Są to plany zwykle całorocznego gospodarstwa, oparte na znajomości fachowej i doświadczeniu lat poprzednich.

Do ściśle obliczonej, mogącej się osiągnąć produkcji, ustanowione są w etatach wydatki wszelkiego rodzaju, jakie ponieść będzie potrzeba, a ztąd wyprowadzony jest zysk przewidywany. Po ukończeniu produkcyjnego okresu, nietylko osiągnięty rezultat porównywany bywa z naprzód obliczonym, ale nadto po szczególe każdy przychód i wydatek z odpowiedniami pozycjami etatu. Np. w przędzalni lnu i tkalni żądana jest wiadomość, ile zamierzono wyrobić a ile wyrobiono, ile miało kosztować wedle etatu, a ile rzeczywiście kosztowało czesanie lnu, przędzenie, tkanie, bielienie, zarząd, utrzymanie budowł, maszyneryj, sprzedaż i t. d. Zachodzące różnice Administracyja jest w obowiązku usprawiedliwić. Cała zatem rachunkowość do układu etatu musi być zastosowana, to jest rachunki w książce szczegółowej, a w zakładzie w księdze głównej, tudzież w książkach pomocniczych, muszą być odpowiednio do etatu otworzone. W ciągu roku zanim zamknięte rachunki pokażą rzeczywiste koszta własne, otrzymane produkta pośrednich produkcyj (węgli, rudy, surowcu i t. p.) wprowadzają się po cenach naznaczonych w etacie; różnica jaka się okaże z rzeczywistym kosztem, wyjdzie na rachunku jako zysk albo strata w porównaniu do zamierzeń etatowych.

Etaty robione są dla wytknięcia pewnej drogi do osiągnięcia

korzyści, a przy tem dla ograniczenia samowolności zarządu; mają one jednak i złą stronę, jeśli go zbyt mocno krępują w działaniu.

ROZDZIAŁ VI.

O buchalteryi przedsięwzięć handlowych czyli tak zwanych Oddziałach, Kantorach lub Filijach bankowych.

216. Gdy w tak zwanych Oddziałach, Kantorach lub Filijach bankowych wykonywają się te same obroty handlowe kapitałów, co w głównych bankach, przeto i rachunkowość musi być też sama. Księga główna w Oddziale prowadzona, obejmuje rachunki dla wszelkich aktywów, passywów i kapitału. Dzienniki kantorowe, książki specjalne prowadzone w chwili dokonywanych działań, są źródłami, z których buchalterya czerpie wiadomości do ksiąg kassy i primanoty, z kąd przechodzą do dziennika buchalterycznego i księgi głównej. Cośmy więc mówili o prowadzeniu ksiąg buchalterycznych, stosuje się w zupełności do buchalteryi Oddziałów. Pozostaje raczej powiedzieć o stosunku tej buchalteryi do buchalteryi metropolii. W tej ostatniej mają Oddziały w księdze wielkiej, jak każdy dłużnik, otwarty rachunek, pokazujący ile wynosi oddany do ich rozporządzenia kapitał. W książce zbiorowej otwarte są rachunki osobne dla każdego Oddziału, a w odpowiednich im książkach szczegółowych rachunki dla pojedynczych aktywów i passywów, na jakie kapitał Oddziału się rozkłada, tak iż różnica między aktywami i passywami wyrównywa saldo rachunku zbiorowego. Są to też same aktywa i passywa, które pokazuje księga główna w Oddziale. Różni się książka szczegółowa od księgi głównej Oddziału tem jedynie, iż ta posiada nadto rachunek kapitału (rachunek Banku), który ją bilansuje. Jestto zatem ten sam system rachunkowości, jaki wyłożyliśmy dla zakładów przemysłowych. Podobnie też, jak Przedsiębiorstwa przemysłowe, obowiązane są Oddziały handlowe przysyłać do głównego kantoru właściciela (Banku) w terminach oznaczonych np. co tydzień, albo lepiej dwa, trzy albo cztery razy na miesiąc, aby z miesiącem trafiały, odpisy tych wiadomości, które im samym służą do prowadzenia księgi głównej. Powinny zatem przysyłać szczegółowe odpisy książek specjalnych do których zaciągają dokonane operacje. Szemata dla książek specjalnych w filijach do zapisywania operacji skupu weksli, weksli spleconych, oddanych do protestu, udzielonych pożyczek na zastaw towarów, papierów

publicznych, wykup takowych, przyjmowanych i wydawanych przekazów i kapitałów i t. d. są też same, jakie wskazaliśmy dla takichże operacyj w samym banku.

Ponieważ odpisy nadesłane z filij wyłuszczają wszelkie szczegóły, to jest podają o ile operacja załatwiona była gotowizną lub obrotem, nie ma przeto już potrzeby robić odpisu szczegółowego z księgi kassowej, dosyć aby filije przesyłały raport, obejmujący pozostałość gotowizny według ostatniego raportu, ogólne wpływy i wypłaty w każdej operacji zgodnie z odpisami, o których wyżej mowa, w końcu pozostałość gotowizny z upływem peryjodu, za który raport składają.

Użyteczne są wykazy zbiorowe szczegółowych operacyj w ten sposób układane, iż np. co do skupu weksli pokazane będzie: ile z początkiem peryjodu, za który raport się zdaje, było w portfelu, ile według odpisów z téj operacji w ciągu peryjodu przybyło, ile zapłaconych zostało, ile oddanych do protestu, a ile pozostaje. Takie ogólne wykazy pilnują zgodności ksiąg metropolii z filiją i usuwają wcześniej wszelkie pomyłki.

Słowem, oprócz toczonéj codziennie korespondencji w rzeczach nie cierpiących zwłoki, przesać winny filije wszelkie potrzebne materyjały do ułożenia dziennika buchalterycznego filii w Banku, tak aby bilans książki szczegółowéj prowadzonéj w buchalteryi Banku, zgodny był z bilansem księgi głównej filii.

Dosłowny odpis samego Dziennika buchalterycznego filii, zastąpić może wszystkie szczegółowe raporta. Gdyby wszakże w Oddziale nie układano takiego Dziennika buchalterycznego i nie prowadzono księgi głównej, tam wystarczy samo składanie odpisów, wyżej wskazanych. Otrzymane w Banku służą do ułożenia Dziennika buchalterycznego, wyłącznego dla książki szczegółowéj, która, równie jak i Dziennik, stosownie do obszerności operacyj, znaczne przybrać mogą rozmiary.

Operacje dotyczące innych rachunków księgi wielkiej Banku, a nie samego rachunku filii, muszą być wprowadzone do główne go dziennika Banku, np. wypłaty na rachunek Banku czynione lub wpływy z Banku przyjmowane, przesyłane weksle i t. p. Pozycje które z dziennika Banku już raz weszły do książki szczegółowéj, powinny być opuszczone w dzienniku dla książki szczegółowéj prowadzonym.

Wprowadzanie do książki szczegółowéj działań filii na podstawie otrzymywanych odpisów z książek specjalnych, może się odbywać zaraz, albo też co miesiąc lub nawet rzadziej, zbierając

kilka raportów razem, do czego należy mieć odpowiednie książki, w które wpisywanoby pojedynczych raportów ogóły rubryk.

ROZDZIAŁ VII.

O zgodności ksiąg buchalterycznych i sposobach utrzymania jój nieprzerwanie.

217. Przez zgodność ksiąg buchalterycznych rozumiemy, iżby do księgi wielkiej nic nie weszło coby się nie znajdowało w Dzienniku buchalterycznym, tudzież ażeby tenże Dziennik z książkami zbiorowemi (specyjalnemi) i szczegółowemi co do summ i tytułów rachunków w zupełnej był tożsamości. Z téj zgodności księgi wielkiej, książek zbiorowych (specyjalnych) i szczegółowych z tymże samym Dziennikiem, w którym dla każdej summy wskazane są: rachunek-dłużnik i rachunek-wierzyciel, koniecznie wypływa: że nietylko rachunki księgi wielkiej zbilansują się pomiędzy sobą, ale także książki szczegółowe zgodzą się z odpowiednimi im rachunkami księgi wielkiej, albo z rachunkami książek zbiorowych a te z odpowiednimi im rachunkami księgi wielkiej.

218. Aby Buchalteryja mogła cokolwiek do ksiąg wprowadzić, potrzebuje opierać się na piśmiennych dokumentach, które jój tylko załatwiający interesa mogą dostarczyć: uorganizowanie zatem pracy buchalterycznej i pracy przeznaczonej do załatwiania czynności majątkowych w ten sposób, aby sobie pomagały i aby Buchalteryja w miarę spełnionych czynności miała pod ręką materiały do ułożenia dziennika, jest zadaniem wielkiej wagi dla oszczędzenia pracy, pośpiechu w rachunkowości i utrzymania porządku i zgodności w książkach.

Dwa są główne systemata téj organizacyi, które w ciągu téj części naszej nauki staraliśmy się wyłożyć, co tu w treści, dla objęcia całości powtórzemy.

219. Jeden jest następujący. Buchalteryja otrzymuje Dziennik kantorowy, w którym zapisano kolejno i treściwie dopełnione wszelkie operacyje, oprócz załatwionych przez korespondencyję (112, 114). Na podstawie tego dziennika, sprawdzonego z arkuszem kassowym co do działań połączonych z wpływami i wypłatami w gotowiznie i depozytach, a na podstawie korespondencyi co do działań przez obroty dokonanych, Buchalteryja układa księgę kassy, primanotę i Dziennik buchalteryczny. Z dziennika wpisują się pozycyje do księgi wielkiej, książek zbiorowych i szczegółowych.

Dopóki co nie weszło do Dziennika buchalterycznego, nie jest też wprowadzone nie tylko do księgi wielkiej, ale także ani do ksiąg zbiorowych, ani szczegółowych. Takim sposobem zgodność tych wszystkich ksiąg pomiędzy sobą, jest konieczna i oczywista.

Ten sposób załatwiania czynności i prowadzenia ksiąg buchalterycznych utrzymuje się w Banku Polskim od początku jego ustanowienia. W kantorze Banku zostającym pod kierunkiem Dyrektora Kass, prowadzony jest Dziennik kantorowy na osobnych arkuszach. Na nich zapisują się, kolejną załatwienia, operacje spełnione nietylko w samym kantorze, ale także operacje innych Dyrekcyj, przy których zachodzi potrzeba przyjęcia lub wypłacenia gotowizny albo depozytów, co jedynie za assygnacjami Dyrektora kass, kierującego kantorem, nastąpić może. Z dziennika kantorowego, arkuszy kassowych i komunikowanych sobie korespondencyj, Buchalteryja układa księgę kassy i primanotę, a z tych Dziennik buchalteryczny; z dziennika tego wchodzi pozycje do księgi wielkiej, a z księgi kassy i primanoty rozchodzą się po wszystkich ksiągkach zbiorowych i szczegółowych. Prócz tego ma sobie Buchalteryja komunikowane, bez wyjątku wszelkie korespondencje, z którymi porównywa książki i uzupełnia coby jeszcze do nich nie weszło. Znalezione braki i niezgodności prowadzący książki zbiorowe i szczegółowe uzupełniają i prostują, przedstawiając na tychże samych korespondencyjach zredagowane pozycje buchalteryczne, które Buchalter główny, po sprawdzeniu, odsyła do primanoty dla wpisania. Przy każdej pozycji w książce zbiorowej i szczegółowej powołany jest numer, jakim przy wejściu do Banku była opatrzona korespondencyja, z której ona wypłynęła. Na teże korespondencyi zapisują się tytuły rachunków, tomy, stronicie i pozycje w których summy objęte pismem mieszczą się w książce. Następnie wydział Kontroli ma obowiązek Dziennik kantorowy, arkusze kassowe i wszystkie papiery Banku przejrzeć, obliczenia sprawdzić i pozycje rachunkowe jakie z nich wyniknąć były powinny w Dzienniku buchalterycznym odszukać i na ekshibicie zaznaczyć; w przeciwnym razie dostrzeżoną niedokładność Buchalteryi do sprostowania lub objaśnienia podać.

220. Drugi system organizacyi służby kantorowej i buchalterycznej polega na połączeniu załatwiania operacyj z prowadzeniem ksiąg zbiorowych i szczegółowych, odnoszących się do aktywów i passywów przedmiotem tych operacyj będących, czyli na prowadzeniu tych ksiąg w samych oddziałach (kantorach) załatwiających interesa w miarę ich dopełniania. Książki zastępujące dzien-

nik kantorowy a zarazem będące książkami zbiorowemi, nazwalimy książkami specjalnemi. Buchalteryi, którą główną nazwiemy i która zostaje pod kierunkiem Buchaltera naczelnego, pozostaje prowadzenie dziennika buchalterycznego, księgi wielkiej, księzek zbiorowych i szczegółowych tych tylko rachunków księgi wielkiej, których książki specjalne w oddziałach (kantorach) nie są prowadzone.

Podaliśmy w ciągu wykładu szemata na książki specjalne. Książka specjalna, jako książka zbiorowa gromadzi w sobie aktywa albo passywa z téj samej pochodzącej operacyi, jako dziennik kantorowy przedstawia obraz w jaki sposób sama operacyja dokonana została. Rubryki książki specjalnej rozkładają operacyję na części odpowiednie rachunkom księgi wielkiej. Wykazują one oddzielnie wartości kapitalne przedmiotem operacyi będące, pobrane lub wypłacone komisa, procenta, rabaty i t. p. pobraną lub wypłaconą gotowiznę i summy przez obrót na rachunkach uiszczonych. Zsummowane rubryki dziennie, miesięcznie a nawet rocznie dają nam ogół gotowy do wprowadzenia na rachunki księgi wielkiej. A chociażbyśmy do dziennika buchalterycznego wpisywali po szczególe operacyje, to z góry wiemy na jaki ogół wyjść powinniśmy; mamy więc pewność że nic opuszczone nie zostało, jakiej, przy wybieraniu jednostajnych pozycyji z ogólnego dziennika kantorowego, mieć nie można. I tak, po zsumowaniu książki specjalnej pożyczek na towary, wiemy ile tego dnia przyjęto towarów w wartości podanej przez właściciela zastawu, ile w wartości przyznanej przez taksatora, ile udzielono pożyczki, ile stracono procentu, komisu, depozytowego, assekuracyi i t. p. ile wypłacono gotowizną a ile obrotem. Z innej książki specjalnej teje operacyi wiemy ile wykupiono zastawów, ile dopłacono procentu, albo wzaajemnie ile bonifikowano procentu, ile pobrano jakich jeszcze dopłat, wreszcie ile otrzymano gotowizny a ile obrotem. Z innej książki teje operacyi widzimy na jaką sumnę zastawów prolongowano, ile przy tem pobrano procentu, komisu i t. p. dopłat, każdej oddzielnie tak, jak one mają rachunki w księdze wielkiej. Mamy też książkę specjalną ogólną, która nam wykazuje: ile było towarów zastawionych, ile wykupionych, a na jaką sumnę pozostaje jeszcze w zastawie i ile wynoszą udzielone na nie pożyczki. Jedna operacyja wymaga często dla tego kilku księzek specjalnych, że wielka liczba rubryk niedogodnie mieści się w jednej książce, któraby nadto wielkiego zbyt formatu papieru wymagała. Taki obraz szczegółowy i ogólny przedstawiają nam książki specjalne

codzienny, miesięczny i roczny ze wszystkich operacyj spełnionych w oddziałach (kantorach).

W miarę dokonywanych interesów i po zaciągnięciu do ksiąg specjalnych spełnionych operacyj, ze wszystkimi w skład ich wchodzącymi szczegółami, Oddziały wydają polecenia do kassy dla przyjęcia lub wydania gotowizny i innych wartości. Kassa wpływy lub wydatki wprowadza na arkusze kassowe, rozdzielając je podług operacyj których dotyczą, a temsamem według rachunków księgi głównej do których się odnoszą. Ze swój strony kassa zawiadamia Buchalterję główną o przyjęciu otrzymanej z poczty gotowizny i innych wartości, komunikując natychmiast piśmienne podania interesantów, poświadczywszy na nich odbiór i po zapisaniu na oddzielnym arkuszu kassowym, albo nawet w oddzielnej książce, przyjęte summy w gotowiznie na Przekaz, a inne wartości na oddzielnym arkuszu lub w oddzielnej książce do Depozytu.

Podobnie zawiadamiają się natychmiast Oddziały wzajemnie za pośrednictwem naczelnego Buchaltera, o przenoszeniu summ, przez obroty z jednych rachunków na inne, dla zapisania ich, tego samego dnia, w odpowiednie im specjalne książki. Czynność ta jest ułatwioną, jeżeli książka specjalna rachunku księgi wielkiej do którego summa z obrotu ma być przeniesioną, prowadzi się, wraz z operacją, w tym samym oddziale. W takim razie dosyć jest w odpowiedniej książce zapisać summę z obrotu do niej przychodzącą. Np. Oddział dopełniający skupu weksli zawiadamia piśmienne np. Oddział pożyczek na towary, jeżeli mające się wypłacić pieniądze za skupione weksle, przedstawiający one, w całości lub w części, przeznacza na zaspokojenie pożyczki na towary mu udzielonej: lub np. uwiadamia oddział Rachunków bieżących procentowych, jeżeli wypłata w tym samym dniu nie następuje i dopiero za zgłoszeniem się interesanta ma nastąpić. Rzecz uprościłaby się gdyby eskonta weksli i udzielanie pożyczek na towary, w tym samym Oddziale były załatwiane: Summę obrotową zapisanoby zaraz w jednej książce specjalnej w debet, w drugiej w kredyt, a papier do tego upoważniający, odesłano by Buchalterowi naczelnemu. Takie postępowanie byłoby ogólne, gdyby operacje nie były zbyt rozległe i przez te same osoby w jednym kantorze mogły być załatwiane

Wszystko zależy od urządzenia się co do sposobu załatwiania operacyj. Obrót summy z jednego rachunku na inny, odbyć się także może w samej kassie przez wydanie interesantowi assygnacyi do wypłacenia z jednego rachunku a do przyjęcia tejże summy na drugi rachunek. Np. interesant mający zapłacić upły-

niony weksel wydaje czek na wypłacenie mu takiejże summy z Otwartego kredytu lub Rachunków procentowych bieżących. Za przyjęty czek kasyjer zapisuje summę w rozchód, tenże kasyjer lub inny, zapisuje do przychodu takąż summę na rachunku Skupowania weksli i upłyniony weksel wydaje.

Oddziały z książek specjalnych rozprawdzają zaraz pozytywy do książek szczegółowych, każdą na właściwy rachunek. Książki zatem szczegółowe zgadzać się będą z odpowiednimi im książkami specjalnymi z których powstały i z rachunkami księgi wielkiej do których się odnoszą.

Taka jest czynność buchalteryczna w samych oddziałach załatwiających interesa. Ze swej strony, Buchalter główny, na podstawie otrzymanych korespondencyj polecających obroty na rachunkach, układa pozycyje buchalteryczne w Primanocie (чер новой меморіяль) i zaznacza je zarazem na korespondencyjach. Podobnie załatwia korespondencyje zakommunikowane mu z oddziałów, o których wyżej mówiliśmy, i odsyła je do właściwych książek specjalnych dla wpisania tegoż samego dnia. Nareszcie korespondencyje przysłane z kassy dotyczące summ zapisanych na Przekaz, po zaznaczeniu na nich rachunków na jakie winny być wprowadzone, Buchalter główny oddaje prowadzącemu książkę zbiorową Przekazów w głównej buchalteryi dla jednoczesnego wpisania i odpisania summ przekazowych na rachunku, i przesłania do właściwych ksiąg specjalnych dla zapisania, wszystko tegoż samego dnia. Jeżeli zachodzi potrzeba rozpatrzyć się poprzednio w rachunkach, zanim położoną summą na przekaz rozporządzić można, korespondencyja odsyła się do właściwego oddziału po objaśnienie, z którym wraca do Buchaltera naczelnego dla ostatecznego załatwienia, a summa tymczasem zostawia się na Przekazie. W ogólności; wszelkie summy, zamieszczone w książkach specjalnych w rubryce „obrotem“, nierozporządzone, zamieszczają się na Przekaz, lub na Rachunek bieżący procentowy, jeżeli interesant ma taki rachunek. Dla summ pozostających na Przekazach, prowadzą się w Buchalteryi głównej książki szczegółowe.

Przy takiej organizacyi załatwiania interesów i prowadzenia książek specjalnych, można zaraz, po ukończeniu dziennych czynności, mieć bilans rachunków księgi wielkiej, zanim jeszcze ułożony zostanie Dziennik buchalteryczny, a więc pierwój nim pozytywy do księgi wielkiej będą wprowadzone. Ztąd pokazuje się wyższość tak uorganizowanej służby bankowej, jako dającej codziennie obraz czynności majątku. Dzieje się to w następujący sposób.

221. Wierne odpisy z ksiązek specjalnych, albo nawet same te książki, gdyby rozmiary operacyj i lokalność na to pozwalały, Oddziały, Kassa arkusze kassowe, Buchalter prowadzący książkę zbiorową Przekazów wypis z téj książki a Buchalter naczelny Primanotę, doręczają Kontrolerowi (głównemu), za wszystkimi aneksami to jest korespondencyjami i podaniami z których czynności całego dnia wynikły. Najprzód widoczną jest, że odpisy wzajemnie się sprawdzają. Summy podane na arkuszach kassowych, jako przyjęte lub wydane na rachunek wymienionych operacyj, znaleźć się powinny zgodne z summami pokazanymi na odpisach Oddziałów tychże operacyj. Podobnie rzecz się ma co do summ obrotowych, które weszły do primanoty a zarazem do odnośnych ksiąg specjalnych. I tak powracając do powyższego przykładu, summa na odpisie skupionych weksli w rubryce obrotów podana jako przeznaczona na zaspokojenie pożyczki na zastaw towarów lub na przekaz, znaleźć się powinna na odpisie pożyczek na towary lub na wykazie przekazów.

Po takowem przygotowawczem sprawdzeniu, Kontroler używając po kolei odpisy, sporządza Wykaz, na którym wyluszcza ogólne summy z każdéj operacyi w gotowiznie zapisane na przychód kassy, wyznaczając rachunki księgi wielkiéj w mienie których wejść powinny, przeciwnie przy summach zapisanych na rozchód kassy, wymienia rachunki na ciężar których przypadają, a zatem jak w Dzienniku buchalterycznym położyć one należy. Dopisawszy do rubryki, w której zamieścił przychody kassy, remanent gotowizny z dnia poprzedniego, wynajduje remanent z końcem dnia bieżącego, który do rozchodów dopisuje i zasummowawszy, rachunek bilansuje. Z remanentem tym zgodny być musi remanent pokazany arkuszem kassowym, który nadto powinien wykazywać w jakich remanent znajduje się monetach, co się także do Wykazu przenosi.

Na tymże Wykazie Kontroler zamieszcza w osobnych rubrykach obrotowych, summy jako obrotowe na odpisach zamieszczone, odnosząc je do rachunków księgi wielkiéj primanotą wskazanych, tudzież summy pobranych i zapłaconych procentów, komisów i innych potrąceń i dopłat, wskazując obok każdéj summy który rachunek księgi wielkiéj obciążyć a który zarazem kredytować należy.

Przy sporządzaniu takiego dziennego Wykazu, najlepiej daje się uczuć, jakie rubryki książki specjalne obejmować powinny, aby zasummowane dawały gotowe summy do rachunków księgi

wielkiej a temsamem do artykułów dziennika buchalczy-
cznego.

Widoczna że na takim wykazie, też same rachunki księgi wielkiej po kilka razy się powtarzają; dla tego kontroler układa z niego inny Wykaz, w którym ten sam rachunek księgi wielkiej raz tylko pokazuje.

Przy formowaniu tego drugiego Wykazu należy również jak w pierwszym oddzielić tak w sumach debet, jakoteż w summach kredyt, gotowiznę od summ obrotowych. W tym celu na wykazie należy z lewej strony pociągnąć dwie rubryki na summy należące do strony kredyt: obrotowe i gotowiznę, i podobnie dwie rubryki z prawej strony na summy należące do strony debet rachunków księgi wielkiej: obrotowe i gotowiznę; w środku arkusza wypisują się tytuły rachunków księgi wielkiej na które w tym dniu wchodzi, summy, oprócz rachunku Kassy (zaraz zobaczymy dla czego). Po zapełnieniu i zasummowaniu tych czterech rubryk, rubryka kredyt obrotów zgodzi się z rubryką debet obrotów, co widoczne gdyż te same summy weszły w debet i kredyt. Lecz wprowadzona gotowizna w kredyt rachunków nie zgodzi się z gotowizną wprowadzoną w debet rachunków, wyjąwszy w tym jednym przypadku, gdyby tyle gotowizny do kassy w ciągu dnia weszło ile wyszło: coby jednak dla wykończenia wykazu nie wystarczało. Ażeby i te dwie rubryki kassy dotyczące zbilansować, należałoby wpisać na Wykaz także i rachunek Kassy a przy nim w kredyt położyć całodzienny rozchód, a w debet całodzienny przychód gotowizny. Lecz uważmy że gotowizna w kredyt rachunków wchodząca wyraża przychód kassy, wchodząca w debet rachunków jej rozchód; jeżeli więc do lewej rubryki gotowizny dodamy pozostałość gotowizny z dnia poprzedniego, a do rubryki prawej gotowizny, pozostałość gotowizny na dzień następny: dwie rubryki gotowizny zbilansują się i przedstawiają dzienny stan kassy, to jest jej pozostałość z dnia poprzedniego, przychód i rozchód gotowizny, a w końcu pozostałość jej na dzień następny. Otóż dla czego pomiędzy tytułami rachunków księgi wielkiej, nie zamieszcza się rachunku Kassy.

Co do złożonych lub wydanych w ciągu dnia depozytów, tak nazwanych przez nas obcych, jakoteż własnych, lub w ogóle pod jakimkolwiek tytułem miałyby one rachunki w księdze wielkiej; to ponieważ te rachunki bilansują się jedynie z rachunkiem Depozytu ogólnego: nie ma przeto potrzeby rachunków depozytowych łączyć na Wykazie dziennym z innymi rachunkami księgi wielkiej, lecz dosyć jest u spodu wykazu oddzielnie wyszczególnić ile na który poszczegółowy rachunek przybyło depozytów,

które przyjdą w mienie rachunku ogólnego, a ile z którego wydano, co przyjdzie na jego ciężar. Ta bowiem wiadomość wystarcza, iżby za przyjęte depozyta obciążyć zachunek Depozytu ogólnego a kredytować rachunki poszczególne; za depozyta zaś wydane postąpić przeciwnie. Wykaz tak uformowany jest *bilansem dziennym*

Staraliśmy się tę organizację kantorowo-buchalteryjczną skreślić w ogólnych zarysach, bliższe bowiem szczegóły tylko przy ściśle oznaczonych operacjach mogłyby być podane, a i te jeszcze w różny sposób mogą być skombinowane.

Tak ułożony *bilans dzienny* służy do sporządzenia zaraz *bilansu codziennego* księgi wielkiej. Do tego używa się szematu drukowanego, obejmującego wszystkie tytuły rachunków księgi głównej. Wcześniej już wpisać należy na taki arkusz salda rachunków z dnia poprzedniego, a teraz na odpowiednie rubryki wprowadzają się z bilansu dziennego summy *winien i ma*, łącząc gotowiznę z obrotami w jedną sumę i wynajduje się nowe salda każdego rachunku. Salda rachunków na które w ciągu dnia bieżącego nic nie weszło na ciężar, ani na dobro, oczywiście pozostaną bez zmiany, jak je wpisano z dnia poprzedniego. Po zasumowaniu rubryk: jeżeli dwie pierwsze rubryki, obejmujące salda z dnia wczorajszego, dwie drugie obejmujące zmiany w ciągu dnia bieżącego, i dwie ostatnie obejmujące salda rachunków na dzień następny, wydadzą parami też same summy, bilans nie pozostawia nic do życzenia. Trzebaby nieszczęśliwego trafu, iżby tyle omylono się w debet co i w kredyt, gdyż w tym tylko przypadku możnaby otrzymać taką zgodność summ, jaką wyżej wskazaaliśmy.

222. Jakakolwiek będzie organizacja stosunków między oddziałami służby załatwiającej interesu banku a buchalteryją: czyto zupełny między nimi rozdział według pierwszego systematu, czyli też oddziałom załatwiającym działania będzie pozostawione prowadzenie ksiąg zbiorowych (specjalnych) i szczegółowych tychże działań, zawsze zaraz po ukończeniu dnia, powinny być odesłane buchalterji, w pierwszym razie, arkusze kassowe i dziennik kantorowy, w drugim sporządzone przez kontrolera głównego Wykaz dzienny działań i bilans księgi wielkiej wraz z wszelkimi materjami z których one ułożone zostały.

Co do pierwszego systematu Buchalteryja, po otrzymaniu z kassy arkuszy kassowych i dziennika kantorowego, natychmiast zajmuje się ułożeniem księgi kassy w sposób jakiśmy opisali w swoim miejscu, to jest wpisuje szczegółowo przychody i rozchody,

porządkując je tytułami rachunków księgi wielkiej. Po odjęciu rozchodu od przychodu, ustanawia się pozostałość, która powinna wypaść taka, jaka jest pokazana w arkuszu kassowym, w przeciwnym razie wciśnął się błąd, który wynaleźć potrzeba. Wynaleziony błąd prostuje się, ustanawia pozostałość jaka z rachunku wypada i ta obowiązuje kassyjera.

Z tego samego dziennika kantorowego wprowadzają się pozycyje do primanoty w sposób buchalteryczny. Primanota codziennie się summuje. Z książki kassy i primanoty przenoszą się pozycyje do Dziennika buchalterycznego. Zasummowany dziennik, daje summę równą przychodowi (bez pozostałości) więcj rozchód kassy, więcj summa z dodania primanoty. Ponieważ jak powiedzieliśmy wyżej, do księgi wielkiej, książek zbiorowych i szczegółowych wchodzi tylko te pozycyje, które już do dziennika wprowadzono: przeto zgodność tych książek teoretycznie jest zapewniona.

Co do drugiego systematu. W Buchalteryi głównej otrzymany sprawdzony już w Kontroli wykazy dzienne dokonanych działań w Oddziałach, primanotę i bilans codzienny księgi wielkiej urzędnicy jej mają pracę niezmiernie ułatwioną, po sprawdzeniu bilansów z aneksami, wiedzą albowiem już dokładnie z góry na jakie cyfry w dzienniku wyjść mają. Wszelka obawa o przeoczenie pozycji lub odmianę cyfr, jaką przy wybieraniu ich z ogólnego dziennika kantorowego mieć można, tu zupełnie ustaje. Można więc na podstawie takich dokumentów wprost przystąpić do układania dziennika buchalterycznego. Prowadzenie książki kassy może okazać się zbyteczne, jeżeli rachunki kassowe są już prowadzone tytułami rachunków księgi wielkiej; primanota, którą buchalter główny, i odpisy, które oddziały składają codziennie kontrolerowi dla sporządzenia dziennych bilansów, są wystarczającymi do ułożenia dziennika buchalterycznego. To tem więcj nastąpić może, jeżeli do dziennika nie są wprowadzane szczegóły, ale tylko ogólne summy, jakie na każdy rachunek księgi wielkiej przypadają. Prowadzenie atoli w ten sposób dziennika, w tym tylko przypadku może być dopuszczone; gdy przepis prawa handlowego co do prowadzenia szczegółowego dziennika codziennych działań, nie jest do tego stopnia obowiązującym.

Gdy więc do dziennika nic nie weszło ooby niebyło zgodne z książkami specjalnemi, z których tworzą się książki szczegółowe; do książek też buchalteryi głównej nic nie wprowadzono, ooby

nie było w dzienniku: przeto i tu mamy zapewnioną teoretycznie zgodność ksiązek pomiędzy sobą.

223. Nie możemy zaniedbać zrobienia uwagi, że system drugi ma dogodności, których nie posiada pierwszy. W tym ostatnim niema żadnej pewności, iż z dziennika kantorowego zrobiono wszystkie pozycyje primanotowe, jakie zrobić należało. Gdy bowiem rozrzucone po całym dzienniku kantorowym pozycyje do jednego rachunku należące dopiero zbierać i układać w artykuły primanotowe potrzeba, łatwo opuszczenia zdarzyć się mogą. Jedynie co do pozycyj kassowych, osięgając zgodność z arkuszami kassowymi, można być pewnym, że wszystkie przychody i wydatki kassowe wprowadzono. Z tego się pokazuje, że prowadzenie jednego ogólnego dziennika kantorowego jest niezaspakajające i że nierównie korzystniéj mieć przynajmniej oddzielne dzienniki dla każdéj operacyi, opatrzone w odpowiednie rubryki, jakie dla drugiego systematu pokazaliśmy, a to nawet wtedy, gdyby rozdział czynności buchalterycznych od załatwiania interesów miał być utrzymany. Dzienniki w ten sposób prowadzone, posumowane, codziennie byłyby oddane buchalteryi do dalszego załatwienia.

Nieprowadzenie ksiązek specjalnych i szczegółowych w oddziałach załatwiających interesa, ma jeszcze tę wielką niedogodność, iż oddziały nie znając stanu rachunków z interesantami, przed każdym załatwieniem dawniéj rozpoczętego interesu, odnosić się muszą po wiadomość do buchalteryi, co gdy inaczej dziać się nie może ino piśmiennie. przysparza się wiele niepotrzebnej pracy i traci wiele czasu. Nadto, jeżeli interes dla jakiegó bądź przeszkody nie postąpi, cała ta praca i czas stracone są bezpotrzebnie.

224. Wykazawszy konieczną teoretyczną zgodność pomiędzy ksiązkami, pozostaje podać sposoby otrzymania jéj praktycznie. Bo chociaż zgodność teoretycznie jest zapewniona, dla popełnionych pomyłek, może nie być w rzeczywistości. Dla przekonania się o zgodności ksiązek służą bilanse miesięczne, sporządzane z księgi wielkiéj, ksiązek zbiorowych i szczegółowych. Na czem ta zgodność zależy, już wiele razy mówiliśmy.

Zaczynamy od bilansu księgi wielkiéj. W tym celu, po wprowadzeniu do księgi wielkiéj wszystkich pozycyj Dziennika z uplynionego miesiąca, summują się na wszystkich rachunkach pozycyje na stronie winien i ma w ciągu miesiąca wpisane, które stoją w rubryce główną poprzedzającéj czyli przedostatniéj. Otrzymane ztąd summy podpisują się, ołówkiem, pozostawiając podkreślenie kolumn i wyrzucenie summ do głównéj rubryki do chwili

przekonania się ze zrobionego bilansu o prawdziwości onych. Następnie na szemat podobny, na jakim sporządzono bilans codzienny księgi wielkiej, wpisują się do dwóch pierwszych rubryk salda debet i kredyt od których rozpoczęły się rachunki, jeżeli robimy bilans za pierwszy miesiąc: do dwóch następnych rubryk wprowadzają się summy strony winien i ma ołówkiem w księdze wypisane: do ostatnich dwóch rubryk salda winien i ma, które wynajdują się dla każdego rachunku oddzielnie z summ na bilans wniesionych, dodając do siebie summy winien, a osobno summy ma, następnie odejmując mniejszą z summ od większej: różnica będzie saldem nazwiska większej summy, które wpisuje się w odpowiednią rubrykę. Po zasummowaniu kolumn bilansu, jeżeli summy każdej pary rubryk wydadzą też same cyfry, bilans jest w zupełnym porządku. Wielka ztąd radość dla buchaltera. Najczęściej jednak nie otrzymuje on pożądaną zgodności, i musi teraz zabrać się do najmozolniejszej buchalterycznej pracy: wyszukania pomyłek.

Pomyłki mogą być w Dzienniku, księdze i bilansie. Pochodzą zaś:

1° ze złego summowania stronic lub złego przeniesienia z jednej stronicy na drugą, co w obu razach daje złą ogólną summę;

2° ze złego summowania szczegółów jakiej pozycyi w dzienniku, jeżeli ogół pozycyi wejdzie na jeden rachunek a szczegóły na kilka rachunków, summa bowiem szczegółów będzie różna od tej jaką wyliczono w owej pozycyi;

3° z opuszczenia jakiej pozycyi na jednej stronie, po wprowadzeniu jęj należycie na stronę przeciwną;

4° z zapisania pozycyi na niewłaściwą stronę rachunku lub w bilansie do niewłaściwej rubryki;

5° z pomyłek pióra to jest napisania mylnęj cyfry.

225. Łatwo pojąć że mylne obliczenie procentów, kommisów i w ogóle należytości do przyjęcia lub wypłaty, bynajmniej nie przeszkadza do otrzymania zgodności pomiędzy książkami: że zatem najzupełniejszy bilans nie jest dowodem, iż podobnych błędów nie popełniono. Bilans otrzymamy nawet wtenczas gdy na tej samęj stronie (winien albo ma) o tyle omylono się na mniej, ile omylono się na więcej, albo jeżeli różnica między pomyłkami na mniej i więcej z jednéj strony, będzie równa takieje samęj różnicy z drugieje strony popełnionych omyłek.

Dla tego, aby być pewnym bilansu, należy przedewszystkiem porównać, pozycyja za pozycyją, dziennik z księgą wielką, wyszukując każdą pozycyję tak na stronie winien, jakoteż na stronie ma

właściwych rachunków, a znalazłszy zgodność, przy cyfrach sprawdzonych dziennika i księgi wielkiej postawić ołówkiem widoczną kropkę (punkt), kółko lub inny znak. Stawiając znak jeden pod drugim, aby one tworzyły linię prostą; przy zachowaniu takiej symetrii łatwo dostrzedz brakującego znaku przy pozycji jeszcze nie sprawdzonéj.

226. W podobny sposób odbywa się sprawdzanie książek zbiorowych z dziennikiem, bądź że do nich wprowadzono pozycyje z dziennika buchalterycznego, kiedy ten układany był z dziennika kantorowego, bądź gdy książki specjalne zastąpiły dziennik kantorowy i na ich podstawie układany był dziennik buchalteryczny. Książki szczegółowe sprawdzają się, bądź wprost z dziennikiem, jeżeli ten obejmuje wszelkie szczegóły, bądź też z książką kassy i primanotą, albo nareszcie z książkami zbiorowemi (lub specjalnemi), już sprawdzonemi i zgodzonemi z księgą wielką.

Czynność ta nazywa się sprawdzaniem ksiąg, wyznaczaniem lub kółkowaniem pozycyj (punktirem, collationiren, pointer).

Po takim skrupulatnem sprawdzeniu ksiąg, przystępuje się do robienia bilansów, które otrzymawszy, podług wszelkiego prawdopodobieństwa, będzie zupełnie pewny. Mówimy prawdopodobieństwa, bo zawsze można przypuścić, że przeoczono pomyłki, które się równoważą. Jeżeli nie otrzymano pożądanego bilansu, sprawdzanie książek i summowanie póty trzeba powtarzać, aż wszystkie pomyłki psujące bilans wynalezione a następnie poprawione zostaną (83).

227. Są jednak wskazówki, które mogą ułatwić odszukanie pomyłek. Naprzód, jak już powiedziano w swoim miejscu, ogólna summa dziennika buchalterycznego równa się summie przychodu kassy (bez pozostałości) więcej rozchód kassy, więcej summa primanoty, to jest summ obrotowych. Summowanie pojedynczych artykułów, sprawdzać powinni nie tylko piszący dziennik buchalteryczny, ale także prowadzący książki zbiorowe. Po zasummowaniu bilansu, summy dwóch pierwszych rubryk, obejmujące salda, zgodne być winny w pierwszym miesiącu z summą inwentarza lub z każdym z dwóch artykułów dziennika; w dalszych miesiącach z summą sald bilansu miesiąca poprzedzającego, z którego przeniesione zostały. Której rubryki summa niezgadza się, w téj błędzie szukać należy.

Summy dwóch drugich rubryk, obejmujące zmiany zasze na rachunkach w ciągu miesiąca, zgadzać się winny z summą dziennika (w pierwszym miesiącu po strąceniu z niej dwóch równych summ odnoszących się do dwóch naczelných artykułów

bilansowych): Która summa się niezgadza w téj błąd się ukrywa. Zgodność tę mogą tylko psuć storna od ręki, jeżeli były robione, które przeto do summy dziennika dodać należy, aby wyjść na summy w bilansie. Otrzymawszy zgodność summ wprowadzonych w ciągu miesiąca na ciężar i na dobro rachunków, bilans jest gotowy. Pozostają bowiem tylko do wpisania salda rachunków które zawisły od czterech pierwszych rubryk. W przypadku niezgodności summy sald winien z summą sald ma, błąd tkwi jedynie w złem summowaniu i odejmowaniu przy wyznajdowaniu sald, lub że otrzymane saldo do niewłaściwej wpisano rubryki.

228. Równocześnie z bilansem księgi wielkiej, po sprawdzeniu ksiązek pomiędzy sobą, robią się bilanse miesięczne ksiązek zbiorowych i szczegółowych, na takich samych szematach, co bilans księgi wielkiej. Na bilans książki zbiorowej zamieszczają się wszystkie tytuły rachunków zbiorowych odnoszących się do tegoż samego rachunku księgi wielkiej, na bilans książki szczegółowej wszystkie rachunki szczegółowe odnoszące się do tegoż samego rachunku zbiorowego, albo książki specjalnej. Pierwsze dwie rubryki zapełniają się, w bilansie za pierwszy miesiąc, saldami od których rozpoczęły się rachunki, zapisując do pierwszej salda winien, do drugiej salda ma, w następnych zaś miesiącach saldami z bilansu poprzedniego miesiąca przeniesionymi. Do dwóch następujących rubryk wpisują się summy, jakie w ciągu miesiąca weszły do rachunków na stronę winien i stronę ma, a mianowicie do trzeciej summy strony winien, do czwartej summy strony ma. Po zsummowaniu tych czterech kolumn bilansu, różnica między summą sald winien (1-sza kolumna) a summą sald ma (2-ga kolumna), równać się powinna saldu odpowiedniego rachunku księgi wielkiej, gdy to jest bilans książki zbiorowej; taż różnica równać się powinna saldu rachunku zbiorowego, jeżeli to jest bilans książki szczegółowej, a równa w obu razach być powinna co do cyfry i imienia. To jest, jeżeli saldo rachunku księgi wielkiej jest saldo debet, summa kolumny sald winien, większa być powinna o całe toż saldo od summy kolumny sald ma. Co do dwóch następnych kolumn: w bilansie rachunków zbiorowych, summa kolumny winien równać się powinna summie winien odpowiedniego rachunku księgi wielkiej, summa kolumny ma równać się powinna summie ma odpowiedniego rachunku księgi wielkiej. Równość tę psuć tylko mogą storna od ręki, jeżeli jakie były robione, powiększając swoją summą, summy obu kolumn równo. Jeżeli tę zgodność w bilansie otrzymujemy, oczywiście jest rzeczą, że bilans doprowadzi do salda zgodnego z saldem rachunku księgi wielkiej. Salda bowiem pojedynczych ra-

chunków obliczają się z cyfr na bilans do pierwszych czterech kolumn wniesionych, zupełnie tak samo, jako w bilansie księgi wielkiej. Jeżeli salda będą dokładnie obliczone i we właściwe rubryki, piątą i szóstą wpisane, po zasummowaniu tych kolumn, otrzymuje się summy sald winien i sald ma, między którymi będzie różnica równa saldu odpowiedniego rachunku księgi wielkiej albo rachunku zbiorowego, co do cyfry i imienia. Przy robieniu bilansów ksiąg zbiorowych i szczegółowych, równie jak przy bilansie księgi wielkiej, póty sprawdzenie ksiąg i summowań powtarzać należy, aż wszelkie pomyłki tamujące otrzymanie bilansu nie zostaną wysłędzone i usunięte.

Takie bilanse sporządzają się co miesiąc, rozpoczynając każdy od sald jakie wykazywały bilanse z końcem poprzedniego miesiąca. Jeżeli jednak książka szczegółowa obejmuje kilka tysięcy rachunków, a ruch w nich nie jest wielki, można dla uniknięcia wielkiej pracy poprzestać na samem sprawdzeniu rachunków szczegółowych z książką zbiorową (albo specjalną) która bilansuje się z rachunkiem księgi wielkiej. Gdyby wszakże ruch na rachunkach był znaczny, i koniecznie potrzeba robienia bilansów miesięcznych, w takim razie książkę szczegółową należy rozdzielić na kilka części np. rachunki od A do O pomieścić w osobnych tomach, i znów od P do Z w osobnych: ale podobnież rozdzielić należy i rachunek odpowiedni książki zbiorowej na dwa rachunki, to jest do jednego wprowadzać pozycyje dotyczące rachunków od A do O, do drugiego odnoszące się do rachunków od P do Z. Tym sposobem łatwiej przychodzi wynaleźć zgodność mniejszej liczby rachunków z odpowiednimi rachunkami zbiorowymi.

Łatwo zauważyć, że przy codziennych bilansach, zgodność ksiąg łatwiejsza do utrzymania.

ROZDZIAŁ VIII.

O przygotowaniu rachunków do zamknięcia w ogólności.

229. W powyższych rozdziałach wyłożyliśmy sposób wprowadzania na rachunki wszelkich zmian zajęć mogących w majątku, to jest w aktywach i passywach a w skutek tego i w kapitale. Atoli we wszystkich domach handlowych przyjęto, aby po rocznem prowadzeniu działań zaszłą zmianę w kapitale ściśle obliczyć, to jest dowiedzieć się: czy działania te powiększenie lub zmniejszenie kapitału, to jest zysk, czy stratę przyniosły. Cel ten osiągamy

przez sporządzenie, z ostatnim dniem roku, bilansu i nowego inwentarza, z którego poznajemy nowy stan majątku we wszystkich szczegółach. Poznać zatem musimy przedewszystkiem, jak należy uzupełnić rachunki, aby one z wszelką możliwą dokładnością wyrażały prawdziwy stan majątku.

Bilanse miesięczne dają nam możebną pewność, że wszystkie książki zgodne są pomiędzy sobą i wykazują salda każdego w szczególności rachunku, które się bilansują. Książki buchalteryczne, jak wiemy, są ciągle otwartym inwentarzem (23): salda *winiem* są aktywami, salda *ma* passywami. Każdy więc bilans miesięczny jest już gotowym inwentarzem majątku. I jak rachunki księgi wielkiej, książek zbiorowych i szczegółowych powstały z przeprowadzonego pierwotnego inwentarza; tak odwrotnie z sald tychże rachunków możemy złożyć nowy inwentarz. Wszakże przybywszy na koniec peryjodu rachunkowego, zwykle po upływie roku, kiedy przepis prawa handlowego nakazuje spis nowego inwentarza, nie można przyjąć inwentarza, jaki nam ostatni bilans przedstawia bez sprawdzenia sald z samemi aktywami i passywami, abyśnać do nowego inwentarza nie weszły rzekome aktywa, które już nie egzystują, lub których wartość różni się od pokazanych saldami. Tak postąpilibyśmy z każdym inwentarzem, który mieliśmy obowiązek przyjąć i z odbioru pokwitować: sprawdzić go z wyluszczoneymi w nim przedmiotami, nakazywałaby przedewszystkiem ostrożność. Najdokładniejszy bilans nie daje nam jeszcze pod tym względem pewności: co najwięcej mamy pewność, że wszystkie summy weszły na stronę winien, weszły także na stronę *ma*. Jestto wprawdzie niezmiernie ważne sprawdzenie rachunkowości. Mamy bowiem rachunki dotyczące samego właściciela (rzeczowe i kapitału) i rachunki dotyczące osób obcych. Jeżeli summa jaka wchodząca na rachunek rzeczowy, położona została z drugiej strony na rachunek rzeczowy niewłaściwy, nie stała się przez to właścicielowi szkoda w majątku, gdyż tylko jeden rachunek będzie miał saldo za wielkie, drugi za małe i błąd łatwo wykryć się daje. Jeżeli znów summę jaką wprowadzono na rachunek niewłaściwy osobowy; rachunek ten łatwo okaże się mylny, zwłaszcza jeżeli będzie za wiele obciążony, gdyż osoba interesowana upomni się sama o sprostowanie. Na przypadek niewłaściwego kredytowania obcego rachunku, w którym to wypadku mogłoby nie nastąpić żądanie sprostowania ze strony zyskującego, nastąpi ono ze strony pokrzywzonego. Wyjątek w tym względzie stanowiliby jedynie dłużnicy niewypłacalni obojętni na swoje rachunki, ale znając takowe, łatwo na nie zwrócić uwagę. W jednym tylko przypadku

mógłby właściciel być pokrzywdzonym, jeżeliby kredytując niewłaściwie rachunek osobowy obciążono rachunek należący do kapitału, np. Wydatków administracyjnych, Procentów i t. p. co stałoby się stratą z korzyścią kredytowanego. Ale rachunków tego rodzaju jest niewiele, łatwo je przejrzeć i sprawdzić. Nadto trzeba by tego szczególnego przypadku, iżby rachunek obciążony podchodził pod tytuł rachunku kapitałowego księgi wielkiej, lub od razu w złym zamiarze do primanoty wprowadzoną została pozycja na szkodę właściciela obrachowana. Obszerność majątku, wielkość działań, rozgałęzienie rachunków, zdawałyby się pomagać wykonaniu podobnych nadużyć, lecz z drugiej strony, mnogość czynności wymaga podziału pracy pomiędzy większą liczbę osób, których potrzebne do tego porozumienie, temsamem jest utrudnione. Łatwo też między wielu pracującymi znaleźć sumiennego człowieka, któremu można z zaufaniem powierzyć prowadzenie rachunków kapitałowych.

Zanim więc salda ksiąg przeniesiemy, z księgi wielkiej do bilansu, a z książek szczegółowych do inwentarza, należy się wszelkimi możliwymi środkami przekonać, czy one wyrażają prawdziwy stan majątku i według tego je uregulować. Nie należy nawet tego sprawdzenia na koniec odkładać, lecz nieustannie w ciągu roku pilnować, aby salda rachunków, o ile można prawdziwy stan aktywów i passywów przedstawiały.

Rachunki osobowe w tym już nie odpowiadają rzeczywistości, że prowizya przypisuje się codziennie, jak ona przyrasta, lecz tylko przy płaceniu procentów, przy ukończeniu rachunku i narreszcie w pewnych epokach. Zwykle wydają się rachunki interesantom w środku roku i przy zamknięciu rachunków, celem ułożenia bilansu, o którym właśnie rzecz prowadzimy.

Rachunki wydawane obejmować powinny nietylko procenta, ale wszelkie należitości korespondentowi lub od niego przypadające, jakoto: komis, porto, kurtaż i t. p. Z obawy przecież, aby przez pomyłkę w liczeniu lub opuszczenie czego szkody nie ponieść, u spodu wydanego rachunku piszą się litery S. E. et O. (sauf erreur et omission — salvo errore et omissione) lub Z. s. o. (zastrzegając sprostowanie omyłek).

Jak my przesyłamy korespondentom tak zwane Jch rachunki, tak nawzajem odbieramy od nich Nasze rachunki, na których znajdujemy już obliczone procenta i wszelkie od nas należitości, które pozostaje sprawdzić i według tego rachunki uregulować. W przypadku niezgodności z naszymi obliczeniami, prowadzą się dla ich wygładzenia oddzielne korespondencyje.

Stopa procentu, komis, kurtażu, wyliczanie czasu zawisło od umowy lub przyjętego zwyczaju. Nauką obliczania procentu zatrudnia się arytmetyka, ale do Buchalteryi należy wskazać w jakiej one formie na rachunkach się zapisują: tym więc przedmiotem zajmiemy się w następnym rozdziale. Że należnymi procentami rachunki obciążają się, a za należne od nas kredytują, dostatecznie już pokazaliśmy.

ROZDZIAŁ IX.

Obliczanie procentów.

§ 1. Obliczanie procentów na rachunkach bieżących.

230. Gdy w pewnych epokach przychodzi obliczyć procenta od wielkiej liczby rachunków naraz w bardzo krótkim czasie przeto Buchalterya ma do spełnienia dwa zadania: wcześniej przysposobić rachunki do szybkiego obliczenia o którym mówimy, i powtórę, aby to obliczenie było wykonane w sposób łatwy do sprawdzenia i wyszukania pomyłek, jeżeli jakie popełniono. Kilka w tym celu używanych jest metod.

1. Metoda liczb czerwonych.

231. Szukana należność w procencie zawisła od summy procentującej, stopy procentu i czasu przez który się procentuje. Stopa zależy od umowy; czas liczy się na lata i dni. Od wczoraj do dziś liczy się dzień jeden, również od dziś do jutra dzień jeden. Rok ma 365 lub 366, najczęściej jednak, dla ułatwienia rachuby miesiąc liczy się dni 30, rok 360. Np. od 15 Stycznia do 18 Stycznia liczy się dni 3; od 20 Lutego do 1 Marca dni 11, od 25 Marca do 1 Kwietnia dni 6; od 20 Lutego do 1 Kwietnia dni 41. Co do każdej summy należy mieć wiadomość w którym dniu zacznie procentować. Data procentowa zapisuje się w rubrykę poprowadzoną obok summy na wszystkich tych szczegółowych rachunkach, w których ona może się nie zgadzać z datą wprowadzenia summy na rachunek. Niekiedy jeden dzień lub więcej, po wniesieniu summy i podobnie pewne dni upływające po wypłacie, nie liczą się do dni procentowych. Podstawą do obliczania procentów mogą być tylko rachunki szczegółowo wykazujące dzień w którym jaka

summa zalicza się na ciężar rachunku lub na jego dobro z pokazaniem dnia od którego procentuje.

Wiemy z arytmetyki że procent równa się:

$$\frac{\text{summie} \times \text{liczbę dni} \times \text{stopę procentu}}{\text{liczbę dni w roku} \times 100}$$

czyli

$$\frac{\text{summie pieniężnej} \times \text{liczbę dni}}{\text{liczbę dni w roku} \times 100 \times \text{stopę procentu}}$$

Ztąd widzimy, że przy wynajdywaniu należności procentowej na tę samą stopę, od różnych summ i za rozmaity czas, dzielnik może pozostać zawsze tenże sam, równy:

$$\frac{\text{liczbie dni w roku} \times 100}{\text{stopę procentową}}$$

Dzielnikiem takim jest więc przy 360 dniach roku i stopie procentowej:

$$1\% \quad \frac{360 \times 100}{1} = 36000$$

$$2\% \quad \frac{360 \times 100}{2} = 18000$$

$$3\% \quad \frac{360 \times 100}{3} = 12000$$

$$4\% \quad \frac{360 \times 100}{4} = 9000$$

$$5\% \quad \frac{360 \times 100}{5} = 7200$$

$$6\% \quad \frac{360 \times 100}{6} = 6000$$

Przy 365 dniach roku i stopie procentowej:

$$1\% \quad \frac{365 \times 100}{1} = 36500$$

$$2\% \quad \frac{365 \times 100}{2} = 18250$$

$$3\% \quad \frac{365 \times 100}{3} = 12166,66..$$

$$4\% \quad \frac{365 \times 100}{4} = 9125$$

$$5\% \quad \frac{365 \times 100}{5} = 7300$$

$$6\% \quad \frac{365 \times 100}{6} = 6083,33\dots$$

i t. d.

Mając tedy potrzebę obliczyć procent od summ wykazanych na rachunku szczegółowym po pewien dzień, który nazywa się *epoką procentową* np, po koniec Czerwca lub Grudnia, należy dla każdej summy strony winien i strony ma obliczyć liczbę dni za które przynależy jej procent po koniec epoki, liczbę tę rozmnożyć przez summę pieniężną, i otrzymany iloczyn, który nazywa się *iloczynem odsetkowym* lub *liczbą procentową* (процентныя числа, доли) wpisać w dwie rubryki naprzeciw summ kapitalnych, po obu stronach rachunku w tym celu przygotowanych. Dodawszy liczby procentowe strony winien, summa ogólna dzieli się przez *dzielnik* odpowiedni stopie procentu i liczbie dni przyjętych w roku: iloraz jest żadaną należnością procentową od summ strony winien. Podobnie postępuje się z summami strony ma i tak samo wynajduje się procent. Takie oddzielne postępowanie na każdej stronie rachunku jest zgoła zbyteczne, dosyć bowiem jest wziąć różnicę summ liczb procentowych, która nazywa się *dopełnieniem liczb* i tę, pod nazwą *dopełnienie*, dopisać po stronie rachunku która wydała liczbę procentową mniejszą, przez co z obu stron rachunku summy liczb stają się równe. Dopelnienie liczb dzieli się następnie przez właściwy dzielnik, a otrzymaną na iloraz należność procentową dopisuje na przeciwniej stronie rachunku, gdyż widocznie procent tej stronie się należy, z której większa jest summa liczb procentowych. Wyrachowany na rachunku szczegółowym procent wprowadza się przez stosowną pozycję do dziennika buchalterycznego, z kąd wchodzi do księgi wielkiej i zbiorowej, a jest już w szczegółowej: inaczéj książki nie zgadzałyby się z sobą.

Pomiędzy summami obciążającemi rachunek równie jak wchodzącemi w mienie rachunku, znajdują się często takie od których procent zaczyna się liczyć dopiero po dniu epoki do której procent obliczamy. Takimi summami są np. otrzymane remesy, za które rachunek jest już przy odebraniu onych kredytowany, lecz pro-

centa przynależą korespondentowi dopiero od dnia upływu wekslu. Widoczną jest rzeczą, iż od takich summ nietylko żaden procent nie może być liczony, ale owszem procent skupny w dniu epoki stracić z nich należy. Do tego celu dochodzimy w następujący sposób. Wylicza się liczba dni mająca upłynąć po dniu epoki do dnia od którego zacznie się liczyć procent, i wynajduje się liczby procentowe takowych summ. Liczby dni i liczby procentowe wpisują się w też same rubryki co dni i liczby innych summ, ale czerwonym atramentem: ztąd pochodzi nazwa téj metody. Następnie dodaje się liczby czerwone i otrzymane summy wpisują się w kolumny liczb na przeciwne strony, ale już atramentem czarnym. To spełniwszy, summują się liczby procentowe czarne, opuszczając czerwone, wynajduje się dopełnienie liczb (czarnych), które dzieli się stosownym dzielnikiem, jakto wyżej pokazaliśmy.

Co do liczb procentowych uczynić należy uwagę, iż te znacznie skrócone być mogą. Naprzód dostateczne jest mnożyć liczbę dni tylko przez cyfrę monety głównej, opuszczając jój części np. kopiejki, centy i t. p. Powtóre, jeżeli summy pieniężne są znaczne, można opuścić w liczbach procentowych po dwie ostatnie cyfry, ale w takim razie potrzeba także i dzielnik zmniejszyć 100 razy. Dzielną i dzielnik zmniejszając jednakowo, nie zmieniamy wypadku. Opuszczając dwie ostatnie cyfry, trzeba zachować przepis podany co do ułamków dziesiętnych: że jeżeli dwie ostatnie cyfry, które mamy opuścić, przenoszą 50, ostatnią zatrzymaną cyfrę podnosi się o jedność.

Nieczekając nadejścia chwili zamykania rachunków, wynajduje się liczbę dni i liczby procentowe tak czarne jak i czerwone i zapełnia się nimi odpowiednie rubryki. Za nadejściem epoki, pozostaje już tylko zasummować rachunek, wynaleźć dopełnienie liczb i należność procentową. Ta, wraz z innemi należnościami, jak np. komisem, portem, i t. p. przez stosowną pozycję dziennika buchalterycznego wprowadza się na rachunek, który, zgodny z innemi księgami, zamyka się saldem.

Metodę tę uważają za niedogodną z tego powodu, że, jeżeli wypadnie zamknąć rachunek przed nadejściem epoki, liczby dni czerwone okażą się za małe o liczbę dni o jaką epoka została skrócona, zaś liczby dni czarne o tyleż będą za wielkie, a niektóre z nich przejść mogą na czerwone, przez co i liczby procentowe stają się złe, zatem cały rachunek przerobić potrzeba. Można atoli bardzo łatwo zrobić poprawkę bez kreślenia rachunku. Ogóły summ pieniężnych, od których liczono liczby procentowe po obu stronach rachunku, rozmnóżyć przez liczbę dni stanowią-

cych różnicę epok, a otrzymane iloczyny wpisać w kolumny liczb tych samych stron rachunku czerwono; następnie postąpić według danego powyżej prawidła, to jest, ogóły liczb procentowych czerwonych wpisać w kolumny stron przeciwnych czarno, zasumować liczby czarne po obu stronach rachunku, wynaleźć dopełnienie tych liczb, z niego obliczyć należność procentu, która będzie odpowiednią nową epokę.

Gdyby szło o przedłużenie epoki, potrzeba ogóły summ pieniężnych od których liczono liczby procentowe rozmnożyć przez liczbę dni stanowiącą różnicę epok, a otrzymane iloczyny wpisać w kolumny tych samych stron czarno, następnie postąpić według prawidła.

2. Metoda epokowa czyli liczb ujemnych.

232. Metoda ta nieulega niedogodności o jakiej tylko co mówiliśmy w poprzedniej. Liczba dni procentowych oblicza się jak w tamtej od dnia w którym procenta od summ biegnąć poczynają lecz nie do czasu zamknięcia rachunku, ale w tył do dnia jego otwarcia, albo raczej do dnia najwcześniejszego od którego zaczyna biegnąć procent jednej z summ na stronie winien lub ma. Dzień, do którego się wszystkie daty odnoszą, nazywa się *epoką*. Summa, zaczynająca procentować od dnia epoki, ma za liczbę dni *zero*, a więc i liczbę procentową także *zero*. Można tedy w tej metodzie, nie czekając na zamknięcie rachunku, obliczać dnie i liczby procentowe i, bez obawy ich zmiany dla niepewności kiedy przyjdzie zamknąć rachunek, wpisywać je w odpowiednie rubryki. Przy zamknięciu rachunku, oblicza się jeszcze liczba procentowa od salda summ kapitałnych za pełną liczbę dni upłynionych od dnia epoki do dnia zamknięcia rachunku, i *zapisuje po stronie na której należałoby wpisać saldo*. Następnie wynajduje się dopełnienie liczb, wpisuje się w odpowiednią rubrykę, wylicza się z niego procent zwykłym sposobem i ten *dopisuje się do strony na której stoi dopełnienie*. W końcu ustanawia się saldo rachunku obejmujące już należność w kapitale i procentach. Liczba dni całej epoki wynajduje się, licząc dnie upłynione po dniu oznaczonym zerem, do dnia w którym rachunek zamykamy, włącznie. Np. jeżeli rozpoczynamy epokę od 15 Grudnia roku zeszłego, epoka rachunku zamkniętego z dniem 30 Czerwca wynosi dni 195, to jest 15 dni Grudnia i 180 dni sześciu miesięcy roku bieżącego.

Jeżeli najwcześniejszy dzień procentowy, a zatem epokowy,

jest dzień salda przeniesionego z dawnego rachunku; dzień epokowy właściwie jest dzień wczorajszy: zatem saldo pod dniem 1 Lipca jest saldem rachunku zamkniętego w dniu 30 Czerwca, który oznaczamy zerem; a więc chociaż saldo z dnia 1 Lipca ma w rubryce dni i rubryce liczb procentowych zero, to jednakże inna summa zapisana na rachunku pod dniem 1 Lipca i od tegoż dnia procentująca, w rubryce dni, mieć będzie dzień jeden, a cała epoka rachunku zamkniętego z dniem 30 Grudnia tegoż roku wynosić będzie dni 180, gdyż tyle jest dni od 30 Czerwca wyłącznie do końca roku. Postaramy się to postępowanie usprawiedliwić, aby tym gruntowniej dać poznać istotę tego rachunku procentowego.

Metoda ta nazywa się epokową a także ujemną dla tego, że liczby procentowe po obu stronach rachunku odnoszą się do dni epoki, w których summy nieprocentowały na rachunku, które zatem *odjąć* potrzeba od liczb procentowych obliczonych od ogółów summ zapisanych respective na każdej z dwóch stron za całą epokę tak, jak gdyby wszystkie te summy przeznaczone były do procentowania przez cały ciąg epoki od pierwszego dnia począwszy. Po odjęciu, która strona da wyższą cyfrę dodatnią liczb procentowych, téj stronie oczywiście przynależy procent obliczony. Odejmowanie liczb zamieniamy atoli, dla dogodności rachuby, na dodawanie tym sposobem, iż liczby procentowe od ogółów summ kapitałnych po obu stronach obliczone za całą epokę, piszą się na przeciwnych stronach rachunku, to jest liczba procentowa od całej kapitałnej summy strony winien, pisze się na stronie ma, przeciwnie liczba procentowa całej kapitałnej summy strony ma, pisze się na stronie winien: czyli króciój pisze się tylko różnicę tych liczb w miejsce liczby większej, nie pisząc już wcale mniejszej. Różnica ta, widocznie, jest liczbą procentową salda kapitału za całą epokę obliczoną, która *zapisuje się po stronie salda kapitału*. Wynalezione dopełnienie tak zapisanych liczb, jest dopełnieniem szukaniem. Zmiana odejmowania na dodawanie w sposób wyżej podany, jest tem konieczniejsza, że przez to unikamy różnicy odjemnej, któraby wtenczas nastąpiła; gdyby na rachunku były summy znaczne i bardzo późno przychodzące do procentu po dniu zamknięcia rachunku, przez coby summa odjąć się mająca, mogła wypaść większa od liczby procentowej całej summy kapitałnej téjże strony.

Zapisując liczbę procentową wyliczoną z salda kapitału na stronie z której przypada wpisać saldo (kapitału), zgromadzamy liczby procentowe, wychodzące na korzyść strony winien, na stronie ma; przeciwnie wychodzące na korzyść strony ma, zgroma-

dzamy na stronie winien, gdzie też już poprzednio wpisane, mają toż samo znaczenie. Ta przemiana stron, dla uniknięcia odejmowania zrobiona, ma ten skutek, iż co pierwój (postępując przez odejmowanie) strona mająca prawo do procentu miała wyższą liczbę procentową, teraz ma niższą: zatem *po jej stronie wypadnie dopełnienie liczb, i po tej samej stronie przypisuje się procent z dopełnienia wyliczony.*

233 * Algebraicznie rzecz cała jasno wychodzi. Nazwijmy ogół summ kapitałnych (procentujących) na stronie winien **W** na, stronie ma — **M**, liczbę dni całej epoki **e**, ogół liczb procentowych na stronie winien **Lw**, na stronie ma **Lm**. Stronie winien będzie należał się procent z liczb **We** — **Lw**, stronie ma z liczb **Me** — **Lm**. Jeżeli **We** — **Lw** > **Me** — **Lm**; procent należy stronie winien. Dopełnienie liczb z którego wylicza się procent, otrzymamy z równania:

$$(\mathbf{We} - \mathbf{Lw}) - (\mathbf{Me} - \mathbf{Lm}) = \text{dopełnienie} \quad . \quad . \quad . \quad (\text{A})$$

Jeżeli znów **Me** — **Lm** > **We** — **Lw**, procent przypadnie stronie ma i będzie:

$$(\mathbf{Me} - \mathbf{Lm}) - (\mathbf{We} - \mathbf{Lw}) = \text{dopełnienie} \quad . \quad . \quad . \quad (\text{B})$$

Z równania (A) mamy:

$$\mathbf{We} - \mathbf{Lw} - \mathbf{Me} + \mathbf{Lm} = \text{dopełnienie}$$

Zmieniwszy znaki i przeniosłszy wyrazy należące do strony winien na pierwszą stronę równania, a wyrazy należące do strony ma, na drugą, będzie:

$$-\mathbf{We} + \mathbf{Lw} + \text{dopełnienie} = -\mathbf{Me} + \mathbf{Lm}$$

Jeżeli **W** > **M** będzie:

$$\mathbf{Lw} + \text{dopełnienie} = (\mathbf{W} - \mathbf{M}) \mathbf{e} + \mathbf{Lm} \quad . \quad . \quad . \quad (1)$$

Jeżeli **M** > **W** będzie:

$$(\mathbf{M} - \mathbf{W}) \mathbf{e} + \mathbf{Lw} + \text{dopełnienie} = \mathbf{Lm} \quad . \quad . \quad . \quad (2)$$

Z równania (B) mamy:

$$\mathbf{Me} - \mathbf{Lm} - \mathbf{We} + \mathbf{Lw} = \text{dopełnienie}$$

z ąd |

$$-\mathbf{We} + \mathbf{Lw} = -\mathbf{Me} + \mathbf{Lm} + \text{dopełnienie}$$

Jeżeli **W** > **M** będzie

$$\mathbf{Lw} = (\mathbf{W} - \mathbf{M}) \mathbf{e} + \mathbf{Lm} + \text{dopełnienie} \quad . \quad . \quad . \quad (3)$$

Jeżeli **M** > **W** będzie:

$$(\mathbf{M} - \mathbf{W}) \mathbf{e} + \mathbf{Lw} = \mathbf{Lm} + \text{dopełnienie} \quad . \quad . \quad . \quad (4)$$

Równania (1), (2), odnoszące się do przypadku, gdy procent należy stronie winien, (3), (4), gdy procent należy stronie ma, w których **W** — **M** jest saldem winien, **M** — **W** saldem ma kapitałów, z założenia zaś **Lm** stoi na stronie ma, a **Lw** na stronie winien, równania te, mówimy, wyrażają regułę, którą na początku dla tej

metody podaliśmy, mianowicie: że liczbę procentową salda (kapitałów) wpisać należy po stronie na której należałoby pisać toż saldo, a wyliczony procent z dopełnienia liczb po tej stronie rachunku, na której przypadło toż dopełnienie liczb. Z równania (2) i (3) widzimy, że może się zdarzyć, iż liczba procentowa z salda, dopełnienie liczb i przypisanie procentu znajdują się na jednej stronie rachunku. To nastąpi kiedy tej stronie przynależy procent która mniejszy dostarczyła kapitał.

234. W metodzie tej, epokę stanowi dzień otwarcia rachunku, albo dzień od którego najwcześniej biedz zaczyna procent na stronie winien lub ma. Wybór tego dnia jest konieczny, jeżeli on jest dawniejszy od dnia otwarcia rachunku. Można jednak przyjąć za epokę dzień otwarcia rachunku, lecz wtenczas liczbę dni upłynionych w tył do owego najwcześniejszego napisać trzeba czerwono, równie jak i liczbę procentową z niego wyprowadzoną, następnie wpisać ją czarno na stronie przeciwnej rachunku. Dalej postąpić jak w zwykłych przypadkach.

Potrzeba nadmienić, że dwa rachunki procentowe tegoż samego rachunku bieżącego, jeden tą drugi poprzednią metodą dokładnie wykonane, powinny wykazać ten sam procent i toż samo saldo. Liczba dni procentowych każdej szczególnej summy na rachunku metodą liczb czerwonych, i liczba dni nieprocentujących w rachunku metodą liczb ujemnych razem wzięte wyrównać powinny liczbie dni całej epoki. Rozumie się samo, przez się że przy takowem sprawdzaniu, liczby dni czerwone należy odejmować.

3. Metoda drabinkowa.

235. Obliczenie procentu poprzedniemi metodami dokonać się może na samym rachunku szczegółowym z którego robi się następnie odpis dla przesłania go korespondentowi. Rachunek procentowy metodą drabinkową da się tylko wykonać na oddzielnym papierze ze stosownemi rubrykami. Metoda ta polega na tem, iż summy strony debet i kredyt kolejną dat coraz późniejszych, aż po dzień zamknięcia rachunku przypadających, od których zaczynają procentować, a nie pod którymi weszły na rachunek, podpisują się jedne pod drugimi, i przez dodawanie albo odejmowanie, ustanawia się salda w każdy dzień; w którym zaszyły zmiany należności procentowych na korzyść bądź jednej, bądź drugiej strony. Dla sald tak ustanowionych, oblicza się według umówionej stopy,

jednostajnej albo różnej, za dnia po każdej zmianie salda do następnej zmiany salda upłynione, procent, który może wypadać raz dla strony winien, drugi raz dla strony ma, stosownie do tego czy go obliczamy od salda winien albo od salda ma. Porównanie summ tych dwojakich procentów, pokaże na czyją stronę różnicę w procentach przypisać należy.

Gdy każde saldo wyraża należność, od dnia w którym ustanowione, procentującą, przeto powtarzamy, iż summy porządkują się nie według dat, pod którymi weszły na rachunek, lecz według dat od których biegna dla nich procenta. Jeżeli w tym samym dniu znajduje się więcej jak jedna summa na tej samej stronie, na rachunek procentowy wpisuje się ich ogół, gdy są na obu stronach rachunku, na rachunek procentowy wpisuje się ich różnica.

Przy każdej summie i przy każdym saldzie należy w rubryce poprzedzającej summy kłaść litery W albo M ażeby uwidocznic z której strony wzięta summa i czy saldo jest saldem winien albo ma. W rubryce następującej po summach, zamieszczają się daty od których one procentują, w następnej, na linii, na której stoi saldo, wypisuje się od której daty do której liczy się procent, to jest od daty salda do daty salda zaraz po niem następującego; w dalszej rubryce liczbę dni między temi datami upłynioną. Ogół dni w tej rubryce pomieszczonych, powinien wyrównywać liczbie dni upłynionych od daty w której zaczęła procentować summa na czele rachunku stojąca, do daty zamknięcia onego; w przeciwnym razie w obliczaniu dni błąd się wcisnął.

Po rubryce dni stoją dwie rubryki: jedna na wpisywanie procentów od sald winien, druga procentów od sald ma. Różnica między temi procentami, jak już wyżej powiedzieliśmy, jest procentem szukanym. Albo li też jedna z dwóch ostatnich rubryk służy na wpisywanie liczb procentowych z sald winien, druga liczb takichże z sald ma. Po zasummowaniu liczb, jeżeli dla obu stron służy jedna stopa procentu, wynajduje się dopełnienie liczb, z którego oblicza się procent. Jeżeli każda strona rachunku ma inną stopę procentową, oblicza się procent osobno dla każdej strony i albo każdej stronie przypisuje się przynależny jój procent, albo tylko jednej przewyżkę procentów.

Na powyższy rachunek, nie wprowadziliśmy jeszcze summ, których dzień procentowania przypadał po dniu zamknięcia rachunku, jeżeli takowe się znajdują. Dla ustanowienia dokładnego salda dla korespondenta, potrzeba wartość takich summ zreduko-

wać, to jest zeskontować na dniu zamknięcia rachunku. W tym celu przedłuża się rachunek procentowy w następujący sposób.

Jak w pierwszej części rachunku, tak i teraz wpisują się summy strony winien i strony ma kolejną dat, od których bieży procent, lecz zacząć należy od daty najpóźniejszej i cofać się do coraz wcześniejszej; w każdym dniu, w którym nastąpiła zmiana na korzyść jednej albo drugiej strony, nie łącząc jednak rachunku co do summ z pierwszą częścią onego, ustanawiać nowe salda (winien albo ma) i od nich obliczać liczby procentowe za dni upłynione pomiędzy zmianami. Łatwo zrozumieć, że procent obliczony od sald ma wychodzi na korzyść strony winien; przeciwnie procent od sald winien wychodzi na korzyść strony ma. Zatem liczby procentowe od sald winien należy pisać w kolumnie ma, a liczby od sald przeciwnych, w kolumnie winien pierwszej części rachunku.

Tak ułożony rachunek, przedstawia co do summ kapitałnych dwa salda: w pierwszej części saldo summ poczynających procentować przed dniem zamknięcia, w drugiej części summ procentujących po tymże dniu: jeżeli te dwa salda są jednego imienia, to jest oba winien albo obadwa ma, summa ich: jeżeli zaś są różne to jest jedno winien a drugie ma: różnica onych zgodną być powinna z saldem rachunku bieżącego książki szczegółowej, co do cyfry i imienia. Po przekonaniu się o tej zgodności, liczby procentowe kolumny winien i kolumny ma, obu części rachunku summują się, ustanawia się dopełnienie liczb i wylicza procent, jeżeli stopa procentowa dla obu stron równa; jeżeli nie, wynajduje się dla każdej strony oddzielnie.

W tym ostatnim wypadku, to jest kiedy stopa procentowa dla każdej strony jest inna, tylko ta metoda daje sprawiedliwy wypadek procentowy; żadna zaś z dwóch poprzednich metod nie daje się sprawiedliwie użyć, albowiem strona mniejszy pobierająca procent byłaby pokrzywdzoną, ile razy, po upłacie, w tymże samym dniu nie zostałaby zmniejszona należność strony więcej procentującej.

Metoda ta, jedyna do użycia, gdy jest na rachunku dwojaka stopa procentu, przedstawia wielką trudność w uporządkowaniu, kolejną dat procentowych, summ rozrzuconych po całym rachunku, który może być często bardzo obszerny. Dla uniknięcia znużonej pracy, w bankach, wszelkie summy, zwykle wekslowe, mające wejść na rachunek, przedewszystkiem zostają zeskontowane w dniu wprowadzenia ich na rachunek bieżący, a nawet stracone już z nich zostają kurtaż i komis, jeżeli do pobrania przypadają. Wprawdzie przy obliczaniu skupu zwykłym sposobem, bankier po-

biera nadto procent od procentu; gdy jednak ta manipulacja znana jest stronie przeciwnej, przeto cała rzecz schodzi do dobrowolnej umowy stron obu o stopę procentu: Tym sposobem otrzymujemy rachunek bieżący którego daty procentowe są też same co daty rachunku, to jest idą kolejną dni i nie potrzebują nawet być wpisywane, nie mamy już zatem żadnej trudności w ułożeniu rachunku procentowego.

Aby rachunek bieżący uczynić jak najmniej obszernym, wprowadzają się nań nie pojedynczo weksle, ale ostateczny wypadek obrachunku przedstawionych remes (bordeau).

Kopije takich obrachunków przechowują się starannie.

P R Z Y-
obliczania procentów na

Przykład

Saldo z dnia wczorajszego, procent liczy się od dnia
chunek zamknięty

W.

Data		Rs.	kop.	Data wpływu	Dni	Liczba procentowa	
1	Styczn.	Saldo z r. z.	1000	1	Styczeń	90	90000
1	"		200	1	"	89	17800
20	"		800	20	"	70	56000
13	Lutego		700	13	Luty	47	32900
15	"		200	15	"	45	9000
15	Marca		100	15	Kwiec.	15 *)	1500
29	"		90	29	"	29	2610
31	"	Liczby czerwone str. M. 6% z dopełnienia 119790	19	97			3000
			3109	97			208700
1	Kwiet.	Saldo na nowo	1509	97			

Przykład

W.

Podobniez me-

Data		Rs.	kop.	Data wpływu	Dni	Liczba procentowa	
1	Styczn.	Saldo z r. z.	1000	1	Styczeń	0	—
1	"		200	1	"	1	200
20	"		800	20	"	20	16000
13	Lutego		700	13	Luty	43	30100
15	"		200	15	"	45	9000
15	Marca		100	15	Kwiec.	105	10500
29	"		90	29	"	119	10710
31	"	6% z dopełnienia	19	97			119790
			3109	97			196300
1	Kwiet.	Saldo na nowo	1509	97			

*) Liczby wydrukowane grubo oznaczają liczby czerwone.

K Ł A D Y

rachunkach bieżących.

Nr. 1.

w którym summa jest wzięta lub upływa. Ra-
z dniem 31 Marca.

M.

Data		Rs.	kop.	Data wpływu	Dni	Liczba procentowa
13	Styczn.	500		13 Styczeń	77	38500
15	"	200		15 "	75	15000
1	Lutego	200		1 Luty	59	11800
20	"	400		20 "	40	16000
25	"	100		25 "	35	3500
20	Marca	200		15 Kwiec.	15	3000
						4110
						119790
31	Marca	Liczby czerwone str. W. Dopełnienie liczb Saldo na nowo				
		1509	97			
		3109	97			208700

Nr. 2.

todą ujemną.

M.

Data		Rs.	kop.	Data wpływu	Dni	Liczba procentowa
13	Styczn.	500		13 Styczeń	13	6500
15	"	200		15 "	15	3000
1	Lutego	200		1 Luty	31	6200
20	"	400		20 "	50	20000
25	"	100		25 "	55	5500
20	Marca	200		15 Kwiec.	105	21000
31	"	Saldo kapitału 1490 Saldo na nowo			90	134100
		1509	97			
		3109	97			196300

Przykład

Saldo z dnia wczorajszego. Procent liczy się dla wierzyciela
debitowaniu liczy się

W.

Data		Rs.	kop.	Data wpływu	Dni	Liczba procentowa
1	Styczn. Saldo	1000		1 Styczeń	90	90000
20	"	800		20 "	71	56800
13	Lutego	700		13 Luty	48	33600
15	Marca	100		15 Kwiec.	14	1400
29	"	90		29 "	28	2520
	Liczyby czerwone str. M. 5% z dopełnienia	17	21			3400
		2707	21			183800
1	Kwiet. Saldo na nowo	1507	21			

Przykład

Podobnież me-

W.

Data		Rs.	kop.	Data wpływu	Dni	Liczba procentowa
1	Styczn. Saldo	1000		1 Styczeń	0	—
20	"	800		20 "	19	15200
13	Lutego	700		13 Luty	42	29400
15	Marca	100		15 Kwiec.	104	10400
29	"	90		29 "	118	10620
31	"	17	21			123880
		2707	21			189500
1	Kwietn. Saldo na nowo	1507	21			

Nr. 3.

od dnia trzeciego to jest nie liczy mu się dwa dni, zaś przy dzień w którym bierze.

M.

Data		Rs.	kop.	Data wpływu	Dni	Liczba procentowa
13	Styczn.	500		15 Styczeń	75	37500
20	Lutego	400		22 Luty	38	15200
25	"	100		27 "	33	3300
20	Marca	200		17 Kwiec.	17	3400
						3920
31	"					123880
	Liczby czerwone str. W.					
	Dopełnienie liczb	1507	21			
	Saldo	2707	21			183800

Nr. 4.

tołą ujemną.

M.

Data		Rs.	kop.	Data wpływu	Dni	Liczba procentowa
13	Styczn.	500		15 Styczeń	15	7500
20	Lutego	400		22 Luty	52	20800
25	"	100		27 "	57	5700
20	Marca	200		17 Kwiec.	107	21400
31	"				90	134100
	Saldo kapitału 1490					
	Saldo na nowo	1507	21			
		2707	21			189500

Przykład

Rachunek obliczony na epokę z końcem

W.

Data		Rs.	kop.	Data wpływu	Dni	Liczba procentowa
1	Styczn. Saldo	1000		1 Styczeń	180	180000
15	"	900		15 "	165	148500
31	"	1000		31 "	150	150000
13	Marca	200		25 Maj	35	7000
6	Kwiet.	4000		20 Kwiec.	70	280000
15	"	1000		27 Lipiec	25	25000
17	"	1000		5 Sierpie.	35	35000
	Liczyby czerw. st. M.					450000
	Rs. 11900 M.				60	714000
30	Kwiet. 4% z dopełnienia	128	38			
	Saldo na nowo	2671	62			
		11900				1929500

Przykład

Inną

W.

Data		Rs.	kop.	Data wpływu	Dni	Liczba procentowa
1	Styczn. Saldo	1000		1 Styczeń	120	120000
15	"	900		15 "	105	94500
31	"	1000		31 "	90	90000
13	Marca	200		25 Maj	25	5000
6	Kwiet.	4000		20 Kwiec.	10	40000
15	Kwiet.	1000		25 Lipiec	85	85000
17	"	1000		5 Sierp.	95	95000
	Liczyby czerw. st. M.					1065000
30	" 4% z dopełnienia	128	38			
	Saldo na nowo	2671	62			
		11900				1409500

Nr. 5.

Czerwca a zamknięty z końcem Kwietnia.

M.

Data		Rs.	kop.	Data wpływu	Dni	Liczba procentowa
25	Styczn.	500		25	Styczeń	155 77500
6	Marca	400		6	Marzec	114 45600
17	Kwiet.	1000		15	Maj	45 45000
18	"	10000		15	Sierpie.	45 450000
	Liczyby czerw. st. W.					60000
	Rs. 9100 W.				60	546000
	Dopełnienie liczb					1155400
		11900				1929500
1	Maja	2671	62			
	Saldo na nowo					

Nr. 6.

metoda.

M.

Data		Rs.	kop.	Data wpływu	Dni	Liczba procentowa
25	Styczn.	500		25	Styczeń	95 47500
6	Marca	400		6	Marzec	54 21600
17	Kwiet.	1000		15	Maj	15 15000
18	"	10000		15	Sierpie.	105 1050000
	Liczyby czerw. st. W.					185000
	Dopełnienie					1155400
		11900				1409500
1	Lipca	2671	62			
	Saldo na nowo					

Przykład

Saldo z dnia wczorajszego, procent liczy się zwyczajnie
wchodzi dzień

W.

Data		Rs.	kop.	Data wpływu	Dni	Liczba procentowa
1 Styczn.	Saldo	1000		1 Styczeń	180	180000
4 „		500		15 Grudz. r. z.	195	97500
3 Lutego		600		3 Luty	147	88200
15 Maja		1000		15 Lipiec	15	15000
20 Czerw.		100		20 Sierp.	50	5000
30 „	Liczyby czerwone str. M. 5 $\frac{1}{2}$ % z dopełnienia		14	12		14200
		3214	12			379900
1 Lipca	Saldo na nowo	1314	12			

Przykład

Ten sam rachunek

W.

Data		Rs.	kop.	Data wpływu	Dni	Liczba procentowa
1 Styczn.	Saldo	1000		1 Styczeń	15	15000
4 „		500		15 Grudz. r. z.	0	—
3 Lutego		600		3 Luty	48	28800
15 Maja		1000		15 Lipiec	210	210000
20 Czerw.		100		20 Sierp.	245	24500
	5 $\frac{1}{2}$ % z dopełnienia		14	12		92400
		3214	12			370700
1 Lipca	Saldo na nowo	1314	12			

Nr. 7.

od dnia wpływu lub podniesienia. W tym przykładzie z roku zeszłego.

M.

Data		Rs.	kop.	Data wpływu	Dni	Liczba procentowa
15 Styczn.		300		15 Styczeń	165	49500
8 Lutego		1000		8 Luty	142	142000
7 Marca		400		20 Grudz. r. z.	190	76000
11 Maja		200		11 Wrześ.	71	14200
	Liczy czerwone str. W.					20000
	Dopełnienie liczb					92400
	Saldo na nowo	1314	12			
		3214	12			379900

Nr. 8.

z epoką 15 Grudnia r. z.

M.

Data		Rs.	kop.	Data wpływu	Dni	Liczba procentowa
15 Styczn.		300		15 Styczeń	30	9000
8 Lutego		1000		8 Luty	53	53200
7 Marca		400		20 Grudz. r. z.	5	2000
11 Maja		200		11 Wrześ.	266	53200
30 Czerwc.	Saldo kapitału 1300				195	253500
	Saldo na nowo	1314	12			
		3214	12			370700

Przykład

W.

Z epoką

Data		Rs.	kop.	Data wpływu	Dni	Liczba procentowa
1	Styczn. Saldo	1000		1 Styczeń	0	—
4	„	500		15 Grudz. r. z.	15	7500
3	Lutego	600		3 Luty	33	19800
15	Maja	1000		15 Lipiec	195	195000
20	Czerwc.	100		20 Sierp.	230	23000
30	Liczby czerwone str. M. 5 $\frac{1}{2}$ % z dopełnienia	14	12			4000 92400
		3214	12			334200
1	Lipca Saldo na nowo	1314	12			

Przykład

W.

Data		Rs.	kop.	Data wpływu	Dni	Liczba procentowa
1	Styczn. Saldo	1000		1 Styczeń	90	90000
2	Lutego	500		2 Luty	58	29000
30	Marca 6% z dopełnienia	17	50			
	Saldo na nowo	882	50			
		2400				119000

Przykład

W.

Data		Rs.	kop.	Data wpływu	Dni	Liczba procentowa
1	Styczn. Saldo	1000		1 Styczeń	0	—
2	Lutego	500		2 Luty	32	16000
30	Marca Saldo kapitału rs. 900				90	81000
	6% z dopełnienia	17	50			105000
	Saldo na nowo	882	50			
		2400				202000

Nr. 9.

1 Stycznia.

M.

Data		Rs.	kop.	Data wyływu	Dni	Liczba procentowa
15	Styczn.	300		15	Styczeń	15 4500
8	Lutego	1000		8	Luty	38 38000
7	Marca	400		20	Grudz.	
					r. z.	10 4000
11	Maja	200		11	Wrześ.	251 50200
30	Czerwc.					180 234000
	Liczby czerwone str. W.					7500
	Saldo kapitału rs. 1300.					
	Saldo na nowo	1314	12			
		3214	12			334200

Nr. 10.

M.

Data		Rs.	kop.	Data wplywu	Dni	Liczba procentowa
20	Marca	400		20	Marzec	10 4000
25	"	2000		25	"	5 10000
30	"					105000
		2400				119000
1	Kwiet.	882	50			
	Saldo na nowo					

Nr. 11.

M.

Data		Rs.	kop.	Data wplywu	Dni	Liczba procentowa
20	Marca	400		20	Marzec	80 32000
25	"	2000		25	"	85 170000
		2400				202000
1	Kwiet.	882	50			
	Saldo na nowo					

Przykład

W.

Data			Rs.	kop.	Data wpływu	Dni	Liczba procentowa
1	Styczn.	Saldo	1000		1 Styczeń	90	90000
2	Lutego		500		2 Luty	58	29000
30	Marca	Liczyby czerwone str. M. 3% z dopełnienia Saldo na nowo	23 75 876 25				170000
			2400				289000

Przykład

W tym przykładzie

W.

Data			Rs.	kop.	Data wpływu	Dni	Liczba procentowa
1	Styczn.	Saldo	1000		1 Styczeń	0	—
2	Lutego		500		2 Luty	32	16000
30	Marca	Saldo kapitału rs. 900. 3% z dopełnienia Saldo na nowo	23 75 876 25			90	81000 285000
			2400				382000

Nr. 12.

		M.					
Data		Rs.	kop.	Data wpływu	Dni	Liczba procentowa	
20	Marca	400		20 Marzec	10	4000	
25	"	2000		25 Czerw.	85	170000	
30	"	Dopełnienie liczb					285000
		2400				289000	
1	Kwiet.	876	25				
		Saldo na nowo					

Nr. 13.

byłyby liczby odjemne.

		M.					
Data		Rs.	kop.	Data wpływu	Dni	Liczba procentowa	
20	Marca	400		20 Marzec	80	32000	
25	"	2000		25 Czerw.	175	350000	
		2400				382000	
1	Kwiet.	876	25				
		Saldo na nowo					

Przykład Nr. 16.

Poprzedni rachunek bieżący obliczony wedle metody drabinkowej
Pietrzyckiego, zamknięty z końcem Marca.

	Rs.	kop.	Data zapłaty		Dni	Ilożyny odsetkowe		
						Winien	Ma	
W	500		2	Stycz.	od 2 Stycz. do 3 Stycz.	1	500	
M	300		3	"				
W	200				od 3 Stycz. do 5 Stycz.	2	400	
W	600		5	"				
W	800				od 5 Stycz. do 15 Stycz.	10	8000	
M	80		15	"				
W	720				od 15 Stycz. do 20 Stycz.	5	3600	
W	600		20	"				
W	1320							
M	150		20	"				
W	1170				od 20 Stycz. do 10 Lutego	20	23400	
W	90		10	Luteg.				
W	1260							
M	1900		10	"				
M	640				od 10 Lutego do 15 Lutego	5		3200
M	140		15	"				
M	780				od 15 Lutego do 25 Lutego	10		7800
M	180		25	"				
M	960				od 25 Lutego do 28 Lutego	3		2880
W	1400		28	"				
W	440							
W	80		28	"				
W	520				od 28 Lutego do 15 Marca	17	8840	
W	160		15	Marca				
W	680				od 15 Marca do 24 Marca	9	6120	
W	120		24	"				
W	800							
M	700		24	"				
W	100				od 24 Marca do 25 Marca	1	100	
M	150		25	"				
M	50				od 25 Marca do 31 Marca	5		250
					Do przeniesienia	88	50960	14130

	Rs.	kop.	Data zapłaty		Dni	Iloczyny odsetkowe	
						Wnien	Ma
				Z przeniesienia	88	50960	14130
				<i>Eshonta za czas:</i>			
M	80		22 Czerw.	od 22 Czerw. do 12 Czerw.	10	800	
W	140		12 "				
W	60		18 Maja	od 12 Czerw. do 18 Maja	24		1440
W	80						
W	140		17 "	od 18 Maja do 17 Maja	1		140
W	70						
W	210		16 "	od 17 Maja do 16 Maja	1		210
M	70						
W	140		15 "	od 16 Maja do 15 Maja	1		140
W	150						
W	290		28 Kwiet.	od 15 Maja do 28 Kwietn.	17		4930
M	60						
W	230			od 28 Kwiet. do 31 Marca	28		6440
				Dopelnienie	170	51760	27430
							24330
						51760	51760

Rachunek ten daje dopelnienie 24330 do obliczenia procentu z jedną stopą. Na różną stopę np. dla dłużnika 6%, dla wierzyciela 4% (korzyść dla bankiera 2%) procent obliczy się:

$$\frac{51760}{6000} = 4.63 \text{ W}$$

$$\frac{27430}{9000} = 3.05 \text{ M}$$

Procent W 1.58

Przykład Nr. 17.

Tenże sam rachunek zamknięty inną metodą, dającą też samo dopelnienie liczb procentowych (iloczynów odsetkowych) do obliczenia procentu na tę samą stopę.

M	50		28 Kwiet.	Z rachunku do terminu zamknięcia od 1 Kwiet. do 21 Marca	28	50960	14130
M	60						
M	110		15 Maja	od 15 Maja do 31 Marca	45		6750
W	150						
W	40			Do przeniesienia		52640	20880

	Rs.	kop.	Data zapłaty		Dni	Ilożyny odsetkowe	
						Wnien	Ma
W	40			Z przeniesienia		52640	20880
M	70		16 Maja	od 16 Maja do 31 Marca	46	3220	
M	30						
W	70		17 „	od 17 Maja do 31 Marca	47		3290
W	40						
W	80		18 „	od 18 Maja do 31 Marca	48		3840
W	120						
W	140		12 Czerwc.	od 12 Czer. do 31 Marc.	72		10080
W	260						
M	80		22 „	od 22 Czer. do 31 Marc.	82	6560	
W	180						
						62420	38090
Dopełnienie jak wyżej							24330
						62420	62420

Na różną stopę wypadek inny jak w poprzedzającej metodzie mianowicie dla:

$$6\% \dots \frac{62420}{6000} = 10.40 \text{ W}$$

$$4\% \frac{38090}{9000} = 4.23 \text{ M}$$

$$\text{Procent W } 6.17$$

Przykład Nr. 18.

Tenże sam przykład rachunku zamkniętego z d. 22 Czerwca.

	Rs.	kop.	Data zapłaty		Dni	Ilożyny odsetkowe	
						Wnien	Ma
				Z przeniesienia	88	50960	14130
M	50			od 31 Marc. do 27 Kwiet.	28		1400
M	60		28 Kwietn.				
M	110			od 28 Kwiet. do 15 Maja	17		1870
W	150		15 Maja				
W	40			od 15 Maja do 16 Maja	1	40	
W	40			Do przeniesienia	134	51000	17400

	Rs.	kop.	Data zapłaty		Dni	Ilożyny odsetkowe	
						Winien	Ma
W	40		16	Maja	134	51000	17400
M	70						
M	30		17	„	1		30
W	70						
W	40		18	„	1	40	
W	80						
W	120		12	Czerw.	24	2880	
W	140						
W	260		22	„	10	2600	
W	80						
W	180				170	56520	17430
				Dopełnienie			39090
						56520	56520

Dopełnienie daje jako 6% rs 6 kop. 52. Przykłady Nr. 16 i 17 dały procent 4 rs. 6 kop. Doliczając 6% od 184 rs. 6 kop. za dni 82 przybywa procentu 2 rs. 52 kop., razem rs. 6 kop. 58. Różnica na więcej kop. 6 pochodzi z pominiętego procentu od procentu rs. 4 kop. 6 za dni 82.

$$\text{Na różną stopę: } 6\% \frac{56520}{6000} = 9.42 \text{ W}$$

$$4\% \frac{17430}{9000} = 1.94 \text{ M}$$

$$\text{Procent W } 7.48$$

Wypadek różny od dwóch poprzedzających; lecz jedynie *sprawiedliwy*.

Przykład Nr. 19.

Tenże sam przykład zamknięty z dniem 31 Marca z summ pod ten dzień zrealizowanych z procentem dla strony Winien 3% a dla strony Ma 6%.

			W	M
M	50	Z przeniesienia	50960	14130

$$3\% \frac{50960}{12000} = 4.25 \text{ W}$$

$$6\% \frac{14130}{6000} = 2.36 \text{ M}$$

$$\text{Procent W } 1.89$$

Procent wyrachowany przenosi się do Conto-Courentu.

Wedle przykładu Nr. 17 procent wynosi:

$$62420 - 50960 = 11460; \frac{11460}{6000} = 1.91 \text{ W}$$

$$38090 - 14130 = 23960; \frac{23960}{12000} = 2 \text{ M}$$

Procent M 0.09

Podług przykładu Nr. 19 procent W 1.89

Procent W 1.80

Wedle przykładu Nr. 18 procent wynosi:

$$\frac{56520}{12000} = 4.71$$

$$\frac{17430}{6000} = 2.91$$

Procent W 1.80

Przykład Nr. 20.

Przykład rachunku drabinkowego za czas od 28 Kwietnia do 22 Czerwca, który daje procent 45 kop.

	Rs.	kop.	Data zapłaty		Dni	Ilożyny odsetkowe	
						Winien	Ma
M	60		28 Kwiet.	od 28 Kwiet. do 15 Maja	17		1020
W	150		15 Maja				
W	90		16 „	od 15 Maja do 16 Maja	1	90	
M	70						
W	20		17 „	od 16 Maja do 17 Maja	1	20	
W	70						
W	90		18 „	od 17 Maja do 18 Maja	1	90	
W	80						
W	170		12 Czerw.	od 18 Maja do 12 Czerw.	24	4080	
W	140						
W	310		22 „	od 12 Czerw. do 22 Czer.	10	3100	
M	80						
W	230					7380	1020
		45		Dopełnienie			6360
W	230	45		Saldo 22 Czerwca		7380	7380

$$\text{Procent } 3\% \frac{7380}{12000} = 0.62$$

$$6\% \frac{1020}{6000} = 0.17$$

0.45

$$\text{Procent na jedną stopę} \frac{6360}{6000} = 1.06$$

Przykład Nr. 21.

Podobny przykład z datami pomiędzy 28 Kwietnia i 22 Czerwca
który daje procentu 72 kop. dla strony Winien.

	Rs.	kop.	Data zapłaty		Dni	Ilożyny odsetkowe	
						Winien	Ma
W	200	7	Maja	od 7 Maja do 25 Maja	18	3600	
W	180	25	"				
W	380			od 25 Maja do 10 Czerw.	15	5700	
M	400	10	Czerw.				
M	20			od 10 Czerw. do 21 Czer.	11		220
M	70	21	"				
M	90			od 21 Czerw. do 22 Czer.	1		90
		72		Dopełnienie		9300	310
				Saldo 22 Czerwca		9300	9300
M	89	28					

$$\text{Procent } 3\% \frac{9300}{12000} = 0.77$$

$$6\% \frac{310}{6000} = 0.05$$

$$\text{Procent W } 0.72$$

$$\text{Procent na jedną stopę } \frac{8990}{6000} = 1.50$$

Przykład Nr. 22.

Dwa poprzednie przykłady połączone w jeden, które dla tego, że każda strona rachunku ma inną stopę procentu (W 3% M 6%) w połączeniu wydają procent dla strony Winien rs. 1 kop. 23 zamiast summy dwóch procentów: kop. 45 i kop. 72 razem rs. 1 kop. 17. Co następuje z tego powodu, iż summa jakowa wkraczając w środek dat, zmienia dla strony stopę procentową.

	Rs.	kop.	Data zapłaty		Dni	Ilożyny odsetkowe	
						Winien	Ma
M	60	28	Kwiet.	od 28 Kwiet. do 7 Maja	9		540
W	200	7	Maja				
W	140			od 7 Maja do 15 Maja	8	1120	
W	150	15	"				
W	290			od 15 Maja do 16 Maja	1	290	
W	290			Do przeniesienia		1410	540

	Rs.	kop.	Data zapłaty		Dni	Ilożyny odsetkowe	
						Winien	Ma
W	290			Z przeniesienia		1410	540
M	70		16	Maja			
W	220			od 16 Maja do 17 Maja	1	220	
W	70		17	"			
W	290			od 17 Maja do 18 Maja	1	290	
W	80		18	"			
W	370			od 18 Maja do 25 Maja	7	2590	
W	180		25	Czerw.			
W	550			od 25 Maja do 10 Czerw.	15	8250	
M	400		10	"			
W	150			od 10 Czerw. do 12 Czerw.	2	300	
W	140		12	"			
W	290			od 12 Czerw. do 21 Czer.	9	2610	
M	70		21	"			
W	220			od 21 Czerw. do 22 Czer.	1	220	
M	80		22				
W	140					15890	540
W	1	23		Dopełnienie			15350
W	141	23		Saldo		15890	15890

$$\text{Procent } 3\% \frac{15890}{12000} = 1.32$$

$$6\% \frac{540}{6000} = 0.09$$

$$\text{Procent W. } 1.23$$

$$\text{Procent na jedną stopę } \frac{15350}{6000} = 2.56$$

$$\text{Wedle przykładu Nr. 20 } 6\% = 1.06$$

$$\text{" " Nr. 21 } 6\% = 1.50$$

$$\text{Razem jak wyżej } 2.56$$

Kiedy każda strona rachunku ma inną stopę procentu, należy rachunek procentowy zatrzymać na summach zrealizowanych do dnia zamknięcia rachunku; obliczony procent z tych summ sam jeden wprowadzić do Conto-Courentu, który zamknąć należy dwoma saldami: jednym z summ już zrealizowanych, i drugim z summ niezrealizowanych przed dniem zamknięcia rachunku, procent obliczony zaś dodać lub odjąć, wedle potrzeby od pierwszego salda. W nastę-

pnym peryjodzie rachunkowym, rachunek procentowy drabinkowy rozpocząć od salda summ zrealizowanych i prowadzić wedle dat summ w tym peryjodzie zrealizowanych, bez względu czy one weszły do rachunku (Conto-Courentu) w tym czy w poprzednim peryjodzie. Przykład następujący tym sposobem obliczony, do którego jednak nowe sumy nie są wprowadzone.

Przykład Nr. 23.

	Rs.	kop.	Data zapłaty		Dni	Ilożyny odsetkowe	
						Winien	Ma
W	50		1 Kwiet.	Saldo na nowo w kapitale summ zrealizowanych od 31 Marca do 28 Kwiet.	28		1400
M	60		28 „	od 28 Kwiet. do 15 Maja	17		1870
M	110		15 Maja	od 15 Maja do 16 Maja	1	40	
W	150						
W	40		16 „	od 16 Maja do 17 Maja	1		30
M	70						
M	30		17 „	od 17 Maja do 18 Maja	1	40	
W	70						
W	40		18 „	od 18 Maja do 12 Czerw.	24	2880	
W	80						
W	120		12 Czerw.	od 12 Czerw. do 22 Czer.	10	2600	
W	140						
W	260		22 „	Procent	82	5560	3300
M	80						
W	180			Saldo 22 Czerwca			
W	181 80						

$$\text{Procent } 3\% \frac{5560}{12000} = 0.46$$

$$\text{„ } 6\% \frac{3300}{6000} = 0.55$$

$$\text{Procent M } 0.09$$

$$\text{Procent W do 31 Marca } 1.89 \quad (\text{Przykład Nr. 19})$$

$$\underline{1.80}$$

Procentu poprzedniego peryjodu nie ma potrzeby pisać na rachunku drabinkowym, gdyż procenta obliczone przenoszą się na Conto-Courenty i tam się ustanawia saldo lub salda, o których była mowa wyżej.

Przykład Nr. 24.

Przykład tenże sām co pod Nr. 15 ale summy s̄ą zeskontowane do dnia w którym wesły do rachunku dla tego aby daty w obliczeniu procentów, niżej dopełnionem, następowaly t̄aż sam̄ą kolej̄ą co w rachunku.

W.

M.

187..				187..					
2	Stycznia	Gotowemi	^{2/1} 500	500	3	Stycznia	Gotowizną	^{3/1} 300	300
5	"	"	^{5/1} 600	600	15	"	"	^{15/1} 80	80
15	"	Wekslem	^{20/1} 300	299 75	20	"	"	^{20/1} 70	70
16	"	"	" 200	199 87	20	"	"	" 80	80
17	"	"	" 100	99 95	23	"	Wekslem	^{15/2} 140	139 49
28	"	"	^{28/2} 1400	1393	25	"	"	^{25/2} 180	179 10
10	Lutego	Gotowemi	^{10/2} 90	90	2	Lutego	"	^{10/2} 1900	1897 46
15	"	Wekslem	^{15/3} 160	159 20	24	"	"	^{24/3} 700	696 50
28	"	Gotowemi	^{28/2} 80	80	15	Marca	"	^{25/3} 60	59 90
15	Marca	Wekslem	^{15/5} 150	148 50	16	"	"	^{16/5} 70	69 30
18	"	"	^{17/5} 70	69 31	20	"	"	^{25/3} 90	89 92
20	"	"	^{18/5} 80	79 23	22	"	"	^{22/6} 80	78 80
22	"	"	^{12/6} 140	138 13	28	"	"	^{28/4} 60	59 70
24	"	Gotowemi	^{24/3} 120	120	31	"	Saldo na nowo		184 04
31	"	Procent (podług obliczenia niżej dopełnionego)							
				7 27					
				3984 21					

Rachunek ten daje saldo 184 rs. 04 kop.

Rachunek Nr. 15 dał saldo 184 „ 06 „

Brak zupełnej zgodności pochodzi, równie z opuszczonych ułamków jak i z procentu od procentu eskontowego, w tym przykładzie dla obu stron równoważącego się.

Przykład Nr. 25.

Podobny przykład, lecz summy są zeskontowane raz bez względu na procent od procentu, drugi raz przy
względnie na ten procent. Obliczenie procentu podane niżej.

187..			187..			Dni	Bez względu na procent od procentu	Przy wzglę- dzie na proc. od procentu
2	Stycznia	Gotowizną 2000	2	Stycznia	Wekslem p. $\frac{30}{3}$ 3000	88	2956	2956 65
15	Lutego	" 2500	1	Lutego	" $\frac{31}{3}$ 500	59	495 08	495 13
6	Marca	" 1000	4	"	" $\frac{4}{5}$ 3000	90	2955	2955 67
15	Kwietnia	" 5000	20	Marca	" $\frac{15}{6}$ 2400	85	2366	2366 48
15	Maja	" 500	20	Kwietnia	" $\frac{15}{7}$ 2090	85	2060 39	2060 82
3	Czerwca	" 2100	20	Maja	" $\frac{13}{8}$ 3060	83	3017 67	3018 26
28	"	" 1950	20	Czerwca	" $\frac{8}{9}$ 2750	78	2714 25	2714 71
		15050			16800			16564 39
30	"	Procent 6% 182 75						
		Saldo 1567 25			16800			16567 72
		16800			16800			
30	Czerwca	Jak wyżej Saldo 15050 1563 46	30	Czerwca	6% podług N. 28			49 07
		16613 46						16613 46
30	Czerwca	Jak wyżej Saldo 15050 1566 85	30	Czerwca	6% podług N. 29			49 13
		16616 85						16616 85

Przykład Nr. 26.

Rachunek do Nr. 24.

	Rs.	kop.	Data zapłaty		Dni	Ilożyny odsetkowe		
						Winien	Ma	
W	500		2	Styczn.	od 2 Styczn. do 3 Styczn.	1	500	
M	300		3	"				
W	200				od 3 Styczn. do 5 Styczn.	2	400	
W	600		5	"				
W	800				od 5 Styczn. do 15 Styczn.	10	8000	
M	299	75	15	"				
W	1099	75						
M	80		15	"				
W	1019	75			od 15 Styczn. do 16 Styczn.	1	1019	
W	199	87	16	"				
W	1219	62			od 16 Styczn. do 17 Styczn.	1	1219	
W	99	95	17	"				
W	1319	57			od 17 Styczn. do 20 Styczn.	3	3958	
M	150		20	"				
W	1169	57			od 20 Styczn. do 23 Styczn.	3	3508	
M	139	49	23	"				
W	1030	08			od 23 Styczn. do 25 Styczn.	3	2060	
M	179	10	25	"				
W	850	98			od 25 Styczn. do 28 Styczn.	2	2553	
W	1393		28	"				
W	2243	98			od 28 Styczn. do 2 Lutego	3	8976	
M	1897	46	2	Lutego				
W	346	52			od 2 Lutego do 10 Lutego	8	2772	
W	90		10	"				
W	436	52			od 10 Lutego do 15 Lutego	5	2182	
W	159	20	15	"				
W	595	72			od 15 Lutego do 24 Lutego	9	5361	
M	696	50	24	"				
M	100	78			od 24 Lutego do 28 Lutego	4		403
M	80		28	"				
M	20	78			od 28 Lutego do 15 Marca	17		353
M	59	90	15	Marca				
M	80	68		"				
M	80	68			Do przeniesienia	72	42508	756

	Rs.	kop.	Data zapłaty		Dni	Iloczyny odsetkowe		
						Winien	Ma	
M	80	68	15	Marca	Z przeniesienia	72	42508	756
W	148	50						
W	67	82	16	"	od 15 Marc. do 16 Marc.	1	68	
M	69	30						
M	1	48	18	"	od 16 Marc. do 18 Marc.	2		3
W	69	31						
W	67	83	20	"	od 18 Marc. do 20 Marc.	2	136	
W	79	23						
W	147	06	20	"	od 20 Marc. do 22 Marc.	2	114	
M	89	92						
W	57	14	22	"	od 22 Marc. do 24 Marc.	2	233	
W	138	13						
W	195	27	22	"	od 24 Marc. do 28 Marc.	4	946	
M	78	80						
W	116	47	24	"	od 28 Marc. do 30 Marc.	2	353	43599
W	120							
W	236	47	28	"	Dopełnienie	2	353	43599
M	59	70						
W	176	77	31	"				
						88	44358	44358

Przykład Nr. 27.

Rachunek procentowy do Nr. 25.

	Rs.	kop.	Data zapłaty		Dni	Iloczyny odsetkowe		
						Winien	Ma	
W	2000		2	Styczn.	od 2 Styczn. do 15 Luteg.	43	86000	
W	2500		15	Lutego				
W	4500		6	Marca	od 15 Lutego do 6 Marc.	21	94500	
W	1000							
W	5500		30	"	od 6 Marc. do 30 Marca	24	132000	
M	3000							
W	2500				od 30 Marc. do 31 Marc.	0		
W	2500				Do przeniesienia	88	312500	

	Rs.	kop.	Data zapłaty		Dni	Iloczynny odsetkowe	
						Wnien	Ma
W	2500			Z przeniesienia	88	312500	
W	500		31 Marca				
W	2000			od 31 Marc. do 15 Kwiet.	15	30000	
W	5000		15 Kwiet.				
W	7000			od 15 Kwiet. do 4 Maja	19	133000	
M	3000		4 Maja				
W	4000			od 4 Maja do 15 Maja	11	44000	
W	500		15 „				
W	4500			od 15 Maja do 3 Czerw.	18	81000	
W	2100		3 Czerw.				
W	6600			od 3 Czerw. do 15 Czerw.	12	79200	
M	2400		15 „				
W	4200			od 15 Czerw. do 28 Czer.	13	54600	
W	1950		28 „				
W	6150			od 28 Czer. do 28 Czerw.	2	12300	
				<i>Eskonta, skupione w dniu 30 Czerwca.</i>			
M	2750		8 Wrześ.	od 8 Wrześ. do 13 Sierp.	25	68750	
M	3060		13 Sierpn.				
M	5810			od 13 Sierp. do 15 Lipca	28	162680	
M	2090		15 Lipca				
M	7900			od 15 Lipca do 30 Czerw.	15	118500	
W	6150						
M	1750				246	1096530	
W	182	75		Procent 6%			
M	1567	25		Saldo			

Przykład Nr. 28.

Rachunek procentowy do Nr. 25. Skupując zaraz weksle w dniu w którym wchodzi na rachunek bez względu na procent od procentu.

	Rs.	kop.	Data zapłaty		Dni	Ilożyny odsetkowe	
						Winien	Ma
M	2956		2	Stycz.			
W	2000		2	"			
M	956				od 2 Stycz. do 1 Lut.	29	27724
M	495	08	1	Luty			
M	1451	08			od 1 Lutego do 4 Lut.	3	4353
M	2955		4	"			
M	4406	08			od 4 Lutego do 15 Lut.	11	48466
W	2500		15	"			
M	1906	08			od 15 Lut. do 6 Marca	21	40026
W	1000		6	Marca			
M	906	08			od 6 Marca do 20 Mar.	14	12684
M	2366		20	"			
M	3272	08			od 20 Mar. do 15 Kw.	25	81800
W	5000		15	Kwiet.			
W	1727	92			od 15 Kw. do 20 Kw.	5	8635
M	2060	39	20	"			
M	332	47			od 20 Kw. do 15 Maja	25	8311
W	500		15	Maja			
W	167	53			od 15 Maja do 20 Maja	5	837
M	3017	67	20	"			
M	2850	14			od 20 Maja do 3 Czerw.	13	37050
W	2100		3	Czerw.			
M	750	14			od 3 Czer. do 20 Czer.	17	12750
M	2714	25	20	"			
M	3464	39			od 20 Czer. do 28 Czer.	8	27714
W	1950		28	"			
M	1514	39			od 28 Czer. do 30 Czer.	2	3029
			30	"	Dopełnienie		
M	49	07			Procent 6%		294435
M	1563	46			Saldo	178	303907
							303907

Saldo poprzednim sposobem otrzymane wyniosło 1567 rs. 25

„ niniejszym „ „ „ 1563 „ 46

różnica 3 rs. 79

na korzyść dłużnika pochodzi z eskontowania, bez względu na procent od procentu (en dehors).

Przykład Nr. 29.

Rachunek procentowy do Nr. 25 przy względzie na procent od procentu (en dedans).

D A T A 187		Winien		M a		S a l d o		Winien Ma	Dni	Iloczyny odsetkowe	
										Winien	M a
2	Stycznia	2000		2956	65	956	65	M	29		27744
1	Lutego			495	13	1451	78	M	3		4355
4	"			2955	67	4407	45	M	11		48482
15	"	2500				1907	45	M	21		40056
6	Marca	1000				907	45	M	14		12704
20	"			2366	48	3273	93	M	25		81848
15	Kwietnia	5000				1726	07	W	5	8630	
20	"			2060	82	334	75	M	25		8369
15	Maja	500				165	25	W	5	826	
20	"			3018	26	2853	01	M	13		37089
3	Czerwca	2100				753	01	M	17		12801
20	"			2714	71	3467	72	M	8		27742
28	"	1950				1517	72	M	2		3035
30	"								178		
	Procent 6%			49	13			Dopeł.		9456	304225
	Saldo	1566	85							294769	
		16616	85	16616	85					304225	304225

Przykład Nr. 30.

Przykład Nr. 27 zrobiony metodą liczb czerwonych.

Data		Winien	Dzień wpływu	Liczba dni	Procent	Data		Ma	Dzień wpływu	Liczba dni	Procent
2	Styczn. Gotowizną	2 00	2/1	178	59 33	2	Styczn. Wekslem	3000	30/3	90	45
15	Lutego „	2500	15/2	135	56 25	1	Lutego „	500	31/3	90	7 50
6	Marca „	1000	6/3	114	19	4	„ „	3000	4/5	56	28
15	Kwietn. „	5000	15/4	75	62 50	20	Marca „	2400	15/6	15	6
15	Maja „	500	15/5	45	3 75	20	Kwiet. „	2090	15/7	15	5 22
3	Czerwc. „	2100	3/6	27	9 45	20	Maja „	3060	13/8	43	21 93
28	„ „	1950	28/6	2	65	20	Czerwc. „	2750	8/9	68	31 17
30	„ Liczby czerwon.				58 32	30	„ Procent				182 75
	Procent	182 75									
	Saldo	1567 25									
		16800			269 25			16800			269 25
						1	Lipca Saldo na nowo	1567 25			

Przykład Nr. 31.

Niniejszy przykład odpowiada przykładowi Nr. 29.

Data		Winien	Liczba dni	Procent	Data		Ma	Liczba dni	Procent		
2	Stycznia	Gotowizną	2000	178	59 33	2	Stycznia	Wekslem	2956 65	178	87 71
15	Lutego	„	2500	135	56 25	1	Lutego	„	495 13	149	12 29
6	Marca	„	1000	114	19	4	„	„	2955 67	146	71 92
15	Kwietnia	„	5000	75	62 50	20	Marca	„	2366 48	100	39 45
15	Maja	„	500	45	3 7 ⁵	20	Kwietnia	„	2060 82	70	24 04
3	Czerwca	„	2100	27	9 45	20	Maja	„	3018 26	40	20 12
28	„	„	1950	2	65	20	Czerwca	„	2714 71	10	4 53
30	„	Procent			49 13	30	„	Procent	49 13		
		Saldo	1566 85								
			<u>16616 85</u>		<u>260 06</u>				<u>16616 85</u>		<u>260 06</u>
						1	Lipca	Saldo	1566 85		

Rachunek Nr. 30 dał saldo kredyt 1567 rs. 25 kop.
 mniejszy 1566 „ 85 „
 —————
 mniej o 0 rs. 40 kop.
 z powodów które wyjaśnimy.

Różnica między rachunkiem tymże samym, dwoma metodami zrobionym, wynosząca stratę kop. 40 dla wierzyciela, wynika z tego powodu, iż summy wzięte w dniu upływu eskontowane były wprawdzie ze względu na procent składany (en dedans) ale z pominięciem względu na dzień zamknięcia rachunku. Aby z całą ścisłością zeskontować należałoby do summy dodać procent do dnia zamknięcia rachunku, a dopiero tę summę zeskontować, przeciwnie procent od summy po epoce zamknięcia wpływający od niej odjąć, a dopiero różnicę zeskontować.

W powyższym rachunku ztąd wynikły różnice:

3000	2956.65		2090	2060.82
procent 45	87.71		— 5.22	+ 24.04
<u>3045</u>	<u>— 3044.36</u>	= 0.64	<u>2084.78</u>	<u>— 2084.86</u>
500	495.13		3060	3018.26
7.50	12.29		— 21.93	+ 20.12
<u>507.50</u>	<u>— 407.42</u>	= 0.08	<u>3038.07</u>	<u>— 3038.38</u>
3000	2955.67		2750	2714.71
28	71.92		— 31.17	+ 4.53
<u>3028</u>	<u>— 3027.59</u>	= 0.41	<u>2718.83</u>	<u>— 2110.24</u>
2400	2366.48			
6	39.45			
<u>2406</u>	<u>— 2405.93</u>	= 0.07		
w ogóle mniej w kredyt		1.20	w ogóle więcej w kredyt	0.80

Zatem weszło mniej 1.20
więcej 0.80

Różnica mniej w kredyt 0.40

Różnice tu pokazane są procentem od procentu eskontowego za czas pomiędzy upływem a epoką zamknięcia rachunku.

Przykład Nr. 32.

Rachunek z summami eskontowanymi ze względu na procent składany (en dedans), a zarazem ze względu na datę zamknięcia to jest doprowadzając najprzód summy do daty zamknięcia rachunku a dopiero redukując je do daty wejścia na rachunek.

Data	Winien	Ma	Saldo	W. M.	Dni	Procent	
						Winien	Ma
2 Stycznia	2000	2957 28	957 28	M	29		4 62
1 Lutego		495 20	1452 48	M	3		73
11 „		2956 07	4408 55	M	11		8 08
15 „	2500		1908 55	M	21		6 68
6 Marca	1000		908 55	M	14		2 12
20 „		2366 57	3275 12	M	25		13 64
15 Kwietnia	5000		1724 88	W	5	1 43	
20 „		2060 74	335 86	M	25		1 39
15 Maja	500		164 14	W	5	14	
20 „		3017 97	2853 83	M	13		6 18
3 Czerwca	2100		753 83	M	17		2 13
20 „		2714 30	3468 13	M	8		4 62
28 „	1950		1518 13	M	2		50
30 „		49 12				49 12	
	1567 25						
		16617 25	16617 25		178	50 69	50 69

Przykład Nr. 33.

Rachunek Nr. 27 zamknięty w dniu 8 Września.

	Rs.	kop.	Data zapłaty		Dni	Ilożyny odsetkowe	
						Winien	Ma
W	4200		28 Czerwc.	Z przeniesienia (przy- kład Nr. 27)	176	734300	
W	1950						
W	6150		15 Lipca	od 28 Czerw. do 15 Lipca	17	104550	
M	2090						
W	4060		13 Sierpn.	od 15 Lipca do 13 Sierp.	28	113680	
M	3060						
W	1000		8 Wrześ.	od 13 Sierp. do 8 Wrześ.	25	25000	
M	2750						
M	1750				246	977530	
W	162 92			Procent 6%			
M	1587 08			Saldo w d. 8 Września			

Saldo w dniu 30 Czerwca było	1567.25
Procent 6% od tegoż salda za dni 68	17.76
Procent od procentu 182,75 za dni 68	<u>2.07</u>
Razem jak wyżej	1587.08

§ 2. O sposobie obliczania procentu od kapitałów na procent złożonych.

236. Powyższe trzy metody służą do obliczania procentów głównie na rachunkach bieżących, przesyłanych naszym korespondentom, zwykle co pół roku. Rachunki wkładów na procenta, lubo nie są doręczane interesantom, wymagają przecież, aby procent przynależny po koniec roku, kiedy zamierzamy okazać osiągnięte z działań rezultaty, również był obliczony i przypisany, inaczéj pominęlibyśmy należność, często bardzo znakomitą, jaka od nas przypada od kapitałów obcych, z których sami korzystaliśmy.

Warunki pod jakimi przyjmowane są kapitały, służą za podstawę rachunku. Wskazują one stopę procentu, określają po jakim czasie kapitał zaczyna procentować, kiedy zwracany jest bez procentu, w jakich terminach kapitał ma być wypowiedany.

Obliczenie procentu zgłaszającym się po kapitał w ciągu roku, nie następuje żadnej trudności, gdy jednak z końcem roku, zachodzi potrzeba obliczenia procentu od wielkiej liczby rachunków, czasem kilka tysięcy wynoszącej, należy rachunkowość tak urządzić, aby to było możliwe do wykonania w krótkim nader czasie. W tym celu podamy tu metodę, jaka wyłożona jest w dziele p. Dobrolubowa Банковая Бухгалтерия (str. 96—123).

Od każdej summy wniesionej na procent, oblicza się zaraz procent od dnia wniesienia do końca roku i zapisuje się w książce szczegółowej okok summy kapitalnej w rubryce na to przeznaczonej na stronie mienia; nie przeprowadza go się jednak do dziennika buchalterycznego, a zatem ani do księgi wielkiej. Przy zwrocie kapitału oblicza się procent należny i odpisuje w rubryce na to przeznaczonej na stronie winien. Procent wypłacony przechodzi przez książki, jak to porządek buchalteryczny wymaga. Procent naprzód po koniec roku zbytecznie obliczony, odpisuje się na rachunku szczegółowym (w rubryce na stronie winien, do której wpisano wypłacony) bez przeprowadzania go przez dziennik i księgę wielką. Jeżeli kapitał nie pozostawał przez czas wymagany i nie przyszedł do procentu; obliczony z góry procent odpisuje się

całkowicie w rubryce na stronie winien, to jest i za czas nieprocentowania i za dalszy od podniesienia kapitału do końca roku.

Odpowiednie rubryki na obliczane procenta wprowadzają się nie tylko do rachunków szczegółowych, ale także do ksiąg zbiorowych (lub specjalnych). W tych ostatnich zapisując procent od kapitałów wniesionych, odpisując od kapitałów odebranych procenta wypłacone (które przez dziennik i księgę wielką przechodzą), i procenta zbytecznie zapisane (bez wprowadzania ich do dziennika i księgi wielkiej): książka zbiorowa (albo specjalna), w końcu roku, przedstawiać będzie w rubrykach procentowych, po ich summowaniu, po stronie ma: procent przynależny po koniec roku, po stronie winien: procent wypłacony więcej procent odpisany jako zbytecznie obliczony: saldo więc tych rubryk będzie wyrażało procent przynależny właścicielom złożonych kapitałów z zupełną dokładnością, bo z tą jedynie różnicą, jaka się może później okazać, jeżeli po dzień zamknięcia nie wszystkie kapitały doszły do procentowości a ich właściciele zgłoszą się po nie zanim to nastąpi.

W miejsce procentów można wprowadzać liczby procentowe. Oddzielając, przez dodanie dwóch jeszcze rubryk na stronie winien, procenta wypłacone (albo liczby procentowe), procenta odpisane (albo liczby procentowe) za czas nieprocentowania i procenta (albo liczby procentowe) za czas po odbiorze przypadające: druga rubryka nauczy nas ile zyskano procentu od kapitałów bez płacenia procentu użytkowanych, jeżeliby ta wiadomość obchodzić mogła.

Samo z siebie się rozumie, że obliczanie procentów różnej stopy, odbywać się musi w oddzielnych rubrykach; zatem, jeżeli nie byłoby dogodnie używać zbyt wielkiego formatu papieru, potrzeba oddzielne prowadzić książki zbiorowe (specjalne) dla każdej stopy procentu, a nawet przeznaczyć oddzielną książkę *specjalną* na przyjmowane, a oddzielną na wypłacane kapitały.

§ 3. Procenta od pożyczek ratami płaconych.

237. Pożyczki ratami płacone są dwojakie: *amortyzacyjne*, gdy w ratach równych zawiera się procent od kapitału, do czasu płacenia raty, a reszta służy na upłatę kapitału, i *zwyczajne*, gdy cała rata przeznaczona jest na upłatę kapitału, procent zaś dopłaca się dodatkowo według wyliczenia za każdym razem. W obu razach po wprowadzeniu w mienie rachunku summ wniesionych przez dłużnika, należy obciążyć jego rachunek za pro-

cent mieszczący się w racie, a w drugim przypadku za procent obliczony, albowiem przedewszystkiem, i w każdym razie, z summy upłaconej służy wierzycielowi prawo potrącenia sobie procentu. Jeżeli rata nie przypada z końcem roku, to jest w dniu zamykania rachunku, albo rata nie została zapłacona, nie mniej przeto przynależy nam po ten dzień procent, który potrzeba obliczyć i do rachunku przypisać, aby to aktywum przywieść do prawdziwej wartości.

§. 4. Procenta z góry pobrane.

238. Mówiliśmy powyżej o potrzebie i sposobach obliczenia i przypisania procentów na rachunki, dla doprowadzenia aktywów i passywów do wartości, jakie w dniu zamknięcia ksiąg dla nas rzeczywiście mają. W tym samym celu, musimy wprost przeciwnie postąpić z tymi długami w których z góry pobrano procenta za czas przekraczający okres rachunkowy.

Takimi długami są weksle skupione i pożyczki na zastaw, których termin wykupu przypada w następującym roku rachunkowym. Należący do następnego roku procent potrzeba oddzielić od procentu przynależnego po dzień rok kończący, gdyż taki procent jest w tym dniu *istotnem passywum* i jako takie do bilansu i inwentarza wejść powinien.

Jaktylko zatem, przy schyłku roku, zajdzie pierwszy przypadek, w którym od wekslu skupionego, lub pożyczki strącamy procent do dnia późniejszego od terminu sporządzenia bilansu, zaraz należy otworzyć rejestra, do których wciągają się wszystkie weksle i pożyczki z późniejszymi terminami od końca roku, a zarazem i procent pobrany za czas wkraczający do roku następnego. Tym sposobem wraz z kończącym się rokiem mamy już gotowe wykazy procentów należących do następnego roku i pozostaje tylko rejestra zasummować.

Ponieważ strącając procent przy skupie weksli wprowadziliśmy go na dobro rachunku: Prowizyi od skupowania; przeto teraz należy nim obciążyć ten rachunek, jako nienależącym do roku bieżącego, a zakredytować rachunek umyślnie otwarty dla strat i zysków należących do roku przyszłego.

Tenże sam rachunek zakredytujemy za procent od pożyczek z góry pobrany, należący do następnego okresu rachunkowego, obciążając rachunek: Procentów od pożyczek, który przy ich pobraniu był kredytowany.

Jeżelibyśmy chcieli do pożyczek niespłaconych w terminie doliczyć procent do końca roku, należy w miarę upływających terminów przenosić je na oddzielny wykaz, wyszczególniając summy wypożyczone, daty do których procent pobrany, a zarazem wpisywać obliczony procent od każdej po koniec roku przypadający do pobrania. Z nadejściem końca roku, pozostaje tylko wykaz zasummować, wykreśliwszy wprzód wszystkie te pożyczki, któreby po ich wniesieniu na wykaz, zwrócone zostały. Otrzymaną summę procentów zaległych wprowadzimy na dobro: Procentów od pożyczek, obciążając rachunek: Pożyczek w terminie nie zapłaconych, na który w miarę niespłaconych w terminie pożyczek przenosić trzeba takowe, kredytując pierwotny rachunek Pożyczek. Ważną bowiem jest rzeczą pokazać w bilansie saldo pożyczek dla których termin spłaty nie upłynął, a osobno saldo pożyczek w terminie nieuiszczonych. Uważać też należy, czy zastaw daje zupełną pewność odzyskania pożyczki, w przeciwnym bowiem przypadku: doliczenie procentu powiększyłoby tylko aktywum, którego by nie było widoków odzyskać.

§. 5. Procenta od weksli krajowych i zagranicznych.

239. Gdy wartość tych weksli oblicza się po kursie dnia, w którym zamknięcie ksiąg odbywa się, przeto względ na procenta przy ustanawianiu kursu już jest mianym.

§. 6. Weksle do zapłacenia.

240. Jak od weksli skupionych z terminem roku przyszłego obliczaliśmy procent do tegoż roku należący, tak podobnie postąpić wypada z procentem weksli do zapłacenia przez nas w roku przyszłym przypadających, jeżeli ścisłość w ustanowieniu rezultatów tak dalece posunąć chcemy. Procent ten przychodzi na korzyść roku. Obciążymy nim rachunek Weksli do zapłacenia, w mieście rachunku Procenta od weksli, albo wprost Strat i Zysków rozmaitych.

W roku następnym, po otworzeniu nowych ksiąg, robi się odwrotną pozycję, dla przywrócenia zgodności salda rachunku Weksli do zapłacenia z istotną summą weksli do zapłacenia.

§. 7. Procenta od papierów publicznych własnych.

24r. Nie wszystkich papierów publicznych kupon upływa z końcem roku zwyczajnego, a tem mniej z końcem peryjodu rachunkowego, kiedy książki zamykamy. Gdy jednak do tego czasu kupon nabył wartości, która powiększa aktywa, przeto pominąć jój nie należy. Jeżeli przy ostatnim upłynionym kuponie, rachunki pod względem procentu uregulowane były w sposób podany wyżej (153), i rubryki procentowe nie przedstawiały żadnego salda (przypuszczamy, że każdy rodzaj papierów ma oddzielny rachunek w książce zbiorowej); przy zamknięciu książek postąpić należy jak następuje.

1) Znajdujące się summy, po ostatniej regulacji w kredyt rubryki procentowej to jest pobraną już wartość kuponu bieżącego przy zbyciu papierów, przenieść na rachunek Procentów od papierów własnych.

2) Obliczyć wartość kuponu bieżącego od posiadanych na rachunku papierów po dzień zamknięcia książek.

3) Z wartości téj strącić nowy debet po ostatniej regulacji rubryki procentowej to jest wartość kuponu bieżącego od nabytych (po regulacji) z nim papierów, obciążającą już rachunek.

4) Pozostałością obciążyć rachunek Papierów publicznych własnych (w książce zaś zbiorowej właściwy rodzaj papieru) na dobro rachunku Procentów od papierów publicznych.

Po wprowadzeniu takich pozycji na rachunki książki zbiorowej papierów publicznych własnych; rubryki procentowe zamykać się będą saldem winien, równym wartości kuponu bieżącego papierów w posiadaniu będących w dniu zamknięcia.

Tak samo postąpić należy, gdyby zamiast rubryk procentowych, kupony miały oddzielne rachunki.

ROZDZIAŁ X.

O sprawdzeniu sald z końcem roku.

§. 1. O sprawdzeniu sald rachunków osobowych.

242. Po obliczeniu i wprowadzeniu procentów na wszystkie rachunki osobowe, a zarazem wszelkich innych należytości, jako: komisu, kurtażu, porta i t. d. przesyłają się wypisy rachun-

ków korespondentom, a po otrzymaniu ich potwierdzenia lub wskazaniu niezgodności, wzajemnie po otrzymaniu podobnych wypisów od korespondentów i wysłaniu potwierdzenia zgodności lub wytknięcia zachodzących różnic i w końcu po sprostowaniu różnic niespornych: rachunki osobowe uważać można za dokładne pod względem sald z końcem roku. Załatwienie różnic spornych pozostawione być musi do czasu usunięcia onych przez korespondencyję, gdyż oczekiwanie z zamknięciem rachunków na ostateczne ich załatwienie, opóźniłoby sporządzenie bilansu i inwentarza.

Salda rachunków *Naszych* z korespondentami zagranicznymi, po otrzymaniu od nich wypisów, zgodzone są tylko co do monety zagranicznej, która lubo jest podstawą, gdyż w tej monecie dług musi być zaspokojony, nie mniej pozostaje ustanowić salda tych rachunków w monecie w jakiej prowadzimy ksiązkę.

Mówiąc o rachunkach z zagranicą, wskazaliśmy już na niezgodność objawiającą się co do wartości dwóch sald (145): w monecie krajowej i zagranicznej, wynikającej ze zmiany kursu monet. Z końcem roku zamykają się Nasze rachunki z korespondentami zagranicznymi saldami jakie otrzymamy z obliczenia sald w monecie zagranicznej, właśnie przez zamianę przesłanych wzajemnie rachunków sprawdzonych, po kursie notowanym w tym czasie, na monetę krajową. Okazujące się różnice między otrzymanymi z obliczenia wypadkami a saldami w monecie krajowej, pokazanymi na rachunkach ksiązki, odpisują się na ciężar lub dobro rachunku Różnicy kursu, jako strata lub zysk na kursie. Jest stratą jeżeli różnicę potrzeba dopisać na dobro, zysk, gdy na ciężar rachunku korespondenta, dla zamknięcia go nowem saldem.

§. 2. 0 sprawdzeniu sald rachunków rzeczowych z istotnym stanem tych części majątku, które one przedstawiają.

243. Wprowadzenie na rachunki procentów przynależnych po ostatni dzień roku i uregulowanie rachunków osobowych zgodnie z prawdziwym stanem długów i wierzytelności, leży, mniej więcej, w obrębie działalności buchaltera, lecz inaczéj rzecz się ma co do sprawdzenia o ile salda rachunków rzeczowych zgadzają się z prawdziwą wartością tych części majątku, które one przedstawiają. Pod tym względem zawisł on od współdziałania zarządzających majątkiem. Wszelako, jakkolwiek byłby zależnym od sumienności kierujących działaniami: Buchalter nie powinien tak

dalece dać się w błąd wprowadzić, iżby fałszywy stan majątku miał wykazać.

Przed zamknięciem rachunków winien przyjść do świadomości o istotnym stanie remanentów kassy, papierów, weksli, towarów wszelkiego rodzaju, ruchomości, a także o stanie nieruchomości, niemniej nabyć pewności, że leżące w zachowaniu zastawy i depozyta są nienaruszone.

Ścisła rewizycja dokonana w dniu zamknięcia rachunków przekonać powinna:

- 1) że gotowizna w kassie znajduje się w tej samej ilości i tych samych gatunkach monet jakie kontrola monet wykazuje;
- 2) że papiery publiczne własne w nominalnej swjej wartości zgadzają się co do ilości i rodzaju z saldami rubryk nominalnej, wartości na odpowiednich rachunkach książki zbiorowej, a także, z kontrolą szczegółową, papierów z tą ostatnią nawet co do numerów i ilości kuponów;
- 3) że portfele weksłów skupionych, nabytych krajowych i zagranicznych, tudzież oddanych do inkassy, są wypełnione weksłami na summy zgodne z saldami rubryk odpowiednich rachunków a w szczególności co do summ i numerów weksłów z kontrolą tychże weksłów;
- 4) że towary wszelkiego rodzaju: na sprzedaż, materyjały do fabrykacyi, wyroby, towary przyjęte w komis są w składach we wszelkich szczegółach w tej samej ilości w jakiej je wykazują odpowiednie rubryki na rachunkach książek szczegółowych i kontrol magazynowych. Przy tem potrzeba uważać, czy nie uległy jakowej zmianie, przez którą straciły na wartości;
- 5) że ruchomości jako to: meble, sprzęty, narzędzia, maszyny, inwentarze żywe, słowem wszelkie ruchomości znajdują się też same, które wpisane były do inwentarzy. Te, które zostały zużyte winny być odpisane, pozostałe zaś ocenione o ile przez użycie straciły na wartości i do swjej rzetelnej ceny sprowadzone.
- 6) Co do nieruchomości należy przekonać się, czy nie uległy zniszczeniu lub uszczupleniu a nawet na nowo oszacować, jeżeli zwłaszcza cena ich spadła.
- 7) Przekonać się, że zastawy złożone na zabezpieczenie pożyczek, we wszelkich szczegółach zgadzają się z rachunkami książek zbiorowych i szczegółowych,
- 8) że depozyta po szczególe każdego składającego są nieknięte, jak je wskazują rachunki szczegółowe.

W dwojaki sposób odbywa się ta rewizycja: albo buchalteryaz dniem zamknięcia ksiąg, na podstawie rachunków i kontrol spoj

rządza wykazy pozostałości w kassie, portfelu, składach i t. d. o których powyżej mowa i wykazy te porównują się ze znalezionymi przedmiotami, spisując skrupulatnie wszelkie różnice tak co do ilości przedmiotów jakoteż ich jakości, jeżeli zmianie uległy, a w każdym razie oznaczając ich wartość obecną; albo odwrotnie, spisuje się wszelkie znalezione przedmioty i ich wartość a ułożony w ten sposób *inwentarz*, buchalteryja porównywa z książkami i kontrolami i wynajduje różnice. Pierwszy sposób używany tam, gdzie buchalteryja prowadzi ściśle kontrole wszelkich przedmiotów, drugi, gdzie tej dokładności nie ma, a głównie przy częściowej sprzedaży towarów i w małych fabrykach, w których kontrola na zaufaniu osób polega. Najczęściej oba te sposoby posiadają się wzajemnie.

W następnym rozdziale mówić będziemy o użytku, jaki buchalteryja z tej rewizji robi dla zamknięcia rachunków, to jest ustanowienia sald zgodnych z rzeczywistym stanem majątku.

ROZDZIAŁ XI.

Przygotowanie rachunków do zamknięcia, czyli ustanowienie sald zgodnych z rzeczywistym stanem majątku: wyliczenie zysków i strat.

§. 1. O sposobie ustanowienia zysków i strat w ogólności.

244. Przedewszystkiem zająć się trzeba uporządkowaniem różnic przypadkowych, niezależących od operacyj, jakowe są: co do ilości, pochodzące z przewyżki lub niedoliczenia się; co do jakości, ubytek wartości z powodu np. zepsucia się towarów. Po wyrozumieniu przyczyn takowych różnic, dopisuje się na rachunki aktywów znalezione więcej przedmioty, po cenie im właściwej w mienie rachunku Strat i Zysków rozmaitych, objaśniając w tekście zkład poszła nadliczka; za znalezione mniej, obciąża się przeciwnie rachunek Strat i Zysków rozmaitych w mienie rachunków na których okazały się niedobory, po cenie książkowej po jakiej obciążały rachunek, objaśniając w tekście zkład wynikiły. Za straty na wartości kredytuje się rachunki aktywów stratnych, obciążając rachunek Strat i Zysków rozmaitych wyluszczając przyczynę szkody. To postępowanie rachunkowe co do różnic tego rodzaju pozostawia w książkach ślad straty poniesionej niezależnie od samych działań przemysłowych lub handlo-

wych. Nadto salda aktywów co do ilości przywiedzone zostają temi pozycjami do zupełnej zgodności z rzeczywistością.

Po takim przygotowaniu rachunków rzeczonych i zgodzeniu ksiąg szczegółowych z rachunkami odpowiednimi ksiąg zbiorowych, a tych z odpowiednimi rachunkami księgi wielkiej, to jest po wykończeniu bilansu za ostatni miesiąc: można już przystąpić do zamykania rachunków to jest, jak powiedzieliśmy, ustanowienia sald zgodnie z prawdziwą *wartością* aktywów jaką w dniu zamknięcia rachunków posiadają: inaczej bowiem sporządzony bilans byłby fałszywy.

Że zaś rachunki aktywów przedstawiają najczęściej zgola inne salda jak te wartości; zatem przede wszystkim zając się należy usunięciem różnic między saldami wynikającymi z rachunku ksiągki, a saldami które mają być wprowadzonymi do inwentarza; po usunięciu tych różnic, te ostatnie zamkną rachunki. Okazujące się różnice są *stratą* albo *zyskiem*, według tego czy różnicę potrzeba będzie dopisać, dla zrównania stron rachunku, na stronie ma, albo na stronie winien. Albowiem, jakeśmy to wyjaśnili (45) w pierwszym razie rachunek, mając mniej na stronie kredyt, aniżeli na stronie debet, pokazuje, że aktywum wyszło z rachunku wraz z pozostałością, jeżeli ta jest, ma mniejszą wartość od tej, jaką miało na rachunku; a więc straciliśmy, gdyż za aktywum zbyt otrzymaliśmy aktywa mniejszej wartości: przeciwnie w drugim przypadku, gdy rachunek ma więcej na stronie kredyt, pochodzi to stąd, że aktywum wyszło, wraz z pozostałością, jeżeli ta jest, nabyło większej wartości i dostarczyło nam, lub dostarczy, aktywów większej wartości od tej w jakiej ono weszło na rachunek.

Przejdziemy z kolei rachunki rzeczowe dla bliższego rozpatrzenia się w stratach albo zyskach na nich osiągniętych.

§. 2. O ustanowieniu zysku lub straty na rachunku kassy.

245. Po wprowadzeniu do ksiąg buchalterycznym porządkiem pozycyją wygładzających różnice znalezione przy rewizyi, kontrola monet wykaże na pozostałość z końcem roku taką samą ilość każdej monety, jakąśmy przy rewizyi znaleźli. Jeżeli te monety przyjmowane i wydawane były po nominalnej wartości, a przynajmniej po tym samym kursie i tenże sam z końcem roku zatrzymują: nie pozostaje jeno obliczyć wartość tych pozostałości, a to będzie saldem zamykającym rachunek każdego rodzaju mo-

nety. Ogół sald wszystkich rachunków kontroli monet, będzie saldem rachunku Kassy. Jeżeli jednak znajduje się moneta, której kurs zmienił się np. pólimperyjały, dukaty holenderskie i t. p. w takim razie pozostałość téj monety obliczona po kursie ostatniego dnia roku wyda wartość różną od salda rachunku. Różnica nazywa się Łażą na monecie: jest stratą, jeżeli potrzeba ją przyjąć w mienie rachunku, zyskiem jeżeli nią trzeba obciążyć rachunek: stratę położymy na ciężar rachunku Łaży na monetach, zysk na dobro tegoż rachunku.

Z uwagi że kurs monety w dniu ostatnim roku, może się rychło zmienić a następnie i obliczone strąty albo zyski, przeto nie koniecznie należy trzymać się kursu dnia ostatniego, ale raczej tę przyjąć zasadę: jeżeli kurs podniósł się, zatrzymać kurs nabycia; jeżeli kurs spadł znacznie, przyjąć kurs niższy rzeczywisty. Cel tego postępowania widoczny: raczej mniejszy aniżeli za wysoki zysk pokazać, który się zmienić może. Ta zasada i przy innych rachunkach znajdzie zastosowanie.

§. 3. 0 ustanowieniu zysku albo strąty na rachunku papierów publicznych własnych.

246. Zupełnie w podobny sposób postąpić należy przy zamknięciu rachunków papierów, jaki podaliśmy przy zamknięciu rachunków monet o zmiennym kursie. Salda rachunków książki zbiorowój co do wartości nominalnej, mamy zgodne z posiadaniem w kassie papierami, wszelkie bowiem różnice przy rewizji znalezione, już przez ostatnie pozycyje usunięte. Ogół sald rachunków książki zbiorowój zgodny być powinien z saldem rachunku księgi wielkiój: w przeciwnym przypadku przedewszystkiem pomyłkę wyszukać i sprostować potrzeba: co załatwia się przy sporządzaniu bilansu. Następnie obliczywszy wartości nominalne każdego rodzaju papieru po kursie dnia ostatniego, albo raczej po kursach najodpowiedniejszych; otrzymane summy są żądaniami saldami odnośnych rachunków książki zbiorowój: różnice zachodzące między książkowemi saldami a saldami do inwentarza z kursu obliczonemi, usuwają się przez rachunek Strat i Zysków na papierach publicznych własnych. Rachunek taki utworzyć należy, jeżeli jeszcze nie było dotąd potrzeby tego uczynić.

Uwaga co do kursu jaki przyjąć należy, zrobiona przy obliczeniu monet, tu nabiera niezmiernój ważności z powodu znacznych różnic, jakim kurs papierów ulega. Podniesienie się kursu

z końcem roku mogłoby być chwilowe i obliczone na tej podstawie zyski rychłoby znikły. Wypłaty z zysków, np. jeżeli bank dzieli się zyskami, lub je całkowicie oddaje, dopełniłyby się kosztem kapitału. Roztropność radzi, ażeby przy ustanowieniu kursu postąpić z wszelką oględnością. Więc powtórzmy i tu zasadę: jeżeli kurs papierów podniósł się, obliczać papiery po kursie zakupu, jeżeli zniżył, zwłaszcza znacznie, przyjmując kurs notowany w dniu ostatnim roku.

§. 4. O ustanowieniu zysku albo straty na rachunku weksli skupionych.

247. Rachunek weksli skupionych w księdze wielkiej daje zawsze saldo takie same co kontrola, czyli pokazuje ogół weksli zachowanych w portfelu. Jeżeli więc z końcem roku przy rewizji znalazły się wszystkie weksle (jak niezawodnie być powinno), saldo rachunku weksli jest takie, jakie wejść powinno do inwentarza i na tym rachunku nic nie pozostaje do czynienia. Jakoż rachunek ten nie może już przedstawiać ani strat, ani zysków, albowiem pobrany procent przy skupie zaraz przenieśliśmy na rachunek Prowizyi od weksli i papierów skupionych, z którego znowu straciliśmy procent należący do roku następnego: weksle zaś niezapłacone w terminie wyprowadziliśmy na rachunek Weksli protestowanych (173).

§. 5. O ustanowieniu zysku albo straty na rachunkach weksli krajowych, zagranicznych i tratt.

248. Pozostałości w wekslach krajowych i zagranicznych znalezione z końcem roku w portfelach, zgodne są z saldami rubryk w walutach na rachunkach książki zbiorowej. Wartości onych obliczone na monetę krajową po kursie notowanym z końcem roku, mając wzgląd na odległość dnia spłaty, słowem tak, jakby miały być dnia tego sprzedane, będą ostatecznymi saldami i wejdą do inwentarza: okazujące się różnice między temi nowemi saldami, a książkowemi rachunków, zgodnemi z księgą wielką, są stratą, albo zyskiem, które wedle tego przenoszą się na ciężar albo dobro rachunku Różnicy kursu.

Co do rachunku Tratt, których zapewne z końcem roku nic nie pozostanie, bo to jest rachunek przechodni, saldo onego wi-

nien będzie stratą, saldo *na* zyskiem, które na ciężar albo dobro rachunku Różnicy kursu przenosi się.

§. 6. 0 ustanowieniu zysku albo straty na rachunku towarów.

249. Rachunki szczegółowe towarów w miejscowych składach lub oddzielnych, a nawet w komis oddanych, po sprowadzeniu ich do zupełnej zgodności, co do ilości, z pozostałością istotną w składach, zamykają się jak rachunki papierów. Pozostałe towary obliczają się po cenie sprzedażnej, albo lepiej po cenie zakupu łącznie z kosztami, otrzymany szacunek porównywa się z saldem rachunków, a znalezione różnice są stratą albo zyskiem który przenosi się na rachunek Strat i Zysków na towarach, otworzony w tym celu, jeżeli dotąd nie było sposobności tego uczynić.

Co do rachunku: Rozmaitych towarów (186), utrzymywanego dla towarów na drobną sprzedaż i już bez kontroli, saldo onego porównywa się z ogólną wartością towarów do niego odnoszących się, wynalezioną spisany inwentarzem z natury. Jeżeli sprzedaż i ocenienie reszty nie sprzedanych towarów nastąpiło po cenach, po jakich ten rachunek był obciążony, między saldem ksiązkowym i inwentarzem żadnej różnicy nie będzie. Wypadek ten dowodziłby zupełnego wyrachowania się z przyjętych do sprzedaży towarów. Znalezione z jakichkolwiek przyczyn różnice przenoszą się na rachunek Strat i Zysków na towarach. Zysk na tych towarach pozostał na rachunkach z których one na rachunek Rozmaitych towarów, po cenie sprzedażnej były przeniesione.

§. 7. 0 ustanowieniu zysku albo straty na rachunkach towarów i weksli w komis przyjętych.

250. Lubo towarów lub weksli w komis przyjętych prowadzić należy bardzo ścisłą kontrolę i odbyć rewizję czy z końcem roku wszystkie, ile ich być powinno, znajdują się; nie są one przecie naszymi aktywami. Rachunki dla towarów i weksli w komis przyjętych otworzone, są osobiste korespondentów, za wydatki, koszta z przyjętego komisum wynikające, tudzież wypłaty obciążane, a za wpływy ze sprzedaży pochodzące kredytowane. Zamykają się zatem saldem, jakie wykazują, jak każdy rachunek osobowy.

§. 8. 0 ustanowieniu zysku albo straty na rachunku towarów i weksli do spółki, których nabycie i sprzedaż przez nas jest prowadzona.

251. Jeżeli rachunki towarów lub weksli do spółki obciążone były za całą masę jednych lub drugich, pozostałe z nich z końcem roku są naszymi aktywami. Oszacowawszy je zatem po cenie zakupu, wyliczone wartości stanowią będą salda rachunków; okazujące się zaś na rachunkach różnice będą stratami albo zyskami w połowie naszymi a w połowie naszego spółnika.

Jeżeli zaś rachunki towarów lub weksli już za połowę onych były kredytowane, a obciążone rachunki spółników i stosownie do tego rachunkowość prowadzona: pozostałe u nas z końcem roku towary i weksle w połowie tylko są naszymi aktywami. Połowa towarów i weksli, obliczona po cenie zakupu wprowadza się do inwentarza i stanowi saldo rachunku, różnica na rachunek jest całkowicie naszą stratą albo zyskiem, które na rachunek Strat i Zysków na towarach przenosi się. W inwentarzu dla śladu i jasności wszystkie towary i weksle wprowadzają się, lecz tylko połowa ich wartości do rubryki między aktywa zamieszcza.

Przyjmując do oszacowania pozostałości raczej ceny zakupu (wraz z kosztami) aniżeli ceny sprzedażne; obliczamy stratę albo zysk na towarach lub wekslach już sprzedanych, nie uprzedzając przyszłości co do dalszego wypadku, jaki ze sprzedaży reszty dla nas i naszego spółnika wyniknąć może: taki rachunek zdaje nam się w spółce najstosowniejszy.

§. 9. 0 ustanowieniu ubytku na rachunku Ruchomości.

252. Z końcem roku, po zgodzeniu książki zbiorowej z rachunkiem Ruchomości księgi wielkiej, po sprawdzeniu czy wszystkie ruchomości wprowadzone na rachunki książki zbiorowej wpisane do szczegółowych inwentarzy: inwentarze sprawdzają się z samymi przedmiotami, odpisują się ruchomości nieznalezione, pozostałe w użyciu oceniają a szacunek wpisuje się w rubrykę inwentarza na to przeznaczoną.

Po zsumowaniu tych ostatnich rubryk, przychodzimy do ścisłej wiadomości, ile mają wartości posiadane przedmioty każdego rodzaju: meble, ruchomości biurowe, w magazynie, wozowni, stajni, konie, zaprzęgi i t. d. maszyny, narzędzia rzemieślnicze:

stolarskie, kowalskie, kotlarskie i t. d. Różnice wynalezione między summami wartości przedmiotów objętych każdym szczegółowym inwentarzem a saldami odpowiednich im rachunków książki zbiorowej, są ubytkiem na tych ruchomościach. Za ogół tych różnic kredytuje się rachunek Ruchomości w księdze wielkiej (w książce zbiorowej każdy rachunek właściwą szczegółową różnicą), a obciąża rachunek Zużycie ruchomości, który otworzyć trzeba jeżeli jeszcze niebył otworzony.

Nie zawsze można i potrzeba corocznie dokonywać oceny licznycy ruchomości, zwłaszcza mało się zużywających, jak meble. Najczęściej po odpisaniu na zużycie ruchomości całkiem nieprzydatnych i bez wartości, na ogóle pierwotnej wartości pozostałych w użyciu strąca się pewien procent dla obniżenia ich szacunku. Za procent kredytuje się rachunek Ruchomości (przez co zniża się saldo rachunku) a obciąża się rachunek Zużycia ruchomości (197).

§. 10. O ustanowieniu zysku albo straty na rachunku Nieruchomości.

I. Na przedmiotach przytwierdzonych.

253. Przystępując z końcem roku do zamknięcia rachunku Nieruchomości, przedewszystkiem trzeba sprawdzić, w jakim stanie używalności rzeczywiście się one znajdują, a ztąd jaki szacunek mieć mogą. Jeżeli poczynione nakłady podwyższyły ich wartość, można szacunek nieruchomości o tyleż podwyższyć. Lecz jeżeli nakłady służyły tylko do utrzymania ich w stanie produkcyjnym, bez żadnego widocznego polepszenia, szacunek pierwotny najstosowniej im pozostawić. W przypadku obniżenia się ceny sprzedażnej nieruchomości, lub pogorszenia się jej stanu, co szczególnie przy maszynach i aparatach fabrycznych zachodzi, pomimo nawet utrzymywania ich w używalności; wartość takich nieruchomości obniżyć należy. Obniżenie wartości machin i aparatów powinno być proporcjonalne do czasu po jakim zmienione i przez nowe zastąpione być muszą. Z powodu częstych wynalazków w ulepszeniu machin, konieczna potrzeba zmiany starych na nowe może się niespodzianie objawić. Ustanowiony z uwagą na te wszystkie okoliczności szacunek nieruchomości przyjmuje się za saldo rachunku z końcem roku, różnica zaś między tem nowem saldem, a saldem wynikającym z rachunku książki, jest stratą, jeżeli ją przy-

pisać trzeba na dobro; zyskiem, jeżeli na ciężar rachunku, dla zamknięcia go nowem saldem wyrażającym szacunek nieruchomości przeznaczony do wprowadzenia w roczny inwentarz.

2. Na nieruchomościach oddzielny krąg gospodarczy stanowiących.

254. Rachunki nieruchomości, które stanowią oddzielne całości majątkowe, jak dobra, zakłady i t. p. mające swoje oddzielne inwentarze aktywów i passywów i dla których prowadzimy książki szczegółowe, zamykają się po zamknięciu rachunków odnośnej książki szczegółowej.

Książka szczegółowa, jak wiemy, jest rodzajem księgi głównej nieruchomości, której rachunek kapitału mieści się na odpowiednim rachunku książki zbiorowej (albo wprost księgi wielkiej, jeżeli nie ma potrzeby prowadzenia książki zbiorowej) i który też książkę szczegółową bilansuje (198, 211). Zamknięcie zatem książki szczegółowej odbywa się podług tych prawideł które właśnie wykładamy w niniejszym rozdziale dla księgi wielkiej. Uprzedzając ukończenie tego wykładu, powiemy tu tylko, że, ponieważ książkę szczegółową utrzymujemy w zupełnej zgodności z rachunkiem książki zbiorowej (albo wielkiej); przeto cyfra kapitału jaką dla nas wykaże inwentarz majątku tej szczegółowej nieruchomości i którym zamkną się rachunki książki szczegółowej, przy wykazaniu pewnych strat albo zysków: taż sama cyfra kapitału i taż sama cyfra strat albo zysków, zamkną także koniecznie rachunek książki zbiorowej (albo wielkiej).

Strata albo zysk przenosi się na rachunek Strat i Zysków z nieruchomości (np. dóbr, przedsięwzięć przemysłowych, stosownie do tego, jak dalece zyski i straty rozszczególnić zachodzi potrzeba).

ROZDZIAŁ XII.

O zamknięciu rachunków.

§. 1. O zamknięciu rachunków ubytków i przybytków czyli strat i zysków.

255. W poprzednich rozdziałach pokazaliśmy w jaki sposób, z końcem roku, [lub w ogólności kiedy potrzebujemy sporzą-

dzić bilans majątku, należało uporządkować rachunki aktywów i passywów, iżby każdy z nich zamykał się saldem wyrażającym prawdziwą wartość odpowiedniego mu aktywa, a co do passywów, prawdziwą należność wierzyciela. Wszelkie przy tej regulacji okazujące się różnice, stanowiące dla nas straty lub zyski, przenieśliśmy na rachunki odnoszące się do kapitału, czyli różnego rodzaju Strat i Zysków. Z kolei przychodzi nam mówić o tych rachunkach.

Łubo każdy ubytek lub przybytek w majątku wpływa bezpośrednio na kapitał, wszelako dla posiadania wiadomości, jakie są te ubytki i przybytki i ile w ciągu roku wynoszą, założyliśmy osobne rachunki dla każdego rodzaju ubytków i przybytków, które jeszcze więcej rozgałęziliśmy w książce zbiorowej. Mamy więc przed sobą liczne rachunki, które mają zająć naszą uwagę.

Ponieważ one wykazują ubytki i przybytki w majątku, to jest na naszych aktywach lub z powodu passywów, a te już ostatecznie uregulowaliśmy, przeto rachunki kapitału, to jest wszelkiego rodzaju Straty i Zyski, już dalszej zmiany uleść nie mogą. Saldo każdego rachunku wyraża ubytek albo przybytek pewnego rodzaju wyluszczonego w tytule rachunku; pozostaje więc tylko zgromadzić je na jeden rachunek.

Po sprawdzeniu, że rachunki książki zbiorowej, obejmującej rachunki Strat i Zysków, zgadzają się z odpowiednimi rachunkami księgi wielkiej, a w przeciwnym razie, po wyszukaniu pomylek i sprostowaniu, otwieramy w księdze wielkiej i książce zbiorowej rachunek: Straty i Zyski ogólne, Na ten rachunek, za pośrednictwem dziennika buchalterycznego, jak zwykle, przenosimy salda wszystkich rachunków strat i zysków, które tym sposobem zostają zamknięte, a w miejsce ich powstaje ten jeden rachunek nowo utworzony. Na jego stronie *ma* będą zebrane salda tych rachunków, które zamykały się saldem kredyt, czyli przedstawiały przyrost w kapitale; na stronie winien salda rachunków zamkniętych saldem winien, czyli ubytkiem w kapitale. Saldo więc nowego rachunku: Straty i Zyski ogólne, wyrazi ogólny przybytek albo ubytek w kapitale czyli zysk albo stratę skutkiem działań odniesioną.

Po zamknięciu rachunków strat i zysków, księga wielka obejmować będzie otwarte rachunki: Kapitału, Strat i Zysków (ogólny), rachunki Aktywów i Passywów. Te rachunki nie przestały się bilansować.

§. 2. Jak zamyka się rachunek (ogólny) Strat i Zysków.

256. Gdy osiągnięty zysk powiększa majątek, to jest kapitał, a strata go zmniejsza z samej więc natury rzeczy wynika, że rachunek Strat i Zysków zamknąć należy przez rachunek Kapitału: saldo bowiem kredyt rachunku Strat i Zysków, czyli zysk, powiększy kapitał pierwotny, przeciwnie saldo debet przeniesione na rachunek Kapitału pomniejszy go, przechodząc na stronę winien.

Jeżeli właścicielem majątku jedna osoba, cały zysk jój należy, który o tyle powiększy jój kapitał, przeciwnie strata o tyle go zmniejszy. Gdy kilka osób do spółki w przedsięwzięcie włożyły kapitały, zyski albo straty muszą być rozdzielone wedle warunków wyluszczonej w umowach pomiędzy nimi zawartych. Każdy z takich spółników ma oddzielny rachunek dostarczonego kapitału: na te rachunki Kapitałów, należy teraz przenieść udziały przypadające im w zyskach albo stratach. Po wyprowadzeniu tych udziałów z rachunku Strat i Zysków na odpowiednie rachunki Kapitałów, rachunek pierwszy zostanie zamknięty, rachunki zaś kapitałów zmieniają salda wprowadzonymi na nie udziałami.

Spólnicy mogą mieć nadto rachunki bieżące, te także zamknąć należy przez rachunki ich kapitałów, chybaży uważane być miały na równi z rachunkami bieżącymi obcych osób: wszystko to zależy od układu spółników.

Dostarczony kapitał do przedsiębiorstwa może być własnością akcjonaryjuszów, samo zaś przedsiębiorstwo prowadzone przez osoby do tego upoważnione. W takim razie ustawa Towarzystwa wskazuje zasady rozdziału zysków, a także jak ma być postąpione na przypadek strat poniesionych. Z zysków przedewszystkiem odliczają się procenta dla akcjonaryjuszów, jeżeli takowe mają sobie zapewnione; następnie odlicza się procent na wynagrodzenie zarządzających; dalej na fundusz zasobowy, a wreszcie ustanawia się dywidenda na jedną akcję. Dla każdej kategorii udziałów otwierają rachunki, jakoto: Fundusz na opłacenie procentów od akcji, Fundusz na wynagrodzenie zarządzających, Fundusz zasobowy, Dywidenda. Przez te rachunki i inne podobne, zamyka się rachunek (ogólny) Strat i Zysków. Rachunek Kapitału zakładowego zostaje bez zmiany. Na przypadek strat, albo te wprowadzić by wypadało na rachunek Kapitału zakładowego, przez coby uległ zmniejszeniu; albo otworzyć nowy rachunek Strat, który obciążony stratą, wykazywałby deficyt do pokrycia w przyszłości.

Wzór pozycyj Dziennika buchalterycznego zamykających rachunki ubytków i przybytków czyli wszelkich strat i zysków.

I. u (tytu) Dłużników.

Straty i Zyski (rachunek ogólny)

u Kosztów handlowych

za pobrany komis	000	}	(a)	
podobnie depozytowe	000			
podobnie assekuracyjne	000			
i t. d.				
	<hr/>			0000 (b)

u Różnicy kursu

za zysk z różnicy kursu				0000 (c)
-------------------------	--	--	--	----------

u Łaży

za zysk na monecie				000 (d)
--------------------	--	--	--	---------

u Procentów pobranych

od papierów publicznych własnych	000	}	(e)	
„ akcyj	000			
„ obligacyi	000			
„ pożyczek na papiery publiczne	000			
„ „ hipotecznych	000			
„ „ na towary	000			
„ „ na kosztowności	000			
„ skupu weksli	000			
„ „ papierów	000			
„ zaliczeń na otwarte kredyty	000			
i t. d.				
	<hr/>			00000 (f)

u Strat i Zysków na przedsięwzięciach przemysłowych i handlowych

za czysty zysk z dóbr N	000	}	(g)	
„ z zakładu N'	000			
„ z filii N"	000			
	<hr/>			00000 (h)

u Strat i Zysków na towarach

za otrzymane zyski:			
na drzewie	000	} (i)	
„ zbożu	000		
„ towarach kolonialnych	000		
i t. d.	<hr/>		0000 (k)
u i t. d.			
.			<hr/>
			000000 (l)

II. u Strat i Zysków (rachunek ogólny)**(tytu) Wierzycieli****Wydatki administracyjne**

za płace urzędników i oficjalistów	000	} (l)	
„ najem lokali	000		
„ opłacone podatki	000		
„ opał i światło	000		
„ książki i materyjały piśmienne	000		
„ rozmaite wydatki	000		
i t. d.	<hr/>		0000 (m)

Koszta handlowe

za opłacony komis	000	} (n)	
„ opłacone koszta, portoryi, telegra-	000		
mów, sztafet, podróży i t. p.	000		
„ opłacone depozytowe	000		
„ assekuracyjne	000		
i t. d.	<hr/>		0000 (o)

Procenta wypłacone

od akcyj	000	} (p)	
„ oligacyj	000		
„ kapitałów na procent złożonych	000		
„ rachunków bieżących	000		
„ depozytów	000		
i t. d.	<hr/>		0000 (q)

- (o) summa tych sald. Summa ta odjęta od summy (b) da saldo rachunku księgi wielkiej: Koszta handlowe.
- (p) salda rachunków książki zbiorowej Procentów wypłaconych (mogą być i na jednym rachunku zbiorowym).
- (q) summa tych sald i zarazem saldo rachunku księgi wielkiej: Procenta wypłacone.
- (r) salda rachunków książki zbiorowej (mogą być i na jednym rachunku zbiorowym)
- (s) summa tych sald i saldo rachunku księgi wielkiej: Straty i Zyski na papierach publicznych.
- (t) saldo rachunku książki zbiorowej, który jeden musi być wystarczający.
- (u) salda innych rachunków zamykających się saldem winien.
- (w) saldo kredyt rachunku Strat i Zysków (ogólnych) wpisane na stronę winien tego rachunku, a na stronę ma rachunku Kapitału, zamyka rachunek Strat i Zysków.
- (x) summa całego artykułu **II**. równa summie artykułu **I**.

§. 3. 0 zamknięciu wszelkich rachunków czyli o rachunku bilansowym.

257. Po zamknięciu rachunków strat i zysków, pozostają jeszcze otwarte rachunki aktywów i passywów i rachunek kapitału jeden lub tyle, ilu jest spółników, także rachunek kapitału rezerwowego czyli zapasowego i inne powstałe z zamknięcia rachunku Strat i Zysków. Wszystkie te rachunki nie przestały się bilansować, to jest summa sald winien równa jest summie sald ma, gdyż zawsze takie summy wprowadzaliśmy na stronę winien co i na stronę ma. Otwieramy teraz w księdze wielkiej nowy rachunek pod napisem: „Bilans zamknięcia“: jeżeli na ten rachunek przeniesiemy na stronę ma, wszystkie salda kredyt, a na stronę winien wszystkie salda debet: wszystkie rachunki zostaną zamknięte a niemniej także i rachunek Bilansu, to jest: że po zasummowaniu stron, otrzymamy obie summy równe; gdyż już i przed zgromadzeniem sald winien i ma na jednym rachunku, summy ich były sobie równe.

Na tym ostatecznym rachunku mamy na stronie *winien* wszelkie nasze aktywa czyli cały majątek, na stronie *ma* wszelkie pasywa, czyli wykaz wszystkich wierzycieli mających prawo do majątku. Saldo kredyt kapitału znajduje się na stronie *ma*, przeciwnie, jeżeliby rachunek kapitału zamknął się saldem debet, saldo takie znajdzie się na stronie *winien*. W pierwszym razie widoczna, że

aktywa o całe saldo kapitału przewyższają passywa, w drugim o tyleż passywa przewyższają aktywa: w pierwszym właściciel obok swoich wierzycieli znajduje dla siebie w majątku udział, w drugim saldo winien wyraża aktywum, które właściciel z innych źródeł winien dostarczyć, aby w zupełności pokryć passywa: wyraża przeto aktywum tyle warte o ile on temu warunkowi zadosyć uczyni.

Wzór pozycyij Dziennika buchalterycznego zamykających ostatecznie wszystkie rachunki księgi wielkiej wraz z rachunkiem Bilansu zamknięcia.

u Bilansu zamknięcia	
(tytu) Wierzycieli	
Kassa	
za pozostałość w gotowiznie	00 000
Papiery publiczne własne	
za papiery pozostałe	
Weksle skupione	
za weksle w portfelu	00 000
Weksle zagraniczne	
za weksle w portfelu	00 000
i t. d. wszystkie tytuły rachunków zamykających się saldami winien, czyli aktywa	
Ogół	000 000 (a)
u (tytu) Dłużników	
Bilans zamknięcia	
u Biletów w obiegu	
za bilety pozostające w obiegu	00 000
u Obligacyj	
za wypuszczone obligacje	00 000
u Weksli do spłacenia	
za weksle wydane i akceptowane	00 000
u Kapitałów na procent	
za kapitały na procent złożone	00 000
u Przekazów	
za summy na przekaz przyjęte	00 000
u Strat i Zysków należących do roku przyszłego	
za dochody i wydatki należące do roku przyszłego	00 000
i t. d. tytuły wszystkich rachunków zamykających się saldami kredytu, a zatem stanowiące nasze długi.	
W końcu rachunek kapitału zamykający się salem ma.	

u Kapitału

za kapitał pierwotny	oo 000	
za osiągnięte zyski w roku bieżącym	o 000	oo 000
	Ogół	<u>ooo 000 (b)</u>

Ogóły (a) i (b) wydają summy równe.

Jeżeli kapitał zakładowy zebrany przez akcje wykazany jest na rachunku Kapitał zakładowy, artykuł powyższy od tego rachunku się rozpoczyna; rozdzielone zyski stoją na oddzielnych rachunkach i są passywami.

Po wpisaniu, na podstawie dwóch ostatnich artykułów dziennika buchalterycznego, do wszystkich rachunków księgi wielkiej, książek zbiorowych i szczegółowych sald do tych pozycji odnoszących się, wszystkie rachunki w tych ksiązkach, bez żadnej różnicy, zamknąć się powinny, to jest, że summa strony debet każdego rachunku równa być powinna stronie kredyt. Summy te wpisują się na rachunki i podkreślają linijalem.

Okazująca się niezgodność przy zamknięciu rachunku, wynikałaby jedynie z winy prowadzącego ksiązki: co nie nastąpi, jeżeli miesięczne bilanse dokładnie były robione.

ROZDZIAŁ XIII.

Inwentarz.

258. Ponieważ obok księgi wielkiej prowadziliśmy ksiązki zbiorowe (albo specjalne) i szczegółowe, a sporządzone z nich ostateczne bilanse, i zamknięcie rachunków, przekonywają, że rachunki książek szczegółowych zgadzają się z odpowiednimi rachunkami książek zbiorowych, rachunki znów tych ostatnich z odpowiednimi rachunkami księgi wielkiej: zatem każda kategoria aktywów i pasywów w bilansie zamknięcia wykazana, znajduje swoje wyluszczenie w bilansach książek zbiorowych (specjalnych) i szczegółowych. Bilans zatem posłuży nam za podstawę do systematycznego ułożenia inwentarza. I tak, zaczynamy od aktywów. Na bilansie księgi wielkiej czytamy ogólną sumę gotowizny w kassie. Bilans kontroli monet wykazuje w jakich monetach summa ta znajduje się. Na bilansie zamknięcia księgi wielkiej czytamy ogólną wartość posiadanych na własność papierów publicznych; bilans odpowiedniej ksiązki zbiorowej (albo ksiązki specjalne) pokazuje w jakich papierach mianowicie, w jakiej ilości i po jakim kursie

liczone były, iż właśnie uczyniły ową ogólną wartość. Na bilansie zamknięcia mamy ogólną sumę znajdującą się na pożyczkach na zastaw papierów udzielonych; książka zbiorowa (albo książki specjalne) pokazuje ile na jaki rodzaj papierów, a książki szczegółowe albo raczej onych bilanse, wymieniają każdego pożyczającego z pokazaniem wysokości długu: summa tych szczegółów doprowadza do ogółu summy pokazanej w bilansie zamknięcia. W bilansie zamknięcia czytamy ogólną sumę na jaką w majątku posiadamy towarów; rachunki książki zbiorowej (specjalne) rozszczególniają te towary na kilka kategorii: w miejscu, w innych miastach, w komis oddanych: albo w zbożu, drzewie, kolonijalnych i t. p. Książki szczegółowe odpowiadające tym rachunkom zbiorowym podają, ile każdego rodzaju towaru i na jaką wartość pozostało na składzie w dniu zamknięcia ksiąg. W ten sposób wszystkie pozycje bilansu zamknięcia, w szczegółach które dostarczają książki szczegółowe wprowadzają się do inwentarza.

Wyjątek tylko czynić może przypadek taki, jaki spowodował do otworzenia rachunku „Rozmaite towary“, dla których nieprowadzimy szczegółowych rachunków, jako rzecz zbyt uciążliwa a niekoniecznie potrzebna. Rachunek ten zamknęliśmy na podstawie sporządzonego inwentarza towarów na drobną sprzedaż oddzielonych, teraz ten sam inwentarz do ogólnego inwentarza wprowadzić należy.

Tak tedy salda rachunków księgi wielkiej posłużyły do ułożenia bilansu zamknięcia a bilanse rachunków ksiąg zbiorowych i szczegółowych były gotowym materiałem do sporządzenia szczegółowego inwentarza. Jak bilans i inwentarz początkowy służyły do założenia ksiąg buchalterycznych, które niczem innym nie są jeno ciągle otwartym inwentarzem tak urządzonym, aby wszelkie zmiany w aktywach, passywach a przez to i w kapitale zachodzące łatwo można było zapisywać i brać pod rachunek; tak znowu teraz z ksiąg przeszliśmy do bilansu i inwentarza, które są tylko spisem sald rachunków: bilans zamknięcia księgi wielkiej spisem sald téjże księgi, a inwentarz spisem sald rachunków ksiąg zbiorowych i szczegółowych.

259. Ze sporządzeniem bilansu i inwentarza, rachunkowość dobiegła swojego kresu. Bilans pokazuje aktywa, passywa i *nowy kapitał*, który je bilansuje; inwentarz wyluszcza szczegółowo aktywa i passywa. Rachunek Strat i Zysków wykazuje wszelkie przybytki i ubytki w majątku i wraz z rachunkiem Kapitału daje

cyfrę nowego kapitału. Dwie więc drogami przychodzimy do tegoż samego rezultatu: *znajomości nowego stanu majątku*. Zgodność tych rezultatów ręczy nam za dokładność rachunkowości. Rachunkowość ta streszczając się w dwóch rachunkach: Bilansie i Stratach i Zyskach, cel swój osiągnęła: nie tylko bowiem wykazuje dokładnie stan majątku, ale zarazem wykazuje źródła onego: wyjaśniając przyczyny wzrostu i ubytku majątku, daje naukę na przyszłość.

ROZDZIAŁ XIV.

Sprawozdanie.

260. Celem sprawozdania jest wykazanie rodzaju i wielkości majątku, którym rozporządzaliśmy i jakie osiągnęliśmy rezultaty. Z tego cośmy w końcu poprzedniego rozdziału powiedzieli, widoczna, że temu zamiarowi zadosyć uczynimy, przedstawiając bilans i rachunek strat i zysków. Bilans bowiem najdokładniej daje poznać rodzaj i wielkość majątku, a rachunek strat i zysków jakie operacje wykonano i jakie korzyści z nich osiągnięto.

Sprawozdanie będzie zupełne, jeżeli nadto, przechodząc kolejną aktywa i passywa, wykażemy ile które z nich wynosiło z początkiem roku, jakim następnie uległo obrotom i nakoniec w jakiej wysokości weszło do bilansu z końcem roku. Summy obrotowe wykazują najdokładniej rozległość operacji, a to nie tylko w instytucjach handlowych ale i przemysłowych. W tych ostatnich obroty w głównych aktywach, jakimi są materiały i wyroby, wykazują wysokość fabrykacji, zbytu i zapasów, z rachunku zaś strat i zysków dowiadujemy się o kosztach wyrobu, użytej do tego siły, i w końcu o osiągniętych korzyściach. Jak dalece w tem wszystkim zapaść się należy w szczegóły, wskazuje odpowiedzialność ciążąca na sprawę zdających.

ROZDZIAŁ XV.

O otworzeniu ksiąg na nowo.

261. Ustanowiwszy bilansem i inwentarzem wynik całorocznej działalności i oceniwszy powody strat i zysków: tem pewniej mo-

żemy rozpocząć na nowo czynności. Rozpoczynamy je od tych samych aktywów i passywów na jakich skończyliśmy, zatem z kapitałem dokładnie znanym. Salda rachunków zgromadzone na rachunku „Bilansu zamknięcia“ rozprowadzimy teraz na rachunki z których były wzięte. Uczynimy to przez dwie pozycje primatowe zupełnie podobne tym, jakie ułożyliśmy dla ich zgromadzenia na rachunku Bilansu zamknięcia, lecz odwrotnie ułożone. Za aktywa zakredytujemy rachunek Bilansu a obciążymy rachunki księgi wielkiej, przeciwnie za passywa obciążymy rachunek Bilansu a zakredytujemy rachunki księgi wielkiej w obu razach też same z których były wzięte. Wchodzące w skład ich szczegóły, wyłuszczone w inwentarzu, rozprowadzimy po rachunkach ksiąg zbiorowych (albo specjalnych) i szczegółowych odpowiednich rachunkom księgi wielkiej. Wszystkie te szczegóły to jest salda aktywów i passywów a także kapitału wróciły na rachunki i strony z których były przeniesione do bilansu: to jest salda aktywów na stronę *winien* a salda passywów na stronę *ma*. Co do rachunku Bilansu ten otworzony i zarazem zamknięty, gdyż obie jego strony zbilansowały się koniecznie. Druga ta połowa Bilansu tem się różni od pierwszej, że w niej, z powodu odwrotnego działania, jakiego wymaga rozprowadzenie, aktywa weszły na stronę *ma*, passywa na stronę *winien*.

Otwieranie rachunków na nowo w księdze wielkiej nie dokonywa się w tej samej księdze lecz w zupełnie nowej. W nowej księdze wielkiej na pierwszej stronicy otwiera się rachunek Bilansu, na następnych dla aktywów passywów i kapitału. Aby odrazu uwiocznąć, że to jest druga połowa rachunku Bilansu służąca do rozprowadzenia sald na pierwszej połowie zgromadzonych, rachunek ten tytułuje się „Bilansem otwarcia“ przeciwstawiając ją pierwszej połowie, pozostałej w księdze zeszłorocznej, zatytułowanej „Bilansem zamknięcia.“

Pragnąc w wykładzie Nauki Buchalteryi postępować od rzeczy wiadomój do niewiadomój, księgę wielką otworzyliśmy bez Bilansu otwarcia; szło nam wówczas bowiem o należyte pojęcie księgi wielkiej, a nie o jęj prowadzenie formalne.

Książki zbiorowe (albo specjalne) także nowe otworzyć należy, lecz niema potrzeby brania nowych ksiąg na te szczególne rachunki, na których ruch niewielki. Takie rachunki zamknąwszy z końcem roku, najlepiej w dalszym ciągu na tych samych stronicach otworzyć: bo i pracy przez to się oszczędza i dogodniej mieć w jednej książce rachunki przez lat kilka.

W praktyce otwarcie rachunków nie rozpoczyna się od wpro-

wadzenia sald zeszłorocznych: kiedy bowiem z dniem pierwszym nowego rachunkowego okresu rozpoczyna się nowa działalność, rachunki z dniem wczorajszym zamknięte, nie są jeszcze pokończone. Zrobienie bilansu i inwentarza może trwać miesiące. Pomimo to, prowadzenie na nowo ksiąg odbywa się zwykłym trybem, pozostawiając jedynie na rachunkach pierwsze wiersze puste na wpisanie sald, skoro zostaną ustanowione. W dzienniku buchalterycznym zostawia się dostateczne miejsce na dwa naczelne artykuły bilansowe. Bilans codzienny formuje się zwyczajnym sposobem, zaczynając od sald dnia ostatniego. Po zamknięciu bilansu rocznego, różnice, jakie się okażą między saldami tym bilansem wykazanymi a wprowadzonymi do pierwszego dziennego bilansu przeprowadzają się przez rubryki obrotowe (różnice które przyjdzie wprowadzić w debet i kredyt są koniecznie równe); z czego otrzymujemy już salda zgodne z saldami księgi wielkiej, która też, przez wprowadzenie sald z roku zeszłego, została uporządkowana.

Toż samo postępowanie zachowuje się przy układaniu bilansów miesięcznych księgi wielkiej, które niekiedy drukiem ogłaszane bywają.

ROZDZIAŁ XVI.

Likwidacja.

262. Jeżeli przedsiębiorstwo, którego prowadzimy książki, z jakichkolwiek powodów ustaje, rachunkowość odbywa się dalej zwykłym porządkiem, to jest, wprowadzając na rachunki zmiany w aktywach i passywach aż do zupełnego zrealizowania aktywów i zaspokojenia wierzycieli; ostatecznego obliczenia zysków albo strat i cyfry wycofanego kapitału. Czynność ta nazywa się likwidacją. Gdzie są spółnicy, umowa spółki określa kto i w jaki sposób prowadzić ma likwidację.

Aby oddzielić epokę działalności od likwidacyjnej, a rezultaty pierwszej od drugiej, zwłaszcza kiedy są spółnicy i likwidacja dłużej trwać musi, doprowadzają się rachunki po dzień zamknięcia czynności do zupełnego porządku, sporządza się inwentarz ustanawia się straty albo zyski i wreszcie czysty kapitał każdego spółnika wprowadza się do bilansu: wszystko jak przy zwykłym rocznym bilansie. Na nowo otwierają się rachunki w księdze wiel-

kiej bilansem, któren otrzymuje nazwę „Bilanu likwidacyjnego“, w nim zaś rachunki kapitału spółników przybierają nazwę rachunków bieżących. Jeżeli spółnicy mają już takie rachunki; oddzielne z tymi ostatnimi w jeden się zlewają. Zyski i straty okazujące się na realizacji aktywów i płaceniu wierzycieli, rozdzielają się w dalszym ciągu pomiędzy spółników. Po zaspokojeniu wierzycieli i wyczerpaniu aktywów, rachunki same z siebie się zamykają.

CZEŚĆ III.

O STOSOWANIU BUCHALTERYI

wedle

RÓŻNEGO RODZAJU I OBSZERNOŚCI MAJĄTKU.

263. W części pierwszej staraliśmy się wyłożyć jak najgruntniej teorię Buchalteryi; w drugiej pokazać formę ogólną, jakiej ona używa w praktyce; w tej zamierzamy mówić o szczegółowym jej zastosowaniu do różnego rodzaju majątku. Albowiem chociaż Buchalteryja, jak każda nauka ścisła, ma jedną teorię; w zastosowaniu jednak może przyjmować formę rozmaitą, mniej lub więcej zupełną, stosownie jak tego wymaga rodzaj i wielkość majątku, oraz potrzeba ścisłości w jego kontrolowaniu. Zanim wskażemy na różne te formy, streścimy tę naukę, aby raz jeszcze rozpatrzyć w czem nachodzi się jej istota.

Przedmiotem Buchalteryi jest majątek pod względem jego ilości i zamiennej wartości w pewnej sferze gospodarczej. Ponieważ majątek jest *zbiorem* rozmaitych wartości zamiennych, przeto nie może być inaczej obliczony i oceniony tylko przez spisanie inwentarza. Inwentarz obejmuje wykaz majątku czyli aktywa (stan czynny) i długi tenże majątek ciężące, czyli passywa (stan bierny). Różnica między stanem czynnym i stanem biernym wykazuje *udział* czysty właściciela w majątku, czyli jego *kapitał* jaki posiada w majątku, jeżeli aktywa przewyższają passywa: albo *kapitał* jaki dołożyć powinien do aktywów, jeżeli przeciwnie passywa większe są od aktywów.

Takie jedynie *zrównanie* aktywów, passywów i kapitału, po bu-

chalterycznemu *Bilans*, daje dokładną miarę czystego majątku w pewnym gospodarstwie. Stan czynny przedstawia majątek, stan bierny *Tytuły prawne* do tego majątku: pomiędzy tymi *tytułami* znajduje miejsce i *kapitał* jako *tytuł* właściciela do udziału w majątku, jeżeli aktywa przewyższają passywa: w przeciwnym razie kapitał jest aktywum *dobre* lub *złe* według tego, czy właściciel majątku jest w możności, albo nie, dołożyć wkładów do aktywów brakujący kapitał, dla zaspokojenia wierzycieli.

W ogólności więc w Bilansie mamy tylko stan czynny i stan bierny: dwie strony zrównania. Stan czynny służy na zapłacenie stanu biernego, stan bierny wyczerpuje stan czynny: stan czynny jest dłużnikiem, bierny wierzycielem. Ponieważ majątek ocenić możemy jedynie sprowadzając go do Bilansu, przeto zadaniem Buchalteryi nie może być co innego, tylko nieprzerwane posiadanie tegoż bilansu, mimo ciągłych zmian, jakim majątek ulega bądź w skutek operacyj, bądź w skutek czasu, lub nakoniec w skutek spożycia. Bilans istnieje nieustannie w każdym majątku, nawet gdy właściciel nie ma o nim świadomości, co tylko na jego szkodę wyjść może. Najuboższy właściciel, który nie słyszał o aktywach, passywach ani bilansie, jeżeli chce przyjść do ocenienia swego mienia, układa, mniej więcej dokładny, taki sam bilans, jaki układa buchalter bogacza.

Bilans, zrównanie, jest więc zasadą Buchalteryi: z własności równania wypływa teoria Buchalteryi.

W tem zrównaniu (bilansie) czysto algebraicznym, nie może zająć najmniejsza zmiana w jednym z jego dwóch wyrazów (stron) bez zepsucia jego równości. Każde powiększenie się lub zmniejszenie którego z aktywów, musi koniecznie powiększyć lub zmniejszyć kapitał, jeżeli nie jest zrównoważony odpowiedniemi zmniejszeniem się lub powiększeniem innego aktywum, albo takież powiększeniem się lub zmniejszeniem którego z passywów. Odwrotnie każde powiększenie się lub zmniejszenie którego passywum, musi koniecznie o tyle zmniejszyć lub powiększyć kapitał, jeżeli nie jest zrównoważone takież zmniejszeniem się lub powiększeniem innego passywum, albo powiększeniem się lub zmniejszeniem którego aktywum. Ztąd wynika że, aby mieć zawsze dokładny bilans, potrzeba nieustannie zachodzące zmiany w aktywach i passywach wprowadzać do inwentarza i bilansu. Zmiany te są koniecznie podwójne: ponieważ, albo o tyle zmniejszają się jedne aktywa, o ile powiększają inne; albo o tyle zmniejszają się jedne passywa, o ile powiększają inne; albo o tyle powiększają się aktywa, o ile powiększają passywa; albo o tyle zmniejszają się aktywa, o ile

zmniejszają passywa; albo o ile powiększają lub zmniejszają się aktywa; o tyle powiększa się lub zmniejsza kapitał; albo na koniec o ile powiększają lub zmniejszają się passywa o tyle zmniejsza się lub powiększa tenże kapitał, to jest udział właściciela w majątku.

Dla możności robienia tych zmian w inwentarzu i bilansie, przybraliśmy do pomocy osobne księgi. W księdze wielkiej otworzyliśmy rachunki dla każdej kategorii aktywów i passywów wyluszczonej w bilansie. Zamieszczając na stronach lewych rachunków aktywa, na stronach prawych passywa, utrzymaliśmy tym sposobem w księdze tój Równanie. Do każdego rachunku księgi wielkiej przybraliśmy książki szczegółowe, lub książki zbiorowe a dopiero do tych szczegółowe, w których otworzyliśmy rachunki dla szczegółowych aktywów i passywów wyluszczonej w inwentarzu. Tym sposobem Bilans i Inwentarz przenieśliśmy do ksiąg; *które są ciągle otwartym inwentarzem, do przyjęcia wszelkich zachodzących w nim zmian dogodnym* (23). Otworzenie rachunków dla aktywów, passywów i kapitału w księdze wielkiej wynikało z konieczności wprowadzania zmian zachodzących w inwentarzu i bilansie; książki zbiorowe i szczegółowe są dalszem rozgałęzieniem rachunków księgi wielkiej. Rachunki przedstawiające aktywa są dłużnikami, przedstawiające passywa wierzycielami. Aktywa są albo w rękę właściciela, albo są wierzytelnościami: rachunki obejmujące pierwsze, nazwane rzeczowymi przedstawiają samego właściciela majątku, gdyż on sam obowiązany jest dostarczyć je do masy majątkowej; drugie nazwane osobowymi (24, 39), przedstawiają dłużników tenże sam mających obowiązek.

Rozwinąwszy do takiej formy bilans i inwentarz, nie napotykałyśmy żadnej trudności wprowadzać wszelkie zmiany w stanie czynnym, biernym i kapitale, albowiem wszelka zmiana daje się sprowadzić do zapisania jej w jednych rachunkach na stronie czynnej (debet) i w innych rachunkach na stronie biernej (kredyt). Pominąwszy którąkolwiek z tych dwóch czynności, książki przedstawiać będą fałszywie albo aktywa, albo passywa, albo kapitał i nie będzie bilansu. Nie może bowiem przybyć aktywum (które stoi na stronie czynnej), ażeby zarazem kto (wierzyciel lub właściciel) nie nabył do niego prawa (tytułu, który stoi na stronie biernej); nie może ubyć aktywum, ażeby komu (wierzycielowi lub właścicielowi) nie ubyło o tyleż z ich prawa; nie może przybyć passywum, aby kto (wierzyciel lub właściciel) nie był w obowiązku dostarczyć aktywum na jego pokrycie; na koniec niemoże ubyć passywum bez użycia na to aktywa lub aby kto (wierzyciel lub

właściciel) niezajął pokrywającego je dotąd aktywum. Ten konieczny związek między stanem czynnym (dłużnikiem) a biernym (wierzycielem), wyraziliśmy buchalterycznie: *każdy dłużnik ma swego wierzyciela i odwrotnie*. Ta jest jedyna zasada w teorii Buchalteryi (39).

Mamy więc zawsze do uregulowania rachunek, który jest dłużnikiem i rachunek, który jest wierzycielem. Gdybyśmy zmianę w majątku zaszła, zapisali tylko w debet rachunku, rachunek-wierzyciel nie byłby w porządku, gdybyśmy znowu tylko rachunek będący wierzycielem zakredytowali, rachunek-dłużnik nie byłby w porządku. Zapisanie więc na ciężar, nie uwalnia od zapisania w mienie: gdyż zapisywane treści są tak różne od siebie w gruncie, choć mniej w słowach pozornie, jak różne są dwa rachunki których dotyczą: jak różnemi są majątek i prawo do niego: jak dłużnik i wierzyciel, z których pierwszy dzierży wartości, lecz drugi ma do nich prawny tytuł.

Stosując tę jedyną zasadę buchalteryczną do wprowadzania zmian w aktywach i passywach, mamy zawsze summę strony czynnej równą summie strony biernej; z tego wynika: że summa sald w ien, równa się summie sald ma. Salda *winien*, o ile są bez wartości rzeczywistej są złemi aktywami które właściciel musi przyjąć na pokrycie swego udziału w majątku: są to straty, lecz że zawsze są aktywami, chociaż złemi, znajdują się na stronie czynnej. Salda *ma* rachunków są passywami to jest tytułami do majątku; a zatem salda *ma* rachunków rzeczowych (osobistych właściciela), o ile takowe, po zamknięciu rachunków rzeczowych rzeczywistą pozostałością, otrzymujemy, są tegoż właściciela tytułami, zatem zyskami, gdyż dają mu tytuł do majątku w aktywach je pokrywających: dla tego zyski w rachunkach ujawniają się na stronie biernej. Jeżeli zatem, pilnując zawsze prawidła buchalterycznego, wprowadzimy do ksiąg wszelkie zmiany zaszłe w wartości aktywów i passywów, spowodowane w skutek operacyj lub czasu; następnie straty i zyski przeniesiemy na rachunek Kapitału: salda księgi wielkiej przedstawiają gotowy Bilans, a salda księzek zbiorowych i szczegółowych tworzą gotowy Inwentarz. Tak więc znowu z księzek powracamy do Bilansu i Inwentarza, które jedynie dają dokładną miarę majątku.

Z tego cośmy powiedzieli, widzimy, że bez zrobienia inwentarza i bilansu, nie można przyjść do znajomości majątku. Jakakolwiek więc będzie forma ksiąg buchalterycznych, zawsze one muszą doprowadzić do bilansu, a im która łatwiej i prościej do

celu prowadzi, tem jest dokładniejsza. Mamy więc miarę do oceny wartości ksiąg buchalterycznych. Ztąd znów wypływa, że ponieważ księga wielka czyli główna prowadzona w sposób, jaki tylko co wyłożyliśmy, jest nieustannie samym bilansem, wykazującym aktywa, passywa i kapitał, jest więc doskonałą formą buchalteryczną.

Księga wielka czyli główna jest więc istotną księgą buchalteryi. Książki zbiorowe i szczegółowe są rozwinięciem jej rachunków, jak inwentarz jest rozwinięciem bilansu, albo raczej ten ostatni streszczeniem pierwszego. Te księgi, po wprowadzeniu do nich wszelkich zmian w aktywach i passywach, dają nam bilans i inwentarz przez proste wypisanie z nich sald.

Prowadzenie ksiąg buchalterycznych wymaga, jak widzimy, przedewszystkiem wiadomości o zmianach w majątku.

Dziennik (który nazwaliśmy kantorowym) służy, z przepisu prawa handlowego, do zapisywania codziennie długów czynnych i biernych, operacyj handlowych, negocyjacji, akceptacji, weksłów i w ogólności tego wszystkiego co kupiec odbiera lub płaci pod jakimkolwiek bądź względem; nadto do zapisywania co miesiąc summ użytych na wydatki domowe i to wszystko niezależnie od innych książek w handlu używanych, które jednak nie są niezbędne.

Dziennik w ten sposób prowadzony, o ile doświadczenie uczy, tylko w niektórych domach handlowych, nawet w tych krajach gdzie prawo go przepisuje, jest używany, gdyż przepis prawa wymaga rzeczy niewykonalnej (Schiebe str. 25). Dla tej niepraktyczności, Dziennik kantorowy ogólny zastąpiony bywa przez książki specjalne dla każdej kategorii operacji, które zarazem są książkami zbiorowemi, jakto wyłożyliśmy w swoim miejscu. W ogóle urządzenie kantoru bywa najrozmaitsze, mniej lub więcej systematyczne.

Na podstawie dziennika kantorowego, albo książek specjalnych, układa się Dziennik buchalteryczny. Dziennik ten służy nie tylko do zgromadzenia w jedną księgę wszystkich operacji spełnionych, i jeżeli codziennie jest układany zastępuje dziennik prawem przepisany, ale głównie do wskazania przy każdej operacji rachunku dłużnika i rachunku wierzyciela. Bez tego wskazania dłużnika i wierzyciela przy zawitych kombinacjach rachunków w licznych operacjach, rozprowadzenie pozycji po rachunkach nie dałoby się skutecznie z tą pewnością, iżby rachunki wydały *Bilans*, a w razie nieotrzymania go, iżby można wynaleźć pomyłki.

Dziennik buchalteryczny jest zatem księgę niezbędną, gdzie są obszernie operacje, ale bynajmniej istotną księgę buchalteryi.

264. Samo przeznaczenie wymienionych ksiązek wskazuje na mniejszą lub większą potrzebę użycia ich w praktyce. Robotnik, któryby po ukończonym roku, chciał wiedzieć, jak wydał swoje ciężko zapracowane dochody i co mu pozostaje, i bankier, który chce obliczyć swoje zyski i kapitały, nie będą prowadzić jednokowych ksiązek; ale oba chcąc znać swój majątek, muszą zebrać swoje aktywa i swoje długi i zrobić bilans. Dla pierwszego dosyć jest zapisywać swoje dochody i wydatki; drugi musi mieć całe pułki ksiąg buchalterycznych. Pierwszy przy pomocy książki kassowej, i kilku notatek, wnet obliczy swoje aktywa i passywa, zawarte w niektórych ruchomościach, w pożyczce udzielonej przyjacielowi, lub książce kassy oszczędności, jak równie swoje długi; bankier jedynie przy dokładnej rachunkowości może ten sam cel osiągnąć. Ztąd wynika, że chociaż jedna jest nauka buchalteryi, ale wielka różnaitość zastosowania, jak rozmaity rozmiar i rodzaj majątku. Jakie w którym razie prowadzić książki, jakie otworzyć rachunki, gruntowne rozumienie buchalteryi lepszym jest doradcą, aniżeli sama praktyka na rutynie oparta, którą zresztą rozumiejący tę naukę łatwo nabywa. Zrobimy w tym względzie kilka główniejszych uwag.

265. Książki zbiorowe i szczegółowe są rozwinięciem księgi wielkiej czyli głównej; jeżeli zatem liczba rachunków otworzyć się mających, nie przechodzi kilkudziesięciu, a nawet paruset, wszystkie rachunki można otworzyć w księdze wielkiej. Można więc obejść się bez ksiązek zbiorowych i szczegółowych, chyba że ksiązek zbiorowe stanowią książki specjalne użyte w miejsce jednego dziennika kantorowego, co jest dogodniejsze i więcej używane. Taką księgę wielką stósowniej nazywać księgą główną.

Ponieważ w ksiązkach zbiorowych i szczegółowych zamieszczą się treść operacyj, przeto niema potrzeby powtórzenia jej w księdze wielkiej; dla tego ta ostatnia obejmuje jedynie summy i wskazanie na stronie *ma*, odpowiedniego dłużnika, a na stronie *winię*, odpowiedniego wierzyciela. Nie prowadząc ksiązek szczegółowych, treść operacyj wpisuje się do księgi głównej, to jest prowadzi się ją jak ksiązkę zbiorową lub szczegółową, co nazywa się prowadzić księgę główną *sposobem francuzkim*. Zamiast wskazywania tytułów odpowiednich rachunków dłużnika i wierzyciela, zapisuje się w przeznaczonęj na to rubryce stronę ich rachunków, a w razie kilku dłużników lub wierzycieli, nawet całkiem się to zaniedbuje: trzeba zawsze jednak mieć możność ich odszukania.

Rachunki tak prowadzonej księgi głównej opatrzone są w rubryki, odpowiednio do przedmiotów dla których są otwarte, na zamieszczenie ilości towarów, wartości nominalnej papierów, weksli, monety zagranicznej, daty procentowej (échéance) i inne potrzebne jakie wskazaliśmy przy książkach zbiorowych i szczegółowych, nie wyłączając rubryki na dnię i liczby procentowe.

Wprowadzając z zupełną ścisłością do rachunków rzeczowych, oprócz pieniężnej summy, nadto w oddzielną rubrykę wszelkie zmiany co do ilości przedmiotów nimi objętych; saldo téj rubryki wykaże ściśle co do ilości remanent towaru, jaki w składzie znaleźć się powinien, na rachunku papierów, wykaże ilość papierów w nominalnej wartości, jaka w kassie być powinna, a na rachunku weksli, ile takowych powinno jeszcze być w portfelu i t. p. Po sprawdzeniu cyfr tych z rzeczywistością, mamy gotowy materyjał do inwentarza w czasie zamknięcia ksiąg. Przy drobiazgowej sprzedaży towarów w handlu, a w zakładach przemysłowych, przy drobiazgowem użyciu rozmaitych materyjałów, zwłaszcza gdy zakłady prowadzone są przez samego właściciela lub osoby zaufane, zapisywanie drobiazgowego takich wydatków w ciągu roku nie zawsze się dopełnia. W dniu przeznaczonym na zamknięcie ksiąg i zrobienie bilansu, obliczają się remanenta w składach znalezione, oceniają, czyli robi się inwentarz wszelkich pozostałych zapasów, i te przyjmują się za salda rachunków, które przy kupnie były niemi obciążone, cała zaś brakująca ilość uważa się za użytą według swego przeznaczenia i na właściwy rachunek przenosi. Nawet zaraz przy zakupie materyjałów do fabrykacji obciąża się za nie rachunek *Fabrykacji*, jakby już były zużyte, zaś przy bilansie, pozostałe od fabrykacji materyjały oceniają się i stanowią saldo tegoż rachunku *Fabrykacji*, które wprowadza się do inwentarza. Jestto więc odwrotne postępowanie tego, jakie ścisła nauka buchalteryi przepisuje, na co w swoim miejscu zwróciliśmy już uwagę. Przy rachunkowości, jaka w rządowych instytucjach jest przestrzegana, ściśle prowadzona kontrola co do ilości i wartości przedmiotów wykazuje dokładnie pozostałości jakie znaleźć się powinny, a za braki odpowiedzialni są składnicy. Tam gdzie rachunkowość polega na dobrej wierze zarządzających, postępowanie jest odwrotne: z pozostałości znalezionych w składach w dniu przystąpienia do bilansu, wynajduje się ilość i wartość przedmiotów wypotrzebowanych lub wyprzedanych.

Tylko rachunki osobiste dłużników i wierzycieli wymagają zawsze, aby z największą ścisłością były prowadzone.

266. Zamiast otwierania w księdze głównej szczegółowych rachunków, wszystkie aktywa i passywa zredukować można do następujących rachunków:

1. rachunek Kassy,
2. „ Towarów,
3. „ Weksli do odebrania spłaty,
4. „ Weksli do zapłacenia,
5. „ Ruchomości,
6. „ Nieruchomości,
7. „ Dłużników i Wierzycieli,
8. „ Strat i Zysków,
9. „ Kapitału.

Dla rachunku Towarów, Dłużników i Wierzycieli, o ile tego zajdzie potrzeba, prowadzą się książki szczegółowe.

Szczupłą tę liczbę rachunków, można jeszcze bardziej ograniczyć łącząc rachunki 5-y z 2-im, 8-y z 9-ym. To też niektóre buchalteryje wszystkie rachunki dotyczące samego właściciela sprowadzają do pięciu głównych: Kassy, Towarów, Weksli do odebrania, Weksli do zapłacenia i Kapitału, do tych dodają szósty rachunek Dłużników i Wierzycieli. Tak ograniczona liczba rachunków, pomiędzy którymi nie ma nawet rachunku Nieruchomości, widocznie tylko do małych handlów może być zastosowana, chociaż zresztą wszelkie aktywa i passywa pod nie podciągnąć można boć i nieruchomości i papiery publiczne, ale i pieniądze, są towarem; teoryja zaś buchalteryi dla każdej liczby rachunków jest taż sama.

267. Sprowadziwszy księgę główną do tak ograniczonej liczby rachunków, niektóre buchalteryje połączyły ją z Dziennikiem buchalterycznym w następujący sposób. Na wielkim formacie papieru przeznaczonym na Dziennik prowadzą się rubryki na folio; treść operacyi, summę pieniężną, i dalej sześć rubryk podwójnych na debet i kredyt każdego z rachunków wyżej wymienionych. W najobszerniejszej rubryce na treść przeznaczonej wpisują się artykuły dziennika buchalterycznego, zwykłym sposobem, wypisując summy w rubryce zaraz po niej następującej, i też same summy wyrzucają się do rubryk właściwych rachunków, raz jako debet drugi raz jako kredyt. Tak prowadząc summa debetów będzie równa summie kredytów. Taka księga nazywa się Dziennik-Księga wielka (Journal-grand livre). Podobne formy ksiąg wprowadzone zostały, głównie we Francyi dla zadosyćczynienia prze-

pisowi prawa handlowego, wkładającego konieczny obowiązek na handlującego prowadzenia Dziennika.

268. Gdzie nie ma koniecznego przepisu utrzymywania takiego Dziennika ogólnego kantorowego, wystarczą prowadzone książki specjalne, jako to: książka kassowa, książki kupna i sprzedaży towarów; książki skupionych weksli, zastawionych papierów i inne odpowiednie rachunkom księgi głównej a zarazem operacjom; w zakładach przemysłowych: książka wyrobów, książka sprzedanych i wysyłanych wyrobów, kontrole materiałów, robotników i inne. Do tych książek albo wprost wpisują się dokonane czynności, albo poprzednio do dziennika podręcznego, a potem naczysto do książek specjalnych wyżej wymienionych. Kiedy więc obroty, w naszych aktywach i passywach nie są zbyt obszerne, najkróćiej je z książek specjalnych, wprowadzać wprost do księgi głównej. Nie wielka liczba operacyj, któreby w ten sposób nie można było do książki głównej wprowadzić, byłaby dopiero przedmiotem pozycyji Primanoty, jako to: operacyje z korespondencyj wynikające, pozycyje regulujące, procentowe, zamykające rachunki i t. p. W gospodarstwie wiejskiem prowadzą się dokładnie książki specjalne kassy, oddzielnych pól i łąk, których wydajność chcemy kontrolować, zbiorów zbóż i paszy, spichrza, gorzelnii, browaru, obory, mleczywa, stajni, chlewow, owczarni, kurnika, robocizny, nawozów i t. d. a to przez osoby co do której należy. Po zasummowaniu rubryk miesięcznie a w końcu i rocznie, otrzymujemy dostateczny materiał do ułożenia księgi głównej, a z niej do sporządzenia bilansu spisując z natury inwentarz. Tym sposobem oszczędza się niezmiernie praca na prowadzenie książek i bez stałego buchaltera obejść się można.

Tym sposobem w małych handlach, zakładach przemysłowych, folwarkach rolnych, obejść się można bez Dziennika buchalterycznego, najwięćej i najbardzićej odstręczająćej pracy wymagająćego. Prowadzenie księgi głównej sposobem francuzkim, bez dziennika buchalterycznego, według mego zdania i długiego doświadczenia, jest zupełnie możebne i dostateczne nawet przy najściślejszćej rachunkowości. W księdze głównej i w książkach, z których biorą się do niej pozycyje, należy mieć rubryczkę dla zapisywania wzajemnych stornic, aby ułatwić wyszukiwanie pomyłek lub opuszczeń przy sporządzaniu bilansu księgi głównej.

269. Przy wszystkich tych uproszczeniach w prowadzeniu książek buchalterycznych, zawsze istotną księgą jest księga główna czyli wielka, ciągle się bilansująca, na podstawie której układa się ostateczny bilans. Z konieczności regulowania za każdą ope-

racyją dwojakich rachunków: dłużników i wierzycieli, nazwano ten system rachunkowości majątkowej Buchalteryją podwójną, albo włoską, a to głównie dla odróżnienia go od innego jakoby systematu buchalteryi, w którym raz niyb tylko operacyja ma się zapisywać i od tego nazwanéj Buchalteryją pojedynczą (37).

Nie odrazu jednak Buchalteryja doszła do posiadania téj istotnéj księgi.

Wróćmy do przykładu owego robotnika postawionego obok bankiera, z których pierwszy swoje dochody i wydatki zapisuje, żeby po pewnym czasie mógł wiedzieć jak użył swoich skromnych dochodów i czy jego stan majątkowy polepszył się albo pogorszył. Może on nam wyobrazić początkowy stan handlu, kiedy po zamienieniu towarów lub sprzedaży za gotowiznę, wystarczało proste zapisanie kiedy, co i po czemu kupione lub sprzedane było. Pamiętnik taki stanowił w owym czasie całą buchalteryję. Wkrótce zapewne przekonano się, że wyszukiwanie zapisek do jednego przedmiotu odnoszących się, który bliżej poznać zasła potrzeba wiele trudu przynosiło. Zaczęto zatem obok Pamiętnika czyli Dziennika, utrzymywać oddzielne książki, prawdopodobnie najpród wpływów i wydatków w gotowiznie, dla łatwiejszego obliczenia i sprawdzenia pozostałości: tak powstała księga kassy. Tą drogą potworzyły się księgi z rachunkami dłużników i wierzycieli, księga towarów, inwentarzy żywych i martwych. Im więcej rozszerzały się i urozmaicały stosunki handlowe tym więcej powstawało oddzielnych ksiązek. Wyrażenia debet i kredyt używane już były w XIII wieku. W odległej epoce, rozpoczęto bezwiednie podwójne zapisywanie. Np. raz w księdze kassy, drugi raz na rachunku dłużnika lub wierzyciela; raz w księdze kassy lub na rachunku dłużnika albo wierzyciela, drugi raz w księdze towarów, chociaż może w téj ostatniej początkowo zapisywano tylko ilość dla kontrolowania przychodu i rozchodu. Później żeby obliczyć zysk lub stratę na każdym towarze; dołączono w ksiązce towarów obok ilości cenę kupna dla porównania jéj z ceną sprzedaży.

Rachunki dłużników i wierzycieli musiały od razu dokładnie być prowadzone, bo gdy posiadane w ręku właściciela przedmioty: gotowizna, towary, inwentarze, grunta, domy mogły być z natury obliczone i ocenione, kiedy chciał poznać stan swego majątku, to jest sporządzić *bilans*; długi czynne i bierne mogły być znane jedynie z rachunków dokładnie prowadzonych: ztąd ksiązka obejmująca rachunki dłużników i wierzycieli stała się najważniejszą i dostała nazwę *księgi wielkiej*.

Wprowadzenie do stosunków handlowych kredytu, utwo-

rzyło pojęcie bilansu: stan bowiem majątku stał się zależny od porównania długów czynnych i biernych. Przystępując do zrobienia bilansu sporządzano dokładny inwentarz wszelkich posiadanych wartości, jako to: gotowizny, towarów, ruchomości, inwentarzy, weksli. Przy ścisłym prowadzeniu rachunkowości tych przedmiotów, praca około inwentarza jest sprawdzeniem pozostałości jakie w kassie i w składach znajdować się powinny; przy mniej dokładnym lub żadnym, czynność ta jest istotnym spisem na nowo inwentarza, jako podstawy bilansu. Inwentarz i księga dłużników i wierzycieli (księga wielka) służyły do zrobienia bilansu, to jest do ustanowienia stanu czynnego i biernego a ztąd czystego majątku. Cyfrę tego majątku porównywając z cyfrą majątku z którym rozpoczęto swoją działalność lub z cyfrą poprzedniego bilansu, otrzymana różnica dawała miarę wzrostu lub ubytku majątku. Lecz interesującym było wiedzieć jeszcze na czem otrzymano zyski a na czem straty? Im więcej prowadzono oddzielnych ksiąg towarów, inwentarzy i t. p. i z większą dokładnością tym łatwiej można było na to pytanie odpowiedzieć. Długie oczekiwanie na sporządzenie inwentarza i bilansu, dla posiadania wiadomości o zyskach i stratach, dało uczuć potrzebę prowadzenia nadto oddzielnych ksiąg osiąganych zysków (na towarach, procentach i t. p.) i ponoszonych strat i wydatków różnego rodzaju, w miarę jak czynione były. Znajomość jak najwcześniejsza zysków i strat jest zawsze główną, gdyż one stanowią ostatecznie o majątku: one wyrównują stan czynny z biernym.

Tak tedy samą loiką rozwijających się faktów ekonomicznych w majątku, za które postępować musiała buchalteryja, zbliżano się do chwili w której zrozumiano: że bilans istniejący nieustannie w majątku można także utrzymać w ksiągkach, przez wprowadzenie do rachunków rachunku kapitału i rachunku osiąganych zysków i strat. Zrozumiano: że debety rachunków osobistych księgi wielkiej i przychody ksiąg kassy, towarów weksli i t. p. są tej samej natury to jest aktywami; przeciwnie kredyty rachunków osobistych i rozchody tychże ksiąg kassy, towarów weksli i t. p. są passywami, to jest tytułami do aktywów: każdy bowiem rozchód na rachunkach gotowizny, towarów, weksli i t. p. które są osobistymi rachunkami właściciela, daje temuż tytuł do innego aktywum w to miejsce do majątku wchodzącego. Wszystko więc rozdzieliło się na aktywa i passywa czyli na debet i kredyt. Naturalną więc było rzeczą połączyć rachunki rzeczowe i osobiste w jednej księdze to jest w jednej księdze zgromadzić wszystkie aktywa, passywa, kapi-

tał, jego przyrost i ubytek i tym sposobem utrzymać ciągle bilans który dotąd wtenczas dopiero sporządzano, kiedy zatrzymawszy działania handlowe, spisano aktywa i passywa rozrzucone po wszystkich ksiązkach.

Po zgromadzeniu wszelkich ksiązek oddzielnych w jednej księdze, jako rachunki, zapisywanie podwójne każdej operacyi nie było, jak dotąd, przygodne lub dowolne, ale stało się osiłą systematu. Aby zawsze można było odszukać na jakie rachunki wprowadzono spełnione operacyje, musiano przy każdej pozycyi w dzienniku wskazać rachunki które należało debitować a które kredytować: tak powstał Dziennik buchalteryczny w nowej formie z potrzeby nowego systematu.

Nazwawszy ten ostatni system rachunkowości *Buchalteryją podwójną* dawniejszemu, teraz dopiero zapewne, dostała się nazwa *Buchalteryi pojedynczej*, chociaż ta nigdy zupełnie taką nie była, chyba w samym dzieciństwie handlu, kiedy proste zapiski, dla pamięci, były wystarczające.

Tak odkryta została teoryja buchalteryi i *wynaleziony* system ksiązek buchalteryi podwójnej. Istotną jej księgą jest księga obejmująca wszystkie aktywa, passywa i kapitał, ztąd słusznie nazwana główną także wielką, różna od księgi wielkiej buchalteryi pojedynczej, która jest tylko ksiązką szczegółową dłużników i wierzycieli.

Księga główna buchalteryi podwójnej wyrażając związek aktywów, passywów i kapitału jest prawdziwem równaniem algebraicznym, w którym aktywa i passywa są ilościami zmiennymi a kapitał ilością niewiadomą. Nie wchodzi nic na stronę debet, żeby tyleż nie wchodziło na stronę kredyt. Ilość niewiadoma (kapitał) stosownie do wartości jaką przybierają aktywa i passywa, przechodzi to na stronę debet to na stronę kredyt. A jak nie równie łatwiej wynaleźć wartość niewiadomej z równania, aniżeli przez rozumowanie w jakowem zadaniu: tak buchalteryja podwójna z łatwością i szybko, bez macania, otrzymuje wartość swojej niewiadomej (kapitału) przy każdej zmianie wprowadzonej w aktywa lub passywa, a zarazem zna wszystkie części przyrostu lub ubytku w kapitale.

O BUCHALTERYI POJEDYNCZÉJ, TAKIÉJ JAKA TERAZ PRZEZ AUTORÓW JEST NAUCZANA.

270. Ponieważ Buchalteryja pojedyncza w teorii i praktyce uważana jest, choć błędnie, za oddzielny system rachunkowości, mający się do Buchalteryji podwójnej, pod względem pracy i prostoty, jak rzecz pojedyncza do podwójnej, czyli prawie jak 1 do 2: przeto rozpatrzmy się bliżej w książkach tego systematu, jak jest przez autorów nauczany.

W Buchalteryji pojedynczej prowadzą się książki następujące: 1) Dziennik, 2) Książka kassy, 3) Księga wielka, 4) Inwentarz 5) Księga towarów zakupionych, 6) Księga towarów sprzedanych, 7) Księga kosztów handlowych, 8) Księga spedycyjna, 9) Księga weksli, 10) Księga papierów publicznych, 11) Księga towarów w komis oddanych i przyjętych i t. d. (Schiebe str. 22 §. 34 i str. 34 §. 40).

Wszystkie te książki prowadzą się jak w buchalteryji podwójnej, wyjąwszy dziennik, o którym zaraz powiemy. Księga wielka jest tylko zbiorem conto courantów czyli obejmuje rachunki Dłużników i Wierzycieli.

W Dzienniku buchalteryji pojedynczej opis spełnionych działań redaguje się treściwie i zupełnie jak w buchalteryji podwójnej z tą tylko różnicą, że jeżeli artykuł dotyczy dwóch rachunków rzeczowych, rachunki te na czele nie wymieniają się; jeżeli dotyczy jednego rachunku osobowego, takowy na czele artykułu wypisuje się z dodaniem słówka: *winien* lub *winni*, jeżeli ktoś dłużny zostaje, albo *ma* lub *mają*, jeżeli przeciwnie my komu zadłużamy się. Jeżeli artykuł dotyczy dwóch rachunków osobowych, wtenczas na przekór nazwie buchalteryji pojedynczej redaguje się dwa

artykuły: jeden dla dłużnika, drugi dla wierzyciela (Schiebe str. 48. Pietrzycki Tom II str. 53).

Co do artykułów dotyczących dwóch rachunków rzeczowych, lubo oba te rachunki nie są wymienione na czele artykułu, jako dłużnik i wierzyciel i co do artykułów mających wypisanego jeno dłużnika albo wierzyciela osobowego: to po wprowadzeniu onych do dwóch oddzielnych ksiąg, tytuły tych obu ksiąg (czyli rachunków) zaznaczają się, w rubryce na to przeznaczonj, przy każdym artykule, z dodaniem stronic na których wpisano artykuły np. księga kassy str... księga towarów str...; ks. kassy str... ks. weksli str., ks. wielka str. ks. towarów str.... Wszystkie więc pozycyje do dwóch oddzielnych ksiąg (rachunków) w buchalteryi pojedynczej, równie jak w podwójnej, wprowadzają się i równie zaznaczają się tytuły obu rachunków: obie więc buchalteryje, choć nieco w odmiennj formie wyznaczają dłużnika i wierzyciela i pokazują stronicę dwóch rachunków lub ksiąg oddzielnych. Ta jednak zachodzi ważna różnica; że buchalteryja podwójna przez sporządzenie bilansów miesięcznych i rocznego przychodzi do pewności, że pozycyje na rachunki dłużników i wierzycieli dokładnie wprowadzone zostały; buchalteryja zaś pojedyncza nigdy tój pewności nie osiąga. Samo sprawdzenie (kółkowanie; pointowanie) żadnej pewności nie daje.

W każdym jednak systemacie buchalterycznym raz do zrobienia bilansu przystąpić trzeba, kiedy chcemy poznać stan majątku. Księga wielka buchalteryi pojedynczej dostarcza do bilansu dłużników i wierzycieli, książki kassy, towarów, weksli, inwentarzy wskazują aktywa rzeczowe. Nie należy o żadnej książce zapomnieć, nic ich bowiem nie spaja i nie przypomina. Dla tego inwentarz z natury robiony najglówniejszą jest tu rękojmią dokładności bilansu.

Po sporządzeniu inwentarza i bilansu, buchalteryja pojedyncza dochodzi do ustanowienia cyfry kapitału, a przez porównanie jój z kapitałem początkowym, wynajduje przyrost albo ubytek, zysk albo stratę. Dla dowiedzenia się zkąd powstały zyski i straty, zbiera ze wszystkich ksiąg: kassy (co do zysku lub straty na monetach), towarów, weksli i t. p. straty i zyski, ale najczęściej z zupełną ścisłością celu nie osiąga. Księgi towarów, weksli, papierów, kosztów handlowych i t. p. jeżeli były dobrze prowadzone, ułatwiają to poszukiwanie spóźnione.

Gdyby Buchalteryja pojedynczą nazwana, oprócz ksiąg, które prowadzi, prowadziła nadto rachunki, pobranych i wypła-

conych procentów, dyskonta, łąży i t. p. odnoszące się do zysków i strat, a nic jój czynić to nie przyszkadza: z końcem roku miałyby gotowy wykaz strat i zysków i zarazem sprawdzenie otrzymanego bilansu. Ale w takim razie te różne książki, jeżeliby bez pomyłek były prowadzone, bilansowałyby się, i ta tylko byłaby różnica między tak prowadzoną buchalteryją pojedynczą a podwójną: że w tój ostatniej wszystkie rachunki osobowe, rzeczowe i kapitału zebrane są w jednej książce (głównój), w tamtój zaś są rozdzielone po wielu książkach. Buchalteryja pojedynczą nazwana, nie jest taką, bo zawsze do dwóch rachunków tąż samą operacyję zapisuje, choć nie w tój samej księdze; jestto buchalteryja podwójna nie doprowadzona do zupełnej systematyczności.

ZAKOŃCZENIE.

271. Jeżeli teraz zrobimy zapytanie który system buchalteryczny jest najlepszy? odpowiadamy: główną rzeczą dla buchaltera jest znać jak najgruntowniej teorię buchalteryi (aby nie zostawić żadnej wątpliwości dodajemy: podwójnej); znając teorię sam najlepiej osądzi, jaki układ ksiągk najmniej zabierze czasu i pracy w wykonaniu, i bez nieużytecznej drobiazgowości lub zbyt technicznego systematyzowania, najstosowniejszy będzie do obszerności i rodzaju majątku, mającego być przedmiotem rachunkowości, tudzież potrzebnej w niej ścisłości, aby jak najłatwiej mieć inwentarz i bilans.

Poznanie teoryi buchalteryi w całej ścisłości nie wymaga większej pojętności nad potrzebną do zrozumienia czterech działań arytmetycznych i najprostszego równania algebraicznego stopnia pierwszego: sądzę zatem, że naukę buchalteryi od wykładu teoryi rozpoczynać należy. Tylko ta znajomość, sama jedna, doprowadzić może do zrozumienia łatwego wszelkich form ksiągk buchalterycznych, specjalnie dla szczegółowych rodzajów majątku podawanych i tak nazwanych autodydaktycznych buchalteryj: które się dla tego głównie nie upowszechniają, że jakkolwiek one są bardzo dowcipne i użyteczne dla rozumiejącego buchalteryję, to przeciwnie mający pierwszy raz książkę buchalteryczną w rękę (dla jakich właściwie są pisane) nie znajdując w wykładzie myśli przewodniej, któraby ich prowadziła od rzeczy znanj do nieznanj, ale tylko powierzchowne objaśnienie mechanizmu rubryk, nie mają nawet tyle cierpliwości, aby całą książkę przeczytać, a cóż dopiero zrozumieć. Cała więc rzecz, sądzę, przy nauce buchalteryi, sprowadza się do jasnego i ścisłego wykładu jęj teoryi; o ile do tego celu zbliżyłem się czytelnik osądzi.

SPIS RZECZY.

CZĘŚĆ I.

Teoryja buchalteryi.

Rozdział I.

	Str.
Co jest buchalteryja, jój główne zadanie i jak ona je rozwiązuje	
§. 1. Majątek. Buchalteryja	5
§. 2. Inwentarz. Bilans	6
Depozyta	10
§. 3. Własności bilansu, z których się wyprowadza zasada Buchalteryi.	13

Rozdział II.

Księgi buchalteryczne.

§. 1. Księga wielka, książki zbiorowe i szczegółowe . . .	18
§. 2. Sposób użycia ksiąg buchalterycznych: prawidła i zasada ich prowadzenia	23
Ogólna zasada i prawidła przeprowadzania zmian majątkowych w ksiązkach buchalterycznych	32

Rozdział III.

O rachunku.

§. 1. Rozbiór rachunku: Winien, Ma, Dłużnik, Wierzyciel. .	35
--	----

II.

§. 2. Dalszy rozbiór rachunku: Summy obrotowe, Saldo . . .	Str. 37
§. 3. O rachunku kapitału i jego rachunkach pomocniczych .	38
O rachunku „Straty i Zyski“	40

Rozdział IV.

O bilansowaniu rachunków	52
----------------------------------	----

Rozdział V.

O dzienniku buchalterycznym.

§. 1. O sposobie pisania dziennika buchalterycznego . . .	55
§. 2. O wprowadzeniu pozycji dziennika buchalterycznego do księgi wielkiej i ustanowieniu zgodności między temi księgami	65

Rozdział VI.

O książkach źródłowych buchalteryi . .	68
--	----

Rozdział VII.

O Depozytach	72
------------------------	----

Rozdział VIII.

O zamknięciu ksiąg i sporządzeniu nowego bilansu i inwentarza	75
---	----

Rozdział IX.

O otwarciu ksiąg nowych	81
-----------------------------------	----

CZĘŚĆ II.

Zastosowanie teoryi buchalteryi, czyli o prowadzeniu ksiąg w szczególności.

Rozdział I.

Książki źródłowe.

1. Dziennik kantorowy. Książki specjalne	83
2. Książki w składach	85

III

	Str.
3. Rachunkowość w kassie	87
4. Księga Kassy	88
5. Kontrola monet	90
6. Primanota	91

Rozdział II.

Księgi wielkie.

1. Dziennik buchalteryczny	95
2. Księga wielka	97

Rozdział III.

O rachunkach księgi wielkiej i odpowiednich im
książkach zbiorowych (także specjalnych)
i szczegółowych, tudzież książkach pomo-
cniczych.

§. 1. O rachunkach księgi wielkiej w ogólności	100
§. 2. O rachunkach wierzytelności i długów	102
Książki zbiorowe tych rachunków	103
Książki szczegółowe.	104
A. Pożyczki na zastaw	105
Książka specjalna	108
B. Zaliczenia na depozyta.	111
Rachunkowość z książką specjalną	113
C. Depozyta	115
Rachunkowość z książką specjalną.	116
D. Rachunek Korespondentów	129
Rachunkowość z książkami specjalnymi	131
E. Dalsze rachunki długów i wierzytelności osobistych	132
Rachunkowość z książkami specjalnymi	134
§. 3. O rachunkach tytułów kredytowych (Handelspapiere, Effets de commerce)	
A. O rachunku papierów publicznych naszą własnością będących	135
Rachunkowość z książkami specjalnymi	139
B. O rachunku papierów skupionych	140
Książka specjalna	140
C. O papierach kredytowych w obieg wypuszczonych	141
Rachunkowość z książkami specjalnymi	145
D. O rachunkach wekslowych	146

IV

	Str.
1. Kontrole i książki weksli skupionych	147
Rachunkowość z książkami specjalnymi	151
2. Weksle w monecie krajowej	151
3. Weksle w monecie zagranicznej	152
4. Nasze tratty.	153
5. Weksle do zapłaenia	154
§. 4. O rachunkach rzeczowych	
A. O rachunku Kassy	155
B. O rachunkach Towarów w księdze wielkiej, książkach zbiorowych i szczegółowych.	156
C. O rachunkach Towarów do spółki posiadanych (w spółce), w komis przyjętych lub oddanych	159
D. O rachunkach Weksli oddanych lub przyjętych w komis, tudzież weksli nabywanych do spółki	162
E. O rachunkach materyjałów, prodykcy i produktów	163
F. O rachunku ruchomości	166
G. O rachunkach nieruchomości	168
§. 5. O rachunkach kapitału	170

Rozdział IV.

O buchalteryi w zakładzie przemysłowym	173
--	-----

Rozdział V.

O prowadzeniu książki szczegółowej przedsiębiorstwa przemysłowego w samym kantorze właściciela (np. Banku).	178
Etaty w zakładach	182

Rozdział VI.

O buchalteryi przedsięwzięć handlowych czyli tak zwanych Oddziałach, Kantorach lub Filijach bankowych	183
---	-----

Rozdział VII.

O zgodności ksiąg buhalteryicznych i sposobach utrzymania jej nieprzerwanie	185
---	-----

Rozdział VIII.

O przygotowaniu rachunków do zamknięcia w ogólności	196
---	-----

Rozdział IX.

Obliczanie procentów.

	Str.
§. 1. Obliczanie procentów na rachunkach bieżących	201
1. Metoda liczb czerwonych	201
2. Metoda epokowa czyli liczb ujemnych	205
3. Metoda drabinkowa..	208
Przykłady obliczania procentów na rachunkach bieżących .	212
§. 2. O sposobie obliczania procentu od kapitałów na procent złożonych.	245
§. 3. Procenta od pożyczek ratami płaconych	247
§. 4. Procenta z góry pobrane	247
§. 5. Procenta od weksli krajowych i zagranicznych	248
§. 6. Weksle do zapłacenia	248
§. 7. Procenta od papierów publicznych własnych.	249

Rozdział X.

O sprawdzeniu sald z końcem roku.

§. 1. O sprawdzeniu sald rachunków osobowych	249
§. 2. O sprawdzeniu sald rachunków rzeczowych z istotnym stanem tych części majątku które one przedstawiają. . . .	250

Rozdział XI.

Przygotowanie rachunków do zamknięcia, czyli ustanowienie sald zgodnych z rzeczywistym stanem majątku: wyliczenie zysków i strat.

§. 1. O sposobie ustanowienia zysków i strat w ogólności . .	252
§. 2. O ustanowieniu zysku lub straty na rachunku kassy . .	253
§. 3. O ustanowieniu zysku albo straty na rachunku papierów publicznych własnych	254
§. 4. O ustanowieniu zysku albo straty na rachunku weksli skupionych.	255
§. 5. O ustanowieniu zysku albo straty na rachunkach weksli krajowych, zagranicznych i tratt	255
§. 6. O ustanowieniu zysków albo strat na rachunku towarów	256

VI

	Str.
§. 7. O ustanowieniu zysku albo straty na rachunkach towarów i weksli w komis przyjętych	256
§. 8. O ustanowieniu zysku albo straty na rachunku towarów i weksli do spółki, których nabycie i sprzedaż przez nas jest prowadzona	257
§. 9. O ustanowieniu ubytku na rachunku Ruchomości.	257
§. 10. O ustanowieniu zysku albo straty na rachunku Nieruchomości	258
1. Na przedmiotach przytwierdzonych	258
2. Na nieruchomościach oddzielny krąg gospodarczy stanowiących	259

Rozdział XII.

O zamknięciu rachunków

§. 1. O zamknięciu rachunków ubytków i przybytków czyli strat i zysków	259
§. 2. Jak zamyka się rachunek (ogólny) Strat i Zysków	261
§. 3 O zamknięciu wszelkich rachunków czyli rachunku bilansowym.	265

Rozdział XIII.

Inwentarz	267
---------------------	-----

Rozdział XIV.

Sprawozdanie	269
------------------------	-----

Rozdział XV.

O otworzeniu ksiąg na nowo.	269
-------------------------------------	-----

Rozdział XVI.

Likwidacja	271
----------------------	-----

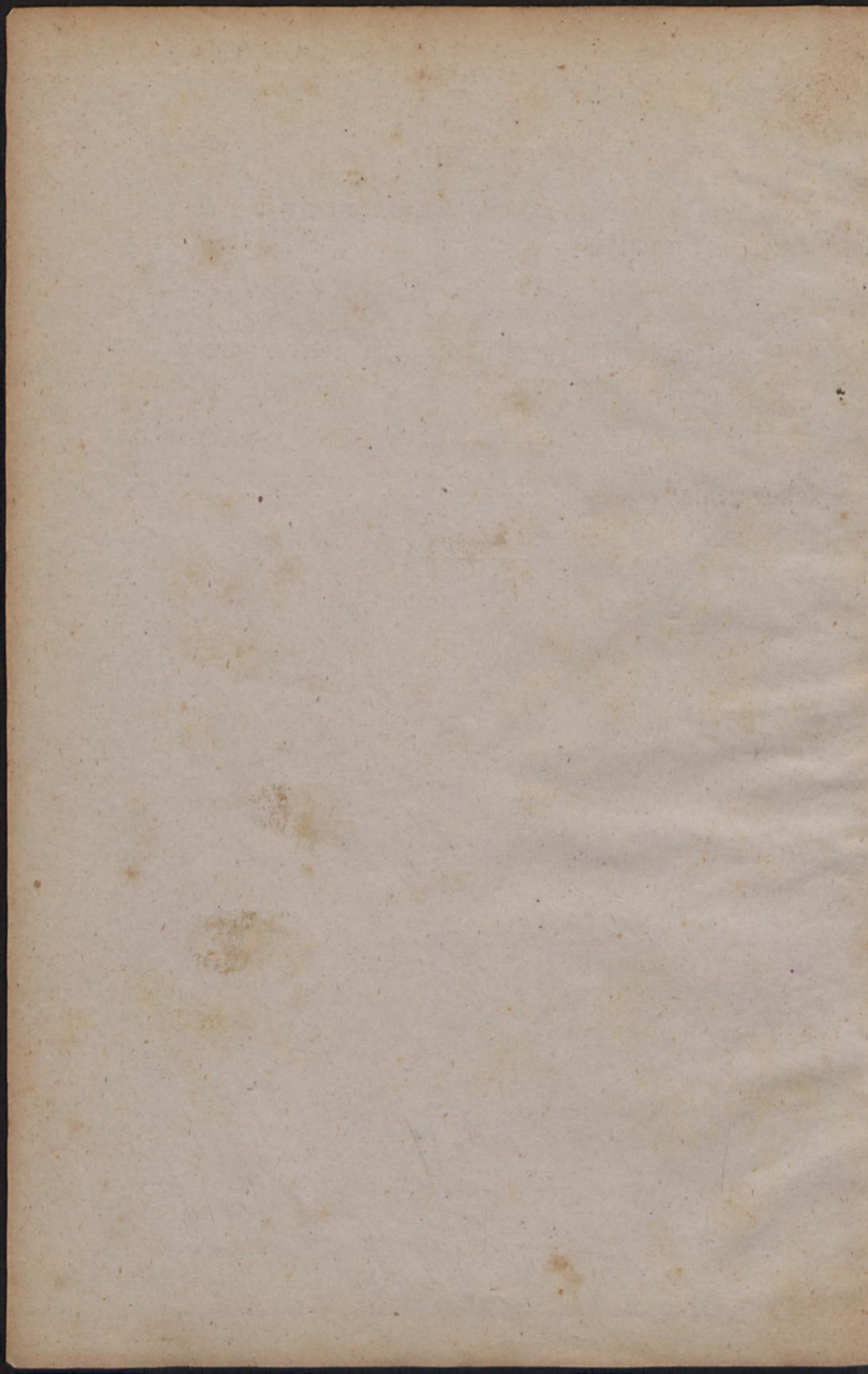
BIBLIOTEKA PUBLICZNA
im. JANA ZAMOŚCIEC
w Zamościu.

CZĘŚĆ III.

O stosowaniu buchalteryi wedle różnego rodzaju i ob-
szerności majątku , 273

O buchalteryi pojedynczej takiej, jaka teraz przez
autorów jest nauczana. 285

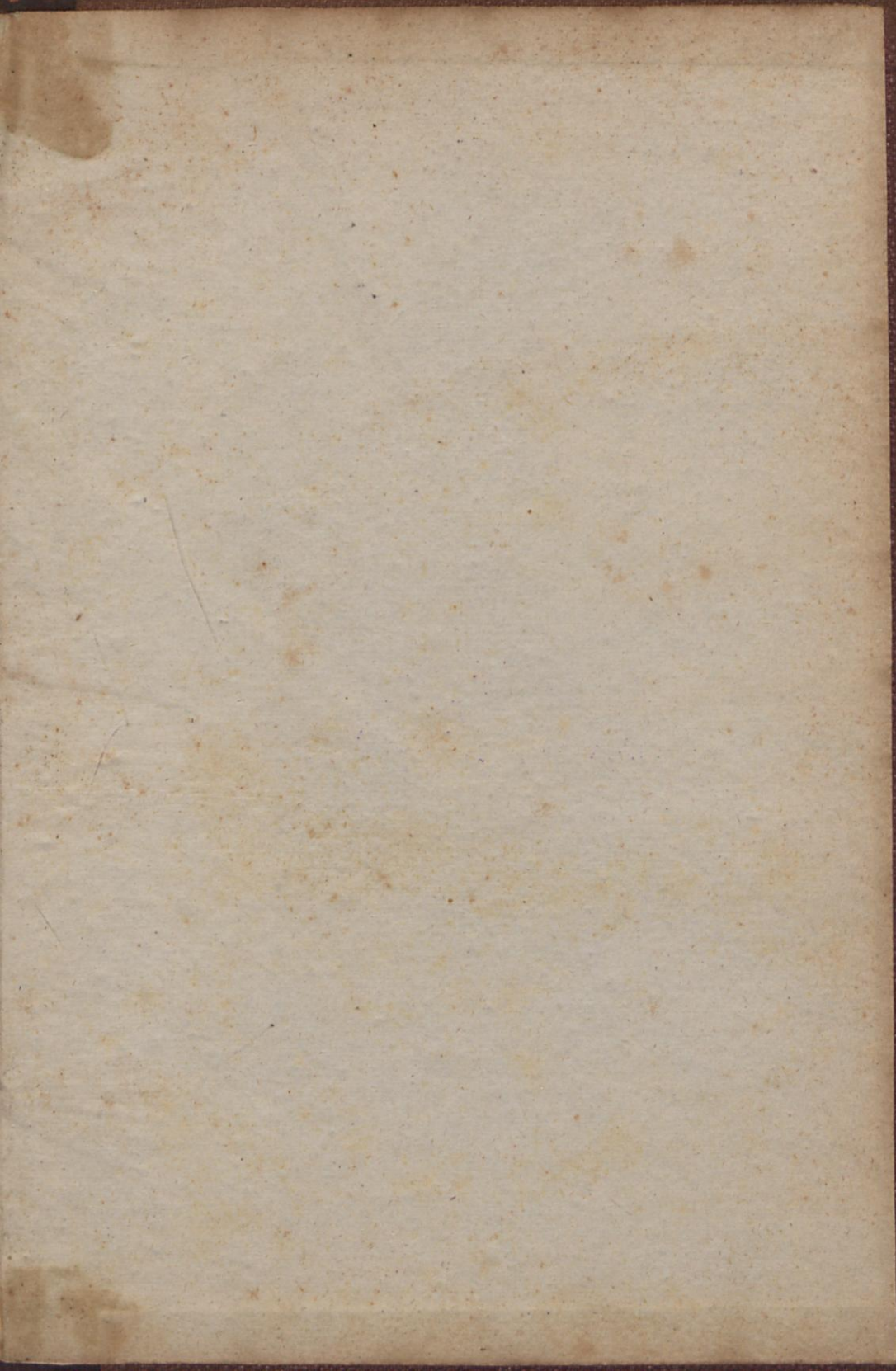
Zakończenie 288

1818

1362

~~3065~~

Księgozbiór BP

10074829

Zamość ul. Pereca 14
Biblioteka Publiczna
